

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Filologie – český jazyk

Mgr. Václav Lábus

**Oronymie a hydronymie
CHKO Jizerské hory**

**Oronyms and Hydronyms
in Protected Landscape Area
Jizera Mountains (Jizerské hory)**

Disertační práce

Vedoucí práce: PhDr. Milan Harvalík, Ph.D.

2012

Prohlášení autora o původnosti práce:

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Podpis .....

V Liberci 30. ledna 2012

Abstrakt:

Disertační práce s názvem **Oronymie a hydronymie CHKO Jizerské hory** analyzuje sémantickomotivační a formální aspekty anoikonymie zvolené oblasti. Práce se nezabývá jen současnými jmény, ale uceleně postihuje vývoj pomístního názvosloví od středověku až do dneška. Do roku 1945 šlo o areál osídlený německým etnikem, a proto disertace věnuje zvláštní pozornost vztahu německých a českých toponym a procesům, jimiž se názvosloví počesťovalo. Kromě samotného vývoje na pozadí historických událostí se disertační práce soustředí na tři charakteristické aspekty anoikonymie Jizerských hor – variantnost v synchronním i diachronním pohledu, posesivní sémantický motiv a jeho uplatnění a nářeční prvky v pomístních jménech. Nedílnou součástí práce je etymologická interpretace a vývoj pojmenování významných orografických a hydrografických objektů.

Abstract:

The main goal of the present Ph.D. thesis titled **Oronyms and Hydronyms in the Protected Landscape Area Jizera Mountains (Jizerské hory)** is the analysis of semantic and formal aspects of anoikonyms (minor place names) in the mentioned region. The thesis deals not only with contemporary names, but it also describes development of the regional anoikonyms from Middle Ages to the present times. Until 1945 the Jizera Mountains were a part of the so-called Sudetenland inhabited by German population; therefore, the thesis pays special attention to relations between Czech and German minor place names and to later processes of bohemization. In addition to the development of the anoikonyms, influenced by historical events, the thesis focuses on three typical aspects of the anoikonymical system of the Jizera Mountains: a/ variability (or onymical synonymy) from both synchronic and diachronic point of view; b/ the role of possessive motivation within onymic processes; c/ elements of local dialects in anoikonyms. A substantial part of the thesis is also the etymological interpretation as well as the detailed mapping of the development and changes in naming of major orographic and hydrographic objects.

OBSAH

OBSAH	4
1. ÚVOD	7
2. VÝCHODISKA	9
2.1 Vymezení zájmového areálu	9
2.2 Prameny	10
2.3 Teoretická a metodologická východiska	12
3. VÝVOJ POMÍSTNÍHO NÁZVOSLOVÍ V JIZERSKÝCH HORÁCH	14
3.1 Období do tzv. vnitřní kolonizace	14
3.1.1 Nisa a Jizera: nejstarší toponyma Jizerských hor	15
3.1.2 Etymon jizer-/iser- a jeho využití v toponymii Jizerských hor	16
3.2 Období od 16. do 19. století	18
3.2.1 Hraniční spory v 16. století	21
3.2.1.1 Jizerka / Klein Iser	26
3.2.1.2 Bukovec / Buchberg	27
3.2.2 Český substrát v německé anoikonymii	29
3.2.3 Smrk a Jizera – nejvýznamnější vrcholy české části Jizerských hor	33
3.2.3.1 Smrk / Tafelfichte	34
3.2.3.2 Jizera / Siechhübel	39
3.3 Charakteristika německé anoikonymie Jizerských hor	43
3.3.1 K formální stránce německé anoikonymie	43
3.3.2 K sémantickomotivační stránce německé anoikonymie	45
3.3.2.1 Sémantická motivace oronym	45
3.3.2.1.1 Oronymická apelativa	45
3.3.2.1.2 Sémantickomotivační analýza oronym	51
3.3.2.2 Sémantická motivace hydronym	52
3.3.2.2.1 Hydronymická apelativa	52
3.3.2.2.2 Sémantickomotivační analýza hydronym	54
3.3.2.3 Propriální synonymie a homonymie	57
3.3.2.4 Mytologie a lokální pověsti v anoikonymii Jizerských hor	59
3.3.3 Německá anoikonymie po roce 1945	64
3.4 České pomístní názvosloví v Jizerských horách do roku 1945	64
3.4.1 Počešťování před rokem 1918	64
3.4.2 Počešťování v letech 1918–1938	69
3.5 České pomístní názvosloví v Jizerských horách po roce 1945	76
3.5.1 Standardizace pomístních jmen v 50. letech	80
3.5.2 Současná standardizace pomístních jmen	85
3.5.3 Současná standardizovaná anoikonyma Jizerských hor	86
3.5.3.1 Formálně-sémantická stránka současných oronym	88
3.5.3.2 Formálně-sémantická stránka současných hydronym	91
3.5.4 Závěrem	91
4. VARIANTNOST V POMÍSTNÍM NÁZVOSLOVÍ JIZERSKÝCH HOR	93
4.1 Úvodní výklady	93
4.2 Vztah českých a německých anoikonym	96
4.2.1 Německá oronyma a jejich české ekvivalenty	96
4.2.1.1 Překladová oronyma (typ 2)	100
4.2.1.1.1 Poznámky k vybraným jménům	104
4.2.1.1.2 Sporné překlady: Vřesoviště, Tišina, Závory, Závorník	107

4.2.1.1.3 Další překladová jména	110
4.2.1.2 Samostatná oronyma (typ 3).....	110
4.2.1.2.1 Quarre / Plochý vrch	113
4.2.1.2.2 Další samostatná jména	114
4.2.1.3 Adaptovaná oronyma (typ 1 a 4)	115
4.2.1.3.1 Počeštěná jména – etymologie.....	116
4.2.1.3.2 Bramberg / Krásný – Bramberk.....	118
4.2.2 Německá hydronyma a jejich české ekvivalenty	119
4.2.3 Závěrem	124
4.3 Variantnost v německé anoikonymii.....	125
4.3.1 Variantnost v německé oronymii	125
4.3.1.1 Kauliger Berg / Paličník.....	129
4.3.2 Variantnost v německé hydronymii.....	130
4.3.2.1 Pojmenování Lužické Nisy a jejích zdrojnic.....	133
4.4 Variantnost v české anoikonymii.....	140
4.4.1 Česká jména do roku 1918.....	140
4.4.2 Česká jména po roce 1918.....	146
4.4.3 Variantnost pojmenování vybraných objektů	150
4.4.3.1 Měděnec, Svinský vrch, Svinské čelo.....	150
4.4.3.2 Vlašské hřbety v Jizerských horách.....	152
4.4.3.3 Smědá, Smědavská hora, Smědava.....	154
4.4.3.3.1 Smědá	154
4.4.3.3.2 Smědava	158
4.4.3.3.3 Smědavská hora	159
4.4.3.4 Hajní kostel.....	160
4.5 Variantnost v současné anoikonymii	162
4.5.1 Pojmenovací varianty	163
4.5.2 Komunikační varianty	165
5. DEANTROPONYMICKÁ POMÍSTNÍ JMÉNA	167
5.1 Deantroponymický motivační faktor v Jizerských horách.....	167
5.1.1 Areálová distribuce deantroponymických jmen.....	168
5.1.1.1 Deantroponymická toponyma v sídelních areálech.....	169
5.1.1.2.1 Weberberg / Malinový vrch.....	173
5.1.1.2.2 Německá hypokoristika v toponymii Jizerských hor	174
5.1.1.3 Deantroponymická toponyma mimo sídelní areály	175
5.1.2 Deantroponymická motivace u hydronym.....	179
5.1.3 Deantroponymická honorifikační toponyma	180
5.1.3.1 Hvězda	182
5.2 Kvazideantroponymická a kvazideapelativní pomístní jména	185
5.2.1 Kvazideantroponymická jména.....	186
5.2.1.1 Do roku 1918.....	187
5.2.1.2 Po roce 1918.....	188
5.2.1 Kvazideapelativní jména.....	190
5.2.1.1 Královka	191
5.3 Deantroponymická jména skalních útvarů	197
5.4 Antroponymický motivační faktor a standardizace názvosloví.....	199
5.5 Shrnutí kapitoly 5.	201
6. NÁŘEČNÍ PRVKY V POMÍSTNÍCH JMÉNECH.....	203
6.1 Německá nářečí v oblasti Jizerských hor	203
6.2 Německé nářeční prvky v německých jménech	205
6.2.1 Nářeční jevy hláskové povahy	205

6.2.1.1 Lange Farbe / Brdo, Farbenberg / Bučina	208
6.2.2 Nářeční jevy slovotvorné a lexikální povahy	209
6.2.2.1 Abschknochen / Olivetská hora	215
6.3 České nářeční prvky v německých pomístních jménech	217
6.3.1 Blattnei Bach / Blatný potok	218
6.3.2 Rabenei / Rovný potok	219
6.4 Německé nářeční prvky v českých pomístních jménech	220
6.5 České nářeční prvky v českých pomístních jménech	222
7. ZÁVĚR	224
PŘÍLOHA 1: Hlavní pomístní názvy	227
PŘÍLOHA 2: Anoikonyma v databázi Geonames	231
PRAMENY A LITERATURA	235
<i>Prameny</i>	235
<i>Prameny – mapy</i>	240
<i>Literatura</i>	243
REJSTŘÍK	247

1. ÚVOD

Cílem disertační práce je sémantickomotivační a formální analýza **anoikonymie Jizerských hor** s důrazem na oronyma a hydronyma, a to v rozsahu hranic Chráněné krajinné oblasti Jizerské hory. Práce se nezaměřuje jen na současné pomístní názvosloví, ale vybranou oblast postihuje uceleně v jejím vývoji. Vzhledem k tomu, že jde o území, jež bylo do roku 1945 součástí německojazyčného areálu, poskytuje anoikonymický materiál široké možnosti srovnávací analýzy. Disertace si tak všímá zejména vztahu německých a českých jmen a vlivu vnějších mimojazykových faktorů na podobu anoikonymie – zdůrazňuje, jak se do názvosloví promítá zásadní změna osídlení a jak jej ovlivňují úřední zásahy.

Disertační práce se soustředí především na tři reprezentativní aspekty anoikonymického systému Jizerských hor – variantnost, zastoupení antroponymického motivačního faktoru a uplatnění nářečních prvků. Oproti původnímu projektu disertace jsme upustili od záměru anoikonyma zpracovat slovníkově a upřednostnili jsme komplexní přístup k analýze vybraných aspektů, založený na rozsáhlé materiálové základně. To umožňuje anoikonymii a její specifika postihnout jako celek. Etymologickou interpretaci oronym a hydronym práce ale samozřejmě neopomíjí. Druhotným záměrem je rozbor sémantickomotivační stránky a vývojových proměn pojmenování důležitých orografických a hydrografických objektů – v rozsahu standardizace, již prováděla Názvoslovná komise v 50. letech 20. století (přehled těchto 96 hlavních anoikonym je uveden v Příloze 1). Tato anoikonyma jsou popisována buď v rámci dílčích kapitol, které se zabývají příslušnými jazykovými nebo mimojazykovými jevy, anebo jim jsou věnovány samostatné kapitoly. Práce tak v případě nejvýznamnějších terénních objektů Jizerských hor syntetizuje veškeré poznatky o původu a proměnách jejich pojmenování, které jsou rozesety v desítkách německých a českých písemných nebo kartografických pramenů, a doplňuje je o nově zjištěná fakta a vlastní interpretaci. Toponymický materiál, s nímž pracujeme, je ale mnohem širší – přiložený rejstřík obsahuje více než 1800 německých i českých toponym a jejich variant.

První ze čtyř hlavních částí disertace (**3. Vývoj pomístního názvosloví v Jizerských horách**) popisuje vývoj anoikonymie zájmového území na pozadí historických událostí, od středověku až po současnost. Zvláštní pozornost je věnována období vnitřní kolonizace a substrátovým předněmeckým toponymům. Tato část rovněž shrnuje sémantickomotivační a formální vlastnosti německé anoikonymie, reprezentující její několikasetletý vývoj. Dále se zde zevrubně zabýváme českým pomístním názvoslovím v období od konce 19. století. Popisujeme mimojazykové a jazykové aspekty, jež se podílely a podílejí na jeho podobě a struktuře. Analyzujeme postupy, jimiž se počesťovalo německé pomístní názvosloví, a to jak spontánní tvoření, tak úřední, spojené s činností orgánů zodpovědných za standardizaci. Srovnáváme poválečnou českou standardizovanou a lidovou anoikonymii a kromě toho

postihujeme rozdíly v charakteru i objektové fixaci mezi německým pomístním názvoslovím před rokem 1945 a českým názvoslovím, jež se stabilizovalo ve druhé polovině 20. století. Tuto část uzavírá stručná formálně-sémantická charakteristika současných standardizovaných anoikonym Jizerských hor, jež jsou fixována v elektronické databázi geografických jmen Geonames (seznam těchto jmen obsahuje Příloha 2).

Další část disertační práce (**4. Variantnost v pomístním názvosloví Jizerských hor**) analyzuje nejcharakterističtější vlastnost anoikonymie popisovaného území – propriální synonymii (pro niž v této disertaci používáme termín variantnost) v diachronním a synchronním pohledu. V úvodu se zabýváme německo-českou ekvivalencí a na materiál hlavních pomístních jmen, standardizovaných v 50. letech, aplikujeme Skálovu klasifikaci dvoujazyčných oronym.¹ Další pasáže již všestranně analyzují vnitrojazykové a mimojazykové příčiny variantnosti a typy variant z jazykového hlediska zvláště v anoikonymii německé a české.

Následující část (**5. Deantroponymická pomístní jména**) se podrobně věnuje posesivnímu sémantickému motivu (resp. širěji deantroponymickým jménům) a srovnává jeho uplatnění v anoikonymii Jizerských hor před rokem 1945 a po něm. Distribuce tohoto specifického motivu je totiž více než kterékoliv jiné sémantickomotivační aspekty ovlivněna změnami osídlení a úředními standardizačními procesy.

Poslední z hlavních částí disertace (**6. Nářeční prvky v pomístních jménech**) ukazuje, nakolik jsou písemně a kartograficky fixovaná anoikonyma ovlivněna nářečními jazykovými prostředky. Hlavní pozornost věnujeme německým pomístním jménům, do nichž se projektovala specifika lokálního dialektu. Současné názvosloví fixované v mapových a jiných podkladech žádné nářeční, resp. substandardní prostředky českého jazyka neobsahuje. Pokoušíme se ale odhalit, zda některá ze současných anoikonym Jizerských hor nesou německé nářeční znaky a do jaké míry tedy uchovávají stopy zaniklého místního dialektu.

Shrnutí vývoje a analýza tří specifických formálně-sémantických aspektů zdejší anoikonymie mají spolu s výkladem pojmenování hlavních objektů poskytnout ucelený pohled na pomístní jména Jizerských hor.

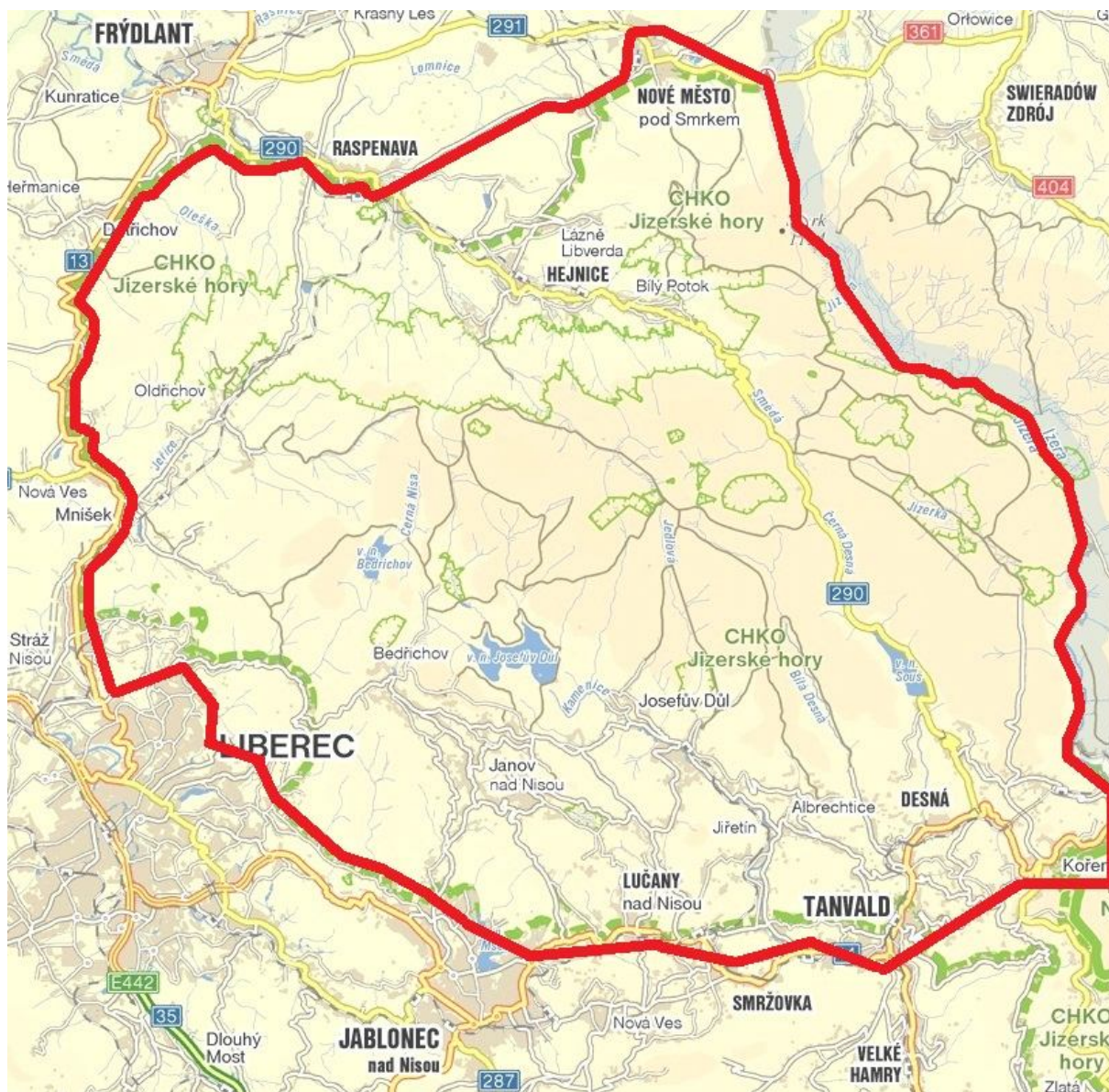
¹ SKÁLA, 1970, s. 214.

2. VÝCHODISKA

2.1 Vymezení zájmového areálu

Předmětem disertační práce jsou pomístní jména Chráněné krajinné oblasti (CHKO) Jizerské hory (vyhlášené k 1. 1. 1968). Jejím území také v zásadě odpovídá zájmový areál práce (viz obr. 1). Dáváme tedy přednost administrativnímu vymezení před geomorfologickým členěním. Práce zahrnuje jak sídelní, tak nesídelní areály; tento fakt je třeba při interpretaci onomastiky brát v potaz.

Obr. 1: Vymezení zájmového areálu disertační práce

Z území CHKO Jizerské hory nezahrnujeme do disertace pouze jihovýchodní výběžek na úbočí Příchovického hřbetu s poněkud jiným historickým a jazykovým vývojem. Naopak zahrnujeme nedaleký vrchol *Hvězda* (viz kap. 5.1.3.1), náležející již do Krkonošského národního parku, který se však tradičně považuje za součást Jizerských hor. Pro ilustraci

některých specifických znaků anoikonymie výběrově zmiňujeme i některá další pomístní jména mimo vlastní hranice CHKO.

2.2 *Prameny*

Materiálovou základnou jsou pomístní jména – především oronyma a hydronyma, která excerpujeme z mapových podkladů a regionální literatury. Hlavním referenčním zdrojem současného pomístního názvosloví je dosud nejpodrobnější turistická mapa (měřítko 1 : 25 000), která byla vydána v roce 2008.² Hovoříme-li v textu o „současné turistické mapě“, máme na mysli tento kartografický podklad. Současná standardizovaná pomístní jména vybíráme z databáze Geonames Českého úřadu zeměměřického a katastrálního (seznam anoikonym excerpovaných z Geonames je uveden v Příloze 2).

Starší česká jména čerpáme především z turistických průvodců, cestopisů a nečetných map, cenným pramenem byly meziválečné materiály (včetně kroniky) libereckého odboru Klubu československých turistů, uložené v liberecké pobočce Státního okresního archivu Litoměřice. Na rozdíl od německého názvosloví se dobovou českou anoikonymií snažíme postihnout v úplnosti. Období do roku 1938, v němž se v bývalých Sudetech, kam patřily i Jizerské hory, postupně vytvářelo české názvosloví, totiž dosud nebyla v regionální, ale ani v odborné toponomastické literatuře věnována velká pozornost. Tehdejší českou anoikonymií, její sémantické a formální aspekty, variabilitu a způsoby počestřování, analyzujeme na základě 2100 textových anoikonym excerpovaných z předválečných průvodců a podobných materiálů, které se nám pro potřeby disertace podařilo získat.

Pro postižení poválečného vývoje pomístního názvosloví jsou mimořádně cenné informace, které poskytují dobové materiály Návoslovné komise Ústřední správy geodesie a kartografie a jí zřízených okresních názvoslovných sborů, které se týkají revize anoikonymie v 50. letech. Nahlédnout do těchto materiálů nám umožnil PhDr. Pavel Boháč, tajemník Návoslovné komise Českého úřadu zeměměřického a katastrálního. Tyto materiály užíváme nejen při analýze konkrétních anoikonym, ale zejména v kap. 3.5.1, v níž podrobně popisujeme standardizační procesy, které měly zásadní vliv na současnou tvář pomístního názvosloví Jizerských hor. Dobovou standardizaci se zevrubně zabýváme i z toho důvodu, že podle slov P. Boháče nebylo důkladné bádání na toto téma dosud realizováno.³

Německá pomístní jména a informace o nich čerpáme z nejrozličnějších topografických, katastrálních a turistických map, dále z četných vlastivěd, cestopisů, turistických průvodců, vlastivědných textů a dalších materiálů vydávaných od konce 19. století do roku 1945. Němečtí regionální badatelé viděli v toponymech důležité kulturněhistorické dědictví a měli o

---

² *Chráněná krajinná oblast Jizerské hory. Turistická a lyžařská mapa. 1 : 25 000*, 2008.

³ Přednáška v Kruhu přátel českého jazyka na téma *Současný stav standardizace zeměpisných jmen*, jež proběhla 28. 3. 2007.

jejich studium hluboký zájem. Ten se projevuje nejen v mnoha turistických průvodcích a vlastivědách, ale i v konkrétních člancích o původu různých jmen, které vycházely zejména na stránkách ročenek Německého horského spolku (*Jahrbuch des Deutschen Gebirgsvereines für das Jeschken- und Isergebirge*), vlastivědného sborníku *Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde des Jeschken-Isergaues* nebo přílohy jabloneckých novin *Gablonzer Tagblatt* s názvem *Unser Isergebirge*. Je ale třeba říci, že zejména na přelomu 19. a 20. století se objevovaly i značně tendenční výklady toponym. Na jejich původu a vývoji se někteří regionální badatelé snažili dokázat nepřetržité germánské/německé osídlení v Sudetech. K nacionálně vyhraněným badatelům patřil například Franz Hübler, mj. autor nejpodrobnějšího německého turistického průvodce, téměř šestisetstránkového *Führer durch das Jeschken- und Isergebirge* (1902).

Po roce 1918 byl výzkum zeměpisných jmen spojen hlavně s osobami Ericha Gieracha (1881–1943) a Ernsta Schwarze (1895–1982). Ačkoliv i oni se otevřeně hlásili k myšlenkám sudetoněmectví, jejich toponomastické práce postrádají nacionální náboj a jsou maximálně objektivní. Ernst Schwarz, před rokem 1945 profesor pražské německé univerzity, také v tehdejších Sudetech inicioval výzkum pomístních jmen, založený na jejich sběru přímo v terénu. Projekt již ale nebyl naplněn, studie o pomístních jménech některých okresů stačily ještě vyjít jako disertační práce. Sám Schwarz napsal studii o toponymech jabloneckého okresu, která vyšla jako 2. a 3. svazek jablonecké vlastivědy.⁴ Tato práce, jejíž rejstřík obsahuje přes 2000 jmen, podává unikátní a úplný obraz místního a pomístního názvosloví Jablonecka. Z této práce excerpujeme nejen samotná soudobá německá anoikonyma, ale zejména jejich etymologickou interpretaci nebo informace o nářeční realizaci. Zároveň odtud čerpáme i staré doklady z období 16.–18. století. Informace o německém pomístním názvosloví libereckého a frýdlantského okresu přebíráme především z prací fojteckého učitele a regionálního historika Antona Ressela (1873–1933).

Vzhledem k tomu, že hlavním cílem disertace není rekonstruovat starý obraz anoikonymie, prameny do začátku 19. století excerpujeme za účelem ilustrace vybraných jevů jen výběrově – buď z kartografických děl dostupných na internetu (Müllerova mapa, vojenská mapování, mapy Stabilního katastru), nebo prostřednictvím sekundární literatury, například jména zanesená v lesnických mapách z první poloviny 19. století citujeme z diplomové práce J. Jílka,⁵ jména ze starších katastrů nebo pozemkových knih přebíráme hlavně od zmíněných E. Schwarze a A. Ressela. Mimořádně hodnotné jsou dokumenty o hraničních sporech v 16. století, o nichž pojednávají studie mnoha českých i německých regionálních badatelů (viz kap. 3.2.1).

---

⁴ SCHWARZ, 1934a.

⁵ JÍLEK, 1979.

Kompletní seznam pramenných materiálů a kartografických podkladů, z nichž disertace vychází, obsahuje přehled pramenů a literatury uvedený na konci práce.

2.3 Teoretická a metodologická východiska

Teoretickou a metodologickou oporou disertační práce jsou především dvě reprezentativní monografie současné české onomastiky *Úvod do obecné onomastiky* Rudolfa Šrámka⁶ a *Pomístní jména v Čechách* L. Olivové-Nezbedové, M. Knappové, J. Malenínské a J. Matúšové.⁷ V práci vycházíme z několika Šrámkových teoretických konceptů, jako jsou propriálně variační procesy, teorie fixace a vztahověmodelová teorie, již na anoikonymický systém poprvé aplikovala Jana Pleskalová.⁸ Část o nářečních prvcích v anoikonymii (6.) se přímo inspiruje kapitolou J. Matúšové *Pomístní jména německého původu v Čechách* z výše uvedené monografie. Také další kapitoly publikace *Pomístní jména v Čechách*, věnované především osobním jménům v pomístních názvech, oronymům a hydronymům, představují důležité teoretické a metodologické pozadí disertace. Další dílčí články Jitky Malenínské a Jany Matúšové přispěly k analýze česko-německých pomístních jmen a standardizace názvosloví.

Vztah česko-německých anoikonym rozebíráme na homogenním souboru hlavních pomístních jmen standardizovaných v 50. letech. Nástrojem je zde typologie dvoujazyčných oronym Emila Skály.⁹ Německé a české pomístní názvosloví charakterizujeme také odděleně, a to prostřednictvím upraveného sémantického třídíče pomístních jmen Vladimíra Šmilauera;¹⁰ formální klasifikace se opírá o strukturní typy pomístních jmen Milana Majtána.¹¹ Pouze okrajově, zejména pro potřeby analýzy současných standardizovaných oronym (kap. 3.5.3.1), využíváme také Šrámkovy vztahověmodelové teorie. Naopak klasifikaci pomístních jmen prezentovanou ve *Slovníku pomístních jmen v Čechách*¹² nepoužíváme. Interpretace vybraných, motivačně „chybných“ anoikonym má oporu ve studii Jiřího Rejzka o lidové etymologii a její klasifikaci.¹³ V celé disertační práci důsledně uplatňujeme funkční přístup k analýze anoikonymického materiálu, jenž vychází z klasifikace onymických funkcí Miloslavy Knappové.¹⁴

Významné místo v oblasti srovnávací toponomastiky zaujímá lipská onomastická škola, již reprezentuje Ernst Eichler a další jazykovědci (W. Wenzel, H. Walther, K. Hengst...). Vzhledem k povaze anoikonymického materiálu Jizerských hor využíváme prací těchto

⁶ ŠRÁMEK, 1999.

⁷ OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ – KNAPPOVÁ – MALENÍNSKÁ – MATÚŠOVÁ, 1995.

⁸ PLESKALOVÁ, 1992.

⁹ SKÁLA, 1970.

¹⁰ ŠMILAUER, 1972.

¹¹ MAJTÁN, 1973.

¹² OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ – MALENÍNSKÁ, 2000.

¹³ REJZEK, 2009.

¹⁴ KNAPPOVÁ, 2002; ŠRÁMEK, 1999, s. 23–24.

autorů především ve výkladech českých jmen integrovaných do německého pomístního názvosloví.¹⁵

Z odborných toponomastických prací, které se přímo zabývají názvoslovím Jizerských hor, je třeba zmínit především podrobnou a precizně zpracovanou diplomovou práci Jindřicha Jílka *Oronyma Jizerských hor* z roku 1979.¹⁶ Tato studie se primárně zaměřuje na etymologickou interpretaci německých oronym, podrobně si také všímá dějin Jizerských hor a reflexe historických událostí v anoikonymii. Naopak české názvosloví rozebírá jen okrajově. Tuto diplomovou práci využíváme hlavně pro doplnění starších dokladů, které J. Jílek excerpoval mj. z lesnických a vojenských map. Hydronymy Jizerských hor se zabývá diplomová práce Lud'ka Antoše; pro potřeby disertace ji ale využíváme jen sporadicky.¹⁷ Naopak nedílnou součástí naší práce představují informace čerpané z četných studií E. Schwarze, ať zaměřených přímo na toponymii Jizerských hor, zmíněných v předchozí kapitole, nebo obecně toponomastických a dialektologických.

---

¹⁵ Zejména EICHLER, 1985.

¹⁶ JÍLEK, 1979. Vedoucím DP byl Emil Skála.

¹⁷ Prostřednictvím studie vydané v roce 1991 jako jeden z každoročních Zpravodajů České besedy (ANTOŠ, 1991).

3. VÝVOJ POMÍSTNÍHO NÁZVOSLOVÍ V JIZERSKÝCH HORÁCH

V této části se zabýváme vývojem pomístního názvosloví od středověku až do současnosti. Zdůrazníme faktory, které ovlivňovaly tvář zdejší anoikonymie, a všimneme si některých sémantickomotivačních a formálních aspektů pomístních jmen.

3.1 Období do tzv. vnitřní kolonizace

Toponymie Jizerských hor a Frýdlantského výběžku je unikátní tím, že dodnes v různé míře uchovává stopy jednotlivých vrstev osídlení této oblasti. Vývojově nejstarší toponyma, jejichž původ sahá nejen do předslovanského, ale i do předgermánského období, jsou *Nisa* a *Jizera*. Obě hydronyma patří k praevropské vrstvě říčních jmen (k jejich etymologii viz následující kapitola). Obě řeky byly ale pojmenovány na svých dolních tocích, v nejstarším období nebylo území Jizerských hor, kde pramení, osídleno. Prvním etnikem, které zanechalo stopy přímo v této oblasti, byli Lužičtí Srbové. Ti přicházeli zhruba od 6.–7. století do Frýdlantského výběžku,¹⁸ v němž dosud připomínají lužickosrbské osídlení jména některých obcí, jejichž slovanský původ nezapřely ani pozdější německé podoby (například *Černousy/Tschernhausen*, *Předlánce/Priedlanz...*). Kromě toho se po Lužických Srbech zachovala jména některých vodních toků. Patří k nim *Řasnice* (později poněmčená na *Rasnitz*, již mimo areál vlastních Jizerských hor) a *Lomnice* (německy *Lomnitz*, viz kap. 6.2.1). Je velmi pravděpodobné, že také řeka *Smědá* (německy *Wittig*), hlavní vodní tok Frýdlantského výběžku, měla své slovanské jméno. Je možné, že jej představuje ojedinělý doklad *Wietew* z roku 1539, jenž bývá interpretován jako „větev“, přítok řeky *Nisy* (podrobně k hydronymu *Smědá* viz kap. 4.4.3.3.1). Zhruba od 12. století přicházejí na Frýdlantsko první němečtí osadníci. Poté, co roku 1278 získal frýdlantské panství německý šlechtický rod Biebersteinů, příliv německých přistěhovalců sílil a původní lužickosrbské etnikum se postupně asimilovalo. Obce přiléhající ze severu těsně k Jizerským horám (*Raspenava/Raspenau*, první zmínka 1390; *Hejnice/Haindorf*, 1381) vznikly již jako německé vsi. Biebersteinské frýdlantské panství se postupně rozrostlo i na západ Jizerských hor (Liberec a okolí).¹⁹

Jižní strana Jizerských hor se vyvíjela odlišně. Území bylo po dlouhou dobu rozčleněno mezi mnoho šlechtických rodů nebo církevních řádů. Až od začátku 16. století se postupně z větší části konsolidovalo do rozsáhlé držby českého rodu Smiřických.²⁰ Sídlní areály (například

¹⁸ KARPAŠ a kol., 2008, s. 28.

¹⁹ Přímou v liberecké kotlině mezi Ještědským hřbetem a Jizerskými horami vznikla do 15. století řada obcí, některé z nich byly české, spadající pod českodubské panství (Vesec, Doubí...), jiné německé, patřící frýdlantskému panství, například samotný Liberec, poprvé zmiňovaný roku 1352 v podobě Reychinberch (SCHWARZ, 1934c, s. 44).

²⁰ KARPAŠ a kol., 2008, s. 28.

vsi Držkov, Zlatá Olešnice patřící k navarovskému panství Smiřických) v této době sice přímo do Jizerských hor nezasahovaly, ale čeští myslivci, dřevaři nebo uhlíři hospodařili až hluboko v centru pohoří, a to již minimálně od poloviny 15. století, jak vyplývá z protokolu z roku 1539 (viz dále).²¹ Od nich pocházejí anoikonyma, která jsou doložena z listinných pramenů pocházejících ze 16. století (viz kap. 3.2). Jihozápadní část (Jablonecko) náleželo v 15. a 16. století k maloskalskému panství (první zmínky o českém Jablonci pocházejí už z druhé poloviny 14. století).

3.1.1 Nisa a Jizera: nejstarší toponyma Jizerských hor

Lužická Nisa (*Lausitzer Neisse*, *Nysa Łużycka*, *Łužiska Nysa*) je významná řeka, která odvodňuje značnou část Liberecka a Jablonecka. Délka jejího toku na českém území je 53 km, poté dalších téměř 200 km tvoří hranici mezi Německem a Polskem a u obce Ratzdorf se vlévá do Odry. Určující jméno *Lužická* se užívá především pro odlišení od *Kladské Nisy*; před rokem 1945 se častěji objevovaly přívlastky *Jablonecká* nebo *Zhořelecká* podle měst, jimiž řeka protéká (*Gablonzer/Görlitzer Neisse*).

Jméno řeky *Nisa* (německy *Neisse*) je poprvé doloženo k roku 1241 (*Nizza*). Některé výklady spojují jméno se slovanským základem *niz-* a interpretují ho jako nízká, tj. v nížině tekoucí řeka.²² Na přelomu 19. a 20. století byl obhajován německý původ hydronyma (ze středohornoněmeckého „neizen“, tj. škodit).²³ Dnes ovšem panuje všeobecná shoda, že *Nisa* náleží ke staroevropským hydronymům keltského nebo ještě staršího původu. Poprvé tuto domněnku vyslovil E. Schwarz, který uvažuje o ilyrském původu *Nisy*. Rekonstruuje podobu *Niksa odvozenou z indoevropského kořene *nik-.²⁴ Také E. Eichler považuje jméno *Nisa* za předslovanské a ve shodě s Krahovou teorií jej řadí ke staroevropské vrstvě hydronymie,²⁵ podobně jako další říční jména z areálu mezi Sálou a Kvisou: „...der Raum zwischen Saale/Elbe und Bober/Queiss scheint an der alteuropäischen Hydronymie beteiligt gewesen zu sein.“²⁶ *Nisa* podle něj vychází z indoevropského základu *neid- (ve významu téci) a rekonstruuje výchozí podobu *Neid-sa, čímž se jméno zařazuje do skupiny formálně podobných předslovanských hydronym *Neisse*, *Queiss*, *Meisa*, *Pleisse* z výše uvedeného areálu, jež byla utvořena prostřednictvím univerzálního sufixu *-s*.²⁷ Další významný německý onomastik J. Udolph nachází paralely s jihoslovanskými hydronymy a předpokládá

²¹ NEVRLÝ, 1996b, s. 24.

²² Tak především RESSEL, 1913, s. 48–49. Slovanský původ předpokládal také například SCHALLER, 1790, s. 7) nebo F. Palacký (k tomu viz ANTOŠ, 1991, s. 26), ale i někteří další. Od slovanského kořene *nik-* (mizet) odvozuje jméno P. Kühnel (KÜHNEL, 1981, s. 12).

²³ Tento výklad prosazoval především nacionálně zaměřený badatel F. Hübler (HÜBLER, 1901, s. 4).

²⁴ SCHWARZ, 1931, s. 12. Podobně i v dalších Schwarzových pracích z 30. let týkajících se pomístního názvosloví Jablonecka.

²⁵ Shrnující informaci o staroevropské hydronymii („Alteuropäische Gewässernamen“) přináší např. W. P. Schmid (EICHLER et al, 1996, s. 756–761).

²⁶ EICHLER, 1985, s. 361.

²⁷ EICHLER, 1985, s. 375. Stejně tak K. Hengst (EICHLER et al, 1995, s. 319).

odvozenou podobu *Nūsā. Ta podle něj souvisí s indoevropským kořenem *nāu-/*nəu-/*nū-. Také Udolph řadí jména s tímto základem k nejstarší vrstvě hydronym, která se zformovala ještě před rozdělením indoevropských jazyků.²⁸ Pokusů vyložit původ jména *Nisa* a nalézt různá analogická pojmenování byla celá řada. Jeho interpretaci ale zásadně komplikuje nízké stáří prvních dokladů. Hydronymum *Nisa* je tak třeba považovat za etymologicky nejasné. Fixací jména *Nisa* na různé pramenné toky v oblasti Jizerských hor se podrobně zabývá kap. 4.3.2.1.

Hlavní řekou celé oblasti je *Jizera* (*Iser*, *Izera*). Pramení na svazích Smrku a po 165 km se u obce Lázně Toušeň vlévá do Labe. Etymologická interpretace hydronyma *Jizera*, doloženého poprvé z roku 1297 (*Gizera*, 1355: *Gyzera*²⁹), je na rozdíl od *Nisy* víceméně jasná. Pojmenování *Jizery* se spojuje s keltským osídlením a jazykovědci v tomto jméně rekonstruují indoevropský kořen *eis-/*ois-/*is-. Ten znamená „rychle, bystře se pohybovat, proudit“³⁰ a byl využit pro pojmenování řady evropských řek. Není náhodou, že to bylo právě v oblastech původních keltských sídel. Z těch nejznámějších „příbuzných“ *Jizery* uveďme alespoň řeku *Isère* ve Francii, protékající údolím *Val d’Isère* se světoznámým lyžařským střediskem. Jméno řeky převzaly české kmeny prostřednictvím Germánů a bohemizovaly jej pomocí protetického *j*. Pozdější německá podoba *Iser* vznikla až ve středověku z tehdy již existujícího českého jména. Její hlavní pramenný tok se německy nazýval *Gross Iser*, první větší (pravý) přítok nesl jméno *Klein Iser*. Toto odlišení je doloženo již v 16. století i v češtině: *Veliká Jizera*, *Malá Jizera*. Ve 20. století se ale ustálila dvojice *Jizera* (*Gross Iser*) a *Jizerka* (*Klein Iser*).

3.1.2 Etymon jizer-/iser- a jeho využití v toponymii Jizerských hor

Řeka *Jizera* se stala motivantem pro označení celého orografického celku. Jméno *Jizerské hory* / *Isergebirge* je ale nepoměrně mladší. Jizerské hory byly dlouho považovány za západní výběžek Krkonoš, a tak i jejich samostatné pojmenování se vytvořilo pozdě. Stabilizovalo se až na přelomu 18. a 19. století. Velmi podrobně se vývojem názvu pohoří zabýval J. Jílek,³¹ opíraje se především o studii I. Honla týkající se orografie Krkonoš. Podle Honla lze o kodifikaci jména *Jizerské hory* hovořit od roku 1791, kdy byly publikovány výsledky podrobného topografického zkoumání z roku 1786.³² Spojení *Isergebirge* je v několika případech doloženo i z dřívější doby, nejstarší doklad pochází zřejmě z roku 1683,³³

²⁸ MALENÍNSKÁ, 1991–1992, s. 232. Za tento odkaz děkuji PhDr. J. Malenínské z oddělení onomastiky ÚJČ AV ČR, v. v. i.

²⁹ SEDLÁČEK, 1920, s. 79.

³⁰ VEČERKA a kol., 2006, s. 218. Srov. též Duridanovu stat’ o tráckých jménech. (EICHLER et al, 1995, s. 820–840). Autor zde mj. odvozuje ze stejného základu i hydronymum *Istros*, původní označení řeky *Dunaj*.

³¹ JÍLEK, 1979, s. 19–23.

³² JÍLEK, 1979, s. 21.

³³ NENTWIG, 1907, s. 170.

M. Nevrlý uvádí doklad z roku 1734 *im hintern Isergebirge* (1734),³⁴ další doklady má i J. Jílek, který rovněž zmiňuje fakt, že se často už i ve starší době používalo jen deapelativní označení *Gebirge*.³⁵ Ještě starší pojmenování pohoří obsahuje hutní smlouva z roku 1577, v níž se zmiňují *vrchy Kamenické* (podle řeky *Kamenice*). Pozdější dokumenty ovšem za nejvýznamnější objekt považují řeku *Jizeru* a horské hřbety, které obklopují její horní tok. Ve známé Müllerově mapě Čech z roku 1720 je tak vedle pramenů *Jizery* (*Fontes Iserae fl.*) zaneseno v oblasti *Vysokého jizerského hřbetu* už i jméno *Iser-kamm montes*. Všechny tyto staré doklady mají společné to, že se z dnešního topografického pohledu nevztahovaly na celé pohoří. Jména motivovaná hydronymem *Jizera* se fixovala na východní část v širším okolí řeky *Jizery* (zejména *Vysoký jizerský hřbet*, *Střední jizerský hřbet* a *Vlašský hřbet*), *Kamenické vrchy* označovaly jižní „navarovskou“ část a například *Friedländische Gebirge* (1644) patřilo dnešnímu Hejnickému hřbetu. Teprve od přelomu 18. a 19. století se souhrnné pojmenování užívá zhruba v dnešních hranicích. Místní Němci složené toponymum v úzu zkracovali o určující část na *Gebirge*.³⁶ Česká podoba (*pohoří Jizerské*, *Jizeří*) byla zřejmě poprvé použita roku 1823.³⁷ Současnou běžně mluvenou oblastní variantou je univerbizované pojmenování *Jizerky*.

Vodní tok je ale natolik dominantní, že se základ *jizer-/iser-* objevuje v pojmenování celé řady dalších (nejen) topografických objektů. Dva bezesporu nejvýznamnější jsou hora *Jizera* (kap. 3.2.3.2) a osada *Jizerka* na stejnojmenném potoce (kap. 3.2.3.3).

Horní tok *Jizery* tvoří údolí sevřené dvěma horskými hřbety – *Vysoký jizerský hřbet* (*Hoher Iserkamm*) a *Střední jizerský hřbet* (*Mittlerer Iserkamm*). V tomto odlehlém údolí, již na dnešním polském, dříve slezském území, založili náboženští exulanti z Čech roku 1630 osadu, která původně nesla název *Iserwiese* nebo *Iserhäuser*.³⁸ Později převzala jméno horního toku řeky a nazývala se *Gross Iser*, tedy *Velká Jizera*. Po roce 1945 zanikla, avšak označení *Gross Iser* / *Velká Jizera* / *Wielka Izer* se užívá i nadále. Celé horní údolí *Jizery* dnes nese na turistických mapách název *Hala Izerska*.

Řeka *Jizera* později motivovala mnoho dalších jmen, mj. také nejvýznamnějších rašelinišť hor. Jejich současné oficiální názvy znějí *Rašeliniště Jizery* a *Rašeliniště Jizerky*. V úzu i vlastivědné literatuře se ale užívá kalkových označení – *Velká Jizerská louka* (*Grosse Iser Wiese*) a *Malá Jizerská louka* (v 16. století *Jizerní louka*, německy *Kleine Iser Wiese*). Z řady dalších jmen odvozených od *Jizery* uvedme už jen namátkou německá *Iserstrasse* (*Jizerská silnice*), *Iser-Schwarze Berg* (*Černý vrch jizerský*), *Iserquelle* (*Pramen Jizery*), *Iserberg* (s užší fixací *Dlouhá skála*) nebo česká *Jizerník*, *Jizerský kostelík* atd. Komponent *jizer-/iser-*

³⁴ NEVRLÝ, 1996b, s. 35.

³⁵ JÍLEK, 1979, s. 20–22.

³⁶ KLINDERT, 1915, s. 55.

³⁷ ŠÁDEK, 1823.

³⁸ NEVRLÝ – SIMM – PIKOUS, 2006, s. 89.

se přirozeně využíval a stále využívá v pojmenování nejrozumnějších restauračních a ubytovacích zařízení (*Jizerská chata, chata Jizerka...*) a v dalších firemních názvech (*Jizerské pekárny...*).

3.2 Období od 16. do 19. století

Po vymření Biebersteinů zakoupil v roce 1558 rozsáhlé frýdlantské panství rod Redernů. Ještě v tomtéž roce bylo rozděleno a vzniklo samostatné panství liberecké. Za vlády Redernů byla na libereckém panství založena řada obcí již přímo v Jizerských horách (Bedřichov, Rudolfovo, Hraničná, Lukášov...). Tím byly osidlovací procesy na severu a západě Jizerských hor v zásadě ukončeny. Podstatně odlišná situace panovala na dnešním Jablonecku. Od druhé poloviny 16. století do začátku 30leté války vznikly na stále ještě českých panstvích obce Smržovka a Tanvald a sklářské hutě Mšeno a Rejdice, kde se již v této době usazovali první němečtí obyvatelé. Četné horské obce ale byly zakládány především v období od poloviny 17. století do poloviny 18. století. To už ale byly národnostní poměry výrazně jiné. Zásadní změny v pozemkové držbě nastaly po bitvě na Bílé Hoře a následné 30leté válce. Redernům i Smiřickým byly majetky za jejich účast v odboji konfiskovány. Majitelem prakticky všech panství, která zasahovala do Jizerských hor, se pak nakrátko stal Albrecht z Valdštejna. Po jeho smrti získal Frýdlantsko a Liberecko šlechtický rod Gallasů (od roku 1759 Clam-Gallasové). Panství zasahující do Jizerských hor z jihu, Maloskalské a Semilské, jež byla až do Bílé Hory v držení české šlechty, postupně skoupil rod Desfoursů. Ti po skončení 30leté války zahájili mohutný kolonizační proces a postupně založili množství obcí v údolích mezi hřebeny jižně vybíhajícími z náhorní plošiny Jizerských hor. Většina těchto horských obcí náležela nově vytvořenému panství Smržovka, které Desfoursové vydělili v roce 1662 a v jejichž držení zůstalo až do konce druhé světové války, zatímco zbylé državy později měnily své majitele. Semilské panství nakonec získali v roce 1824 Rohanové.³⁹ Do nově zakládaných obcí (obvykle pojmenovaných po některém z příslušníků šlechtického rodu, viz kap. 5.¹⁴⁰) přicházeli německy mluvící osadníci, kteří nacházeli obživu v lese a zejména ve sklářských hutích.

Němečtí kolonisté pocházeli z různých německy mluvících oblastí. Na Frýdlantsko směřovali již v dřívějších dobách, za vlády Biebersteinů, nejčastěji z přilehlých oblastí Saska a Slezska. To se projevilo i ve zdejší nářečí, které si udrželo mnoho archaických prvků a mělo blízko k dolnoslezským německým dialektům.⁴¹ Také v toponymii nacházíme na Frýdlantsku některé specifické jazykové jevy, odlišné od později kolonizovaného Jablonecka (viz kap. 6).

³⁹ Zpracováno dle KARPAŠ, 2008, s. 30–33; KARPAŠ, 1996, s. 18–19.

⁴⁰ Například město *Desná* získalo při svém založení v roce 1691 eponymní název *Desfoursdorf*, avšak velmi záhy se v úzu prosadilo dehydronymické označení *Dessendorf* podle potoku *Desná* (*Desse*) a původní úřední podobu zcela vytlačilo (GIERACH, 1931, s. 16).

⁴¹ SCHWARZ, 1934b, s. 567.

V souvislosti s otevřením rudných dolů na severním úbočí Smrku byly na konci 16. století založeny obce Ludvíkov a Nové Město pod Smrkem, které osídlili havíři z Krušných hor. V 17. století bylo pro nové majitele všech panství v Jizerských horách klíčové získat osadníky, což nebylo v důsledku 30leté války, epidemií a náboženských emigrací ve vyliďněné střední Evropě jednoduché. Příjmení prvních osadníků v obcích zakládaných ve druhé polovině 17. století na dnešním Jablonecku ukazují podle J. Hrdého na to, že pocházeli v podstatě z celého tehdejšího německy mluvícího areálu.⁴² E. Schwarz usuzuje na původ kolonistů ze srovnání toponymie a domnívá se, že jejich východiskem bylo především Duryňsko nebo Hesensko.⁴³ Řada původně franských jazykových jevů přítomných v nářečí a v anoikonymii tuto hypotézu do určité míry potvrzuje, na druhou stranu se ale i v jablonecké části objevují slezské nářeční rysy (podrobněji k nářečí viz kap. 6). Území Jizerských hor se v relativně krátké době zcela germanizovalo a jazyková hranice se během 17. století posunula na jih – probíhala po Ještědském a Černostudničním hřebenu a dále na severovýchod k Příchovickému hřebeni. Majetkové poměry se sice měnily i nadále, od poloviny 19. století šlechta postupně přicházela o své statky, avšak sídelní, jazykové a územní poměry zůstaly od poloviny 17. století až do roku 1945 prakticky neměnné.

Především během 18. století, v jehož druhé polovině bylo osidlování Jizerských hor dokončeno, se dotváří a zahušťuje německé pomístní názvosloví – vznikají stovky anoikonym. Svá označení nezískaly jen krajinné dominanty, jako jsou vrchy, údolí nebo potoky, ale i drobné objekty – lokální vodní toky, lesní oddělení, cesty, průseky a lovecké chodníky, drobné skalní objekty důležité pro orientaci atd. Připočteme-li k tomu i jména v sídelních areálech horských a podhorských obcí – pozemkových tratí, význačných stromů, kamenů apod. – pak se počet přinejmenším zdvojnásobí. Například E. Schwarz uvádí ve své studii o toponymii okresu Jablonec nad Nisou více než 2000 (!) jmen.⁴⁴ Dnešní české pomístní názvosloví se co do kvantity pojmenovaných objektů nemůže s původním německým v žádném případě rovnat. Kvantitativní poměr německých a českých anoikonym názorně ukazují obr. 2 a 3.

Disproporci mezi německým a českým názvoslovím ilustruje například i schematická mapka fojteckého revíru,⁴⁵ na níž je zaneseno 57 pomístních jmen. Stejná oblast na současné nejpodrobnější turistické mapě⁴⁶ obsahuje naproti tomu jen zhruba 25 názvů.

---

⁴² HRDÝ, 1907, s. 74–75.

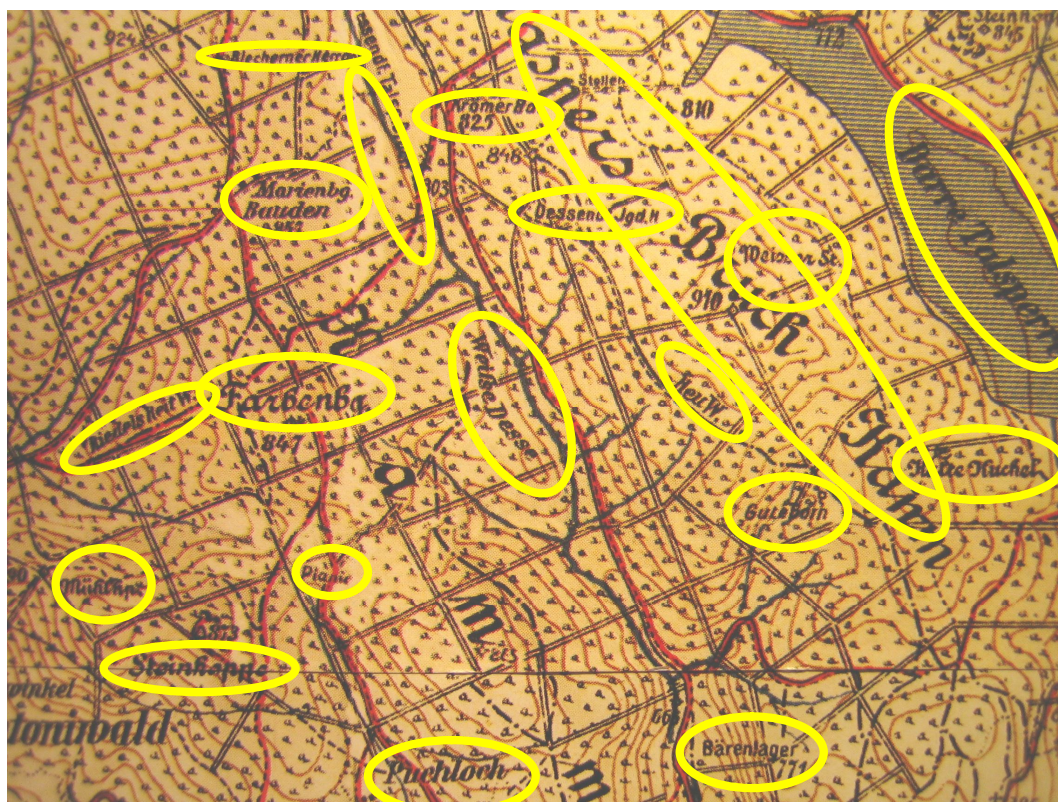
⁴³ SCHWARZ, 1931, s. 447n.

⁴⁴ SCHWARZ, 1934a. Celý jablonecký okres samozřejmě do Jizerských hor nezasahoval, na druhou stranu měl ale menší rozlohu než současný okres Jablonec nad Nisou.

⁴⁵ RESSEL, 1931.

⁴⁶ *Chráněná krajinná oblast Jizerské hory. Turistická a lyžařská mapa. 1 : 25 000*, 2008.

Obr. 2: Výřez z mapy J. Matouschka z roku 1927 se zvýrazněnými anoikony (19 jmen).

Obr. 3: Tentýž výřez z turistické mapy *Jizerské hory a Frýdlantsko* z roku 1998. Ve výřezu zvýrazněno 12 názvů (v obdélníku jsou názvy objektů vzniklých po roce 1927).

Existence stovek německých jmen reflektuje velmi intenzivní hospodaření v lesích Jizerských hor i důvěrnou znalost fauny, flóry, terénních poměrů i proměn krajiny v závislosti na počasí nebo roční době. Německé názvosloví se pak v průběhu 19. století díky kartografickému

zpracování, vlastivědám a topografiím, ale také díky rozmachu turistického ruchu spojenému s vydáváním průvodců a map do určité míry stabilizovalo. Rozvoj turistiky je spojen především s činností agilního Německého horského spolku (*Deutsches Gebirgsverein für Jeschken- und Isergebirge*). Byl založen v roce 1884 v Liberci a až do druhé světové války zastřešoval organizovanou turistiku v Jizerských horách, včetně značení turistických tras. Významná je jeho publikační činnost, jež měla také nezanedbatelný vliv na stabilizaci pomístního názvosloví. Kromě průvodců a map vydával v letech 1885–1941 svou ročenku zaměřenou na vlastivědná témata.

Za první standardizaci pomístního názvosloví, byť ne v dnešním smyslu, lze považovat tzv. III. vojenské mapování z let 1869–1887. Speciální mapy vzešlé z této akce se průběžně aktualizovaly a používaly se až do počátku 50. let 20. století.

3.2.1 Hraniční spory v 16. století

Pro poznání obrazu staré anoikonymie Jizerských hor jsou nesmírně cenné archivní dokumenty, které se týkají hraničních sporů. Ty probíhaly především v 16. století a jejich předmětem byla rozsáhlá území náhorní plošiny Jizerských hor. Hlavní spor mezi sebou vedli majitelé tehdy už německého frýdlantského panství Biebersteinové a po nich Redernové se šlechtickým rodem Smiřických, majiteli navarovského panství, k němuž patřila stále ještě česká jižní část pohoří. Tyto dokumenty patří k nejstarším dochovaným popisům Jizerských hor a jejich českých i německých anoikonym. Ukazují také na jazykové kontakty a vzájemné výpůjčky mezi oběma etniky. Jazyková hranice mezi německým a českým etnikem v té době probíhala po hřebenech Jizerských hor, tedy severněji než v období po 30leté válce.

První doklad o hraničním sporu pochází z roku 1539 a představuje jej česky psaný protokol hraniční pochůzky. Ta se konala na základě obvinění, které Zikmund Smiřický téhož roku vznesl u královského soudu proti Joachimovi Biebersteinovi. Na to navazuje královský rozsudek z roku 1542 v Biebersteinův neprospěch. Jako první tyto listiny zveřejnil turnovský historik J. V. Šimák v roce 1910. Dále následuje Biebersteinovo odvolání z roku 1546. Z pozdější doby se dochoval opis hutní smlouvy mezi Paulem Schiererem a Zikmundem Smiřickým (1577) o založení sklárny v Rejdicích a možnosti využívat rozsáhlých území v Jizerských horách.⁴⁷ V reakci na to obnovili hraniční spor již noví majitelé Frýdlantska Redernové; z roku 1578 pochází zápis hraniční pochůzky, kterou si vyžádali. K roku 1588 se datuje stížnost Smiřických na Rederny kvůli narušení jejich držav na Jizerce. Celý spor byl ukončen v roce 1591, kdy Melchior z Redernu celou spornou část Jizerských hor od Zikmunda Smiřického odkoupil. Smlouva mezi oběma šlechtici, kterou potvrdil císař Rudolf II., se dochovala v pražském Místodržitelském archivu (dnes Národní archiv).⁴⁸ Právě

⁴⁷ Také tento dokument jako první objevil a publikoval J. V. Šimák (ŠIMÁK, 1895, s. 9–11).

⁴⁸ Zpracováno dle NEVRLÝ, 1996a.

tento poslední dokument je z toponomastického hlediska nejcennější. Obsahuje totiž popis hranic jak podle Redernů, tak podle Smiřických, navíc je vyhotoven nejen česky, ale existuje i jeho německý opis (původně uložen ve frýdlantském zámeckém archivu). Zaznamenává tedy české i německé znění mnoha starých anoikonym v centrální části Jizerských hor. Množství českých pomístních jmen obsahuje také smlouva z roku 1577, ojedinělé zmínky o anoikonymech zahrnují i další zmíněné listiny.

Tyto archivní dokumenty prezentovali a jejich výkladem se zabývali četní němečtí i čeští autoři.⁴⁹ Všechna stará toponyma excerpovaná z těchto materiálů popisuje J. Jílek, většinu také A. Sedláček.⁵⁰ Proto se jejich detailním rozбором nebudeme na tomto místě zabývat, mnohé staré doklady a jejich interpretaci uvádíme u jednotlivých onymických objektů, které v této práci popisujeme podrobněji (zejména kap. 3.2.1.1, 3.2.1.2, 3.2.3).

Jak uvádí například E. Schwarz,⁵¹ ze starých listin jednoznačně vyplývá, že již v 15. a 16. století probíhal na jazykové hranici na hřebenech hor intenzivní oboustranný kontakt mezi českými a německými dřevaři a lovci. Dokazují to četné vzájemné výpůjčky integrované v obou jazycích (anoikonymmích), jež jsou doložené především z hraniční smlouvy z roku 1591. Navíc se zde až na řídke výjimky neobjevují ekvivalenty s různou sémantickou motivací. Staré pomístní názvy jsou utvořeny podle stejných názvotvorných modelů jako současná anoikonyma, ať už na úrovni hloubkového sémantického motivu, tak ve svém povrchovém ztvárnění.

Z porovnání českého a německého vyhotovení vyplývají dva hlavní typy anoikonym – překladové názvy s jasnou sémantickou motivací: například *Suchý Skáli / dierren Felsen*, *k czierwenemu Potoku / Rotenbach*, *k potoku rownému / Gradenbach*, *Lomy / Steinbruch* a častější názvy převzaté s různou mírou hláskové, pravopisné a slovotvorné adaptace, například: *Šworcpurk / Schwarzberg*, *Puchbergk / Puchberg*, *Šlegelfichten / Schlegelfichten*, *Kamenice / Bach Kamenice*, *k Potoku laucznýmu / Lautschneibach*, *Blatnicze / Blatniczer Bach*, *Wrch Bražiezský / Bražieckyberg*. Tímto způsobem jsou přebírána i etymologicky nejasná oronyma *Salabecz / Salabez* a *Nekras / Nekrass*. U některých dvouslovných jmen vidíme kombinaci obou způsobů přejímání: *wokrauhlej Buchsocht / runde Puchschacht*, *k Czernýmu Deso / Schwarzen Desse*, *Siebngibelskau wodu / Siebengibelische wasser*. Toto období koexistence česko-německé anoikonymie se vyznačuje právě vysokou mírou formálně adaptovaných českých přejímek. V nové době (od 19. století) byl totiž dominantním způsobem utváření české anoikonymie překlad (viz kap. 3.4, 3.5) a německé integráty tvořily výraznou menšinu.

⁴⁹ ŠIMÁK, 1895; HRDÝ, 1911; HRDÝ, 1915; SEDLÁČEK, 1920, s. 61–63; SCHWARZ, 1927a; SCHWARZ, 1934a, s. 172–178; JÍLEK, 1979, s. 58–62; NEVRLÝ, 1996b, s. 21–30, 250–252; NEVRLÝ, 1996a; KARPAŠ, 2008, s. 29.

⁵⁰ SEDLÁČEK, 1920, s. 61–63; JÍLEK, 1979, s. 58–62.

⁵¹ SCHWARZ, 1927a.

Starší česká hydronyma *Kamenice*, *Desná*, *Loučná*, označující významnější vodní toky, převzali Němci a v jejich toponymii zůstala až do roku 1945 (*Kamnitz*, *Desse*, oikonymum *Lautschnei*). Doklady rovněž naznačují, že také výrazné vrchy měly svá starší česká jména – *Bražecký vrch* (dnes *Jizera*), *Nekras*, ale i *Černá hora* (*Šworcpurk*), jak dokazují záznamy z roku 1577 (*Czernej*) a 1539 (*Czerna hora*). Podružnější terénní objekty byly primárně pojmenovány buď česky, nebo německy a vzájemně převzaty. Je možné, že některé z nich získaly své ekvivalenty jen pro jednorázovou potřebu popisovaného právního dokumentu.⁵² Ukazují to některá oronyma z německého vyhotovení, jež nenesou žádné znaky hláskové adaptace (například *Bražieckyberg*). Jednorázovým ekvivalentem je zřejmě i hydronymum *Gradenbach*. Od 17. století se totiž používal poněmčený tvar *Rabenei* (viz kap. 6.3.2). To zároveň dokazuje, že české pojmenování je starší, což se ale u ostatních překladových jmen stanovit nedá.

Mnohá jména doložená z roku 1591 se v anoikonymii udržela dodnes, jejich fixace je tedy jednoznačná. K identifikaci dalších starých jmen přispívá fakt, že domnělá hranice v představách Smřických měla sledovat rozvodí mezi Baltským a Severním mořem. I tak je ale objektová fixace některých pojmenování nejasná, platí to například pro oronymum *Salabecz* (v okolí Plochého vrchu nebo Zeleného kamene, ve smlouvě z roku 1577 v podobě *Salaberg*) a *Lomy* nebo pro jména méně výrazných objektů (*Grentzštejn*, *Šlegelfichten*...). Zmínku zaslouží i oronymum *Černá hora*, jež se ve starých dokumentech vyskytuje ve třech realizacích: *Czerna hora* (1539), *Czernej* (1577), *Šworcpurk* / *Schwarzberg* (1591). Obvykle jsou všechny tyto doklady ztotožňovány s dnešní *Černou horou* (1084 m), avšak například Schwarz soudí, že pouze doklad 1591 lze na tento orografický objekt jednoznačně vztáhnout. Starší doklady mají odkazovat k dnešnímu *Černému vrchu* (1024 m).⁵³ Vzhledem k faktu, že rozvodí probíhá přes obě hory, nelze to vyloučit, avšak jiné indicie tuto skutečnost nenaznačují. I *Černý vrch* tvoří výraznou krajinnou dominantu, není tedy vyloučené, že se na něj jedno ze starých oronym vztahuje. M. Nevrlý s ním spojuje jméno *Bražecký vrch*, o jehož fixaci na dnešní *Jizeru* někteří badatelé pochybují (viz kap. 3.2.3.2).

Starší doklady jizerskohorských anoikonym obsahují dokumenty z let 1539 a 1542: *Bukowa hora*, *Czerna hora*, *Wietew*, *Gizerka*, *Gizera malá a veliká* a *Berwiz*, interpretované jako „Bärenwiese“/„Medvědí louka“, což by mohla být tatáž lokalita jako *nedwiedj lauuka* / *beeren wiese* v zápise z roku 1591 (dnešní *Nová Louka*).

Rovněž hutní smlouva z roku 1577 obsahuje celou řadu starých toponym. Některá z nich lze také jednoznačně určit nebo je ztotožnit se jmény z předchozích dokumentů (*Kamenice*, *Černá Desná*, *Černá hora* [*Czernej*], *Hvězda*, *Bražecký vrch*, *Bukovec* [*Hora Buková*]...).

⁵² SCHWARZ, 1927a, s. 6n nicméně ekvivalentní pojmenování za uměle vytvořená nepovažuje, jména jsou podle něj skutečně výsledkem jazykového kontaktu mezi prostými obyvateli obou stran Jizerských hor.

⁵³ SCHWARZ, 1927a, s. 7.

Kromě toho ale smlouva vymezuje území, jež sklář Schierer dostal k dispozici, mnoha dalšími pomístními jmény (zejména označení vrchů a lesů), jejichž lokalizace je z dnešního pohledu nemožná: například *Kroupenský, Kamennej, Vrackej, Medinskej, Světlej, Kořenov, Kladskej, Srní, Jeřabickéj* ad.⁵⁴ Je pravděpodobné, že noví němečtí osadníci přicházející od druhé poloviny 16. století na Jablonecko (stále vlastněné českým šlechtickým rodem Smiřických) některá z těchto jmen implementovali do své anoikonymie. Návaznost na české názvosloví ukazují například hydronyma *Velkej Polomej, Malej Polomej*, zmiňovaná roku 1623 v navarovské pozemkové knize,⁵⁵ která se stala základem oikonyma *Polaun* (dnes *Polubný*, k tomuto jménu viz dále kap. 3.2.2). Někteří němečtí badatelé spatřují v několika německých toponymech také sémantickou návaznost na jména ze zmíněné hutní smlouvy, jako například *Lichtenberg* u Albrechtic (*Světlej*) nebo místní jméno *Wurzelsdorf* (*Kořenov*) ad.⁵⁶ Jednoznačně prokázat to ale nelze.

Po vyrovnání mezi Rederny a Smiřickými zůstala hranice mezi panstvími stabilní, a to i po změně majetkových a sídelních poměrů v polovině 17. století. Noví majitelé frýdlantského panství Gallasové a Desfoursové, kteří získali jižní část, sice ještě absolvovali roku 1644 hraniční pochůzku,⁵⁷ průběh hranic byl ale oběma šlechtickými rody potvrzen v podobě z roku 1591. Na hřebenech Jizerských hor se tak stýkalo frýdlantské a liberecké panství Gallasů (Clam-Gallasů) s maloskalským a semilským panstvím Desfoursů (Desfours-Walderodů). Administrativně zde pak od poloviny 19. století hraničily politické okresy Frýdlant, Liberec a Jablonec nad Nisou. Hranice byla neměnná až do roku 1960, kdy byl okres Frýdlant zrušen a hranice okresu Jablonec posunuta k severu.

Další hraniční spor, jenž vypukl v 16. století, se týkal hranice mezi frýdlantským panstvím a greiffensteinským panstvím slezského rodu Schaffgotschů na nejhořejším toku *Jizery*. Už v roce 1537 řešila hraniční spor zvláštní komise. Z tohoto roku pocházejí vůbec nejstarší doklady pomístních jmen v Jizerských horách, zmiňuje se výrazný *Bukovec* a *Jizera s Jizerkou*: „...die Grenze bis an den Keulichten Buchberg halte, wo beide Isern zusammenfliessen.“⁵⁸ Další listiny dokumentující hraniční pochůzky jsou z toponomastického hlediska důležité z toho důvodu, že se v nich kromě jiných anoikonym objevují nejstarší pojmenování nejvyšší hory Jizerských hor *Smrku* (k vývoji pojmenování *Smrku* viz kap. 3.2.3.1). Zápis z roku 1595, uložený ve vratislavském archivu, obsahuje první zmínku o význačném hraničním bodu, mohutném smrku *Dressel Fichte*,⁵⁹ protokol z roku 1611 zmiňuje *Heidelberg* a zápis z roku 1644 poprvé uvádí novodobé pojmenování *Tafelfichte*.

⁵⁴ Cit. dle ŠIMÁK, 1895, s. 9. Smlouvu cituje i TOMANDL, 1968, s. 14–15.

⁵⁵ MEISSNER, 1932, s. 317; TOMANDL, 1968, s. 16.

⁵⁶ HRDÝ, 1911, s. 13n; SCHWARZ, 1927a.

⁵⁷ Zmiňuje ji například KLINDERT, 1914, s. 21 nebo NEVRLÝ, 1996, s. 30.

⁵⁸ Citováno podle NENTWIG, 1907, s. 166. K tomuto zápisu viz též KARPAS, 2008, s. 39.

⁵⁹ O listině píše mj. historik R. Anděl (KARPAS, 2008, s. 41) nebo H. Nentwig (NENTWIG, 1907, s. 167–168).

Tento hraniční spor, který od roku 1742 zasahoval dva státní celky – Prusko a Rakousko, se vedl mnohem déle, a to až do roku 1845. Tehdy byly hranice stanoveny úředně.

Na existenci hranic a hraničních sporů, ať už mezi jednotlivými panstvími, tak mezi Čechami a Slezskem, resp. Rakouskem a Pruskem, odkazuje ve své formálně-sémantické struktuře mnoho anoikonym v celých Jizerských horách. Na styk hranic upomíná už samotné oronymum *Smrk* (*Tafelfichte* a *Tafelstein/Grenzstein*, viz kap. 3.2.3.1). V jeho okolí dodnes připomíná hranice mezi Slezskem, Lužicí a Čechami celá řada jmen. Nynější hranici mezi Českem a Polskem částečně tvoří na severním svahu *Smrku Hraniční potok* (turistické mapy), v základní mapě a databázi Geonames je označen jako *Lužický potok*, na polském území se jmenuje *Granicznik*. Jeho nejstarší jméno, doložené ze 17. století, znělo *Scheidebach* („Scheide“ = „Grenze“, později se vyskytují varianty *Grenzbach*, *Grenzwasser*, *Meffersdorfer Gränzflössel*).⁶⁰ Na severovýchodním svahu masivu *Smrku*, již na polském území, pramení několik toků: *Czarny potok* (*Schwarzbach*), do něhož se zleva vlévá *Graniczna* (*Grenzwasser*) a ještě o něco jižněji přibírá potok *Lużyca* (též *Strużyna* nebo *Złotniczka*, německy *Hüttenwasser*). Na jihovýchodním úbočí *Smrku* se rozkládá lokalita, která se na současných turistických mapách nazývá *Sporné území* (německy původně *Strittstück*). Jméno pochází z výše uvedeného hraničního sporu mezi frýdlantským rodem Redernů (později Clam-Gallasů) a slezským rodem Schaffgotschů o zdejší území. Sporným územím protéká *Grenzbach* (potok vlévající se zleva, tedy z Polska, do Jizery, dnes bezejmenný). Na prusko-rakouskou hranici odkazují také četná hodonyma: *Zollweg* mezi Jizerkou a Velkou Jizerou (*Celní cesta*), *Schlesische Weg*, vedoucí na sever od Horního Polubného (v některých mapách poněkud nelogicky jako *Sachsenweg*, odtud jméno v českých turistických mapách *Saská cesta*), *Grenzweg*, jihovýchodně od Smědavy (*Hraniční cesta*), *Preussische Bahn* severně od Jizerky (*Pruská cesta*) nebo *Paschersteig* na severním úbočí *Smrku*. S pašováním se spojuje i původ oronyma *Tabakstein*⁶¹ severně od Horního Polubného (bez českého jména).

Hranice mezi jednotlivými panstvími, resp. později libereckého, jabloneckého a frýdlantského okresu, reflektuje dodnes české jméno *Rozmezí* jihovýchodně od Černé hory. Staré hraniční spory mezi Rederny a Smiřickými zřejmě připomínalo i jméno (*Bei*) *Reders Nagel* na Vlašském hřbetu. Podobné jméno je i *Zwölfnagel* (lesní oddělení u Karlova), *Dreinägel* (Desná) a *Nagelfloss* (Polubný).⁶² Žádné z těchto jmen nemá český ekvivalent. Německá anoikonymie obsahovala také několik označení *Grenzstein* (jedno z nich je zmiňováno již v roce 1591).⁶³ Na hranici mezi libereckým a jabloneckým panstvím se rozkládala osada *Gränzenndorf*, dnes *Hraničná*, místní část Janova nad Nisou (okres Jablonec nad Nisou).

⁶⁰ TIMA, 2010, s. 114. *Meffersdorfer Gränzflössel* byl pojmenován podle obce/panství *Meffersdorf* (dnes *Pobiedna*) těsně za hranicemi.

⁶¹ RESSEL, 1933, s. 34.

⁶² SCHWARZ, 1934a, s. 68.

⁶³ K tomu viz SCHWARZ, 1934a, s. 67–68.

3.2.1.1 Jizerka / Klein Iser

Významnou lokalitou v Jizerských horách je mělké údolí na horním toku *Jizerky*, prvním větším přítokem *Jizery*. Už nejstarší písemné zmínky z roku 1537 (*beide Isern*) a 1539 (*malá Gizerka, weliká Gizera*) oba toky rozlišují. Místo, nejspíš jen sezónně, bylo obydleno a hospodářsky využíváno již od středověku. Z výpovědí v listině z roku 1539 vyplývá, že poddaní navarovského panství zde hospodařili od počátku 15. století.⁶⁴ Ačkoliv jméno patří z dnešního pohledu mezi oikonyma, jimiž se tato disertační práce nezabývá, pozornost názvu *Jizerka* a jeho vývoji přesto věnujeme – jednak pro úzkou provázanost s historií a anoikonymy Jizerských hor, jednak kvůli iradiaci hydronyma *Jizerka (Klein Iser)* nebo oronyma *Bukovec (Buchberg)*. Místo se jako sídelní objekt připomíná poprvé právě roku 1539: *baudy w kterých gsau lidé; grunty ... nad Gizerkú*. O čtyři roky později se hovoří o *gizerni laucze za puchberkem*, roku 1578 se zmiňuje *Klein Iser wisen / malá Gizerka*, v roce 1585 *na Gizírce*. Ve druhé polovině 16. století se zde ovšem podle regionálních badatelů trvalejší sídelní objekty nevyskytovaly. Ve dvoujazyčném zápise z roku 1591 se zmiňuje jen *Puchbergk / Puchberg* a *kdež se mala gizera swelikau sliwa / kleine Iser, grosse Iser*.⁶⁵ Proč bylo v 16. století této lokalitě, která se nacházela daleko od sídelních areálů frýdlantského i navarovského panství, věnováno tolik pozornosti? Současní autoři se shodují,⁶⁶ že hlavní příčinou územních sporů, v nichž figurovala i *Jizerka*, ačkoliv to z žádné listiny explicitně nevyplývá, bylo totiž naleziště drahokamů, jež si obě panství chtěla přivlastnit. Drahokamy (safíry) se těžily v náplavech příznačně nazvaného *Safírového potůčku (Saphirflössel)*, jednoho z pravých přítoků *Jizerky*. Smiřičtí se nakonec sporné části hor za úplaty vzdali, nejspíš proto, že považovali ložisko za vyčerpané.⁶⁷ Safíry se zde nicméně nacházely až do 20. století. Na dobývání drahých kamenů upomíná i oronymum *Vlašský hřbet (Wälscher Kamm)* ohraničující údolí *Jizerky* ze západu (viz kap. 4.4.3.2).

Od začátku 17. století, kdy místo bylo již trvale obydleno, se v pramenech objevují německá pojmenování, jež ovšem ve velké míře variovala. Ze 17. století pocházejí doklady *Kleine Iser* (podle hydronyma *Jizerka / Kleine Iser*), *Friedländische Yser* a ojedinělý český překlad z držkovské matriky *Malá Jizera* (1690).⁶⁸ Mapa z roku 1701 osadu nazývá *Friedländer Bauden*.⁶⁹ V 18. století se setkáme s deantroponymickým pojmenováním *Lingkes Baude* (Müllerova mapa z roku 1720), *Link Elis oder Klein Iser Hauser* (vojenská mapa z konce 18. století) a *Baude Ling Elis*⁷⁰ (podle údajného osadníka Eliase Linkeho). Kromě toho se

⁶⁴ NEVRLÝ, 1996b, s. 23.

⁶⁵ Ke starým dokladům viz GIERACH, 1935, s. 32; HRDÝ, 1911; JÍLEK, 1979, s. 58–62. NEVRLÝ, 1996b, 22n; NEVRLÝ – SIMM – PIKOUS, 2006, s. 16–18; SCHWARZ, 1927a.

⁶⁶ NEVRLÝ, 1996b, s. 34, 38; KARPAŠ, 2008, s. 29.

⁶⁷ KARPAŠ, 2008, s. 29.

⁶⁸ GIERACH, 1935, s. 32.

⁶⁹ KARPAŠ, 2008, s. 42.

⁷⁰ SCHALLER, 1790.

v této době často objevuje deoronymické pojmenování *Buchberg*. Je třeba poznamenat, že většina mapových podkladů z 18. století pojmenovává dvě sídelní jednotky, je to vidět například v I. vojenském mapování, kde se rozlišuje *Link Elis oder Klein Iser Hauser* v nivě *Jizerky* a deapelativní *Bauden* na jihozápadním úpatí *Bukovce*. Postupně se ale stabilizuje dehydronymické označení *Kleine Iser*, resp. *Kleiniser*, *Klein-Iser* pro celý sídelní mikroareál, jež se v úzu používalo až do roku 1945. V roce 1829 byla *Jizerka* úředně přejmenována jako *Wilhelmshöhe* na památku hraběte Wilhelma Clam-Gallase. Sommerova topografie z roku 1834 pak označuje *Jizerku* takto: „Iser oder Buchberg, gegenwärtig auch Wilhelmshöhe.“⁷¹ *Wilhelmshöhe*, motivačně i formálně typicky uměle vytvořené jméno, bylo po nějakou dobu jediným úředním označením *Jizerky*.⁷² Přestože nikdy do lidového úzu nepřešlo, v různých materiálech koexistovalo s lidovým označením *Klein-Iser* až do 40. let 20. století. Palackého Popis Království českého pojmenovává *Jizerku* v roce 1848 *Iserhäuser (Buchberg)*.⁷³

Na přelomu 19. a 20. století se v českých topografiích a průvodcích začínají znovu objevovat překladová česká jména, a to s různou motivací: *Malá Jizera* (nejčastější podoba), *Menší Jizera*, *Buková*, *Vilémova Výšina*. O tom, že český název nebyl v této době ještě ustálený, svědčí popis J. V. Šimáka ve vlastivědě Čech a popis v turistickém průvodci z roku 1901, v nichž se uvádí trojí označení: *Malá Jizera*, *Výšina Vilémova* a *Buková*.⁷⁴ Současný dehydronymický název *Jizerka* se používá od 20. let, roku 1923 se stal úředním označením osady, v roce 1929 byl zanesen do speciální mapy. V současnosti se ale můžeme zejména v regionálním tisku setkat také s nevhodným, vlastně tautologickým pojmenováním *Malá Jizerka*.

Pojmenování osady *Jizerka* je spojeno s existencí mnoha synchronních i diachronních variant. Tím se přibližuje anoikonymům Jizerských hor, pro něž je tato vlastnost typická. Podrobně se variantností v anoikonymii zabývá kapitola 4.

3.2.1.2 Bukovec / Buchberg

Z historického, ale i geomorfologického a geologického hlediska patří k nejvýznamnějším orografickým objektům celých Jizerských hor nápadný čedičový vrch *Bukovec* (1005 m) na jihovýchodním okraji údolí *Jizerky*. Spolu s hydronymy *Jizera* a *Jizerka* je nejstarším doloženým anoikonymem v Jizerských horách. Vrch se pro svou dominanci v krajině, kuželovitý tvar i bukový porost stal již v nejstarších dobách důležitým orientačním bodem. Spolu s řekou *Jizerou* je jako jediné objekty zmiňují bez výjimky všechny dokumenty týkající se hraničních sporů – u *Bukovce* se sbíhaly nejen hranice frýdlantského a semilského panství,

⁷¹ SOMMER, 1834, s. 320.

⁷² Regionální badatelé se neshodují, po jakou dobu toto jméno fungovalo jako oficiální, standardizované. Podle E. Gieracha to bylo pouze v letech 1872–1913.

⁷³ PALACKÝ, 1848, s. 103.

⁷⁴ ŠIMÁK, nedatováno, [ca 1900], s. 171; *Průvodce po Liberci a okolí*, 1901.

ale i Čech a Slezska. Nejstarší zmínka v německé podobě *Keulichter Buchberg* pochází z roku 1537 (spor mezi německy mluvícími *Biebersteiny* a *Schaffgotschy*), česky je uveden roku 1539 jako *Bukowa hora* (spor mezi *Biebersteiny* a českým rodem *Smířických*). Další staré doklady: *Hora Buková* (1577), „Puchbergk, czesky Bukowa hora rzeceny, že na te horze wšecko bukowe drziwi gest.“ (1578),⁷⁵ *Puchbergk / Puchberg* (1591), *Keulichter Buchberg* (1595). Od 17. století prameny uvádějí už jen německou podobu *Buchberg*. Z dnešního pohledu samozřejmě nelze říci, která podoba, zda česká, nebo německá, byla výchozí, ani zda šlo o vzájemnou výpůjčku, nebo paralelní tvoření.⁷⁶

Vrch byl natolik dominantní, že jak bylo řečeno v předchozí kapitole, se jeho pojmenování nakrátko přeneslo i na osadu *Jizerku* rozkládající se pod ním. Přívlastek *Keulichter*, východostředoněmecká (slezská) varianta apelativa „kugelig“ (tj. okrouhlý),⁷⁷ motivoval charakteristický kuželovitý tvar hory; má jej nejen nejstarší doklad, ale například i Müllerova mapa (1720). Také tento kartografický doklad potvrzuje, jak významnou roli vrch *Bukovec* hrál. *Keulichte buchberg m.* je totiž vedle jména *Iser-kamm montes* jediné oronymum, jež Müllerova mapa v Jizerských horách zaznamenává. Přívlastek *Keulichter/Käuliger* se používal i později v německé vlastivědné literatuře, a to především kvůli rozlišení od homonymního jména *Buchberg* nedaleko Smržovky (836 m, v I. vojenském mapování jako *Buch b.*, úředně i *Georgentaler Buchberg*, dnes *Buková*). Motivace hlavního členu vychází z psychologie pojmenování: v převážně smíšených a jehličnatých porostech byly oba čedičové vrchy nápadné svým bukovým porostem.⁷⁸ Oronymum bylo opětovně rebohemizováno v 19. století. Sufixální útvar *Bukovec* se sice objevuje už v roce 1823,⁷⁹ ale překlady z přelomu 19. a 20. století buď zachovávají původní dvouslovnou strukturu *Buková hora*,⁸⁰ nebo (častěji) uvádějí jméno ve formě substantivizovaného adjektiva *Buková*. Tomuto tvaru se dávala přednost i v meziválečném období, v některých průvodcích se objevuje shodně *Buková* i *Buková hora*. Názvu *Buchberg* u Smržovky patřila homonymní jména *Buková* (mj. ve speciální mapě), *Buková hora*, ale také kvůli odlišení *Stará buková*. Ještě v prvních poválečných letech pojmenovávají autoři průvodců vrch jako *Buková*, až F. Patočka použil tvar *Bukovec*.⁸¹ V materiálech okresního názvoslovného sboru v Jablonci se navrhuje opět dvouslovný tvar *Buková hora*, avšak do finálního soupisu se prosadil jednoslovný název *Bukovec*; pro *Buchberg* u Smržovky Návoslovná komise potvrdila tvar *Buková*, uvedený už v předválečné speciální mapě.⁸²

⁷⁵ SCHWARZ, 1927a, s. 7.

⁷⁶ SCHWARZ, 1934a, s. 118 i JÍLEK, 1979, s. 88 považují český název za původní.

⁷⁷ SCHWARZ, 1934a, s. 118; JÍLEK, 1979, s. 88 tentýž význam cituje z Mitzkova *Schlesisches Wörterbuch*.

⁷⁸ Srov. ŠMILAUER, 1963, s. 126, 156.

⁷⁹ ŠÁDEK, 1923.

⁸⁰ KOŘISTKA, 1877; *Průvodce po Liberci a okolí*, 1901.

⁸¹ PATOČKA, 1950.

⁸² Turistický průvodce z roku 1983 ale uvádí podobu *Buková hora* (NEVRLÝ, 1983, s. 216).

3.2.2 Český substrát v německé anoikonymii

Pozůstatkem jazykových kontaktů jsou česká (výjimečně lužickosrbská) jména integrovaná do německého toponymického systému, jež byla adaptována prostřednictvím pravidelných hláskových nebo slovotvorných změn. Z původní lužickosrbské anoikonymie se v německém jizerskohorském názvosloví uchovalo pouze hydronymum *Lomnice* (viz kap. 6.2.1; *Řasnice/Rasnitz* je již mimo zájmovou oblast disertace). Na srbský původ nicméně usuzujeme jen podle mimojazykových skutečností, ne na základě formy jmen.⁸³ Obě hydronyma jsou totiž realizována slovotvorným typem *-ice/-ica*, vysoce produktivním v srbském i českém hydronymickém systému, resp. v celém slovanském historickém areálu.⁸⁴ Co do původu je sporné německé jméno řeky *Smědé* (*Wittig*, viz kap. 4.4.3.3.1). Českých substrátových jmen zůstalo samozřejmě mnohem více. Řeky určují ráz krajiny, jsou hlavními komunikačními tepnami, podél nichž se šíří osídlení, proto mívají velmi stará jména, jež mnohdy přecházejí i změny osídlení. V Jizerských horách to platí pro předslovanská jména *Jizeru* a *Nisu*, ale i pro pozdější česká hydronyma. Všechny významnější toky odvodňující jižní část hor totiž byly nejprve pojmenovány českým etnikem (kromě *Nisy* a *Jizery*) a jejich jména byla převzata s různou mírou hláskové a slovotvorné adaptace do německého pomístního (ale i místního) názvosloví. Tato anoikonyma se německému jazykovému a onymickému systému (zejména v úzu) přizpůsobovala v postkontaktní fázi i nadále.⁸⁵ Jde o jména *Desná / Desse, Dessendorf, Kamenice / Kamnitz, Loučná / Lautschnei* (oikononymum), *Blatný potok / Blattnei, Rovný potok / Rabenei, Polubný / Polaun* (oikononymum). S výjimkou posledně jmenovaného jsou všechna hydronyma poprvé doložena v listinách týkajících se hraničních sporů v 16. století, o nichž jsme hovořili v předchozích kapitolách.

Hydronyma *Loučná* (dnes *Bílá Nisa*), *Blatný potok* a *Rovný potok* a jejich vývoj popisujeme na jiných místech této práce (kap. 4.3.2.1, 6.3). Po *Nise* a *Jizeře* je třetím největším tokem Jizerských hor řeka *Kamenice/Kamnitz*. Pramení na svazích *Holubníku*, její dvě pramenné větve Němci odlišovali: *Grosse Kamnitz(bach)* (též *Blattwegbach*), *Kleine Kamnitz(bach)*, česky *Malý* a *Velký Kamenický potok* (popř. *Malá, Velká Kamenice*). *Velký Kamenický potok* byl rozhodnutím Názevoslovné komise v 50. letech 20. století zrušen, nicméně jak databáze Geonames, tak turistické mapy užívají obě jména doposud. *Kamnitz*, německá podoba jména, byla poměrně stabilní; v úředních dokumentech se někdy doplňovalo apelativum „Bach“ (*Kamnitz Bach*). Nejstarší německý doklad pochází z dvoujazyčného vyhotovení zápisu z roku 1591 – *Kamenitz*. Z počátku 17. století je doložen tvar *Kamenz*, I. vojenské mapování hydronymum zaznamenává ve tvaru *Kamintz*, stejné formy obsahují i pozemkové knihy a

⁸³ Srov. např. EICHLER, 2009.

⁸⁴ J. Udolph, *Slavische Gewässernamengebung* (EICHLER et al, 1996, s. 1542).

⁸⁵ K teoretickému pozadí integrace slovanských toponym do němčiny a jejich vzájemného vztahu viz např. K. Hengst, *Namen im Sprachaustausch: Slavisch* (EICHLER et al, 1996, s. 1007–1011).

katastry z 18. století⁸⁶ a Müllerova mapa (1720). Tyto formy reflektují nářeční výslovnost [khamintsə] s typickou adaptací souhláskové skupiny *mn* na *ŋ*. Německá podoba se od té české příliš neoddálila také z toho důvodu, že řeka *Kamenice* na svém dolním toku protékala částečně českým sídelním areálem. Proto také všechny novodobé české doklady od 19. století uvádějí i pro horní tok řeky tvar *Kamenice*.

Řeka *Desná/Desse* má dvě pramenné větve. Levá větev, z hydrografického hlediska hlavní, se jmenuje *Černá Desná / Schwarze Desse* a pramení v sedle mezi horou Jizera a Černým vrchem. Pravá zdrojnice *Bílá Desná / Weisse Desse* pramení pod lokalitou Na kneipě na jihozápadním úbočí Jizery. Na svém horním toku se nazývala také *Albrechtsbach*, až v úseku od spojení s potokem *Schwarzes Floss*, přitékajícím zleva, nesla jméno *Weisse Desse*. Jaké skutečnosti vedly k užití přívlastků černý/bílý, se dnes zjistit nedá. V nejstarších dokumentech o Jizerských horách je uvedena jen *Černá Desná* (*Czerna Desna*, 1577 a *k czernému Deso / zu den schwarzen Desse*, 1591). Na pravý tok je v dokladu 1591 zřejmě fixováno označení *Siebengibelská voda*. Je možné, že pojmenování *Černá Desná* reflektuje tmavé rašelinné zbarvení toku a jméno *Bílá Desná*, resp. *Weisse Desse* bylo dotvořeno jen jako kontradiktorický protějšek až později, a to bez vazby apelativa „weiss“ na přírodní podmínky nebo charakter toku. První doklad jména s přívlastkem *weiss* pochází až z roku 1687 z rohozeckého urbáře (*weisse, schwortze Desse*),⁸⁷ což by této domněnce nasvědčovalo.

Základ pojmenování *Desná/Desse* je odvozen od (hypotetického) staročeského výrazu *desný*, tj. pravý. Lexém „desънъ“ v tomto významu se rekonstruuje v praslovanštině,⁸⁸ ještě Jungmannův slovník obsahuje heslo *desnice* ve významu pravá ruka. V případě pojmenování *Desné* je hlavní motivací to, že představuje největší přítok řeky *Kamenice*, z jižního směru, odkud směřovala česká kolonizace, pravý (z hydrografického hlediska ovšem levý). V němčině se německé pojmenování redukcí souhláskové skupiny zjednodušilo na tvar *Desse*, v nářeční realizaci s náslovnou delenizací *d→t* [tesə].⁸⁹ Prameny z 18. a počátku 19. století ale nejčastěji uvádějí podobu *Desche – Deschen*,⁹⁰ například Müllerova mapa (1720): *Weisse Deschen, Schwarze Deschen*. Hydronymum *Desná* motivovalo i pojmenování obce *Dessendorf* (*Desná*). Ta sice byla při svém založení v roce 1691 nazvána podle majitelů panství *Desfoursdorf*,⁹¹ záhy se ale prosadilo lidové jméno *Dessendorf*, jež získalo oficiální status. Rebohemizované podoby říčního jména se v 19. století obvykle uváděly v substantivní formě s krátkým vokálem *Desna*, tvary substantivizovaného adjektiva *Desná* nacházíme poprvé až na přelomu 19. a 20. století.⁹² Od té doby se ale používají stabilně.

⁸⁶ SCHWARZ, 1934a, s. 159.

⁸⁷ SCHWARZ, 1934a, s. 159.

⁸⁸ ŠMILAUER, 1970, s. 54.

⁸⁹ SCHWARZ, 1934c, s. 42.

⁹⁰ SCHWARZ, 1934c, s. 41–42.

⁹¹ SCHWARZ, 1934c, s. 15–16.

⁹² BUCHAR, 1900; ŠIMÁK, nedatováno, [ca 1900]; *Průvodce po Liberci a okolí*, 1901.

Podobně jako se staré české hydronymum *Loučná* uchovalo v novodobém německém oikonymu *Lautschnei* (dnes *Loučná*, viz kap. 6.3, 4.3.2.1), zůstalo zachováno i jméno *Poloubný/Polubný*, a to v oikonymu *Polaun* (česky od roku 1923 *Polubný*). Hydronymum, na rozdíl od *Loučné*, není v této podobě doloženo, rekonstruuje se právě na základě německého názvu *Polaun*, resp. z jeho nářeční realizace [polam], jež je výsledkem spodoby $bn \rightarrow m$ ⁹³ a likvidace koncové otevřené slabiky. Základem by tak mělo být adjektivní pojmenování *Poloubný/Polubný*,⁹⁴ tj. potok tekoucí v loubí, v listnatém lese. Tuto interpretaci potvrzují také ojedinělé doklady z počátku 18. století, například ze *wsy Polobny*, většina nejstarších materiálů ale uvádí již poněmčené tvary *Polau*, *Polaun*, *Polaum*.⁹⁵ Uvedený výklad zčásti potvrzuje zápis v navarovské pozemkové knize z roku 1623 o prodeji lesů novým majitelům rejdecké sklářské huti: „...začátek berouce od studnice staré ležící za vsí Příchovicemi dolů potůčkem jenž slove Malej Polomej až do potoku Velkýho Polomýho.“⁹⁶ Podle popisu by mohlo skutečně jít o dnešní *Hluboký potok* a *Černou říčku*, pod jejichž soutokem byla obec *Polaun/Polubný* založena.⁹⁷ *Polomej* je zřejmě jen hláskovou variantou. Ještě v roce 1755 se tento potok nazýval *Polaun*,⁹⁸ avšak později se objevuje už pouze označení *Tiefenbach* (levá větev, též *Polauner Bach*, v současnosti nejednotně jako *Hluboký potok* nebo *Příchovický potok*) a *Schwarzfluss* (pravá větev, nyní *Černá říčka*, v databázi Geonames chybně jako *Hluboký potok*, současná vlastivěda Jizerských hor uvádí dokonce starou variantu *Poloubný*⁹⁹). K objektové fixaci českých hydronym a jejich variant viz též kap. 4.2.2.

Další dvě pomístní jména *Scharchen* a *Tschihahnel(wiese)* už v nejstarších dokumentech přímo doložena nejsou, jejich forma ovšem jednoznačně ukazuje na český původ. *Tschihahnelwiese* je pojmenování jednoho z nejvýznamnějších rašelinišť v centrální části pohoří. Základem je české apelativum čihadlo, jak dokazuje i nejstarší doklad *Tschiehodel-Wiese* z roku 1732.¹⁰⁰ Že čeští obyvatelé lovili ptáky v centrální oblasti Jizerských hor, potvrzují také zmínky z výše uváděných historických listin. Hejnická katastrální mapa z první poloviny 19. století adaptuje jméno do podoby *Czhihaner*. České substrátové jméno mělo pro německé etnikum neobvyklou hláskovou podobu, jméno mělo charakter *propria tantum* a z toho důvodu výrazně kolísalo jeho hláskové/grafické ztvárnění. Z množství variant nakonec ke konci 19. století vykrystalizovala stabilnější forma *Tschihahnel Wiese* (též *Tschihahnl*, *Tschihanel*), jež se částečně přichýlila k lexému „Hahn“. Reetymologizaci anoikonyma

⁹³ SCHWARZ, 1934a, s. 22; SCHWARZ, 1934c, s. 30.

⁹⁴ SCHWARZ, 1931, s. 75; SCHWARZ, 1934a, s. 22; SCHWARZ, 1934c, s. 30.

⁹⁵ SCHWARZ, 1934c, s. 30. Avšak ještě na mapě stabilního katastru z poloviny 19. století je uvedeno *Pollaun* (*Polobney*).

⁹⁶ Citováno podle TOMANDL, 1968, s. 16.

⁹⁷ K dokladu *Polomej* viz též MEISSNER, 1932, s. 317; SCHWARZ, 1934a, s. 22.

⁹⁸ SCHWARZ, 1934a, s. 22.

⁹⁹ KARPAŠ a kol., 2008, s. 388.

¹⁰⁰ RESSEL, 1933a, s. 38.

potvrzuje pojmenovací varianta *Spielhahnwiese*.¹⁰¹ „Spielhahn“ je lidové označení tetřívka, „Birkhuhn“. K přehodnocení motivace přispěly i mimojazykové aspekty: tetřívci se v okolí jizerskohorských rašeliníšť skutečně vyskytují.¹⁰² E. Schwarz uvádí totéž poněmčené označení (*Tschihani*) i z oblasti Loučné u Janova Nad Nisou.¹⁰³ První novodobé české pojmenování jsme zaznamenali v roce 1823 – *Čihadla*,¹⁰⁴ na přelomu 19. a 20. století se lokalita zmiňuje jen zřídka, obvykle v předložkové formě *Na Čihadlech*. Jeden z průvodců jméno zaznamenává v mylně utvořené deantroponymické formě *Čihandlova louka*.¹⁰⁵ Po roce 1918 se častěji objevuje bezpředložková, plurálová podoba *Čihadla*. Z předválečné doby jsou doloženy ještě ojedinělé tvary *Čihanská*, *Čihadlová louka*.¹⁰⁶ V současnosti vedle sebe koexistují varianty *Na čihadle* (Geonames a označení přírodní rezervace) a *Čihadla* (turistické mapy).

Anoikonymum *Scharchen* označovalo návrší a lesní trať mezi nejhořejším tokem Černého Štolpichu a Černého potoka, nedaleko *Čihadel*. Jméno pochází z apelativa žďár(ek) a rovněž tedy ukazuje na středověké působení českého etnika v centru hor.¹⁰⁷ Upomíná buď na lesní požár, nebo milíře, v nichž se pátilo dřevěné uhlí. Také tuto činnost zmiňují výše popisované dokumenty o hraničních sporech. Hláskově a slovotvorně adaptovaná podoba svou formou ukazuje na mladší poněmčení (16. století), což dokládá náhrada *žd'→sch*, zatímco ve starší době byl tento topolexém adaptován s náslovným *s*.¹⁰⁸ Jméno zároveň uchovává neproduktivní deminutivní sufix *-chen*, jenž byl později zcela vytlačen sufixem *-l* (k tomu viz kap. 6.2.2, tam i literatura), a dokazuje tak, že v této době byl ještě živým názvoslovným prostředkem. Rebohemizované označení *Žďárek* poprvé použil J. V. Šimák,¹⁰⁹ do roku 1938 se ale objevuje výjimečně, nešlo totiž o turisticky významný objekt. Kromě *Žďárku* jsme zaznamenali zajímavý český ekvivalent *Šerák*,¹¹⁰ motivovaný hláskovou podobností s německým tvarem. Předválečná speciální mapa jméno nepřekládá. Okresní názvoslovný sbor, revidující v 50. letech české názvosloví, předválečné anoikonymum *Žďárek* očividně neznal („český název dosud neužíván“) a navrhl umělé předložkové pojmenování *Na skalce*. Názvoslovná komise jej potvrdila. Pro kótu 963 m se v základních mapách (a databázi Geonames) i turistických mapách používá dodnes, v úzu se s ním ale nesetkáme. Původní

¹⁰¹ RESSEL, 1933a, s. 38; HÜBLER, 1902, s. 33.

¹⁰² Kuriózní vysvětlení první části mylně perintegrovaného jména *Tschihahnel* uvádí F. Hübler: „Man hat den Namen von Tschechischen abzuleiten gesucht. Richtiger ist, dass er vom Laute des Birk- oder Spielhahns beim Balzen, der tschiach klinget, abzuleiten ist...“ (HÜBLER, 1902, s. 33).

¹⁰³ SCHWARZ, 1934a, s. 110.

¹⁰⁴ ŠÁDEK, 1823.

¹⁰⁵ *Kafkův ilustrovaný průvodce po Král. českém. Krkonoše a Jizerské hory*, nedatováno, [ca 1910].

¹⁰⁶ NEVRLÝ, 1962.

¹⁰⁷ KLINDERT, 1915, s. 60; RESSEL, 1933a, s. 36.

¹⁰⁸ EICHLER, 1985, s. 104, 344 (např. *Ždžar/Särchen*).

¹⁰⁹ ŠIMÁK, nedatováno, [ca 1900].

¹¹⁰ KINSKÝ, 1934.

jméno *Žďárek* nezaniklo, mapy i Geonames jím označují nedaleké rozcestí (*Na Žďárku*); toto jméno se vyskytuje i v běžném úzu. Jméno *Na Žďárku* nese i blízká lovecká chata.

Substrátová jména měla značkovou povahu, a ačkoliv v německé anoikonymii fungovala dlouhou dobu, vzhledem ke své formě, odlišné od dominantních strukturních typů německých názvů, byla pocíťována jako nesystémová. Z toho důvodu se k většině z nich přidávaly německé komponenty (*Blattnei Bach*, *Neisse Fluss...*). Tím vznikala tzv. smíšená jména („*Mischnamen*“), v oblastech jazykových kontaktů častý jev. Dělo se tak zejména při kartografickém zpracování, a to z toho důvodu, aby byla podpořena jejich identifikační a charakterizační funkce i v širším komunikačním okruhu. „Uživatelé se snažili dát jménu vypovídací hodnotu.“¹¹¹ Umělé dotvoření anoikonyma k dvoučlennému strukturnímu typu se samozřejmě týkalo i nemnoha německých jmen, u nichž v průběhu užívání došlo k jejich deetymologizaci (například *Kalmrich Berg*, viz dále, zejména kap. 3.3.2.3).

Kolik (a jakých) německých jmen vzniklo překladem starších českých anoikonym, nelze vzhledem k malému množství starých dokladů určit. Je velmi pravděpodobné, že mezi ně patří *Buchberg* a *Schwarzberg* (viz kap. 3.2.1).

Sémantickomotivačně tematizuje předchozí přítomnost českého etnika oronymum *Böhmischer Hübel* (*Český vrch* na Středním jizerském hřbetu u Jizerky, první doklad z lesnické mapy 1871¹¹²), pojmenované údajně podle českých dřevorubců.¹¹³ Zajímavostí je, že vojenská mapa z konce 18. století klade podobný název *Böhmischer Mittel Kam* (nejspíš chybně) na protější Vlašský hřbet. V češtině se od konce 19. století užívalo sousloví s různými oronymickými apelativy (*Český vrch*, *pahorek*, *kopec*). Návoslovná komise v 50. letech potvrdila pojmenování *Český vrch*, jakožto „zažitý předválečný název“. Stejnou motivaci má podle A. Ressela i jméno lesního oddělení fojteckého revíru *Böhmische Hau*,¹¹⁴ ovšem bez českého ekvivalentu. Naproti tomu *Böhmloch*, jméno místní části Lučan nad Nisou, je motivováno antroponymem.¹¹⁵ Toto deantroponymické anoikononymum přešlo i do češtiny, v podobě *Böhmova kotlina* (v současnosti jej v hláskově adaptované podobě *Bémova kotlina* obsahuje i databáze Geonames).

3.2.3 Smrk a Jizera – nejvýznamnější vrcholy české části Jizerských hor

Smrk (1124 m), německy *Tafelfichte*, a *Jizera* (1122 m), německy *Siechhübel*, jsou nejvyšší a také nejvýznamnější orografické objekty české části Jizerských hor. Pojmenování obou oronym prošlo jak v němčině, tak v češtině mnoha proměnami. Německá oronyma se ustálila v průběhu 19. století, novodobé české názvy *Smrk* a *Jizera* se stabilizovaly až poměrně pozdě,

---

¹¹¹ OLIVA, 1983, s. 65.

¹¹² JÍLEK, 1979, s. 87.

¹¹³ RESSEL, 1933a, s. 41.

¹¹⁴ RESSEL, 1931, s. 41.

¹¹⁵ SCHWARZ, 1934a, s. 86.

ve 30. letech 20. století. K jejich stabilizaci přispělo hlavně to, že byly v této podobě zaneseny do revidované speciální mapy. Oběma horám, jakožto hlavním symbolům Jizerských hor, a jejich jménům byla v německé vlastivědné literatuře věnována mimořádná pozornost. Díky tomu můžeme poměrně spolehlivě rekonstruovat vývoj i motivační zdroje jejich pojmenování. Obě oronyma ilustrují vývoj anoikonymie celých Jizerských hor a vlivy, jež na ni působily, proto jim na následujících stranách věnujeme více prostoru.

3.2.3.1 Smrk / Tafelfichte

Masiv *Smrku* (*Tafelfichte*) tvoří západní výběžek nejvyššího jizerskohorského hřebene zvaného *Vysoký jizerský hřbet* (*Hohe Iserkamm*, *Wysoki Grzbiet*). Ten dále pokračuje do Polska, jeho nejvyšší vrchol (*Wysoka Kopa* / *Hinter Berg*, 1126 m) je zároveň nejvyšším bodem celých Jizerských hor. Vrchol *Smrku* patří již od konce 19. století k nejvýznamnějším turistickým cílům. V centru pozornosti byl ale již mnohem dříve, neboť se na něm až do roku 1815 stýkaly hranice tří historických území: Čech, Slezska a Lužice. Místo, kde se hranice těchto územních celků sbíhaly, severně od vlastního vrcholu ve výšce 1072 m, bylo i nejvyšším bodem celé Lužice. Právě hranici a jejímu vymezení vděčí *Smrk* za svá jména. Zajímavé ale je, že v případě *Smrku*, na rozdíl od hory *Jizery* (viz kap. 3.2.3.2), neznáme jeho původní české nebo lužickosrbské pojmenování (a nevíme ani, zda vůbec existovalo). Starých německých jmen ale získal *Smrk* ve své historii celou řadu. Na tuto vícejmennost upozornil ve Zpravodaji Místopisné komise ČSAV už J. Beneš,¹¹⁶ omezil se ale jen na výčet a stručnou interpretaci pojmenovacích a komunikačních variant, které převzal z historie Hejnic svého jmenovce J. Bennesche: „Die Tafelfichte, Tafelstein, Teufelstein, Teufelfichte, Heidelberg, Höhe am Heidelberg, Dresslertanne oder -Fichte genannt.“¹¹⁷

Tím nejstarším oronymem, doloženým z různých historických dokumentů o novoměstském cínovém dolování, je *Heidelberg* (první zmínka 1581),¹¹⁸ doslovně „Borůvková hora“. Jméno původně označovalo dnešní *Rapickou horu*, severní výběžek *Smrku*, ale používalo se i pro jeho pokračování:¹¹⁹

Die Fundgruben lagen zumeist am Hange des Heidelberges, wie die Tafelfichte einst heisst, namentlich an den ihm vorgelagerten Höhen des Rapplitz [*Rapická hora*] des Kupferberges [*Měděnec*], früher Eisenberg genannt, und des Sauberges [*Svinský vrch*].

¹¹⁶ BENEŠ, 1969, s. 483–486.

¹¹⁷ BENNESCH, 1925, s. 254. Josef Bennesch tyto doklady ovšem doslovně převzal od regionálního historika Karla Klinderta (KLINDERT, 1915, s. 56). Kromě těchto variant jsme zaznamenali ještě *Polsche Kamm* a *Der lange Berg*.

¹¹⁸ Jméno *Heidelberg* uvádí i nejstarší mapa Lužice Bartholemäa Sculteta z roku 1582 (KARPAŠ, 2008, s. 38).

¹¹⁹ *Heimatkunde des Bezirkes Friedland in Böhmen. Allgemeiner Teil III, Die Geschichte des Friedländischen*, 1926, s. 100.

V popisu hranic z roku 1611 se rozlišuje *Kleiner Heidelberg* (*Rapická hora*) a *Hoher Heidelberg* (*Smrk*),¹²⁰ o 33 let později se uvádí už *Kleiner Heidelberg* a *Tafelfichte*.¹²¹ Podobně jako *Heidelberg* rozšířil svou objektovou fixaci také název *Wohlische Kamm*, resp. jeho varianta *Polsche Kamm* (*Vlašský hřbet*, západní výběžek *Smrku*), jehož se pro označení celého masivu později také výjimečně používalo.¹²² Další ze starých jmen pro masiv hory bylo *lange Berg*.¹²³

Poprvé se slovo „Fichte“/smrk spojuje s horou v listinách týkajících se hraničních sporů mezi frýdlantským a navarovským panstvím (1591). Zde ale jen vymezuje hranici mezi panstvími (smrk s hraničními znameními) v pramenné oblasti řeky Jizery: „...bere sobie zaczátek od gednogo Smrku, na kterémž cztyry lizy spatrzeny sau...“ / „...von einem Fichtenbaum darauff 4 March Zeichen zu sehen waren ...“¹²⁴ Někaké konkrétní pojmenování hory, a to ani *Heidelberg*, ovšem protokol překvapivě neuvádí.¹²⁵ Oronymum *Heidelberg* asi v této době nebylo ustálené, prameny ho jednoznačně fixují na *Smrk* až na začátku 17. století. Zmíněný hraniční smrk, stojící v místě styku hranic na severní hraně vrcholové plošiny, se nazýval *Dresselfichte*, tedy „Dresslerův smrk“. Poprvé je toto pojmenování doloženo v hraničním protokolu z roku 1595,¹²⁶ vlastní masiv *Smrku* se zde nazývá dalším jménem *lange Berg*. Označení hraničního stromu mělo různé, především hláskové varianty, například *Dresslerfichte* nebo *Drechler-Tanne*.¹²⁷ Tento mohutný strom byl orientačně mimořádně významným bodem a nakonec propůjčil jméno celé hoře. V masivu *Smrku* ale existovalo více lokalit s komponentem Dressler: na jihozápadě *Dresslerlehne* a severovýchodní výběžek, kudy v minulosti vedla hlavní přístupová cesta k trojmezí a na vrchol, je zakončen vyvýšeninou (776 m), jež se až do roku 1945 označovala *Dresslerberg* (dnes *Czerniawska Kopa* v Polsku). Podle E. Beckera jméno *Dresslerfichte* úzce souvisí právě s oronymem *Dresslerberg*.¹²⁸ Které ze jmen je starší, se ale rozhodnout nedá.¹²⁹ Podle dokladů nějaký čas jména *Heidelberg* a *Dresslerfichte* koexistovala vedle sebe, až je v polovině 17. století

¹²⁰ SEELIGER, 1941, s. 129n.

¹²¹ BECKER, 1908, s. 44.

¹²² RESSEL, 1933, s. 33; KLINDERT, 1915, s. 56, cituje z publikace o frýdlantském zámku z roku 1818: „...breiten pohlschen Kamm, den höchsten Berg im Bunzlauer Kreise.“ Podrobněji k pojmenování *Vlašského hřbetu* viz kap. 4.4.3.2.

¹²³ KARPAS, 2008, s. 41.

¹²⁴ SCHWARZ, 1927a, s. 4.

¹²⁵ Avšak podle Schwarze oba doklady („Smrk“/„Fichtenbaum“) dokazují existenci proprií *Smrk*/Fichte. Znamenalo by to, že už v této době byl *Smrk* pojmenován nejen německy, ale i česky (SCHWARZ, 1931, s. 211; SCHWARZ, 1927a, s. 7). Za zmínku ale také stojí fakt, že co do pomístního názvosloví v podobně podrobné českojazyčné hutní smlouvě z roku 1577 je masiv *Smrku* lokalizován jen nepřímou formulací „do wrchu Gizery“, tj. do pramenné oblasti řeky Jizery. *Smrk* nejspíš v této době opravdu žádné české jméno neměl.

¹²⁶ NENTWIG, 1907, s. 167.

¹²⁷ SEELIGER, 1941, s. 129n; KARPAS, 2008, s. 41–42.

¹²⁸ BECKER, 1908, s. 44. Podrobněji k výskytu jmen s komponentem Dressler viz kap. 5.1.1.3.

¹²⁹ Podle KARPAS, 2008, s. 38 je prvotní jméno orografického objektu *Dresslerberg*, jež bylo přeneseno na hraniční strom.

vytlačilo oronymum *Tafelfichte*. Okolnosti jeho vzniku popisuje hraniční zápis z roku 1644, v němž se *Tafelfichte* objevuje poprvé. Zápis cituje frýdlantský historik Julius Helbig:¹³⁰

Vom kleinen Heidelberg geht die Grenze ungefähr auf eine halbe Meile Weges lang bis zur Tafelfichte, bei welcher die Meffersdorfer Grenzen enden und die Schaffgotschichen nach der Herrschaft Greiffenstein gehörigen mit Friedland dergestalt anfangen, dass die rechte Hand Friedland und die linke Greiffenstein hält. Wir rekognoszierten vorgedachte Tafelfichte dahero mit Fleiss, weil wissend, dass sich daselbst vor wenig Jahren ein Streit ereignet hat, indem sie die Grenzen um ein grosses weiter in die Friedländischen Gebirge herein angebracht haben, hiernächst aber, wie Schützen und Förster einstimmig berichten, ein anderes erwiesen und die Schaffotsche ihres vermeintlichen Anspruches verlustig worden. Dannenher der Herzog von Friedland sein Wappen auf eine Tafel malen, die Jahreszahl 1628 darunter setzen und an gedachte Fichte anheften lassen, dahero auch die Tafelfichte genannt wird und ist in dieselbe ein eiserner Nagel mit Ihro Excellenz Zeichen MGG (Mathias Graf Gallas) und der Jahreszahl 1638 eingeschlagen.

Historické dokumenty a doklady jmen *Tafelfichte/Tafelstein*, fixovaných na celý orografický objekt, potvrzují, že styk hranic na *Smrku* byl mimořádně důležitým místem, zmiňovaným v řadě historických dokumentů týkajících se hraničních sporů v 16. a 17. století jak mezi panstvími, tak zeměmi. Vymezení hranic se tedy stalo dominantním identifikujícím znakem a rozhodujícím motivantem pro pojmenování hory: „Die grenzbildende Rolle einer Fichte auf dem 1122 m hohen Berge war also im 15./16. Jh. das Wichtigste für die umwohnende Bevölkerung und hat Anlass zur Benennung des Berges gegeben.“¹³¹ Z tohoto důvodu zaniklo i starší oronymum *Heidelberg*. To nakonec zmizelo úplně, když v případě severního výběžku *Smrku* bylo nahrazeno jménem jednoho z tamějších dolů – *Rappelt*, později *Rapplitzberg* (*Rapická hora*, k tomuto oronymu viz kap. 5.1.1.3). Vzhledem k existenci dvou oronym s komponentem Dressler, které označovaly objekty v okolí *Smrku*, se přestalo užívat i jméno *Dresslerfichte*.

Mapa vyhotovená v roce 1701 kvůli hraničním sporům mezi Čechami a Slezskem pojmenovává hraniční strom *Drechler-Tanne* (tedy překvapivě „Tanne“, tj. jedle) a masiv hory označuje jménem *Der lange Berg*,¹³² oronymem ze staršího hraničního zápisu z roku 1595; jinde se tento název nevyskytuje. Původní „Tabulový smrk“ byl prý vyvrácen bouří v roce 1790. Vlastní hranici od té doby střežil hraniční kámen, na mapách uváděný jako *Tafelstein* („Tabulový kámen“, znovuobnovený v roce 2008). I v případě tohoto objektu došlo

---

¹³⁰ HELBIG, 1896, s. 117n.

¹³¹ SCHWARZ, 1931, s. 127.

¹³² KARPAS, 2008, s. 42.

k iradiaci pojmenování na celý horský masiv, jenž se zejména v první polovině 19. století na lesnických mapách nebo v různých dobových cestopisech označoval jménem *Tafelstein*.¹³³ Vojenská mapa z konce 18. století samotný vrchol *Smrku* nepojmenovává, uvádí jen *Granz Stein* a *Wollischer Kamm*. Jen pro úplnost uveďme také ojedinělou variantu *Teufelsfichte*,¹³⁴ jež vznikla chybným zápisem nářeční výslovnosti.¹³⁵ Od poloviny 19. století se v německy psaných materiálech vyskytuje výhradně oronymum *Tafelfichte*, v místním úzu bývalo zkracováno na *Fichte*.¹³⁶ Jméno *Tafelfichte* zmiňuje i česky psaný zeměpis Čech už z roku 1823.¹³⁷

České jméno získal *Smrk* až na konci 19. století. Do té doby byl i v českých publikacích označován německy. *Smrk* počestil jako první geodet K. Kořistka ve své obsáhlé topografii z roku 1877.¹³⁸ Velmi volně se inspiroval první částí německé složeniny a ne zrovna vhodně zvolil předložkové pojmenování hora *U obrázku*. Toto jméno, často transformované do bezpředložkového tvaru *Obrázek*, se používalo ve všech průvodcích až do vzniku ČSR. *Smrk* a jeho terénní poměry popisuje K. Kořistka následovně:¹³⁹

Z ploché kupy „U obrázku“ vybíhají čtyři krátké hřbety čili rozsochy k severu, jež do roviny Novoměstské náhle se svažují, prvé však patero štítů tvořice, jež průřizem po 750 metrech výše mají; jsoutě zejména směrem od Z k V tak zv. vrch Kulmrichův (Kulmrichsberg) [Tišina], Sviňský vrch (Sauberg), Mědný vrch (Kupferberg), Rapický vrch a „Žéz“ (Brandhöhe) [dnešní Opaleniec v Polsku], jež všechny těsným polokruhem Obrázek obkličují.

Kde má svůj původ současné oronymum *Smrk*? Vděčíme za něj s největší pravděpodobností historikovi J. V. Šimákovi, který tento částečný překlad použil ve vlastivědném díle *Čechy (Díl XII., Severní Čechy)* vydaném na přelomu 19. a 20. století. V této době se ale pojmenování ještě všeobecně neujalo. Na matoucí konkurenci *U obrázku* – *Smrk*, ale i *Na vyhlídce* – *Jizera* (viz následující kapitola) poukazuje rovněž poznámka v Časopise turistů z roku 1900 (citovaná v kap. 4.4.1).

Nejasnost ale do okolnosti vzniku českého ekvivalentu *Smrk* vnáší turistický průvodce Jizerskými horami z roku 1901:¹⁴⁰

Název hory Tafelfichte má původ svůj v dřívějším označování hranic říšských.
Na vrcholu hory stál asi v těch místech, kde jest dnes hraniční kámen

¹³³ NÁDENÍK, 2008, s. 15. Například na lesní mapě z roku 1814 v podobě *Tafel-Fichtstein* (JÍLEK, 1979, s. 149).

¹³⁴ KLINDERT, 1915, s. 56.

¹³⁵ BENEŠ, 1969, s. 484n.

¹³⁶ SCHWARZ, 1927a, s. 4.

¹³⁷ ŠÁDEK, 1823.

¹³⁸ KOŘISTKA, 1877.

¹³⁹ KOŘISTKA, 1877, s. 7.

¹⁴⁰ *Průvodce po Liberci a okolí*, 1901, s. 152.

Tafelstein, vysoký smrk, na němž upevněna byla deska, vyznačující rozhraní zemské i říšské. V češtině užívají někteří také názvu Smrk.

Je totiž nezodpovězenou otázkou, zda tato zmínka o jménu *Smrk* odkazuje právě k Šimákovu jednorázovému užití ve vlastivědě *Severní Čechy*,¹⁴¹ anebo zda se oronymum *Smrk* vyskytlo před rokem 1900 i jinde. Pro druhou jmenovanou eventualitu jsme ovšem nenalezli žádný důkaz, v nemnohých českých průvodcích z období do roku 1900 se používá buď německé *Tafelfichte*, nebo Kořistkovo jméno *U obrázku*. Není také jisté, zda české jméno *Smrk* bylo skutečně inspirováno záznamy z hraničních sporů v 16. století, jak se soudí. J. V. Šimák našel a publikoval jen hraniční protokoly z let 1539 a 1542 a hutní smlouvu z roku 1577. Kdo objevil protokol z roku 1591, kde se s horou poprvé spojuje lexém *smrk*/„Fichte“, se zjistit nepodařilo. V roce 1911 jej zmiňuje frýdlantský vlastivědný badatel J. Helbig.¹⁴² Protokol se v té době nacházel v pražském Místodržitelském archivu, jeho německy vyhotovený opis pak také v zámeckém archivu ve Frýdlantě. Z českojazyčné verze citovali také jako první němečtí badatelé, Karl Klindert a Johann Hrdý (1915).¹⁴³ Z českých badatelů tento protokol představuje až August Sedláček v roce 1920.¹⁴⁴ Pasáž „...bere sobie začátek od gednogo Smrku...“ sice ztotožňuje s dnešním *Smrkem*, ale používá jen německé označení *Tafelfichte*. Otázka prvního novodobého užití českého oronyma *Smrk* je tak stále poněkud zahalena tajemstvím. Domníváme se ale, že vzniklo částečným překladem bez vazby na dotčený archivní dokument z roku 1591 a že za ním skutečně stojí J. V. Šimák.

Po roce 1918 se v českých turistických průvodcích a různých vlastivědných textech začaly postupně uvádět české ekvivalenty prakticky pro všechna místa v Jizerských horách. O stabilním názvosloví se ale pořád ještě hovořit nedá: pro jeden a tentýž objekt se mnohdy užívalo více jmen, což ve 20. letech platilo i pro *Smrk*. Krátce vedle sebe koexistovala obě jména (*Obrázek* – *Smrk*), postupně ale zcela dominovalo oronymum *Smrk*.¹⁴⁵ To dokazuje i československá vlastivěda vydaná v roce 1930: „Na druhé straně říčky Smědé, ční podobná a zalesněná, na vrcholu plochá kupa hory Smrku, dříve také „U obrázku“ zvané.“¹⁴⁶ Ke stabilizaci jména *Smrk* totiž přispělo především jeho zanesení do reambulované speciální mapy (1929). Také liberecký odbor Klubu československých turistů, znovuzaložený v roce 1923, preferoval označení *Smrk*, jak dokazuje jeho kronika a mateřály, které publikoval. Průvodce, mapy a další tiskoviny vydávané od konce 20. let už dávaly jednoznačně přednost názvu *Smrk*. Ten samozřejmě potvrdila i Názvoslovná komise při revizi v 50. letech.

¹⁴¹ Samotná publikace neobsahuje vřecení. V informačních zdrojích se ovšem roky vydání liší – kolísají v rozmezí 1898 až 1905, nejčastěji se uvádí 1902. Vlastivěda nejprve vycházela po jednotlivých sešitech, navíc výše uvedená poznámka z Časopisu turistů z 1. října 1900 dokazuje, že část *Severní Čechy* již byla vydána, předcházela tedy také *Průvodci po Liberci a okolí* z roku 1901.

¹⁴² HELBIG, 1911, s. 361.

¹⁴³ HRDÝ, 1915.

¹⁴⁴ SEDLÁČEK, 1920.

¹⁴⁵ Poprvé jej po vzniku ČSR zaznamenáváme ve stručném průvodci z roku 1921 (PAŘÍZEK, 1921).

¹⁴⁶ *Československá vlastivěda. Díl I. Příroda*, 1930, s. 129.

3.2.3.2 Jizera / Siechhübel

Zatímco původ jména *Smrk/Tafelfichte* je spolehlivě objasněn, německé označení druhé nejvyšší hory Jizerských hor *Jizery/Siechhübel* tak přímočarou motivaci nemá. K otázce jeho původu se opakovaně vyjadřovali na stránkách vlastivědných sborníků, ročenek a časopisů všichni významní předváleční regionální badatelé.¹⁴⁷ „Kein Bergname des Isergebirges ist so häufig behandelt worden, wie der Sieghübel. Die Rätsel, die der Name dieses neben der Tafelfichte höchsten Berges ausgibt, haben immer wieder die Forscher gereizt,“ píše už v roce 1927 Ernst Schwarz,¹⁴⁸ který se pojmenováním *Jizery* zabýval nejpodrobněji.

E. Schwarz souhlasí s K. Klindertem, který jako první vyslovil myšlenku, že původ německého názvu je třeba hledat v základě „Siebengiebelstein“,¹⁴⁹ jehož doslovný překlad znamená „vrch se sedmi štíty“. Těmi jsou myšlena četná vrcholová skaliska *Jizery*. Oba autoři uvádějí řadu dokladů ze 17. až 19. století, jimiž tuto motivaci obhajují. Již z roku 1611 je doloženo pojmenování *unter dem siebenden Giebel*, z roku 1644 *Siebengirbelstein*, tvar *Siebengiebelstein* se objevuje v 18. století¹⁵⁰ a od počátku 19. století nacházíme podoby *Siechhübel* nebo *Sieghübel*, tedy jména, jimiž byla hora *Jizera* nazývána až do roku 1945. Za zjednodušením původního *Siebengiebelstein*, resp. *Siebengiebel*, na *Sieghübel* stojí, jak Schwarz dokazuje, místní nářečí. V určujícím komponentu došlo nejprve k tradiční redukci nepřívzvučného *-en* a následně artikulační asimilaci souhlásek na švu mezi oběma původními kořenými morfémy. Jméno tak získalo značkový charakter, který byl na začátku 19. století částečně zrušen jeho perintegrací – druhá část oronyma se formálně i sémanticky přichýlila k oronymickému lexému „Hübel“. ¹⁵¹ To pak výrazně přispělo ke konečné stabilizaci této podoby (a to i přesto, že topolexém „Hübel“ obvykle označuje méně orograficky výrazné objekty). Důkaz, který tento proces potvrzuje (ale který žádná ze soudobých studií nezmiňuje), přinášejí podklady I. vojenského mapování z konce 18. století. Přímou v mapě označili rakouští vojenští kartografové horu jako *Sigibel Stein*, čímž vlastně zachytili jeden z vývojových stupňů. Naproti tomu v průvodním textu k mapování se píše:¹⁵²

Der Sieben-Giebelstein-Berg ist eine Kette von Anhöhen welche zwischen beyden Deschen-Flussen liegen und zu beyden Seithen sehr hoch und sehr steil sind, oben auf den Sieben-Giebelstein-Berg ist ein Felsen von 100 Schuh hoch, auf welchen Felsen man alle die Berge, Waldungen und Gegenden zwischen den Schwartz-Berg und Riesengebürg entdecken kann.

¹⁴⁷ HÜBLER, 1902, s. 461; KLINDERT, 1914; GIERACH, 1918; HÜBLER, 1921; SCHWARZ, 1927a; SCHWARZ, 1927b; RESSEL, 1933, s. 39–40; SCHWARZ, 1934a.

¹⁴⁸ SCHWARZ, 1927b, s. 106.

¹⁴⁹ KLINDERT, 1914. Autor se zde také zamýšlí nad číslovkou sedm, jejíž užití není v toponymii žádnou výjimkou a uvádí řadu analogických příkladů. Stejný názor zastává i GIERACH, 1918.

¹⁵⁰ KLINDERT, 1914.

¹⁵¹ Tautologickou formu uvádí Sommerova topografie – *Siechhübelberg* (s. XXIII, 322), na s. 305 je ale standardní podoba *Siechhübel*.

¹⁵² Citováno dle JÍLEK, 1979, s. 144.

V rozporu s těmito výklady je interpretace Franze Hüblera, jenž striktně odmítá lokalizaci starých dokladů *Siebengiebelstein* na dnešní *Jizeru* (ztotožňuje je zejména se sousedním *Černým vrchem*). Jméno *Siechhübel* (resp. *Sichhübel*) považuje za původní a jeho určující část odvozuje například ze starohornoněmeckých výrazů pro bažinu, jméno by tedy mělo znamenat „der nasse Berg“.¹⁵³

Nejstarší zmínky o *Jizeře* ale najdeme opět už v dokladech ze 16. století, v nichž je pojmenována česky. V českojazyčné smlouvě mezi majitelem navarovského panství Jaroslavem Smiřickým a sklářem Paulem Schiererem z roku 1577 i ve dvoujazyčném protokolu k hraniční pochůzce z roku 1591 se zmiňuje *Wrch Bražieckský* (německy *Bražieckyberg*), jenž patrně označuje dnešní *Jizeru*. Jméno *Bražec* vychází ze staročeského slova „brah“, které znamenalo kupa, stoh, hranice. To by opět mělo evokovat vrcholové skalní útvary. Podle F. Cuřína se jizerský *Bražec* vymyká areálovému rozšíření tohoto jména v Čechách, a proto jej považuje za staré pojmenování lužickosrbského původu.¹⁵⁴ Název *Bražecký vrch* však zanikl a již nebyl obnoven. Jen pro doplnění uvedme druhou možnou etymologii českého oronyma, jež je spojena s apelativem „brážek“ ve významu síť na chytání ptáků.¹⁵⁵ Čihaři se v centru pohoří pohybovali již od středověku, což dokládají stará jména *Čihadla*, *Ptačí kupy* aj., označující objekty v blízkém okolí *Jizery*, avšak rozhodující motivací byl podle našeho názoru tvar hory a její vrcholové skály.¹⁵⁶

Jak už bylo řečeno v kapitole 3.2.1, z dvoujazyčného zápisu z roku 1591 vyplývá existence intenzivních kontaktů mezi Čechy a Němci. To se projevilo ve vzájemných výpůjčkách pomístních jmen doložených v tomto dokumentu. V zásadě jediným objektem, u něhož došlo k paralelnímu onymickému aktu, nezávislému v obou jazycích, tak zůstává právě označení hory *Jizery*. Češi ji pojmenovali *Bražecký vrch*, zatímco Němci *Siebengiebel(stein)*. Německý název sice v tomto zápise uveden není (je zde *Bražieckyberg*), avšak o paralelní existenci obou oronym nepřímo svědčí doklad *Siebnigelskau wodu / Siebengiebelische wasser* (viz dále) z téhož dokumentu.

Zmiňovaná historická listina neposkytuje ale natolik detailní popis, aby bylo možné přesně určit lokalizaci všech jmen, která se v ní vyskytují. A platí to i v případě jména *Bražecký vrch*, o jehož shodě s dnešní *Jizerou* někteří badatelé pochybují. M. Nevrlý jej sice s *Jizerou* ztotožňuje, avšak nabízí i jinou lokalizaci: dnešní *Černý vrch jizerský* (v tom případě by *Jizeru* podle něj označovalo pojmenování *Lomy / Steinbruch*).¹⁵⁷ J. V. Šimák *Bražecký vrch*

¹⁵³ HÜBLER, 1902, s. 461; HÜBLER, 1921.

¹⁵⁴ CUŘÍN, 1970, s. 71.

¹⁵⁵ SCHWARZ, 1927b, s. 107.

¹⁵⁶ Srov. též JÍLEK, 1979, s. 144–145.

¹⁵⁷ NEVRLÝ, 1996b, s. 29, 251. Shoduje se tak vlastně s F. Hüblerem, jenž jméno *Siebengiebelstein* také lokalizoval na *Černý vrch*. Tento výklad ale opomíjí lokalizaci jiného oronyma *Bražecké skali* (k *Bražieckskiemu Skali / Bražecky genandten Felssen*).

spojil se *Smědavskou horou*.¹⁵⁸ J. Hrdý lokalizuje *Bražecký vrch* nezřetelně k dnešní *Smědavě* a na *Jizeru* vztahuje další staré toponymum *Jezera*.¹⁵⁹ Většina badatelů, mezi nimi také E. Schwarz nebo historik A. Sedláček, ale historický název *Bražec* skutečně spojuje s *Jizerou*. Její širší okolí zaplňují v uvedených pramenech jména jako *Bražecký vrch*, *Bražecké skály*,¹⁶⁰ *Lomy* nebo *Jezera*. Podle našeho názoru jsou všechna tato stará oronyma součástí rozlehlého masivu hory, přičemž *Bražec* (a německý *Siebengiebelstein*) označoval pouze skály na vrcholu.

Jedním z objektů, které zmiňuje hraniční protokol z roku 1591, je také potok zvaný *Siebengibelská voda*: „k potoku, kterýžto Siebngibelskau wodu gmenowal“ / „gegen den Pach, welchen er das Siebengiebelische wasser genandt“.¹⁶¹ Tento zápis dokazuje, že i německé jméno *Siebengiebel(stein)* nutně pochází z této doby a nepřímě tak potvrzuje interpretaci E. Schwarze a K. Klinderta. Ukazuje se, že v této době měla *Jizera* dvě na sobě nezávislá jména: české *Bražecký vrch* a německé *Siebengiebel*. Hydronymum *Siebengibelská voda* každopádně svědčí o kontaktu mezi tehdejšími českými a německými obyvateli na jazykové hranici v Jizerských horách, mezi nimiž docházelo k oboustranným přejímkám zeměpisných jmen. Z popisu hranic vyplývá, že *Siebengibelská voda* označovala dnešní *Bílou Desnou*, jejíž zdrojnice skutečně pramení na jižním úbočí hory *Jizery*. Schwarz jméno ztotožňuje s pravým pramenným tokem,¹⁶² z hydrografického hlediska hlavním pramenem *Bílé Desné*, který se na německých mapách nazýval *Albrechtsbach*. Naopak k levé zdrojnici vztahuje původní hydronymum M. Nevrlý, jenž také navrhl české pojmenování *Bražecká voda*, aby tak alespoň zde bylo uchováno staré označení *Bražec*. Jméno, ač se nikdy neujalo, zmiňuje i L. Antoš ve své práci o hydronymech Jizerských hor a také Karpašova vlastivěda.¹⁶³ Na německých mapách býval tento levý pramenný tok *Bílé Desné* poněkud překvapivě označován jako *Schwarzes Floss*, na současné turistické mapě je beze jména.

Novodobý vývoj sdílí oronymum *Jizera* se *Smrkem*, popisovaným v předchozí kapitole. Český ekvivalent opět jako první použil K. Kořistka. Ve své topografii Čech z roku 1877 zvolil nepříliš originální, navíc ne zcela vhodné předložkové jméno *Na vyhlídce*. Variantní pojmenování *Jizera*, homonymní se stejnojmenným hydronymem, se poprvé objevuje také v Šimákově vlastivědě severních Čech z přelomu 19. a 20. století. J. V. Šimák je tedy s největší pravděpodobností jeho autorem. Zdá se, že se inspiroval pomístním jménem *Jezera* z hutní smlouvy z roku 1577, již sám v archivu našel. Přesná lokalizace tohoto anoikonyma

¹⁵⁸ ŠIMÁK, nedatováno, [ca 1900] dnešní *Smědavu* (*Wittighaus*) pojmenovává *Bražec* (podobně i ŠIMÁK, 1930, s. 8). Zajímavostí je, že katastrální mapa Hejnic (1843) označuje *Smědavskou horu* jménem *Sichhübel*, jež ale bylo v této době pevně fixováno na dnešní *Jizeru*.

¹⁵⁹ HRDÝ, 1911, s. 14.

¹⁶⁰ Toto staré oronymum spojuje Schwarz s kamenným polem na jihovýchodním svahu *Jizery* zvaným *Kammel* / *Na hřebenkách* (SCHWARZ, 1927a; SCHWARZ, 1927b).

¹⁶¹ SCHWARZ, 1927a, s. 3.

¹⁶² SCHWARZ, 1927a, s. 3.

¹⁶³ ANTOŠ, 1991, s. 22; KARPAŠ, 2008, s. 552.

však z příslušné listiny nevyplývá, není ani jasné, na jaký typ objektu se fixuje. Šimák jej ale ztotožnil s dnešní *Jizerou*, jak dokazuje ve statí z roku 1930: *Jezera (Sieghübel)*.¹⁶⁴ Zajímavou teorií o vzniku oronyma *Jizera* nabízí J. Jílek: prý za ním stojí chybné čtení pasáže „až do vrchu Jizery, kde se počíná“,¹⁶⁵ což ovšem znamená „do prameniště řeky Jizery“ (na jižním svahu hory *Smrk*). Ať už byla motivace jakákoliv, volba jména podle názvu řeky *Jizery*, jež motivovala i označení celého pohoří, byla pro dominantní vrchol jeho centrální části vcelku přiléhavá.

V materiálech do roku 1918 se vyskytuje buď české oronymum *Na vyhlídce* a jeho bezpředložková varianta *Vyhlídka*, anebo citátové *Siechhübel* / *Sieghübel*. Kuriózně nakládá s pojmenováním *Jizery* Kafkův průvodce z počátku 20. století:¹⁶⁶ na jeho stránkách se lze setkat se šesti (!) variantami: *Na Vyhlídce*, *Vyhlídka*, *Sieghübel*, *Siechhübel*, *Sichhübel*, *Sedmištít*. Posledně jmenovaná podoba je doslovným překladem německého názvu *Siebengiebel*, byť se v této době již neužíval. Jméno *Sedmištít*, jež se ale fixovalo jen na vrcholové skály *Jizery*, se vyskytovalo i v meziválečném období. Po roce 1918 se deapelativní oronymum *Vyhlídka* objevuje jen sporadicky; první průvodce tohoto období jméno nepřekládá (*Siechhübel*),¹⁶⁷ v roce 1923 se ovšem už píše o *Jizeře*.¹⁶⁸ Tato podoba se ale nejběžnějším pojmenováním v tomto období nestala. Ustoupila totiž deminutivní variantě *Jizerka*, již prosazovali hlavně členové libereckého odboru Klubu československých turistů, kteří jej běžně používali; obsahuje ho i většina průvodců vydávaných do roku 1938. Není jisté, co vedlo k užívání zdvojnásobě varianty, snad snaha odlišit horu od řeky *Jizery*.¹⁶⁹ Podoba *Jizerka* dominovala i přesto, že Vojenský kartografický ústav zanesl do svého názvosloví tvar *Jizera*. Ten zmiňuje i Československá vlastivěda: „Na rozvodí Smědé a přítoků Kamenice zvedá se plochá kupa „Jizery“, dříve „Na vyhlídce“ zvaná.“¹⁷⁰ Použil jej pak i nejpodrobnější turistický průvodce té doby, vydaný roku 1937.¹⁷¹ Po roce 1945 jméno *Jizerka* zmiňuje už jen J. Kögler (předválečný předseda libereckých turistů), ostatní autoři používají výhradně nezdvojnásobenou podobu *Jizera*. Potvrdila ji i Názvoslovná komise v 50. letech.

Variabilita, která byla v období 1877–1950 s pojmenováním *Jizery* spojena, vyplývá z faktu, že německé jméno *Siechhübel* bylo v zásadě proprium tantum a neposkytovalo oporu pro překladový název jako v případě oronyma *Tafelfichte* / *Smrk*. Z toho důvodu byla také v češtině volena jména, jež byla formálně i sémanticky na německém originálu nezávislá (s výjimkou oronyma *Sedmištít*).

¹⁶⁴ ŠIMÁK, 1930, s. 8.

¹⁶⁵ JÍLEK, 1979, s. 145. Tuto interpretaci přebírá i ANTOŠ, 1991, s. 22. Citováno dle ŠIMÁK, 1895, s. 9.

¹⁶⁶ *Kafkův ilustrovaný průvodce po Král. českém. Krkonoše a Jizerské hory*, nedatováno, [ca 1910].

¹⁶⁷ PAŘÍZEK, 1921.

¹⁶⁸ *Obrázky z Jizerských hor*, 1923.

¹⁶⁹ Tím ale oronymum vstoupilo do jiného homonymního vztahu – se jménem *Jizerka* (oikonymum, hydronymum).

¹⁷⁰ *Československá vlastivěda. Díl I. Příroda*, 1930, s. 129.

¹⁷¹ LÁZŇOVSKÝ, 1937.

3.3 Charakteristika německé anoikonymie Jizerských hor

V průběhu 18. století byly osidlovací procesy Jizerských hor dokončeny, sídelní areály se především v jižní části pohoří posunuly hluboko do hor a krajina na lesních a mimolesních pozemcích byla intenzivně využívána. To se přirozeně odráží v charakteru a hustotě německých pomístních jmen. Od konce 18. století přibývá písemných a kartografických dokumentů a publikací, v nichž jsou tato anoikonyma fixována, což zároveň působilo na jejich stabilizaci.

V této kapitole stručně představíme některé formálně-sémantické aspekty německé anoikonymie Jizerských hor. Těm nejcharakterističtějším znakům jsou věnovány samostatné části této práce (variantnost, posesivní jména a nářeční prvky). Materiálovou základnou jsou především nejrozumnější vlastivědné a kartografické podklady z období od 80. let 19. století do 40. let 20. století.

3.3.1 K formální stránce německé anoikonymie

Formální stránka německé anoikonymie není příliš pestrá, povrchové ztvárnění pomístních jmen je omezeno na několik málo vysoce frekventovaných názvotvorných modelů a typů. Jak mezi oronymy, tak hydronymy, jimiž se tato disertace zabývá především, jednoznačně dominuje dvoučlenný model určující příznaková složka – určovaná bázeová složka vyjádřená toponymickým apelativem. Příklady realizace tohoto strukturního modelu: *Wittigberg*, *Mittagsteine*, *Kohlhübel*, *Teufelsloch*, *Käuliger Berg*, *Schindel Grund*, *Himbeer Berg*, *Schwarzbach*, *Görsbach*, *Verlorener Bach*, *Tannwasser*, *Rotes Floss*. Jak je vidět, uvedený model je vyjádřen jak kompozity, tak kolokacemi. Jejich vzájemný poměr nelze určit, poněvadž grafické i slovotvorné ztvárnění německé anoikonymie výrazně kolísalo (viz kap. 4.3). Z hlediska pojmenovatele i uživatele ale není mezi těmito povrchovými formami žádný rozdíl.

V malé míře jsou mezi oronymy zastoupeny dvoučlenné názvy, jejichž určovaná složka je vyjádřena jinak než oronymickým apelativem. Pojmenovací akty zde nelze nijak zobecnit, každé oronymum je v tomto ohledu svou sémantickou motivací jedinečné. Z významnějších oronym sem patří *Tafelfichte* (Smrk), *Taubenhaus* (Holubník), *Saustirn* (Svinské čelo) a *Bärheid* (Vřesoviště); oronymum *Siechhübel* (Jizera) se k této podobě přichýlilo až sekundárně. Z názvů nápadných skalních útvarů, pojmenovaných dříve, sem patří *Hainskirche* (Hajní kostel) a *Wolfsnest* (Vlčí doupe). Mezi hydronymy taková jména nenajdeme.

Jednočlenná jména jsou mezi oronymy a hydronymy zastoupena v malé míře. Obvykle jde o jména předněmecká, nejčastěji slovanská, popř. ještě starší s nejasnou etymologií. Až na jméno *Scharchen* (Žďárek) to jsou označení významných vodních toků: *Iser*, *Neisse*, *Wittig*, *Kamnitz*, *Blattnei*, *Rabenei*, *Lautschnei*, *Lomnitz*. Patří sem i některá jména německého původu, jejichž motivační průhlednost byla zastřena – zpravidla jako důsledek nářeční

realizace. K takovým propriím tantum náleží například *Stolpich*, *Kalmrich*, *Lange Farbe*, *Welz* nebo *Quarre*. Jednočlenná propria tantum, v jejichž povrchové struktuře není rozeznatelný žádný toponymický apelativní komponent, byla pocíťována jako nesystémová s omezenou identifikační funkcí, a tak se k nim v písemných a kartografických materiálech přidával právě příslušný apelativní komponent: *Iser Fluss*, *Blattneibach*, *Lomnitz Bach*, *Welzstein*, *Lange Farbe Berg*. Vezmeme-li v potaz etymologii jména, tak některá z nich pak mohou mít tautologickou povahu: *Stolpich Bach*, *Kalmrich Berg* (o všech zde zmíněných jménech hovoříme podrobněji na jiných místech této práce).

Ani jména jiných typů objektů, jako jsou především pozemková jména a jména lesních tratí, repertoár formálních názvotvorných prostředků příliš nerozšíří. Na úrovni strukturního modelu jsou zde na rozdíl od oronym a hydronym ve vysoké míře zastoupeny předložkové typy jmen, a to jak přímých (*Am Steinberg*, *Am Lusdorfer Wasser*, *Im Grunde*, *Im Verborgenen*), tak nepřímých (*Bei Reders Nagel*, *Beim Dreiecker*, *Vor dem Kalkberg*, *Ober dem Steinrich*). Velké množství těchto jmen zaznamenávají mapy stabilního katastru z první poloviny 19. století. Mezi oronymy a hydronymy tento typ nenajdeme.

Pozemková jména přirozeně mají vzhledem k množství různých typů objektů širší repertoár komponentů vyskytujících se v pozici základového (určovaného) členu. Kromě toho je pro ně typické, že je mezi nimi vysoký podíl jednočlenných deapelativních názvů, například *Grund*, *Loch*, *Kammel*, *Brand*, *Hahn*, *Wiese*, *Scheibe*, *Hau*, *Bruch*, *Busch* a mnoho dalších, včetně jejich deminutivních variant. Opakovaná realizace tohoto jednoduchého názvotvorného modelu je jednou z hlavních příčin velké míry homonymie německého pomístního názvosloví (viz kap. 3.3.2.3). Někdy jsou tato jména odlišena přívlastky: kolokací typu *Alte Bruch*, *Grosse Haide*, *Hinterborner Loch*, *Tiefe Graben*, *Porsche Hau* obsahuje německá anoikonymie mnoho. Stejný model, tedy pouhá toponymizace, se realizuje i v lidové hydronymii: *Bach*, *Flössel*, *Teich*, *Born*, *Börn*. Mezi oronymy je spíše výjimečný, z významnějších, kartograficky fixovaných jmen sem patří vlastně jen oronym *Riegel* (*Závorník*, západní výběžek Smrku). Jednočlenná jména *Grund* a *Loch* označují nejčastěji místní části podhorských obcí.

Jednočlenná anoikonyma, která bychom mohli označit jako metaforická, se v lidové anoikonymii téměř nevyskytují. Přesto se s nimi v Jizerských horách setkáme, označují skalní objekty, které byly pojmenovány až na konci 19. století horolezci a turisty, jako jsou například *Amboss*, *Glocke*, *Kanapee*, *Zwerg*, *Heger* aj. K této skupině metaforických jmen patří i dvoučlenné názvy skalních útvarů, jejichž určovanou složku ale netvoří oronymické apelativum: *Köhlermütze* (těž *Feueresser*), *Reitzacken*, *Zuckerhut*, *Schweingusche*, *Winkelwächter*, *Mittagszahn*, *Freischütz*, *Friedländer Zinne*, *Geierkopf* aj.

Přesnější kvantitativní rozbor by i jen části významných anoikonym s uvedením vzájemných poměrů jednotlivých strukturních modelů a typů znemožňuje vysoká míra povrchové

variantnosti německých jmen. Tou se podrobně zabýváme v části 4.3. Dalšímu formálnímu aspektu anoikonymie – hláskovým a slovotvorným nářečním prvkům – se detailně věnujeme v části 6.

3.3.2 K sémantickomotivační stránce německé anoikonymie

Zatímco formální stránka německých anoikonym není příliš rozmanitá, o sémantické stránce platí opak. Několik stovek let, během nichž se postupně vytvářelo a stabilizovalo pomístní názvosloví, v něm zanechalo trvalé otisky toho, jak německé etnikum krajinu Jizerských hor vnímalo. Pomístní jména věrně reflektují sídelní a geografické poměry a potřeby orientace; vypovídají o znalosti krajiny a jejích změn v závislosti na terénních, půdních a klimatických podmínkách, o způsobu využívání lesních i mimolesních pozemků nebo o majetkových vztazích. To vše se samozřejmě intenzivně projevuje v širokém a různorodém repertoáru sémantických motivů vedoucích – i opakovaně – k jednotlivým pojmenovacím aktům.

Vzhledem ke značnému množství německých pomístních jmen ve sledované oblasti (odhadem 1500–2000), ale i jejich několikrát zmiňované variantnosti není možné sémantickomotivační stránku postihnout v úplnosti, není to ostatně ani hlavním cílem této práce. Zde chceme jen na tuto sémantickomotivační rozmanitost poukázat a popsat topolexémy, které se v anoikonymii využívaly. Ve shodě s hlavním zaměřením disertační práce představujeme v následujících kapitolách pouze oronyma a hydronyma. Podrobnější sémantickomotivační rozbor pomístních jmen navíc přináší už německé práce, zejména E. Schwarze a A. Ressela (viz seznam literatury). Povšechné roztřídění oronym do významových skupin uvádí i diplomová práce J. Jílka.¹⁷²

Jednomu významnému sémantickomotivačnímu typu – deantroponymickému (posesivním) jménům – se detailně věnujeme v samostatné části 5. Je to z toho důvodu, že v zastoupení tohoto sémantického motivu panuje mezi německou a českou anoikonymii výrazná disproportion, což také představuje mezi oběma názvoslovími největší rozdíl.

3.3.2.1 Sémantická motivace oronym

3.3.2.1.1 Oronymická apelativa

Německá anoikonymie využívala poměrně širokou škálu oronymických apelativ, jež tvoří určenou složku naprosté většiny zdejších oronym. Některé z těchto topolexémů mají nářeční charakter, proto je a jejich užití podrobně popisujeme v části věnované nářečním prvkům v anoikonymii (6.). O jejich českých ekvivalentech hovoříme v kap. 4.2.1.

---

¹⁷² JÍLEK, 1979.

Oronymická apelativa označující vyvýšeniny zemského povrchu

• Berg

Neutrální topolexém „Berg“ (hora, střhn. „berg“; nejčastějším ekvivalentem v české oronymii je ale lexém vrch) je součástí jak lidové, tak úředně standardizované oronymie. Má široké užití a jeho časová i areálová distribuce je neomezená.¹⁷³ Z toho vyplývá i fakt, že je nejfrekventovanějším písemně a kartograficky fixovaným oronymickým lexémem (v lidové oronymii je ale nejběžnějším apelvativem „Hübel“). Do jisté míry lze říci, že označoval především orograficky významné, vysoké, izolované nebo mohutné objekty. Rozhodně to neplatí absolutně (z objektivního orografického hlediska), při pojmenovacím aktu totiž vždy záleželo hlavně na relativní než na absolutní výšce objektu,¹⁷⁴ důležité bylo, jak se objekt jevil pojmenovateli. Příklady oronym: *Schwarzer Berg*, *Ölberg*, *Sauberg*, *Lichtenberg*, *Leimberg*, *Himbeer Berg*, *Spitzberg*, *Mittagsberg*, *Buchberg*, *Kupferberg*, *Pilzeberg*, *Hoher Berg*, *Wittigberg* atd. Topolexém „Berg“ se vyskytuje nejen v oronymech, ale i v názvech pozemkových tratí (nejčastěji *Steinberg*, *Am Steinberg*...) a jménech obcí a jejich částí (*Johannesberg*, *Pohlberg*, *Marienberg*...). V mnoha případech variuje lexém „Berg“ s jinými oronymickými lexémy, zejména s apelvativem „Hübel“.

V lidovém úzu se topolexém „Berg“ v pozici nepřízvučné části složených jmen radikálně modifikoval, resp. deformoval do podoby, kterou je možné v postnominativní fázi vydělit jako *-rich*. Tato deformace je ve starším německém areálu (v severní části Jizerských hor patřící pod německé frýdlantské panství) fixována dokonce i písemně. Jména jako *Steinrich*, *Hemmrigh*, *Kalmrich* apod. ukazují, že se u nich povědomí o souvislosti s lexémem „Berg“ vytratilo (podrobněji k těmto jménům viz kap. 4.2.1.1.2 a 6.2.1). Potvrzují to i kartograficky fixované zápisy *Hemmrigh Berg*, *Kalmrich Berg* (například již ve II. vojenském mapování). Jména jsou zde doplněna právě o „Berg“, jak bylo zvykem i u jiných oronym bez jednoznačně rozeznatelného topolexému, který by ukazoval na jejich charakter. Z etymologického hlediska jsou ale podoby *Kalmrich Berg*, *Hemmrigh Berg* nutně tautologické (srov. s tímtož jevem u hydronym, kap. 3.3.2.2.1, apelvativum „Bach“). Doplnění topolexémů (například *Grosse Stein Berg*, *Schöne Marie Felsen* ve II. vojenském mapování) v materiálech určených pro širší kontext, jako jsou mapy, vlastivědy, průvodce apod., podporuje identifikační funkci toponym a zároveň potvrzuje jejich znakovou povahu (vlastní jméno jako index).

Výjimečně je v anoikonymii Jizerských hor doložena deminutivní varianta „Bergel“, označující ale jen některé pozemkové tratě ve starých katastrech.¹⁷⁵

¹⁷³ Srov. MALENÍNSKÁ, 1995, s. 139.

¹⁷⁴ Srov. SCHWARZ, 1934a, s. 138.

¹⁷⁵ SCHWARZ, 1934, s. 138–139.

- **Hübel**

Nejběžnějším lidovým oronymickým lexémem zůstává nářeční apelativum franského původu „Hübel“, popř. „Hübl“, rozšířené v celé východostředoněmecké oblasti. Vyskytuje se zejména v mladších jménech označujících méně významné orografické objekty,¹⁷⁶ tudíž je jeho zastoupení ve většině map nebo průvodců menší, avšak například v lesních mapách¹⁷⁷ nebo podrobnějších topografických popisech je jeho frekvence vysoká. K tomuto apelativu viz též kap. 4.2.1.1 a 6.2.2. Příklady užití: *Böhmischer Hübel*, *Seibthübel*, *Dresslerhübel*, *Pfützhübel*, *Grüner Hübel*, *Kohlhübel*, *Schalasterhübel*, *Rohnhübel*.

- **Koppe, Kippe**

Dalším nářečním oronymickým apelativem, které se rozšířilo na jižní a západní straně Jizerských hor v souvislosti s vnitřní kolonizací, je lexém „Koppe“, resp. „Kippe“ a jejich deminutivní varianty „Köppl“ a „Kippel“. Apelativa se využívají pro označení méně výrazných vrchů nebo výběžků a lze říci, že jsou synonymní s lexémem „Hübel“. Podrobněji o těchto lexémech opět pojednává kap. 6.2.2. Všechny podoby mají široké uplatnění v lidové oronymii jižní části pohoří, řada z nich byla i kartograficky fixována: *Vogelkoppen*, *Heukoppe*, *Juselkoppe*, *Mühlkoppe*, *Natzerkoppe*, *Nickelkoppe*, *Steinkoppe*, *Tomskoppe*, *Steinköppl*, *Weiskippe*, *Mittelkippe*, *Steinkippe*, *Steinkippel* aj.

- **Höhe**

Oronymické apelativum „Höhe“ (často překládané jako výšina) je naopak součástí pouze úřední oronymie. Využívá se v uměle vytvořených jménech a lidové anoikonymii je cizí.¹⁷⁸ Objevuje se v mladších názvech, kartograficky fixovaných od konce 19. století, není vyhraněné a lze jím označit v podstatě jakoukoliv terénní vyvýšeninu. Vyskytuje se jen v sídelních areálech a nejčastěji je součástí oronym deantroponymického původu, mnohdy s honorifikační funkcí (k tomu viz též kap. 5.1.3), jako jsou například *Königshöhe*, *Stephanshöhe*, *Humboldtshöhe*, *Schillerhöhe*, *Morzinihöhe* aj.

- **Spitze**

Anoikonyma s komponentem „Spitze“ (špička, vrchol) se v Jizerských horách prakticky nevyskytují. Ojedinělé doklady z Jablonecka uvádí E. Schwarz s poznámkou, že ne vždy jde o orografické objekty (*Spitze*, *Tiefe Spitze*). Jednou se tento komponent objevuje mezi názvy skalních útvarů, uměle vytvořenými horolezci začátkem 20. století: *Gahlerspitze*. Apelativum „Spitze“ ale tvoří určující složku dvou významných orografických objektů *Spitzberg*, *Tannwalder Spitzberg*.

---

¹⁷⁶ SCHWARZ, 1934a, s. 143.

¹⁷⁷ JÍLEK, 1979.

¹⁷⁸ Srov. SCHWARZ, 1934a, s. 144; MALENÍNSKÁ, 1995, s. 141.

- **Stein**

Oronymické apelativum „Stein“ (kámen, skála, skalnatý vrchol) má v Jizerských horách velmi široké zastoupení v lidové i standardizované anoikonymii. Může označovat skalnaté vrchy nebo hory, jejichž pojmenování vzniklo iradiací jména skalního útvaru na jejich vrcholu (například *Grosse Stein* jakožto starší ekvivalent jména *Ölberg*; *Mittagsteine*, *Buchstein*, *Nussstein*, *Drachenstein*, *Schlössersteine*, *Finkstein*, *Kesselstein*, *Spitzstein* aj.). Nejčastěji je ale tento topolexém vzhledem ke svému apelativnímu významu zastoupen v pojmenování vlastních skalních útvarů, a to bez ohledu na jejich velikost, význam nebo lokalizaci. V pojmenování tohoto typu objektů se lexém „Stein“ uplatňoval jak v lidové anoikonymii, tak ve jménech uměle vytvářených od konce 19. století v souvislosti s rozvojem turistického ruchu a horolezectví: *Käuliger Stein*, *Katzensteine*, *Grüner Lehnstein*, *Teufelsstein*, *Wackelstein*, *Beerstein*, *Reitstein*, *Nachtsteine*, *Kahlsteine*, *Bockstein*, *Grenzstein*, *Rotsteine*, *Kohlstein*, *Hochstandstein*, *Mühlstein*, *Franzosensteine* a desítky dalších. V mnoha případech je apelativum „Stein“ synonymní s lexémem „Fels(en)“, s nímž také často variuje (například *Käuliger Stein* – *Käuliger Fels*). Apelativum „Stein“ je v anoikonymii Jizerských hor mimořádně frekventované, nevyskytuje se jen ve funkci určovaného komponentu, ale také jako určující složka (*Steinberg*, *Steinköppl*, *Steinrich*...) anebo v předložkových jménech pozemkových tratí (*Bei dem Stein*, *Beim grossen Stein*...)

- **Fels(en)**

Jak bylo řečeno, synonymním názvotvorným prostředkem k apelativu „Stein“ ve významu skála je lexém „Fels(en)“ (skála). Zastoupení tohoto apelativa je nižší, přičemž obvykle označuje výraznější skalní útvary, častěji mimo sídelní areály. Příklady: *Raubschützenfelsen*, *Birnbaumfelsen*, *Brandfels*, *Dresslerfelsen*, *Guttenbergfelsen*, *Plattfelsen*, *Törmelfelsen*, *Scholzefelsen* nebo *Teufelslochfelsen* jako variatní pojmenování skalní skupiny *Kahlsteine* aj.

- **Turm**

Oronymický lexém „Turm“ (věž) a deminutivní varianta „Türml“ (věžička) jsou umělé názvotvorné prostředky, jež využívali horolezci (výjimečně turisté) pro pojmenování skalních útvarů, „objevovaných“ od konce 19. století (obvykle mimo sídelní areály). V lidové anoikonymii toto apelativum nenajdeme. Příklady: *Gralsturm*, *Schneetürml*, *Dunkelturm*, *Hemmrictürml*, *Höhlenturm*, *Moosturm*, *Stolpichturm*, *Scharfturm* aj.

- **Knochen**

Nářeční oronymické apelativum „Knochen“ (pahorek) se vyskytuje v Jizerských horách jen dvakrát a zřejmě se tedy jedná o cizí prvek. Je fixován na významný vrch *Abschknochen* – *Ölberg*, kromě toho je součástí názvu *Scholzeknochen*, variantního názvu skalního útvaru *Birkentürml* (česky *Březová věžička*) ve skalní skupině *Scholzefelsen* nad

Bílým Potokem.¹⁷⁹ Co vedlo k tomuto pojmenování, není jasné. Variantu *Scholzeknochen* považujeme za mladší, uměle vytvořenou v době nástupu horolezectví. Podrobněji k rozšíření topolexému „Knochen“ viz kap. 6.2.2.1. Zdrobnělou podobu „Knöchel“, kterou zmiňuje J. Malenínská,¹⁸⁰ jsme v našem materiálu nezaznamenali.

- **Lehne**

Frekventovaným topolexémem je „Lehne“ ve významu úbočí, stráň, sráz, svah. Vyskytuje se v celých Jizerských horách v sídelních i nesídelních areálech, často vstupuje do jmen lesních oddělení (*Weissbacher Lehne*) nebo pozemkových tratí (v tom případě často v samostatné formě *Lehne*). Ve významu kopec, jak uvádí J. Malenínská,¹⁸¹ jsme užití tohoto apelativa nezaznamenali, nelze však vyloučit, že v lidové anoikonymii mohla mít jména s tímto komponentem širší fixaci. K významu vrch se blíží jméno *Scharflehne*, označující skalnatý hřebínek nad Oldřichovem, většinu ostatních výskytů lze jednoznačně spojit s významem úbočí: *Gartenlehne*, *Jungferlehne*, *Grünlehne*, *Brandlehne*, *Zimmerlehne*. V nářečí byl lexém realizován v podobě „Lahne“, již uvádějí i některé mapové podklady (*Winterlahne*, *Jungferlahne*).

- **Hang**

Lexém „Hang“ (svah), který je s výše uvedeným apelativem synonymní, uvádí v několika ojedinělých případech E. Schwarz z Jablonecka: *Tannwasserhänge*, *Branderhänge*.¹⁸² Jako určující komponent funguje v oronymu *Hängeberg*.

- **Stirn**

K významným orografickým objektům patří vrch *Saustirn* (česky *Svinské čelo*, podrobněji viz kap. 4.4.3.1). Vzhledem k charakteru objektu i stáří pojmenování (doložen z počátku 19. století) nepovažujeme oronymum za metaforické. Apelativum „Stirn“ zde může mít orografický význam příkrý svah, stráň, podobně jako český (zaniklý) topolexém čelo.¹⁸³ Terénní situace tomu odpovídá. V jiných oronymech jsme ale tento komponent nezaznamenali.

- **Riegel**

Nářeční oronymické apelativum „Riegel“ (doslovně přeloženo jako závora) označovalo horský hřbet, resp. horský výběžek a v Jizerských horách bylo využito pro pojmenování několika orografických objektů, jako jsou *Riegel*, *Mittel Riegel*, *Riegellehne* aj. Podrobně se tímto lexémem a oronymy, jejichž je součástí, zabýváme v kap. 4.2.1.1.2.

---

¹⁷⁹ GINZEL – NOVÁK, 1962, s. 31.

¹⁸⁰ MALENÍNSKÁ, 1995, s. 143.

¹⁸¹ MALENÍNSKÁ, 1995, s. 143.

¹⁸² SCHWARZ, 1934c, s. 149.

¹⁸³ Srov. OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ – KNAPPOVÁ – MALENÍNSKÁ – MATÚŠOVÁ, 1995, s. 172n.

- **Kamm**

Lexém „Kamm“ (hřeben, hřbet) tvoří součást jmen, jež označují hlavní horské hřebety. V lidovém názvosloví ale apelativum „Kamm“ sloužilo i pro označení čistě lokálních terénních objektů, navíc se často v úzu používalo jen jednoduché deapelativní označení *Kamm*.¹⁸⁴ Totéž platí i pro užití deminutivní podoby „Kammel“, jež je v anoikonymii Jizerských hor doložena také (*Kammel*).

Ve většině německých vlastivědných publikací i map jsou jizerskohorské hřebeny pojímány následovně (uvádíme i jejich české ekvivalenty z vlastivědných publikací):¹⁸⁵

- *Hoher Iserkamm* (*Vysoký jizerský hřbet* / *Wysoki Grzbiet*)
- *Mittel Iserkamm* (*Střední jizerský hřbet*)
- *Wälscher Kamm* (*Vlašský hřbet*)
- *Haindorfer Kamm* (*Hejnický hřbet*)
- *Hemmrich Kamm*¹⁸⁶
- *Katharinberger Kamm* (*Kateřinský hřbet*)
- *Hoher Kamm* (*Vysoký hřbet*)
- *Harzdorfer Kamm* (*Harcovský hřbet*)
- *Proschwitzer Kamm* (*Prosečský hřbet*)
- *Maxdorfer Kamm* – *Friedrichswald-Maxdorfer Kamm* (*Maxovský hřbet*)
- *Hüttenbruch Kamm* (výjimečně *Josefodolský hřeben*)
- *Gross Kamm* (výjimečně *Velký hřeben* nebo *Mariánskohorský hřeben*)
- *Pörner Kaspers Bruch Kamm* (*Desenský hřbet*)

Jména hřebenů motivovaná oikonymem (*Haindorfer Kamm*, *Katharinberger Kamm*, *Harzdorfer Kamm*, *Maxdorfer Kamm*) se v běžném úzu neužívala a byla vytvořena pro potřeby map a průvodců. Většinu současných českých jmen najdeme jen v odborné nebo vlastivědné literatuře, v úzu se nevyskytují. Současná databáze Geonames obsahuje tyto objekty: *Střední jizerský hřeben*, *Vlašský hřeben*, *Vysoký hřeben*, *Desenský hřeben* označuje jen kótu 908 m, navíc je zde uveden *Prostřední hřeben* (německé *Mittel Zipfel* označovalo jedno z postranních harcovských údolí). *Ostrý hřeben* je volným překladem německého oronyma *Scharflehne* (česky též *Srázy*) a *Kohoutí hřeben* je doslovný překlad metaforického německého jména *Hahnenkamm*, jež označuje výrazný skalní objekt.

Oronymická apelativa označující sníženiny zemského povrchu

Sémantické pole „údolí“ vyjadřují v německé anoikonymii především lidové topolexémy **Loch** a **Grund**. Jejich synonymem je lexém **Tal**, který ale součástí lidového názvosloví nebyl. Oronymická apelativa „Loch“ a „Grund“ se využívala pro pojmenování sídelních i nesídelních objektů, pro pojmenování místních částí podhorských obcí sloužila i apelativa **Winkel** a **Ecke**. Výjimečně se jako označení údolí vyskytuje starý nářeční výraz **Tilke** (údolí). O všech těchto lexémech podrobněji hovoříme v kap. 6.2.2

¹⁸⁴ SCHWARZ, 1934c, s. 148.

¹⁸⁵ Podle geomorfologické terminologie jde v případě Jizerských hor vždy o hřbety, avšak v úzu i v databázi Geonames se používá apelativum hřeben. Uvedený přehled hřbetů neodpovídá geomorfologickému členění.

¹⁸⁶ Jen ojediněle v některých publikacích, např. HÜBLER, 1902.

3.3.2.1.2 Sémantickomotivační analýza oronym

Sémantickomotivační stránku německé oronymie představíme jen stručně prostřednictvím upraveného a zjednodušeného sémantického třídiče oronym J. Malenínské.¹⁸⁷ Hlavním účelem je ilustrovat hlavní pojmenovací motivy tak, aby byl doplněn komplexní obraz německé oronymie prezentovaný v této práci. Mezi oronymy Jizerských hor lze nalézt zástupce všech sémantickomotivačních skupin, vzájemný poměr jednotlivých motivů ale vzhledem k velkému množství materiálu a vysoké míře variantnosti (viz kap. 4.3.1) nezjišťujeme. Příklady v následujícím přehledu vybíráme bez ohledu na význam, povahu nebo velikost orografického objektu, jména pocházejí z nejrůznějších německých publikací a map z období od konce 19. století do druhé světové války. U dvoučlenných jmen, jejichž určovaná část je tvořena oronymickým apativem (viz výše), je základem pro zařazení do příslušné významové skupiny jejich určující složka. V závorce je uveden český ekvivalent, pokud existuje.

Obecné vztahy a vlastnosti

- Poloha
Hinterberg (Zadní kopec), Mittagsberg (Poledník), Mittel Riegel (Závory)
- Velikost
Hoher Berg (Žulový vrch), Lange Berg
- Barva
Schwarzberg (Černá hora), Rotsteine (Červené skály), Weisse Steine, Dunkelturm (Temná věž), Lichtenberg (Světlý vrch)
- Tvar
  - Tvar přímo
Käuliger Berg (Paličník), Scharflehne (Ostrá strán), Spitzstein (Skalky), Spitzberg (Špičák)
  - Tvar metaforicky
Hainskirche (Hajní kostel), Friedländer Zinne (Frýdlantské cimbuří), Glocke (Zvon), Köhlermütze (Uhlířova čapka)
- Hodnocení
Krähwinkel (Vraní Kout)

Země

- Terénní formy
Steinköppel (Kání hnízdo), Kesselstein (Kotel), Hängeberg (Strmý vrch), Riegel (Závory)
- Půda
Leimberg (Jílový vrch), Dürrer Hübel (Suchý vrch)
- Vody
Pfützhübel (Mlaka), Wittigberg (Smědavská hora), Börnlberg
- Atmosférické jevy
Schneetürml (Sněžné věžičky)

Rostlinstvo

- Stromy, lesy
Buchberg (Bukovec), Birkelberg

¹⁸⁷ OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ – KNAPPOVÁ – MALENÍNSKÁ – MATÚŠOVÁ, 1995, s. 269–284.
J. Malenínská vychází z třídiče pomístních jmen V. Šmilauera.

- Ostatní
Lange Farbe (Brdo), Nesselberg (Kopřivník), Himbeer Berg (Maliník), Pilzeberg (Milíř)
- Mytební (požáry)
Bramberk (Bramberk – Krásný), Brandlehne

Zvířectvo

Vogelkoppen (Ptačí kupy), Sauberg (Sviňský vrch), Wolfsstein (Vlčí kámen), Auerhahnberg

Člověk

- Osoby a jejich vztah k objektu
Böhmischer Hübl (Český vrch), Dressler Hübel (Hřbítek), Jörgstein (Javorový vrch), Tomskoppe (Loučenský vrch), Königshöhe (Královka), Seibthübel (Slovanka)
- Honorifikační jména
Stephanshöhe (Hvězda), Humboldtshöhe

Lidská práce

- Důlní a těžební činnost
Kupferberg (Měděnec), Kalkberg (Vápenný vrch)
- Zpracování rostlin a jejich produktů
Zimmerlehne (Jelení stráň), Sarchen (Žďárek), Schindel Grund (Šindelový důl), Kohlhübel (Uhlířský vrch)
- Lesnictví, lov, pastva
Taubenhaus (Holubník), Tränkberg

Lidská díla

- Lidská sídliště
Haindorfer Kamm (Hejnický hřeben), Dessner Berg
- Stavby
Kneipe (Knejsa), Hüttenberg, Mühlkoppe
- Hranice
Tafelfichte (Smrk), Grenzstein

Duchovní život

- Mytologie
Teufelsloch (Čertova jáma), Drachenberg (Dračí vrch)
- Náboženství
Pfingsthübel (Březový vrch), Ölberg (Olivetská hora)
- Lokální události
Messstein (Mešní kameny), Kroatenhübel (Chorvatský pahorek)
- Lokální pověsti
Reitstein (Jezdec), Franzosensteine (Francouzské kameny)

Nejasná

Numrich, Quarre (Plochý vrch), Welz (Rozmezí)

3.3.2.2 Sémantická motivace hydronym

3.3.2.2.1 Hydronymická apelativa

Jména tekoucích vod v německé anoikonymii obsahují (na rozdíl od českého pomístního názvosloví, viz kap. 4.2.2) mnohem bohatší repertoár hydronymických apelativ:

• Fluss

Neutrální apelativum „Fluss“ (řeka, střhn. „vluz“) není součástí lidové hydronymie. Tento komponent se obvykle přidával k jednoslovným říčním jménům staršího původu při kartografickém zpracování, a to již od počátku 18. století, například *Neisse Fluss, Iser*

Fluss, *Wittig Fluss*. Toto doplnění se týká jen významných vodních toků, jako jsou tyto tři jmenované.

- **Bach**

Bezpríznamkové, všeobecně použitelné apelativum „Bach“ (potok, střhn. „bach“) se uplatňovalo jak v lidové, tak častěji ve standardizované anoikonymii. Patří mezi nejfrekventovanější hydronymická apelativa a mohlo označovat většinu typů vodních toků.

Podobně jako apelativum „Fluss“ se i tento komponent uměle přidával k původně jednoslovným říčním jménům, zejména z toho důvodu, aby byla podpořena identifikační funkce hydronyma v širším kontextu. Dělo se tak v případě starších jmen, pojmenovaných na začátku kolonizace, anebo ještě starších, obvykle etymologicky neprůhledných, značkových jmen. Patří sem tedy tzv. hybridní jména (předslovanský či slovanský komponent + Bach): *Neisse Bach*, *Kamnitz Bach*, *Blattnei Bach*, *Lautschnei Bach*, *Wittigbach*, *Lomnitz Bach*, případně tautologická německá jména *Stolpich Bach* a *Golbich Bach* (viz kap. 4.2.2). Lze shrnout, že doplnění topolexému „Bach“ (popř. „Fluss“) bylo v těchto případech motivováno snahou o odstranění nesystémovosti. V kontextu hydronymie Jizerských hor tak, jak se stabilizovala v 18. a 19. století, byla jednoslovná jména (*Kamnitz...*) vedle složených názvů utvořených podle strukturního modelu „určující složka + hydronymické apelativum“ (*Grundbach...*) pocíťována jako nesystémová, a proto byla podle tohoto zavedeného modelu obohacena o standardní topolexém „Bach“ („Fluss“) v pozici určované složky.

V lidovém názvosloví hydronyma s apelativem „Bach“ pojmenovávala relativně vodnaté, z lokálního hlediska významné potoky, jako jsou *Schwarzbach*, *Weissbach* a *Fischbach* u Bílého Potoka, *Erlbach* u Děřichova, *Voigtsbach* ve Fojtce nebo *Tiefenbach* v Desné či *Grundbach* ve Smržovce aj. Jejich uplatnění je vyšší na frýdlantské straně pohoří, kolonizované dříve. Ukazuje se tedy, že jde o starý názvotvorný prostředek, který později v době vnitřní kolonizace ustoupil produktivnějšímu hydronymickému apelativu „Floss“. Právě s ním často vstupoval lexém „Bach“ do konkurenčního vztahu.

- **Bächl**

Deminutivní varianta apelativa „Bach“ využívající zdejší nářeční sufix *-l* se v hydronymii Jizerských hor téměř nevyskytuje. Několik ojedinělých dokladů ze starších katastrů uvádí E. Schwarz.¹⁸⁸

- **Floss, Flössel**

Zdaleka nejfrekventovanějším hydronymickým apelativem v lidové anoikonymii je nářeční lexém franského původu „Floss“ a jeho zdvojnásobená varianta „Flöss(e)l“ (k původu

---

¹⁸⁸ SCHWARZ, 1934a, s. 162.

a rozšíření obou apelativ viz též kap. 6.2.2). Lze říci, že jeho význam je synonymní s univerzálním českým apelativem potok. Vzájemný vztah základní a deminutivní varianty nelze zobecnit, obě apelativa se zaměřovala, záleželo především na momentální situaci pojmenovatele, a proto se nedá říci, že hydronyma s lexémem „Flössel“ musí nutně označovat objekty kratší, méně vodnaté nebo méně významné než ta s komponentem „Floss“.¹⁸⁹ V německých tištěných pramenech se dokonce častěji objevuje zdvojnásoběná podoba. Apelativum „Floss“ sice etymologicky souvisí s lexémy „Fluss“/„fliessen“, nejde však o tatáž slova, rozdíl mezi nimi je vidět už ve stříh. „vloz“/„vluz“ a také v gramatickém rodu („der Fluss“ proti „das Floss“).¹⁹⁰ Rozšíření tohoto lexému souvisí s vnitřní kolonizací hor probíhající od 16. století. Příklady: *Schwarzfloss*, *Rotes Floss*, *Schlammfloss*, *Bienenfloss*, *Schönwiesfloss*, *Kobelfloss*, *Hemmfloss*, *Bierfloss*; *Dreiflössel*, *Weisses Flössel*, *Waldflössel*, *Buchnes Rohrflössel*, *Saphirflössel*, *Grenzflössl*, *Drahtflössel*, *Pobstflössel*, *Friedrichstaler Flössel*, *Karlsberger Flössl* aj.

- **Wasser**

Apelativum „Wasser“ ve významu potok (potůček) označuje v hydronymii Jizerských hor krátké, drobné, lokální vodoteče; v mnoha případech vstupuje do konkurenčního vztahu s apelativem „Flössel“ (například *Rauschendes Wasser* – *Rauschendes Flössel*). Patří sem jména *Nusssteinwasser*, *Querwasser*, *Bergwasser*, *Fallwasser*, *Rotwasser*, *Grenzwasser*, *Berghäuselwasser*, *Branderwasser*, *Mordwasser* a další. Zajímavostí je, že relativně významný tok *Jedlová* nesl jméno *Tannwasser* (existovala ale i méně frekventovaná varianta *Tonnenbach*).

- **Graben**

Hydronymické apelativum „Graben“ ve významu strouha označuje zejména různé umělé toky, především náhony, nejčastěji je tak zastoupen v kompozitu *Mühlgraben*. Nemuselo ale jít vždy o uměle usměrněné nebo vybudované vodoteče, často si apelativum konkurovalo s výrazy „Flössel“ a „Wasser“ označující drobné lokální toky, jak ukazují například *Schirrgraben*, *Aschgraben* nebo *Schindelgraben* (právě u tohoto hydronyma se vyskytovala i varianta *Schindelwasser*).

Další vodní objekty využívají apelativa „Quelle“ nebo častější nářeční „Born“, „Börn“ (pramen, studánka, viz kap. 6.2.1) nebo „Teich“, označující nejen uměle vybudované nádrže, ale i přírodní jezírka na rašeliništích v centru pohoří (například *Schwarze Teiche*). Na středním toku *Jedlové* se nachází *Höllentump* (*Pekelná tůň*).

3.3.2.2.2 Sémantickomotivační analýza hydronym

V této části stručně popíšeme sémantické motivy vedoucí k pojmenování německých hydronym (resp. jen jmen tekoucích vod), využíváme mírně upraveného třídíče

¹⁸⁹ Srov. RESSEL, 1911, s. 31.

¹⁹⁰ SCHWARZ, 1934a, s. 162–163.

J. Malenínské.¹⁹¹ Vzhledem k velkému množství variant jmen vycházíme pouze z mapových podkladů z meziválečného období, v nichž má vodní tok obvykle jediné označení. Čistě lokální jména (jež navíc nemají český ekvivalent) zde obvykle neuvádíme. U dvoučlenných jmen, jejichž určovaná část je tvořena hydronymickým apativem (viz výše), je základem pro zařazení do příslušné významové skupiny jejich určující složka. Dvoučlenná jména, která mají svou bázi vyjádřenou jiným lexikálněsémantickým komponentem, řadíme podle obou složek, tj. objeví se zde dvakrát (například *Černá Desná*). V závorce je uveden český ekvivalent, pokud existuje.

Názvy utvořené z apativ

- Názvy „voda, řeka, potok“ atd.
- Charakter vody a řečiště
  - Velikost toku a řečiště, jeho délka, tvar
Dreiflössel (Hluboký potok), Fallwasser, Grosse Kamnitz (Velký Kamenický potok), Kleine Kamnitz (Malý Kamenický potok), Kamnitz (Kamenice), Grosse Görsbach (Jeřice), Grosse Iser (Jizera), Klein Iser (Jizerka), Kleine Stolpich (Malý Štolpich), Schwarze Stolpich (Černý Štolpich) Lomnitz (Lomnice), Schwarze Desse (Černá Desná), Weisse Desse (Bílá Desná), Desse (Desná), Rabenei (Rovný potok), Querwasser (Příčná voda), Verlorener Bach (Ztracený potok)
  - Rychlost toku
Iser (Jizera)
  - Zvuk vody
Rauschendes Wasser (Šumící potok)
  - Hloubka a množství vody
Tiefenbach (Hluboký potok – Černá říčka – Příchovický potok)
  - Zabarvení vody
Roter Bach, Rotes Floss (Červený potok), Rotwasser (Červená voda), Schwarze Desse (Černá Desná), Schwarzes Floss (Černá říčka), Schwarze Neisse (Černá Nisa), Schwarze Wittig (Černá Smědá), Schwarze Stolpich (Černý Štolpich), Schwarzbach (Černý potok), Schwarzfloss (Černá říčka), Weisse Desse (Bílá Desná), Weisse Wittig (Bílá Smědá), Weissbach (Bílý potok), Weisses Flössel
  - Vlastnosti vody
Frischesflössel, Giftflössel
  - Povaha dna
Lehmflössel (Hlinitý potok – Jílový potok), Schlammfloss (Bahnitý potok – Hlinitý potok)
  - Vodní flóra
Rasnitz (Řasnice)
  - Vodní fauna
Fischbach (Velká rybí voda)
  - Funkce toku
Grenzbach (Radčický potok), Grenzwasser (Lužický potok – Hraniční potok), Grenzflössel
- Charakter terénu, kterým voda protéká
  - Povrchové útvary
Bergwasser (Jelení potok), Telke (Pekelský potok)

¹⁹¹ OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ – KNAPPOVÁ – MALENÍNSKÁ – MATUŠOVÁ, 1995, s. 292n.

- Nestromová vegetace
Blattnei Bach (Blatný potok)
- Les (obecně)
Waldflössel (Harcovský potok), Klötzerfloss (Pařezový potok)
- Jehličnaté a listnaté stromy
Tannwasser (Jedlová), Laubbach (Listový potok), Erl Bach (Oleška)
- Okolní fauna
Bienenfloss (Včelí potok), Gänsewasser
- Činnost člověka
Berghäuselwasser, Golbich Bach (Holubí potok – Dvorský potok), Kleine Stolpich (Malý Štolpich), Schwarze Stolpich (Černý Štolpich), Stolpich (Štolpich – Sloupský potok), Saphirflössel (Safírový potůček), Hegebach (Hájený potok), Voigtsbach (Fojtka – Fojtecký potok)

Názvy utvořené z vlastních jmen

- Názvy ze jmen sídlišť a jejich místních částí
Harzdorfer Bach (Harcovský potok), Kobelfloss, Lusdorfer Bach (Ludvíkovský potok), Albrechtsbach, Martinsbach (Martinský potok), Karlsberger Flössel (Tichá říčka), Grundbach (Smržovský potok), Branderwasser, Pochflössel
- Názvy z oronym a pozemkových jmen
Nusssteinwasser (Ořešnický potok), Schindelgraben (Šindelový potok), Schönwiesfloss (Krásný potok), Scharfgraben (Farský potok)
- Názvy z hydronym
Klein Iser (Jizerka)
- Názvy z osobních jmen
Görsbach (Jeřice), Baiersbach (Jizerský potok)

Názvy nejasné

Neisse (Nisa), Wittig (Smědá), Pollengrund (Suťový potok)

Až na první skupinu jednoduchých deapelativních jmen jsou zde zastoupeny všechny sémantickomotivační skupiny, přičemž převládají hydronyma vycházející z charakteru toku a jeho okolí. Pokud bychom zařadili jména drobných lokálních potoků, přibýly by právě názvy „voda, řeka, potok“ (*Bach, Floss* a především *Flössel*), jež v kartografických podkladech fixovány nejsou, protože nedostatečně plní svou diferenciací funkci, v místním úzu ale fungovaly běžně. Kromě toho by se také mírně zvýšil podíl depropriálních jmen (deoikonymických a deantroponymických). Diskutabilní je motivace hydronym s přívlastky „schwarz“ a „weiss“. Zařadili jsme je sice pro zjednodušení do skupiny Zabarvení vody, avšak ve většině případů není jasné, jaký pojmenovací motiv stál v pozadí, zda skutečně barva, nebo charakter okolí či jen distinktivní funkce, popř. odraz určité prostorové symboliky. Komplikace do jakékoliv sémantické klasifikace německých hydronym vnáší i množství variantních pojmenování, projevujících se nejen v povrchové struktuře, ale právě i v hloubkové na úrovni základního pojmenovacího modelu/motivu. Zde jsme pracovali se jmény, která vzhledem k frekvenci i délce užívání považujeme za invariantní. O variabilitě v německé hydronymii pak podrobně pojednává kapitola 4.3.2.

3.3.2.3 Propriální synonymie a homonymie

K charakteristickým znakům německé anoikonymie patří jevy, které jsou v apelativní slovní zásobě označovány jako homonymie a synonymie – oba jsou odrazem asymetrického dualismu jazykového znaku, oba narušují jednoznačný singulativní vztah „jeden onymický objekt – jedno onymum“, čímž narušují plnění základní onymické funkce jednoznačně objekty identifikovat a diferencovat. Propriální synonymií, v této práci označované jako variantnost, která je typickou vlastností pomístního názvosloví Jizerských hor, se obšírně věnuje část 4. Opačný vztah – propriální homonymií – a jeho realizaci v anoikonymii stručně představíme v této kapitole.

Termínu homonymie používá i pro oblast zeměpisných jmen V. Šmilauer, ovšem jen v souvislosti „se splnutím jmen odlišného původu“.¹⁹² R. Šrámek termín homonymie nezmiňuje, ale mluví o vícenásobném výskytu jednodenotátových objektů: „Vícenásobný výskyt těchto proprií vázaných vždy na jiné objekty je vícenásobnou reprodukcí motivačních a jazykově pojmenovacích stránek, nikoli opakováním nebo shodou vztahu ‚totéž jméno – tentýž objekt‘.“¹⁹³ Podstatný je fakt, že homonymní jména vznikají nezávisle na sobě, v rámci relativně uzavřeného sídelně-geografického areálu a jejich funkce je primárně lokální. Šrámek k tomu podotýká, že „vícenásobným výskytem téhož vlastního jména se vždy realizuje odlišný propriálně pojmenovací akt vázaný prostřednictvím propriálně pojmenovacího motivu vždy pouze na jeden (singulativní) vztah ‚objekt – jméno‘, třebaže jeden z prvků propriálního motivu může být společný.“¹⁹⁴ V mikrosociálním prostředí původců a hlavních uživatelů pojmenování, reprezentovaném zejména katastrem příslušné obce a jeho obyvateli, homonymní jména obvykle nevznikají – stejná jména by byla na překážku jednoznačné identifikace a diferenciaci. O homonymii lze mluvit až v širším regionálním měřítku, při srovnání onymie několika mikroareálů. Příčinou homonymie je tatáž psychologie pojmenování, založená na sdílení stejných jazykových, sociokulturních a topografických poměrů, která se následně projevuje v opakované realizaci totožných produktivních názvotvorných modelů. To potvrzuje i R. Šrámek v kapitole o kvantifikujících aspektech onymie: „Produktivita je pak schopnost a možnost opakovaně realizovat propriálně pojmenovací akty podle pojmenovacích modelů, které se nevymykají dané normě.“¹⁹⁵ Všechny tyto mimojazykové a vnitrojazykové aspekty pak vedou ke vzniku jmen, která jsou totožná i ve své povrchové struktuře.

Zjednodušeně lze říci, že až do počátku 19. století se anoikonymie utvářela v relativně izolovaných areálech, čímž vznikla celá řada homonymních jmen. V této době již ale začínají být Jizerské hory pojímány jako celek, objevují se první topografie, s rozvojem turistiky ve

¹⁹² ŠMILAUER, 1963, s. 83.

¹⁹³ ŠRÁMEK, 1999, s. 13.

¹⁹⁴ ŠRÁMEK, 1999, s. 13.

¹⁹⁵ ŠRÁMEK, 1999, s. 114.

druhé polovině století vznikají průvodce, zvyšuje se kartografická produkce, vydávají se vlastivědy jednotlivých okresů (Liberec, Jablonec, Frýdlant) apod. To vše přirozeně ovlivňuje také pomístní názvosloví – je třeba, aby anoikonyma byla schopna plnit své základní funkce i v celoregionálním měřítku. Ve srovnání anoikonymie mikroareálu a makroareálu je dobře vidět rozdílné naplňování základní onymické funkce – identifikace v lokálním kontextu, diferenciaci v celoregionálním kontextu. Diferenciační funkce ale musí být v širším kontextu uměle podpořena úpravou stávajícího jména o další sémantický motiv. Ten bývá nejčastěji ztvárněn prostřednictvím nějakého doplňujícího atributu. Tak byly v rámci Jizerských hor rozlišeny například tyto homonymní názvy: *Keulichter Buchberg*, *Georgentaler Buchberg*; *Schwarzberg*, *Iser-Schwarzberg*; *Hemmricher Spitzberg*, *Tannwalder Spitzberg*,¹⁹⁶ *Friedrichswalder Neisse*, *Wiesentaler Neisse*.

Je ale třeba poznamenat, že se tyto zásahy týkají především významných objektů, tedy krajinných dominant nebo objektů důležitých z hlediska turistického ruchu, méně zásadní objekty lokálního významu zůstávají neměnné. Opakovaná realizace jednoduchých, „profánních“ sémantickomotivačních modelů, jež tematizují základní inherentní vlastnosti objektu, se u nich projevuje právě ve volbě opakujících se homonymních jmen. Patří sem jednočlenné přímé názvy, realizované vztahovým modelem B, jako jsou *Grund*, *Loch*, *Kammel*, *Bach*, *Flössel*, *Graben*, *Born*, *Börnle*, *Brand*, *Brand(e)l*, *Hahn*, *Wiese*, *Scheibe*, *Busch* aj., nebo vícečlenné, obvykle vyjádřené modelem C+B, typu *Steinkoppe*, *Steinköppel*, *Steinberg*, *Schwarzfloss*, *Grenzbach*, *Grundbach*, *Mühlgraben*, *Teufelstein*, *Mühlstein* aj. Dále sem patří i jejich předložkové přímé či nepřímé varianty, jako jsou *Im Grunde*, *Am Steinberg*, *Auf der Scheibe* apod. Velké množství takových anoikonym obsahují německé katastrální mapy z 18. a 19. století, čímž potvrzují vysokou produktivitu tohoto názvotvorného modelu.

Onu zmíněnou „profánnost“ anoikonymie, spojenou s nízkým výskytem metaforických pojmenování, dobře ilustrují například dvě oronyma *Grosser Stein (Berg)* z kartografických podkladů I. a II. vojenského mapování, která označují dnešní *Olivetskou horu* a *Kočičí kameny*. Až během 19. století, především v souvislosti s rozvojem turistiky s jejím změněným, romantizujícím viděním krajiny, byla tato oronyma nahrazena, a to metonymickým jménem *Ölberg (Olivetská hora)* a metaforickými názvy *Katzensteine* – *Seehundsteine (Kočičí kameny)*. To samozřejmě vedlo k neutralizaci homonymie a taková jména rovněž lépe plnila svou diferenciační onymickou funkci. Podobná metaforická oronyma, jejichž pojmenovací motiv vychází ze specifického individuálního vidění reality ze strany pojmenovatele, nejsou v anoikonymii Jizerských hor ojedinělá – objevují se ve větší míře právě až ve druhé polovině 19. století a týkají se v naprosté většině opět skalních útvarů.

---

¹⁹⁶ Obě jména vycházejí z charakteristického tvaru vrchů, jež označují. Jméno *Hemmricher Spitzberg* se užívalo jen výjimečně, v německých mapách se uváděly jen tvary *Spitzberg* a *Tannwalder Spitzberg*. V češtině se běžně používá jak *Oldřichovský Špičák*, tak *Tanvaldský Špičák*.

Oronyma typu *Amboss* (*Kovadlina*), *Köhlermütze* (*Uhlířova čapka*), *Schweingusche* (*Sviní kámen*), *Glocke* (*Zvon*), *Hainskirche* (*Hajní kostel*), *Friedländer Zinne* (*Frýdlantské cimbuří*), *Gralsturm* (*Věž grálu*), *Geierkopf* (*Supí hlava*), *Hahnenkamm* (*Kohoutí hřeben*) apod. tak přispívají k heteronymii pomístního názvosloví.

Některá homonymní jména přešla i do českého názvosloví, které zejména v období 1918–1938 vznikalo kalkováním německých toponym. Homonymní jména tak byla systémově odstraněna až po roce 1945, a to činností Názevoslovné komise, jež pojímala českou anoikonymii jako celek. Jednou ze zásad její práce byla diferenciací pomístních jmen. Mezi tzv. hlavními pomístními jmény tedy stejná anoikonyma nenajdeme. Druhou příčinou toho, že v českém názvosloví se homonymní jména téměř nevyskytují, je skutečnost, že množství a hustota českých pomístních názvů zdaleka nedosahuje úrovně anoikonymie německé.

V současnosti (podle databáze Geonames) se vyskytují tato homonymní pojmenování: *Černý potok*, *Hluboký potok*, *Černý vrch*, *Čihadlo*, *Na salaši*, *Nad vodopády*, *U křížku*, *U lomu*. Všechna z nich označují objekty čistě lokálního významu, které se navíc nacházejí daleko od sebe. Plnění základních onymických funkcí tím není nijak omezeno. Výjimkou je pouze oronymum *Vlašský hřeben*, kterým se podrobně zabývá kap. 4.4.3.2, a pojmenování *Jizera*, jež ale označuje odlišné topografické objekty. Další homonymní jména se vyskytují v turistických mapách, například *Černá říčka* nebo nedaleko od sebe ležící lokality *Pod přehradou* (jihozápadně od přehrady na Černé Nise). Chybnou lokalizací jednoho ze jmen vznikly homonymní pomístní názvy *Závory* (viz kap. 4.2.1.1.2) a *Olivetská hora* (viz kap. 6.2.2.1), jejíž druhé umístění se zcela nelogicky klade na jihovýchod od Nové Louky.¹⁹⁷

3.3.2.4 Mytologie a lokální pověsti v anoikonymii Jizerských hor

Specifickou sémantickomotivační skupinu představují pojmenování, jež vycházejí z lokálních pověstí, mytologie, tradic a náboženské víry, ale i lokálních událostí. V kontextu anoikonymie Jizerských hor nepatří ke kvantitativně významným skupinám, ale pro své propojení s kulturou a duchovním životem německého etnika jim zde věnujeme pozornost. Zároveň, v případě, že existují, zmíníme i jejich české ekvivalenty.

Mezi orograficky významné objekty, jejichž pojmenování souvisí s tímto sémantickým motivem, patří zejména *Olivetská hora* (podrobně k vývoji pojmenování vrchu a jeho variantám viz kap. 6.2.2.1). Biblické jméno *Ölberg* je inspirováno skutečností, že tudy procházela tzv. *Nová poutní cesta* (*Haindorfer-Wallfahrtweg*) do věhlasného poutního místa Hejnic. Poutní cesty („Wallfahrtweg“) mířily do Hejnic přes Jizerské hory již od středověku, „cesta poutničí“, vedoucí přes Jizerku, je doložena již z popisovaných dokumentů ze 16. století (viz kap. 3.2.1). Asi nejznámější, tzv. *Stará poutní cesta* (*Alte Wallfahrtweg*) vedla

¹⁹⁷ V doplněných základních mapách (od 70. let), odkud tuto lokalizaci přebírá i turistická mapa *Jizerské hory a Frýdlantsko. Soubor turistických map 1 : 50 000*, 1998. Aktuální turistická mapa ani databáze Geonames už tuto chybu neobsahují.

přes Oldřichovské sedlo a Raspenavu. Dodnes se na ní nachází řada religiozních památek – božích muk a křížů; většina z nich měla své německé jméno, ve vlastivědné literatuře se některá užívají dodnes (například *Emauzský obrázek*, *Wildnerova boží muka* apod.). S náboženskými poutěmi souvisí i anoikonymum *Valetberg* (bez českého ekvivalentu), lokalita v okolí *Staré poutní cesty* nedaleko Hejnic. Podle J. Bennesche zde mohli účastníci mariánských poutí naposledy při své cestě zpět do svých domovů zahlédnout věže hejnického chrámu a symbolicky se s ním rozloučit (dát mu „vale“).¹⁹⁸

Biblické reálie, především novozákonní legendy a mariánský kult, jež měly na místní folklor významný vliv, se projevují i v dalších anoikonymech. S motivem útěku Svaté rodiny do Egypta jsou spojeny lokální pověsti, které se odrážejí v pojmenování drobných skalních útvarů *Christkindlsteine* (*Ježíškovy kameny* v Rudolfově)¹⁹⁹ a *Engelsteine* (*Andělské kameny* v Harcově); základem této lokální pověsti jsou četné skalní mísy. Těm německým obyvatelům říkali také *Muttergottessteine* nebo *Mariensteine* („Skály Matky boží“ nebo „Mariánské kameny“).²⁰⁰ Do stejného okruhu pojmenování se řadí i jména *Marienwiesl* na Olivetské hoře a *Christkindl Wiese* (výjimečně i *Jezukindwiese*, doslovně tedy „Ježíškova louka“), označení rašeliniště na Černé hoře; současné pojmenování *Vánoční louka* na původní motiv volně navazuje.²⁰¹ Podle biblických reálií bývala nazývána i některá jizerskohorská důlní díla na severních svazích hory Smrk a v údolí potoka Štolpich (například *Gottes Lamm* / *Beránek Boží*). Taková jména měla podle tehdejších představ především ochrannou funkci. Podle jednoho ze starých dolů, jenž pracoval v 16. století právě v údolí Štolpichu, byla později pojmenována výrazná skalní dominanta s turistickou vyhlídkou *Schöne Marie* (*Krásná Máří*). Další mohutná skála, přístupná jen horolezecky, která se nachází pod *Krásnou Máří*, byla v závěru 19. století nazvána *Wilde Marie* (*Divá Máří*).

Divá Máří je typickým představitelem objektu, který byl pojmenován na konci 19. století v souvislosti s nástupem horolezectví. Německí lezci tyto významné objekty pojmenovávali velmi často metaforickými jmény inspirovanými mytologií nebo lokálními pověstmi (srov. též kap. 3.3.2.2). Nedaleko *Divé Máří* stojí další výrazná horolezecká skála *Freischütz* (*Čarostřelec*). Její pojmenování vychází z tradované legendy, že se skladatel Carl Maria von Weber během svého pobytu v Lázních Libverda částečně inspiroval přírodou Jizerských hor při psaní opery *Čarostřelec*. Do této skupiny patří například i jméno *Gralsturm* (*Věž grálu*). Po roce 1945, kdy se horolezectví rozšiřovalo i na méně významné skály, se tyto staré

¹⁹⁸ BENNESCH, nedatováno, [ca 1905], s. 54.

¹⁹⁹ Jeden objekt této skalní skupiny byl v některých německých vlastivědných textech z přelomu 19. a 20. stol. nazýván *Deutsch auf ewig* („Po německu na věčnost“). Jméno údajně vzniklo podle nápisu, který byl vytesán do jedné z bočních stěn (RESSEL, 1903–1904, s. 33). České jméno, užívané jen zřídka, zní *Ježíškův kámen*, popř. *Ježíšek*.

²⁰⁰ RESSEL, 1931, s. 37.

²⁰¹ Autorem českého ekvivalentu je M. Nevrlý, který jej použil začátkem 60. let v publikaci Severočeského muzea o jizerskohorských rašeliništích (NEVRLÝ, 1962). Tamtéž je uvedeno i starší české označení *Kosodřevinná louka*.

německé názvy staly motivantem nových pojmenování, jež s nimi tvořila sémanticky nebo formálně-sémanticky koherentní celek: *Věž grálu – Strážce grálu, Parsifal, Hrad rytířů; Divá Máří – Strážce Divé Máří, Malá Máří; Francouzské kameny* (viz dále) – *Napoleon, Bastila, Francouzská čapka*.

Nápadné skalní objekty – ne však tolik svou velikostí, jako spíše umístěním (solitérní objekty) nebo nezvyklými geomorfologickými tvary (skalní mísy, skalní hříby, jeskyně apod.) – ale poutaly pozornost již dříve. Jejich vznik byl v lidových pověstech připisován čertu („Teufel“), což se v mnoha případech projevilo přímo v pojmenování objektů. Čert se tak z nadpřirozených prvků objevuje v pomístních jménech nejčastěji. Mezi objekty, jejichž jména jsou motivovaná apelativem „Teufel“, patří *Teufelsstein* (Čertův kámen), výrazná, zdaleka viditelná vrcholová skála Černého vrchu, *Teufelssitz* (Čertův odpočinek) na Černé hoře, známý pro četné skalní mísy, jeskyně *Teufelskammer* (Čertova komora) na Bukové, pozoruhodný geomorfologický útvar *Teufelsstein* (Čertův kámen) ve Vrkoslavicích nebo bizarní *Teufelsfelsen* (Čertovy skály) na Černostudničním hřbetu (již mimo sledovanou oblast). Rovněž *Nosu* (Nase), monumentální skalní stěně nad levým břehem Černého potoka, pojmenované podle charakteristického převisu, místní Němci někdy říkali *Teufelsnase*.²⁰² Některé další drobné skalní útvary se jménem *Teufelstein* zmiňuje v okolí Smržovky i E. Schwarz,²⁰³ český ekvivalent ale nemají. Jediným neskálním objektem s apelativem „Teufel“ je *Teufelsloch*, označení temného lesního údolí nedaleko Oldřichova, česky *Čertova jáma*; blízké *Lysé skály* (*Kahlsteine*) se proto někdy nazývaly *Teufelslochfelsen*.²⁰⁴

Do stejné sémantickomotivační skupiny patří i anoikonyma s apelativem „Hölle“ (peklo). Obvykle označovaly objekty ležící stranou (například vůči hlavnímu sídelnímu areálu) nebo tmavé, stinné lokality (stejně jako *Čertova jáma*). Patří sem anoikonymum *Höllesteine* (Pekelné skály) označující skály u dolního toku Jedlové, která zde navíc tvoří známou *Pekelnou tůň* (*Höllentumpf*). Blízký *Hölleberg* („Pekelný vrch“) už ale české jméno nemá. Stejně jméno *Höllesteine* („Pekelné kameny“) označovalo i místní část Desné, v lidovém úzu existuje dodnes jako *Helešejn*. Také další dvě místní části byly pro svou polohu nazvány podobně a i jejich jména jsou součástí české toponymie. *Hölle* (dnes *Peklo*) pojmenovává nejvýše položenou část Josefova Dolu. Jméno se rozšířilo z názvu hostince *Zur Hölle* („V Pekle“). Nedaleko se nacházelo i pohostinství *Zum Himmel* („V Nebí“). Obě jména navíc žijí i nadále v pojmenování zdejších penzionů. Na opačné straně hor bylo lidové jméno *Hölle* (*Peklo*) původně označením postranního údolí patřícího k Lužci (dnes místní části Raspenavy). Když zde byla na konci 18. století založena osada, získalo místo oficiální označení *Karolinthal* („Karolinino Údolí“) na počest hraběnky Karoliny Josefy Clam-

²⁰² GINZEL – NOVÁK, 1962, s. 35.

²⁰³ SCHWARZ, 1934a, s. 74–75.

²⁰⁴ GINZEL – NOVÁK, 1962, s. 55.

Gallasové, manželky tehdejšího majitele frýdlantského panství hraběte Christiana Philippa Clam-Gallase.²⁰⁵ Jméno se však příliš neujalo, o čemž svědčí i to, že později nepřešlo ani do češtiny. Původní jméno motivovalo i další blízké objekty: *Pekelský potok* (*Karolintaler Bach*, lidově *Telke*, viz kap. 6.2.2) a *Pekelský vrch* (*Höllberg*). Jeho jižní výběžek dnes jméno nemá, německy se mu říkalo *Heideberg* („Vřesový vrch“), avšak oba názvy se někdy zaměňovaly. Další podobná jména, jež ale svůj český ekvivalent nezískala, uvádí například A. Ressel, J. Matouschek a E. Schwarz.²⁰⁶

Další démonickou bytostí, která je úzce spojena s folklorem zdejších Němců, byl takzvaný noční nebo divoký lovec, jak se obvykle překládá z německého *Nachtjäger* nebo *der Wilde Jäger*. Noční lovec je zosobněním přirozeného strachu lidí z noční nebo neznámé krajiny. Zmínky o něm nacházíme z celých Jizerských hor, téměř každá německá vlastivěda podhorských obcí pověsti o nočním lovcovi zaznamenává, což ukazuje na to, že tato látka byla v německé mytologii zakotvena velmi silně. Není tak divu, že se promítla i do pomístního názvosloví. Postava nočního lovce však takovou tradici mezi českými osídlenci neměla, a tak se žádné z těchto jmen do současnosti nezachovalo ani ve své překladové podobě. Patří k nim *Nachtmanns Holzschlag* („Lovcova paseka“), jméno lokality jižně od hory Jizery, a *Nachtsteine* nad Fojtkou. Na pověsti o divoké honbě by zřejmě mohl upomínat také *Nachtstein* nacházející se v Mariánskohorském revíru.

Ojedinele se v anoikonymii objevují i další mytologické bytosti. Výrazný skalnatý vrch nad libereckou čtvrtí Radčice, k němuž se vážou lokální pověsti, nese jméno *Drachenstein(e)* / *Dračí kameny*. Návrší mezi Kořenovem – Tesařovem a Horním Polubným se nářečně říkalo *Quarkstein* („Skřítčí kámen“). Motivací byly prý různé zvuky, které se zde ozývaly a které byly připisovány skřítkům. Na současných mapách se ale vršek jmenuje *Bavorův kámen*.²⁰⁷ Podobná pověst je spojena i s nedalekou lokalitou *Glockenstein* u Polubného.²⁰⁸ Jméno skalního útvaru později přešlo do jména turistické chaty *Glockensteinbaude*, fungující dodnes pod jménem *Chata Zvonice*. Údajné zvuky stojí i za pojmenováním skalky *Brummstein* nedaleko Lukášova (*Bručoun*). Z místních pověstí vycházejí jména *Jungferenstein* u Dolního Polubného (bez českého ekvivalentu) a *Jungferschrittlehne* nedaleko Rudolfova, jež přešlo i do češtiny jako *Panenská stráň* (podrobněji viz kap. 4.2.1.2). Tato lokalita je spojena i s pověstí vážící se k nedalekému bývalému skalnímu hrádku nazvanému *Reitstein*, česky *Jezdec*, a vrchu *Jörgstein* (*Javorový vrch – Jírův kopec*, k tomuto oronymu viz kap. 5.1.1.3).

---

²⁰⁵ GIERACH, 1935, s. 32.

²⁰⁶ RESSEL, 1931, s. 40; MATOUSCHEK, 1927; SCHWARZ, 1934a, s. 74.

²⁰⁷ Německé jméno vzniklo nářeční deformací apelativa „Zwerg“ (skřítek) a až sekundárně se přichýlilo k apelativu „Quark“ (tvaroh) (SCHWARZ, 1934a, s. 76). Motivaci českého deantroponymického pojmenování se nepodařilo zjistit.

²⁰⁸ SCHWARZ, 1934a, s. 63. Podle jiné pověsti zde byl před švédskými vojáky ukryt kostelní zvon (KURTIN – SIMM, 1998, s. 144).

Lesní oddělení severně od Olivetské hory neslo jméno *Waldmann* („Lesní muž“), to však na rozdíl od výše uvedených český ekvivalent nemá.

Lokální události připomínají jména *Raubschützenstein*, označení vrcholové skalky na Klínovém vrchu, česky *Pytlácká skála*, a *Raubschützenfelsen*, výrazná skalní dominanta na Středním jizerském hřebeni nad Jizerkou, česky *Pytlácké skály*. Druhé oronymum je údajně motivováno postavou pytláka Hennricha, zastřeleného roku 1813 nedaleko odtud.²⁰⁹ Ojedinelé předválečné překlady vycházely z apelativa loupežník: *Loupežnické skalisko*, *Loupežnické skály*. V Tanvaldě – Žďáru se nachází *Einsiedlerstein*, kde pobýval poustevník Flejscheranton.²¹⁰ Stejnou motivaci má variantní pojmenování návrší *Niederbauersberg* u Hejnic znějící *Einsiedelstein*, to je ale založeno jen na lokální pověsti.²¹¹ Přítok Olešky v Dětrichově se jmenoval *Mordwasser*, podle údajné vraždy,²¹² ojedinelé užívaný český ekvivalent zní *Mrtvá voda*. Podobné české jméno *Mordová rokle* uvádí pro postranní údolí v Liberci – Kateřinkách turistická mapa, jeho motivaci se nepodařilo dohledat, německé prameny jej neuvádějí.

V pomístním názvosloví zanechaly své stopy také válečné události – Třicetiletá válka (1618–1648), války o rakouské dědictví (1740–1748), Sedmiletá válka (1756–1763), Válka o bavorské dědictví (1778–1779) a napoleonské války (1803–1815). Zdaleka ne všechna taková pojmenování ale vycházejí z nějaké historicky doložené události, která by s válečnými konflikty souvisela, mnohdy jde o tradované legendy nemající reálný podklad. Liberce a jeho okolí se bezprostředně dotkla především Sedmiletá válka, v roce 1757 se část obyvatel skrývala před vojáky, ale i epidemií skvrnitého tyfu v lesích nad Harcovem.²¹³ V místě nazvaném *Messsteine* (*Mešní kameny*, ve II. vojenském mapování jako *Messstein Berg*) se konaly lesní mše. Jeden ze skalních útvarů, na němž měl být zavěšen zvon, nese jméno *Läutstein* (*Zvonice*). Na podobné události, ovšem již nedoložené, upomínají četná anoikonyma ve fojteckém revíru: *Steinkirche*, *Kuhbrücken*, *Schwedengräber* (turistická mapa zaznamenává jméno *U Švédů*, není ale jasné, zda pojmenovává tutéž lokalitu), *Kroatenhau*, *Polackenlager*, *Franzosenlager*, *Preussische Hau*.²¹⁴ V současném názvosloví se nevyskytuje žádné z těchto jmen. Podobná jména uvádí E. Schwarz také z Jablonecka (*Schwedenlager*, *Schwedengraben*).²¹⁵ Příběh o dvou zabitých vojácích během napoleonských válek je spojen s oronymem *Kroatenhübel* u Nové Louky (též *Croaten Hau*, česky *Chorvatský pahorek*). K napoleonským válkám podle lidových pověstí odkazují další jména: *Judenholz* u Fojtky, *Judenhaus* / *Židovský dům* u Lukášova (na obou lokalitách se měly ukrývat židovské rodiny) a

²⁰⁹ NEVRLÝ, 1983, s. 290.

²¹⁰ SCHWARZ, 1934a, s. 63.

²¹¹ BENNESCH, nedatováno, [ca 1905], s. 49.

²¹² RESSEL, 1911, s. 33.

²¹³ KARPAŠ, 1996, s. 48–50.

²¹⁴ RESSEL, 1931, s. 41.

²¹⁵ SCHWARZ, 1934a, s. 72.

především dvojí *Franzosensteine*. Drobná skalní skupina u Lukášova český ekvivalent nemá, naproti tomu významnější skalní útvary nad Bílým Potokem se dodnes nazývají *Francouzské kameny*. Blíže neurčenou událost tematizuje anoikononym *Soldatenschlag* na Desenském hřebeni. Období válek motivovalo také vznik oronyma *Wachberg* severně od Rýnovic; *Wachstein* bylo i starší označení vrchu *Pfingsthübel* u Mníšku.

3.3.3 Německá anoikonymie po roce 1945

Radikální změna osídlení po roce 1945 neznamenal okamžitý zánik německé anoikonymie, resp. jejího fungování. Ne všichni němečtí obyvatelé byli odsunuti, někteří mohli v Československu zůstat; byli to nejen antifašisté, ale i tzv. „nepostradatelní odborníci“, kteří ve vylidněném pohraničí pomáhali zajišťovat chod zemědělských, lesních a průmyslových závodů. Tito němečtí starousedlíci byli i nadále nositeli původního německého zeměpisného názvosloví. Například první poválečná generace zdejších horolezců se ve vrcholových knížkách až do 70. let zapisovala německy, užívající zásadně německých pomístních jmen. Tlak vnějších okolností ale nakonec přece jen vedl k definitivnímu zániku německé anoikonymie. Mnohým starousedlíkům bylo totiž v 60. letech umožněno vystěhovat se do Německa a kromě toho další generace původních německých obyvatel, kteří v ČSSR zůstali, se již identifikovala s českým jazykem a kulturou, včetně zeměpisného názvosloví.

O německých jménech, která přešla i do české anoikonymie, píšeme na jiných místech této práce (viz zejména kap. 4.2.1.3).

3.4 České pomístní názvosloví v Jizerských horách do roku 1945

České pomístní názvosloví netvořilo v době do druhé světové války nijak kompaktní a jednotný systém. Hloubková struktura českých pojmenování kopírovala německé názvy, povrchové ztvárnění ale značně variovalo, každý autor přistupoval k počesťování podle svého. Po celou dobu koexistence německého a českého názvosloví (ale přirozeně i v období po roce 1945) byl sice hlavním mechanismem převádění doslovný nebo volný překlad, přesto lze toto období rozdělit do dvou etap, jež se mezi sebou ve způsobu počesťování poněkud lišily. Tyto etapy jsou od sebe odděleny první světovou válkou, resp. vznikem ČSR v roce 1918.

3.4.1 Počesťování před rokem 1918

Novodobá kapitola českých pomístních (ale i místních) jmen v Jizerských horách se začíná psát v průběhu 19. století. Stručné informace o Jizerských horách se ojediněle vyskytují v dobových zeměpisech. Za zmínku stojí topografie vydané shodně v roce 1823, Dundrův *Zeměpis Králowstwj Českého* a Šádkův *Wšeobecný zeměpis neb Geografie we třech djlech*.²¹⁶

---

²¹⁶ DUNDR, 1823; ŠÁDEK, 1823.

Pokud je nám známo, jsou to nejstarší novodobé české popisy Jizerských hor. Prvně jmenovaný o pohoří píše následující (s. 6–7):

Jizeří, v němž skrze svou drsnost, tmavost a nebydlitelné okolí velmi zřídka lidé se nacházejí, a skrze své nesčetné močidla a lesy málo navštěvováno a tudy i málo povědomo jest; náleží ku severnímu dílu boleslavského kraje, a táhne se v rozličných sebou se pojících pořadích jižně přes Neustadt, Haindorf a Liberec; západně tratí se ku říčce Witichu, která zde zniká a v horních Lužicích u Radmanice do Hořelické Nisy se leje; ku Raspenovu, Měšovu [Mníšek?] a Dittersbachu, v severu ku Meffersdorfu v Horních Lužicích a Flinsberku v Slezsku, ve východu dělí se Jizerou od pravých Krkonoší (neb se vždy i Jizeří za Krkonoše drželo). Zde berou na větším díle tokové a říčky, svlažujíc kraj Boleslavský svou vodnost.

O něco detailnější Šádkův zeměpis uvádí jako první i některá česká oronyma: *Bukowec*, *Ptáčí wrchy*, *Paličatý Wrch* nebo *Wolický hřbet* (nejvyšší horu *Smrk* ponechává v německé podobě *Tafelfichte*) a také hlavní toky Jizerských hor – *Jizera*, *Kamenice*, *Desna*, *Nisa (Niža)*, *Witych*. Jizerské hory ale v českém prostředí po dlouhou dobu velkou pozornost nebudily, zvýšený zájem o ně, projevující se i ve vlastivědné literatuře, je spojen až s masivním nástupem turistiky v poslední čtvrtině 19. století. Co se týče anoikonymie, počestřována byla v těchto materiálech velmi selektivně, nejednotně a nesystémově (viz dále).

První plošné počestření toponymie Jizerských hor představuje monografie významného českého geodeta Karla Kořistky *Hory Jizerské a Krkonošské s jižním a východním podhорím jejich: Popis orografických a hydrografických poměrův jejich*, vydaná v roce 1877 v Archivu pro přírodovědecké proskoumání Čech. Kořistkova topografie vychází z podkladů II. vojenského mapování, jehož názvosloví přebírá a převádí do češtiny v celém rozsahu (a to včetně chyb, které tyto rakouské mapy obsahují). Práce se vyznačuje tím, že pomístní názvosloví počestřuje skutečně komplexně, čímž se zásadně liší od vlastivědných textů vydávaných na přelomu 19. a 20. století, které řadu jmen ponechávaly v německém znění. Vzhledem k tomu, že Kořistkův zájem byl odborný s cílem komplexně popsat celé pohoří, jeho topografie obsahuje české názvy i těch objektů, které stály stranou turistického zájmu a svého českého ekvivalentu se v této době v jiných materiálech nedočkaly.

Nejběžnějším způsobem převádění byl po celou dobu paralelní existence české a německé anoikonymie doslovný nebo volný překlad, jenž zachovává sémantickomotivační stránku pojmenování. Ani Kořistkova topografie není výjimkou a většina německých pomístních jmen je zde překládána. Platí to v případě jmen s jasnější deapelativní sémantickou motivací, která překládal jak doslovně (*Sviní hora* / *Sauberg*, *Buková hora* / *Buchberg*), tak částečně (*Kotel* / *Kesselstein*, *Holubník* / *Taubenhaus*). Hydronyma, u nichž bylo možné rozeznat jejich český (slovanský) původ, jsou přirozeně rebohemizována: *Kamenice* / *Kamnitz*, *Blatný potok* /

Blattnei. Rozdíl v počestřování oproti pozdějším turistickým průvodcům představuje vyšší míra tzv. názvukových (*Vítkova hora* / *Wittigberg*, *Volský hřeben* / *Wollsche Kamm*) nebo kvazideantronymických jmen (*Zimmrova stráž* / *Zimmerlehne*, *Scharfova stráž* / *Scharflehne*, *Kalmrichův vrch* / *Kalmrich Berg*, *Birnbaumova skála* / *Birnbaumfelsen*), jakož i předložkových jmen, jež zejména u oronym nejsou vzhledem k povaze objektu příliš funkční ani systémová (*Nad jamou* / *Grubberg*, *Na zámcích* / *Schlössersteine* a především již podrobně popisovaná oronyma *Smrk – U obrázku* / *Tafelfichte* a *Jizera – Na vyhlídce* / *Siechhübel*). Autor ve své práci u některých objektů nedodržuje jednotu pojmenování, což je překvapivě rys většiny textů až do roku 1938. V případě Kořistkovy topografie to ilustruje například hydronymum *Görsbach* (dnes *Jeřice*): *Görsský potok*, *Görs*, *Gersbach*, *Jeřice*.

Hlavní platformou, na níž se uplatňovalo české, resp. počestřené zeměpisné názvosloví, ale byly turistické průvodce, cestopisy a další rozličné vlastivědné texty.²¹⁷ České ekvivalenty německých pomístních jmen jsou výsledkem ryze individuálního pojmenovacího aktu, stejně tak individuální záležitostí byl výběr německých toponym, která se překládala do češtiny. Zjednodušeně lze říci, že se překládala jména etymologicky průhledná, která navíc označovala objekty významné pro turistiku. Německá jména, která neposkytovala dostatečnou oporu pro překladové tvoření nebo označovala nedůležité objekty, se obvykle ponechávala v původní formě, resp. byla hláskově a morfolologicky, výjimečně slovotvorně adaptována do českého jazykového systému. Je ale třeba poznamenat, že to neplatí absolutně. Podle jakého klíče jednotliví autoři vybírali jména, která a jakým způsobem do češtiny převedou, se stanovit nedá. Je jasné, že takováto jména, tvořená ad hoc pro potřeby konkrétního průvodce, jsou otiskem individuální jazykové kompetence autora, jeho kreativity a znalostí reálií Jizerských hor. Neexistovaly žádné standardy ani kritéria, jež by tvoření českých jmen upravovaly. Počestřená anoikonymie byla tedy výrazně rozkolísaná, její obraz byl v každé publikaci rozdílný. Je zajímavé, že mnohdy ani sami autoři, jak jsme už zmínili, nedodrželi stejný ekvivalent pro jeden a tentýž objekt. Na tuto neustálenost pomístního názvosloví Jizerských hor, projevující se v extrémně vysoké míře variantnosti, poukazuje i glosa uveřejněná v *Časopise turistů* v roce 1900. Citujeme ji v kap. 4.4.1, kde se variantností podrobně zabýváme.

I přes tuto rozkolísanost se ale již v tomto období profiluje malá skupina významných topografických objektů, jejichž pojmenování bylo relativně stabilizované. Kromě jmen důležitých řek starého původu (*Jizera*, *Jizerka*, *Nisa*, *Desná*, *Kamenice*, *Blatný potok*, překvapivě i *Smědá*) to jsou orograficky významné vrchy *Ptačí kupy*, *Holubník*, *Černá hora*, *Olivetská hora*, *Polední kameny*, *Dračí vrch* apod. U jiných oronym se postupně měnila

²¹⁷ Vycházíme z těchto prací: *Řivnáčův průvodce po království českém. Nejstarší souhrnný průvodce po Čechách*. 1882, 2001; ČERNÍK, 1885; OTTO, 1898; BUCHAR, 1900; ŠIMÁK, nedatováno, [ca 1900]; *Průvodce po Liberci a okolí*, 1901; *Kafkův illustrovaný průvodce po Král. českém. Krkonoše a Jizerské hory*, nedatováno, [ca 1910].

forma, vyjadřovaná různými strukturními typy (*Polední vrch*, dnes *Poledník*; *Kopřivnice*, dnes *Kopřivník*; *Mědný vrch*, dnes *Měděnec* aj.). Uvedená česká jména se používala i v meziválečném období, byla zanesena do speciální mapy a součástí anoikonymie zůstala i po roce 1945.

Pro praktickou potřebu orientace v terénu byla ale většina českých jmen tvořených v této době nepoužitelná. V průvodcích byla tedy obvykle doplněna i jejich základní německá forma. V zásadě se totiž jednalo o vztah exonymum (*Olivetská hora*) – endonymum (*Ölberg*). Sudety osídlené německým etnikem, Jizerské hory nevyjímaje, vlastně byly pro české turisty „cizinou“. Česká jména byla v průvodcích volena hlavně pro to, aby krajinu přiblížila, a jistě zde hrály nezanedbatelnou roli i vlastenecké pohnutky – reálie v historických zemích Koruny české by měly mít české názvy. Funkce těchto jmen ale byla značně omezená. Podstatné je, že jména nebyla součástí úzu, ale jen vlastivědných textů určených pro návštěvníky Jizerských hor. Kromě větších měst (Liberec, Jablonec nad Nisou, Smržovka) totiž v horských a podhorských obcích neexistovalo české etnikum, tedy potenciální uživatelé českých jmen. Potvrzuje to jablonecká vlastivěda z roku 1902,²¹⁸ podle níž se například v obcích Janov nad Nisou, Josefův Důl, Lučany nad Nisou nebo Horní Maxov nehlásil k české národnosti žádný Čech, v Polubném žilo 19 Čechů (5218 Němců), v Dolním Maxově 36 (1794) a v Albrechticích v Jizerských horách 19 (1586). Poměr českého a německého obyvatelstva má zásadní vliv na kontinuitu názvosloví, což je významné především v porovnání anoikonymie před a po roce 1945. Podrobněji o tom hovoříme v části věnované deantroponymickým jménům (kap. 5.1.1).

Zájem o Jizerské hory ze strany českých turistů vzrostl především na přelomu 19. a 20. století. Zásahu na tom měla mj. přednáška krkonošského propagátora turistiky Jana Buchara, která se uskutečnila v Praze roku 1899 a jejíž text následujícího roku vyšel i v *Časopise turistů*.²¹⁹ Významným posunem v rozvoji jizerskohorské turistiky bylo založení libereckého odboru Klubu českých turistů přímo v Liberci 9. 12. 1899. Členy byli liberečtí Češi, kteří vesměs pracovali i v menšinovém spolku Česká beseda, který turistické aktivity vyvíjel již dříve (hlavním zájmem byl ale Ještědský hřbet). Kromě organizace výletů, přednáškové činnosti a propagace Jizerských a Ještědských hor (například na stránkách *Časopisu turistů*) si jako důležitý cíl stanovili vydání podrobného českojazyčného průvodce po Jizerských horách a Ještědském hřbetu. Práce na něm začaly během roku 1900 pod vedením tehdejšího odborového předsedy Josefa Heptnera²²⁰ a tiskem vyšel již následujícího roku.²²¹ Průvodce vyniká podrobným popisem a faktografickou přesností, pomístní názvosloví se v mnohém podobá Kořistkovu, jména méně významných objektů se ponechávají v německé podobě.

²¹⁸ FINKE, 1902, s. 244–246.

²¹⁹ BUCHAR, 1900.

²²⁰ ŠTOVÍČEK, 1990.

²²¹ *Průvodce po Liberci a okolí*, 1901.

Velká pozornost je věnována zejména Ještědskému hřbetu, jenž byl pro české turisty i nadále hlavním cílem, zatímco vlastní Jizerské hory byly doménou německé turistiky, reprezentované agilním Německým horským spolkem. Po roce 1905 ale aktivity libereckého odboru KČT slábnou, počet členů, který nikdy nepřesáhl 20, se snižuje a kolem roku 1910 činnost fakticky zaniká. Turistiku pak zastřešuje spíše sdružení Česká beseda, postupně se ale rozvíjí také individuální turistika.

Jak vypadal obraz místního a pomístního názvosloví Jizerských hor na počátku 20. století, ilustrujeme na následujících ukázkách, které pocházejí ze tří nejpodrobnějších a faktograficky nejpracovanějších českých textů, jež o Jizerských horách před rokem 1918 vyšly. Vybrané ukázky zahrnují různé způsoby počesťování německých toponym.

První úryvek pochází z již zmíněného turistického průvodce vydaného roku 1901 libereckým odborem KČT.²²²

Z Neuwiese překrásnou pohodlnou lesní cestou přes Horu Olivetskou přijdeme za dvě hodiny k Malému Štolpichu. Z cesty ničím nezastíněný pohled na Ptačí kupy a Holubník. Směrem jižním z Neuwiese vede vozová lesní cesta do Bedřichova (Friedrichswald, $\frac{3}{4}$ hodiny) a odtud ve 20 minutách na Královskou výšinu (Königshöhe, dřevěná rozhledna, hostinec). S Královské výšiny, jakož i s blízkého ($\frac{1}{2}$ hodiny) Seibtova vrchu (Seibthübel, železná rozhledna, hostinec) jest krásný, co rozmanitosti okolí se týče, vskutku zajímavý pohled na údolí Kamenice v pozadí se Štěpánovou výšinou, Krkonošemi a na hory jizerské s Horou Olivetskou, Ptačími kupami, Holubníkem, Černým vrchem, Vyhlídkou, Černou hůrou, pohoří ještědské s Ještědem a až k hranicím saským ke Gickelsberku dolétá zrak náš.

Další poměrně podrobný průvodce z této doby je *Kafkův illustrovaný průvodce po Král. českém. Krkonoše a Jizerské hory*, vydaný kolem roku 1910. Zejména v tomto průvodci se setkáme s tím, že jeden a tentýž objekt bývá označen různými jmény, například *Lužický hřbet – Velšský hřbet (Wohlischer Kamm)*, *Polední hora – Poledník (Mittagsberg)*, *Dračí Hora – Dračí Kámen – Dračí vrch (Drachenstein)*. Výrazná disproporce je vidět zejména mezi textovou částí, v níž se často jména ponechávají v německé podobě, a přiloženou mapou, v níž je naopak uveden český ekvivalent (*Himbeer Berg – Malinový vrch*, *Hegebach – Hajní potok*). Ukázka nás zavádí do oblasti mezi Oldřichovem a Raspenavou.²²³

Hned za Einsiedlem následuje na potoku Gersbachu rozptýlená vesnice Buschullersdorf, za níž rozkládá se západní uzel Jizerských Hor se Špičákem (697 m), Grubberkem (Čertovou Dírou 706 m), Hemmrichem (659 m), Scheibesberkem (682 m) a Kopřivnicí (Nesselberg 615 m), v l. od tratě

²²² *Průvodce po Liberci a okolí*, 1901, s. 164–165.

²²³ *Kafkův illustrovaný průvodce po Král. českém. Krkonoše a Jizerské hory*, nedatováno, [ca 1910], s. 37.

s Kobylí Hlavou (659 m) se Scharflehnu (716 m) v pr. V romantické dolině stihneme zast. Hemmrich u vsi Phillipsgrundu, odkudž sedlem Hemmrišským vede skvostná silnice do Raspenavy. Zvlášť u mysl. Dammjäger (z ochoty studený zákusek) jsou rozkošné procházky a vyhl. Vděčná je procházka k Čertovým Děrám (TeufelsloCHFelsen 406 m).

Osobitý rukopis projevující se v toponymii měl historik Josef Václav Šimák. Jím vytvořená jména se poněkud vymykají ostatním vlastivědným textům. Jak jsme zmínili v kap. 3.2.1, Šimák našel a publikoval nejstarší zmínky o Jizerských horách. Některá ze starých toponym (byť ne vždy s jasnou lokalizací) poté použil pro vlastivědný text o severních Čechách vydaných na konci 19. století jako součást výpravných Ottových *Čech*. Z dnešního pohledu je také důležité, že Šimák je s velkou pravděpodobností autorem současných jmen nejvýznamnějších vrchů Jizerských hor – *Smrku* (kap. 3.2.3.1) a *Jizery* (kap. 3.2.3.2). Ty si v této době ještě konkurovaly s častějšími Kořistkovými jmény *U obrázku* a *Na vyhlídce*, nicméně po roce 1918 převládly. V pasáži o *Smrku* píše Šimák následující:²²⁴

Vzadu velebnou skráň vypíná Smrk. Několikero cest vystupuje naň, různého pohodlí i požitku. Jdou-li chodci z Hejnic a Weisbachem, dále ůžlabím Hegebachu na podnoží Smrku mezi Halmrichem (874 m.) a Kuželem (Käuliger Berg 976 m.), z něhožto Pytláci skály (Raubschützenfelsen) vyzírají, dál drávali se druhdy průsekem bez cesty na horu, dnes romantickou roklí položena jest ůhledná stezka a lávky, ale strmým stoupáním nohy zemdlí. Jdeš-li z Neustadtlu kol starých šachet, za dvě hodiny dostoupíš temene, aniž se unavíš. Široká jízdní trať mírně vystupuje podél Ztraceného potoka, potom mýtinou se točí, plnou plavé metlice a vřesu, až po náhorní pláň, již běží hraničníky zemské.

Pro tyto úryvky, reprezentující dobové české pomístní názvosloví Jizerských hor, je typické prolínání českých a německých jmen. Toto tzv. smíšené názvosloví, jak bychom mohli tento jev charakterizovat, je hlavním znakem této etapy a zároveň představuje i největší rozdíl oproti české toponymii konstituované po roce 1918.

3.4.2 Počešťování v letech 1918–1938

Po vzniku Československa se obraz české anoikonymie Jizerských hor prezentované v různých materiálech proměňuje. I nadále je výběr objektů podléhajících počeštění výrazně selektivní, už ale nejde o smíšené názvosloví. Především v turistických průvodcích je znatelný posun k výhradnímu užívání českých podob (často ale s uvedením německého jména v závorce). Česká (počeštěná) jména tedy jednoznačně převažují a jména ponechaná

---

²²⁴ ŠIMÁK, nedatováno, [ca 1900], s. 159.

v německém znění (s případnou pravopisnou adaptací) jsou ve výrazné menšině. Přetrvávajícím charakteristickým znakem stále zůstává vysoká míra variability, neustálenost a nejednotnost. Obraz tehdejšího českého zeměpisného názvosloví dobře ilustruje například turistický průvodce vydaný v roce 1931.²²⁵

Červeně značená cesta pokračuje na Olejové hoře (876 m) s výhledem na Holubníky a Ptačí Kupy a dále již údolím Malého Štolpichu sevřeného od východu svahy Ptačích Kup a od západu Poledníkem (Mittagsberg, 857 m). Mezi tímto a Olejovou horou pramení Jeřice (Görsbach), která u Chrastavy se vlévá do Nisy. Na západním svahu Poledníku ve výši asi 700 m jsou 30 m romantická skaliska, známá libereckým horolezcům pod jmény „Brechstein“ a „Saustein“ (Svinské k.) a dále ještě na Příkré stráni (Scharflehne, 716) skalisko „Zvon“ (Glocke). Údolí M. Štolpichu stává se romantičtější pod svahem Saustirnu (858) a umožňuje výhledy na Frýdlantsko a do kraje s hejnickým kostelem. Krásnou roklí sestoupíme až do Ferdinandova – Fedinansthal.

Další významný rozdíl proti období do první světové války představuje zvětšující se okruh aktivních uživatelů českého pomístního názvosloví. Po roce 1918 přibývá v podhorských městech a obcích českých obyvatel. Nejčastěji to jsou zaměstnanci státní správy (úředníci, pracovníci drah), ale také drobní živnostníci. Podíl českého obyvatelstva byl ovšem značně proměnlivý, jak ukazují vybrané údaje ze Statistického lexikonu (1934): Hejnice (150 Čechů, 2280 Němců), Smržovka (1984, 5775), Janov nad Nisou (76, 2356), Josefův Důl (71, 1590), Lučany nad Nisou (351, 3262), v samotném Liberci (tehdy ovšem zahrnujícího jen 5 čtvrtí) žilo 6314 Čechů a 30 023 Němců.²²⁶ V souvislosti s přílivem českých obyvatel se také rozvíjí kulturní a společenský život, vznikají četné menšinové spolky a další organizace, vydávají se českojazyčné tiskoviny apod. Velkému rozmachu se těší individuální i organizované sportovní a turistické aktivity. Ruku v ruce s tím se přirozeně množí informace o Jizerských horách v periodickém a neperiodickém tisku a vznikají i samostatné publikace, zastoupené zejména četnými turistickými průvodci.

Důležitým mezníkem bylo znovuzaložení libereckého odboru Klubu československých turistů v roce 1923. Na rozdíl od předchozího působení měl mnohem širší a stabilnější členskou základnu. Odbor vyvíjel významnou činnost a aktivní zůstal až do roku 1938, byť jeho členové od 30. let obraceli svou pozornost především k Ještědskému hřbetu. Centrem české turistiky se staly Pláně pod Ještědem, kde odbor roku 1927 dokonce zakoupil vlastní chatu. Silnější pozici získali čeští turisté po roce 1933, 1. 1. 1933 byla totiž ustavena Lužicko-jizerská župa KČST, v níž se sloučily tehdejší odbory Liberec, Jablonec, Velké Hamry, Česká Lípa a Rumburk. Členové KČST propagovali Jizerské hory na stránkách různých (i vlastních)

²²⁵ KINSKÝ, 1931, s. 89.

²²⁶ *Statistický lexikon obcí v zemi české*, 1934.

tiskovin a iniciovali také dvoujazyčné značení turistických cest, o čemž vytrvale jednali s členy Německého horského spolku. Zatímco v oblasti Ještědského hřebene výměna německých označků za dvoujazyčné postupovala bez větších problémů, instalace dvoujazyčného značení v samotných Jizerských horách probíhala nevyrovnaně. I přesto byly na konci 30. let v Jizerských horách instalovány již desítky německo-českých označků. O výměně značení informoval Výletní zpravodaj (č. 3, 1929) takto:²²⁷

Dvoujazyčné značení cest

Výměna orientačních tabulek německým Gebirgsvereinem za nové, česko-německé, slibně pokračuje. Většina cest jest již nově označena a k dalšímu značení se dějí přípravy. V pohoří ještědském je dosud vyměněno 47 tabulek a ostatních 20 je objednáno, v horách jizerských se do dnešního dne vyměnilo tabulek 56. Není to z daleka ještě všechno, ale čilý jenerální značkář Gebirgsverein, dobrý a snášenlivý Němec p. Walter, nám je zárukou, že rychlým postupem se výměna dokončí. Tabulky jsou pěkné, zhotovené z tvrdé bílé litiny a jejich výrobní cena je 160 Kč za kus.

Při zavádění dvoujazyčného značení záleželo zejména na vstřícnosti jednotlivých místních odborů Německého horského spolku a dalších lokálních sdružení. Například v roce 1928 byly na rozkaz představitelů novoměstského okrašlovacího spolku odstraněny české nápisy na rozhledně Smrk.²²⁸ Podíl na českém značení neměl ale jen KČST, jak ukazuje například aktivita českých pracovníků státních drah, kteří na vlastní náklady vyznačili v roce 1926 cestu z Kořenova na rozhlednu Štěpánka.

Z řad představitelů KČST, kteří měli vliv na české pomístní názvosloví, je třeba zmínit Jana Köglera a Bohumila Kinského. J. Kögler byl od roku 1926 předsedou libereckého odboru a později, až do roku 1938, stál i v čele celé župy. Jizerské hory popularizoval v místním tisku, užívaje při tom samozřejmě českojazyčné názvosloví (v mnoha ohledech podobné původnímu názvosloví Kořistkovu). B. Kinský byl ve 30. letech generálním značkařem Lužicko-jizerské župy KČST. Napsal dva podrobné turistické průvodce²²⁹ a kromě toho je také autorem příručky *Česko-německý místopis oblasti Lužicko-jizerské župy KČST*,²³⁰ v níž do češtiny kompletně převádí názvosloví z tehdy nejvyšší a nejužívanější německé turistické mapy *Spezial-Karte vom Jeschken- u. Isergebirge*.²³¹ Při tom uplatnil svůj vlastní rukopis, nedá se ale říci, že všechny zde použité české ekvivalenty byly utvořeny ústrojně. Počešťování trpělo nesystémovostí a nahodilostí, autor vycházel pouze z povrchové stránky, část jmen vznikla bez přihlédnutí ke kulturně-historickým a jazykovým zvyklostem a řada pokusů svědčí o

²²⁷ *Výletní zpravodaj*. 1928–1938.

²²⁸ *Výletní zpravodaj*. 1928, č. 2, s. 14.

²²⁹ KINSKÝ, 1931; KINSKÝ, 1932.

²³⁰ KINSKÝ, 1934.

²³¹ MATOUSCHEK, 1927.

naprosté neznalosti. Například *Kammel (Hřebínek)* byl přeložen jako *Velbloud*. Česká anoikonymie Jizerských hor, prezentovaná v publikacích B. Kinského – ale i ve všech dalších českojazyčných materiálech té doby – se i nadále vyznačovala výraznou variantností a mnohdy nesystémovým tvořením. Podrobně se variantami v tomto období a jejich jazykovou analýzou zabýváme v kapitole 4.4.2.

Z řady turistických průvodců, vydávaných i mimo Liberecko a Jablonecko, vyniká především *Průvodce po Československé republice (I. část. Země česká. IV. svazek. Severní a Severovýchodní Čechy)* Bohuslava Lázňovského, jež vydalo ve spolupráci s KČST nakladatelství Orbis v roce 1937. Na pomístním názvosloví užitém v tomto průvodci spolupracoval právě výše uvedený B. Kinský. Tento turistický průvodce je zdaleka nejpodrobnějším českojazyčným dílem svého druhu vydaným před rokem 1938. Zmiňuje se v něm na 200 objektů, z nichž je naprostá většina označena v české nebo počeštěné podobě. Německých anoikonym bez českého ekvivalentu je zde uvedeno minimum.²³²

Černá Nisa pramení S. od přehrady na Olivetské hoře (Oelberg, 876 m), s níž je pěkný rozhled. Na úbočí pramení Jeřice (Görsbach), jež odtud teče ke Chrastavě do Lužické Nisy. S. od Olivetské hory se pne Poledník (Mittagsberg, 857 m), na jehož záp. straně jsou asi 30 m vysoké skalní stěny a cvičný terén horolezců. Pod Poledníkem sbíhá po V. straně půvabné údolí Malého Štolpichu, jež je zvlášť romantické pod Saustirnem (858 m), k S. k Ferdinandovu (Ferdinansthal). V. od tohoto údolí se týčí Ptačí kupy (Vogelkoppen, 1017 m) s divokými skalinami. Vyhlídková skála Krásné Maří (Schöne Marie), zábradlím opatřená, otvírá závratné pohledy do rokle Malého Štolpichu,²³³ kde jsou divoké peřeje a 8 m vysoký vodopád. Také o něco nižší Divoká Maří (Wilde Marie, 904 m) je stejně romantická skupina skal (asi 35 m vysokých) s jeskyňkou s balvanů. Zvláště Gahlerova skála (Gahler-Felsen) a Čarostřelec (Freischütz) jsou romantické.

Velkým problémem této publikace, stejně jako většiny ostatních podobných příruček, je nejednotnost názvosloví. Na různých místech průvodce se lze setkat s různými variantami, jako jsou *Malinový vrch* – *Malinová hora* – *Maliník*, *Nízký jizerský hřbet* – *Vlašský hřeben* aj. Někdy si konkuruje výchozí, nepočeštěná německá podoba s českým názvem, například *Josefodolský potok* – *Tann (Jedlová)*, *Uhlířský vrch* – *Kohlhubel* aj.

Obecně lze říci, že se českojazyčná anoikonymie stále nese ve znamení individuálního spontánního tvoření, existuje jen malé množství relativně ustálených pomístních jmen (viz dále). Oproti období před rokem 1918 ubývá hláskově/pravopisně, morfologicky a slovtvorně adaptovaných tvarů, včetně názvukových jmen (*Tan* / *Tannwasser*, *Tenl* / *Tönnl*,

²³² LÁZŇOVSKÝ, 1937, s. 93.

²³³ Autor zde myslí Černý (Velký) Štolpich.

Jeřice / Görsbach, Bramberk / Bramberg, Šerák / Scharchen, Rapická hora / Rapplitz Berg, Vítka / Wittig...), i nadále jsou výjimečná samostatně tvořená jména bez vztahu k německé formě (*Smědá / Wittig, Jeřábická hora / Welz...*). Naopak přibývá překladových jmen, jež představují dominantní způsob počestvování. Používají se jak kalkové názvy, jež kopírují obvyklou dvoučlennou strukturu německého jména (*Vysoký vrch – Hohe Berg, Finkův kámen / Finkstein, Zadní vrch / Hinterberg, Frýdlantské cimbuří / Friedländer Zinne, Zelený svah / Grünlehne...*), tak volnější překlady, zpravidla reprezentované systémově tvořenými sufixálními útvary (*Paličník / Kauliger Berg, Ořešník / Nussstein, Maliník / Himbeerberg, Medvědlín / Bärhaupt, Dubina / Eichelhau, Mokřávka / Sauere Ebene...*). Objevují se i toponyma ve formě substantivizovaného adjektiva (*Stará Buková – Buková / Buchberg, Ostrý / Scharfberg, Kamenitý / Steinkoppe, Jílový / Leimberg...*), ale i jednočlenné názvy (*Kotel / Kesselstein, Jeřáb / Abschknochen, Lom / Brechstein...*).

Výhodou překladových jmen je zachování sémantické kontinuity – což ovšem předpokládá, že původce českého ekvivalentu disponuje dostatečnými jazykovými a faktografickými znalostmi. Tyto podmínky nebyly vždy naplněny – většinou z toho důvodu, že se při počestvování vycházelo pouze z povrchové formy německých názvů bez znalosti širšího kontextu, ať jazykového (například jména ovlivněná německým nářečím), nebo topografického (terénní situace). Vznikla tak řada chybných překladů, které sémantickou motivaci původního německého jména nedodržují. Patří k nim například *Tábořiště – Ablager* (podle skládky dřeva), *Závora – Riegel* („Riegel“ = horský výběžek), *Velbloud – Kammel* (*Hřebínek*), [*Dlouhá*] *Barva, Barevný vrch / Lange Farbe, Farbenberg* („Farbe“ = „Farn“, kapradí), *Sloupský potok – Štolpich / Stolpich* (původně „Stollenbach“) aj.

Mezi českými jmény nalezneme i další nepřesnosti, pramenící například z chybného čtení – *Katzenat* (chybně převzaté jméno, v německých mapách zkracované na *Katzenst.*), *Travný – Halmrich* (chybné čtení oronyma *Kalmrich*) nebo *Široká Vítka* (chybné čtení zkratky *Br. Wittig*, tj. *Braune Wittig / Hnědá Smědá*). Patří sem i tzv. kvazideantroponymická jména, tedy jména, u nichž bylo výchozí německé apelativum reinterpretováno jako antroponymum (*Zimmrova stráž / Zimmerlehne, Šmídův kámen / Schmiedstein, Hainův kostel / Hainskirche*, podrobně viz kap. 5.2). Podíl takových jmen je ale oproti předchozímu období o něco nižší. Některé z těchto nepřesností přetrvaly i v prvních poválečných materiálech, většina z nich ale byla odstraněna při revizi názvosloví v 50. letech.

Zatímco oikonyma podléhala po vzniku ČSR úřednímu počestvení poměrně rychle – všechny obce a většina jejich místních částí získaly k roku 1923 český ekvivalent, anoikonyma byla nadále, jak už bylo řečeno, bohemizována víceméně spontánně. Jediné normativní zásahy do anoikonymie tak v meziválečném období představují speciální topografické mapy. Jejich základem byly rakouské vojenské speciální mapy, vznikající na podkladě tzv. III. vojenského mapování v letech (1869–1887). „Speciálky“ v měřítku 1 : 75 000 pocházejí z roku 1889. Po

rozpadu Rakouska-Uherska připadly mapové podklady nástupnickým státům. Na jejich revizi pracoval již od roku 1919 Vojenský zeměpisný ústav,²³⁴ který je také vydával pro potřeby veřejnosti. Tyto mapy vzhledem ke svému měřítku 1 : 75 000 nejsou příliš podrobné, a obsahují tak omezené množství anoikonym. Jsou to ale oronyma a hydronyma, které tvoří ustálené jádro tak, jak jsme o tom hovořili v předchozí kapitole. Speciální mapa z poloviny 30. let, list č. 3654 uvádí v oblasti Jizerských hor zhruba 80 pomístních jmen, z nichž česká (popř. počestěná) jsou následující (všechna uvedená pomístní jména mají na této mapě v závorce i svůj německý ekvivalent):

Speciální mapa, list č. 3654	Německý ekvivalent	Podoba standardizovaná NK v 50. letech
1. <i>Blatný potok</i>	<i>Blattnei Bach</i>	<i>Blatný potok</i>
2. <i>Brdo</i>	<i>Farbenberg</i>	<i>Brdo</i>
3. <i>Buková</i>	<i>Buchberg</i>	<i>Buková</i>
4. <i>Černá hora</i>	<i>Schwarz Berg</i>	<i>Černá hora</i>
5. <i>Desná Černá</i>	<i>Schwarze Desse</i>	<i>Desná Černá</i>
6. <i>Dračí vrch</i>	<i>Drachenstein</i>	<i>Dračí vrch</i>
7. <i>Holubník</i>	<i>Taubenhaus</i>	<i>Holubník</i>
8. <i>Jizera [hora]</i>	<i>Siechhübel</i>	<i>Jizera [hora]</i>
9. <i>Jizera [řeka]</i>	<i>(Grosse) Iser</i>	<i>Jizera [řeka]</i>
10. <i>Jizerka</i>	<i>Klein Iser</i>	<i>Jizerka</i>
11. <i>Kamenice</i>	<i>Kamnitz</i>	<i>Kamenice</i>
12. <i>Kotel</i>	<i>Kesselstein</i>	<i>Kotel</i>
13. <i>Královka</i>	<i>Königshöhe</i>	<i>Nekras</i>
14. <i>Lomnice</i>	<i>Lomnitz – Lunze</i>	<i>Lomnice</i>
15. <i>Malinový vrch</i>	<i>Himbeer Berg</i>	<i>Malinový vrch</i>
16. <i>Malý Kamenický potok</i>	<i>Klein Kamnitzbach</i>	<i>Malý Kamenický potok</i>
17. <i>Mariánská hora</i>	<i>Steinkoppe</i>	<i>Mariánská hora</i>
18. <i>Mědný vrch</i>	<i>Kupferberg</i>	<i>Měděnec</i>
19. <i>Nad Vítkou</i>	<i>Wittighaus</i>	<i>Smědava</i>
20. <i>Nisa</i>	<i>Neisse</i>	<i>Nisa</i>
21. <i>Nisa Černá</i>	<i>Schwarze Neisse</i>	<i>Nisa Černá</i>
22. <i>Olivetská hora</i>	<i>Ölberg – Abschknocken</i>	<i>Olivetská hora</i>
23. <i>Ořešník</i>	<i>Nussstein</i>	<i>Ořešník</i>
24. <i>Polední kameny</i>	<i>Mittagsteine</i>	<i>Polední kameny</i>
25. <i>Poledník</i>	<i>Mittagsberg</i>	<i>Poledník</i>
26. <i>Ptačí vrchy</i>	<i>Vogelkoppen</i>	<i>Ptačí vrchy</i>
27. <i>Rapická hora</i>	<i>Rapplitz Berg</i>	<i>Rapická hora</i>
28. <i>Smědá; Bílá, Černá</i>	<i>Wittig; Schwarz, Weisse</i>	<i>Smědá; Bílá, Černá</i>
29. <i>Smrk</i>	<i>Tafelfichte</i>	<i>Smrk</i>
30. <i>Sviňský vrch</i>	<i>Sauberg</i>	<i>Sviný vrch</i>
31. <i>Špičák [Oldřichovský]</i>	<i>Spitzberg</i>	<i>Špičák</i>
32. <i>Špičák [Tanvaldský]</i>	<i>Tannwalder Spitzberg</i>	<i>Špičák</i>
33. <i>Velký Kamenický potok</i>	<i>Gross Kamnitzbach</i>	<i>Kamenice</i>
34. <i>Vlašský hřeben</i>	<i>Wälscher Kamm</i>	<i>Vlašský hřeben</i>
35. <i>Vysoký hřeben</i>	<i>Hoher Kamm</i>	<i>Vysoký hřeben</i>

²³⁴ HONL, 1926, s. 114–120.

Vzhledem k různým, nejednotným, často ryze individuálním postupům v počesťování německých zeměpisných jmen představují tato nečetná toponyma jediný relativně stabilní prvek v tehdejší české anoikonymii Jizerských hor. Jde výhradně o objekty, které jsou významné z topografického i orientačního hlediska. K jejich stabilizaci přispěla jazyková stránka německých ekvivalentů. Většina oronym má jasnou, bez problémů přeložitelnou sémantickomotivační strukturu (*Schwarz Berg* / Černá hora, *Mittagsberg* / Poledník, *Buchberg* / Buková, *Nussstein* / Ořešník), výjimkou jsou názvukově tvořená jména *Brdo* (*Farbenberg*) a *Rapická hora* (*Rapplitz Berg*). Hydronyma pocházejí již z předněmecké vrstvy, a tak byla jednoduše rebohemizována. Všechna jména jsou funkční i z toho důvodu, že jejich česká povrchová struktura se realizuje noremními, bezpříznakovými slovotvornými (resp. názvotvornými) postupy a komponenty. Užití těchto anoikonym ve speciální mapě, z níž údaje přebíraly další materiály, samozřejmě zásadně přispělo k jejich stabilizaci a tedy minimální míře variantnosti. Toto jádro se také stalo jedním z hlavních podkladů při revizi pomístního názvosloví v 50. letech. Ze speciálních map vycházely při svém šetření a návrzích členové okresních názvoslovných sborů. Až na výjimky ústřední Názvoslovná komise tato jména potvrdila a naprostá většina z nich zůstala součástí české anoikonymie až do současnosti.

Podrobnější české názvosloví ale v meziválečné době své základní onymické funkce plnit nedokázalo, a tak ještě v roce 1937 píše B. Lázňovský o pomístním názvosloví v předmluvě svého turistického průvodce následující:²³⁵

Nemáme také ještě definitivně dopodrobna propracovaného a autoritativně ustáleného pomístního geografického názvosloví (tj. jména hor, potoků, vrchů a p.). Na turistických mapách často bývá jiné označení než na čsl. vojenských mapách. Názvosloví našeho Průvodce se řídí vojen. zeměpisnými mapami a Čsl. názvoslovnou komisí. Leč v některých případech (např. v sev. Čechách) tam, kde není konečné rozhodnutí, užíváme vedle názvu vojen. mapy také názvu zavedeného na tur. ukazatelích a tabulích. Časem dojde jistě i tu k unifikaci.

Ačkoliv zmiňovaný B. Kinský ještě na konci 30. let spolupracoval s Vojenským zeměpisným ústavem na revizi názvosloví a přípravě české turistické mapy, k žádným změnám již v bouřlivém období těsně před druhou světovou válkou nedošlo a české pomístní názvosloví bylo podle jednotných postupů standardizováno až po roce 1945 v radikálně změněných společenských, národnostních a sídelních podmínkách.

---

²³⁵ LÁZŇOVSKÝ, 1937, s. XI.

3.5 České pomístní názvosloví v Jizerských horách po roce 1945

České pomístní názvosloví se až do 50. let 20. století vytvářelo sekundárně na pozadí německých anoikonym a své onymické funkce plnilo jen částečně. Zobecníme-li charakter předválečné české anoikonymie, lze říci, že to v zásadě stále byla anoikonymie německá – adaptovaná na český jazykový systém ve své formální struktuře (hláskově, morfologicky, slovtvorně, syntagmaticky) nebo ve své struktuře sémantické (překladem). Pojmenovací akt, během něhož vznikala česká pojmenování, vycházel z hloubkové struktury německých názvů. Měnila se jen povrchová struktura, která zpravidla využívala zavedené (noremní) názvotvorné postupy a prostředky českého jazyka. Výjimkou jsou samozřejmě rebohemizovaná anoikonyma nebo jména, jejichž odlišná sémantická struktura byla výsledkem chybné interpretace výchozího německého pojmenování. Samostatně tvořená jména bez vazby na německý název vznikala jen ojediněle a česká označení pro bezejmenné objekty se netvořila vůbec. Česká anoikonymie tak byla beze zbytku závislá na německé, z níž vyrůstala a na jejíž sémantickomotivačních základech se konstituovala. Německá anoikonymie, vznikající po staletí, tematizovala krajinu tak, jak ji německé etnikum vnímalo a využívalo. Česká jména tyto kognitivní aspekty německého názvosloví přebírala.

Po roce 1945 se důsledkem odsunu německého obyvatelstva zásadně změnily sídelní, majetkové a hospodářské poměry. Německé názvosloví ztratilo svou funkci a postupně zaniklo. I když je vzhledem ke sdílení stejných přírodních a společenských podmínek obraz světa v jazyce i toponymii Čechů a sudetských Němců víceméně stejný,²³⁶ změny po roce 1945 přesto rozdílly ve zdejším pomístním názvosloví zanechaly. Vztah nových osídlenců ke krajině byl jiný, změnil se i způsob jejího využívání, a proto se postupně některé sémantickomotivační skupiny anoikonym výrazně oslabují.

V prvních poválečných letech české pomístní názvosloví ale stále ještě vycházelo z německé předlohy (ve své sémantickomotivační struktuře) a navazovalo na jména tvořená před rokem 1938. Přetrvávající nevýhodou české anoikonymie byla její neustálenost a variabilita, pramenící z toho, že neexistovala závazná standardizační pravidla. Existovaly vlastně tři linie počesťování – lidová anoikonymie reprezentovaná českými starousedlíky a novými osídlenci, názvosloví pojímané turisty a názvosloví uvedené ve speciálních mapách, jež Vojenský zeměpisný ústav revidoval v letech 1946–1947. Jednotlivé linie se samozřejmě vzájemně překrývaly, i tak ale vedle sebe nadále koexistovaly různé varianty. Podstatné je, že se vzhledem k sídelním poměrům a omezenému kontaktu českého a německého obyvatelstva zachovalo minimální množství různě adaptovaných německých jmen, k čemuž zásadně přispěla i pozdější standardizace.²³⁷

²³⁶ Srov. OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ – KNAPPOVÁ – MALENÍNSKÁ – MATUŠOVÁ, 1995, s. 218–219.

²³⁷ Srov. STEIN, 2006.

Výrazný vliv na české názvosloví měla především činnost Klubu československých turistů, jenž obnovil svou činnost hned v roce 1945. Liberecký odbor byl ustaven již 26. 6. 1945. Turisté získali do svého majetku řadu horských chat a na jaře 1946 zahájili práce na zpřístupňování turisticky významných objektů a značení cest, které trvaly až do roku 1950. Záhy vznikly první turistické průvodce a mapy.²³⁸ Jejich pomístní názvosloví v podstatě přebíralo jména z předválečné doby a nebylo příliš podrobné. V roce 1947 se stal předsedou turistů agilní František Patočka, jenž měl významné zásluhy na rozvoji a propagaci turistických aktivit. Zároveň zavedl některé inovace do pomístního názvosloví. V roce 1950 vydal na svou dobu velmi podrobného a kvalitního průvodce Jizerskými horami.²³⁹ KČST se v roce 1949 stal součástí Československé obce sokolské a v roce 1957 přešli turisté pod nově vytvořený Československý svaz tělovýchovy a sportu.

Nejvýraznější objekty Jizerských hor měly na přelomu 40. a 50. let stabilní názvosloví (jež v zásadě odpovídalo předválečné speciální mapě), ale jak se rozšiřovaly turistické aktivity a přibývalo nových osídlenců, bylo třeba stabilizovat, popř. vytvořit i další jména. To ale proběhlo již v rámci úřední revize pomístního názvosloví, která se uskutečnila pod vedením Návoslovné komise Ústřední správy geodesie a kartografie v první polovině 50. let (viz následující kapitola). Výsledkem této řízené aktivity bylo jednotné pomístní názvosloví, které již bylo závazné pro všechny státní subjekty, včetně turistických organizací. Zatímco tedy turistické mapy vydávané do poloviny 50. let navazovaly zejména na původní speciální mapu, poměrně podrobná turistická mapa z roku 1958²⁴⁰ už obsahuje nově standardizované pomístní názvosloví.

Názvosloví standardizované v 50. letech tvořilo homogenní a funkční celek. Ačkoliv i v jeho případě byl dominantním způsobem převádění překlad, uplatňuje se také samostatné tvoření bez vazby na původní německé jméno, což představuje největší rozdíl oproti předchozímu stavu české anoikonymie. Toto řízené tvoření do určité míry redukovalo sémantickomotivační i formální různorodost, například se zde nevyskytují deantroponymická jména nebo jména převzatá s různou mírou formální adaptace. Takové typy jmen se v malé míře udržely v lidovém úzu (zejména v sídelních areálech, kde byla zachována částečná sídelní kontinuita českého a německého obyvatelstva) nebo zájmové komunikační sféře a do standardizované anoikonymie byla některá z nich včleněna až v 90. letech (viz kap. 3.5.1, 4.2.1, 5.2).

Pojmenovací aktivity samozřejmě pokračovaly i v následujících letech. Jsou spojeny zejména s profesní a zájmovou komunikací, v sídelních areálech pak s neoficiální a polooficiální komunikací. Některé z těchto nově tvořených českých jmen v průběhu času obohatily i standardizovanou anoikonymii. Mnohá jména také nadále navazovala na původní německou

---

²³⁸ ČEMUS, 1946; MORAVEC – JANATA, 1947.

²³⁹ PATOČKA, 1950. O pět let později vyšel v rozšířené podobě (PATOČKA, 1955).

²⁴⁰ *Jizerské hory*, 1958.

anoikonymii – to je vidět například na dvou publikacích, které zkraje 60. let vydalo Severočeské muzeum v Liberci: *Topografie skal Jizerských hor*²⁴¹ a *Topografie živých rašelinišť Jizerských hor*.²⁴² Různými postupy se zde počestují jména objektů, které dříve měly svá německá pojmenování. Nebyla-li známa starší česká jména, tvořily se názvy nově – v tom případě za nimi stál pracovník muzea a znalec Jizerských hor Miloslav Nevrlý. Sám autor k tomu píše:²⁴³

Při překladu jsem tehdy použil již starší česká jména, ale v řadě případů jsem musel vytvořit jména, resp. překlady nové. Tak např. skálu Nasegucker, z jejíhož vrcholu lze pozorovat skálu Nos na protilehlém svahu Černé rokle, jsem pojmenoval Zevloun, jména dostaly desítky dalších, dosud jen německy jmenovaných skal.

Většina těchto názvů je dodnes omezena právě jen na zájmovou komunikaci, uvádějí je turistické mapy, ale součástí standardizace nejsou.

Postupem času se však česká anoikonymie již rozvíjí samostatně, bez vazby na původní německý substrát. Svůj vliv na to mělo i vyhlášení Chráněné krajinné oblasti (CHKO) Jizerské hory v roce 1968, což výrazně proměnilo a omezilo hospodářské využívání krajiny. Velkých změn doznalo především lesní hospodářství. V souvislosti s odlesněním náhorní plošiny na přelomu 70. a 80. let, způsobeným obrovskou imisní zátěží, se razantně změnila staletí udržovaná síť lesních oddělení a průseků. Některá stará německá pozemková jména se sice v překladové formě zachovala, často však mají pozměněnou fixaci; většina takových názvů ale zanikla. V této době vznikají také samostatná jména, resp. se pojmenovávají objekty, které německé jméno nikdy neměly. Taková jména jsou opět nejčastěji vázána (alespoň mimo sídelní areály) na profesní (pracovníci lesní správy) a zájmovou komunikační sféru (především turisté). Například v souvislosti s nebývalým rozvojem horolezecké činnosti se od konce 60. let pojmenovávají méně významné skalní objekty. Za těmito jmény stojí horolezci organizovaní ve sportovních klubech. Podle Pravidel lezení v oblasti Jizerské hory, platných již od 70. let a schválených Českým horolezeckým svazem (ČHK), pojmenovává nově zlezenou skálu prvolezec a její jméno předkládá spolu s protokolem o prvovýstupu ke schválení vrcholové komisi ČHK. Jak je vidět, i v tomto případě tedy podléhá názvotvorná činnost určité formě standardizace. Současný horolezecký průvodce obsahuje téměř 300 pojmenovaných skalních objektů.²⁴⁴ Většina z nich není ani fixována v turistické mapě a žije pouze v úzce vymezeném komunikačním okruhu. Tento jev je pro současnou anoikonymii Jizerských hor typický. Byť české pomístní názvosloví nikdy nedosáhlo takové hustoty jako německé, pokrytí pomístními jmény je v současnosti mnohonásobně větší než v 50. letech –

---

²⁴¹ GINZEL – NOVÁK, 1962.

²⁴² NEVRLÝ, 1962.

²⁴³ NEVRLÝ, 1996, s. 254.

²⁴⁴ FAJGL – SIMM – VRKOSLAV, 2010.

jejich komunikační zatížení je ale velmi proměnlivé a různorodé. Množství názvů žije jen v určité komunikační sféře (lesníci, turisté, horolezci, lyžaři, obyvatelé podhorských obcí apod.), jiné názvy se užívají pouze ve vlastivědné literatuře.

Právě prostřednictvím zájmové a profesní komunikační sféry se anoikonymie Jizerských hor obohacuje také v současnosti, a to i mimo sídelní areály. Nová jména se písemně fixují buď v turistické mapě, anebo v odborné/zájmové literatuře. Pro ilustraci uveďme například nová jména *Točna* (lyžaři), *Podsvětí* (horolezci), *Podložená skála* (geomorfologové), *Za kloboukem* (lesníci), *Smutná loučka* (ochranáři). V porovnání s mapami vydávanými do 90. let 20. století je patrný nárůst hlavně mezi hodonymy – pojmenování pocházejí od zaměstnanců lesní správy nebo turistů/lyžařů (například *Traverz*, *Darrská cesta*, *Slepá cesta*, *Meixnerka*, *Zatloukalova cesta*, *Smrková cesta* a mnoho dalších).

Řada českých pomístních názvů vznikala (a dodnes vzniká) například změnou objektové fixace jiného jména: buď rozšířením fixace, nebo iradiací na odlišný objekt. Týká se to například jmen několika turistických chat (hotelů, penzionů), jejichž pojmenování se rozšířilo na blízké okolí. Tak vzniklo hned po válce oronymum *Slovanka*, o něco později *Severák*. Také starší uzuální oronymum *Královka* se zachovalo vedle úředního, avšak do úzu nikdy nepřijatého oronyma *Nekras* díky tomu, že pojmenovává i turistickou chatu s rozhlednou. Jméno rozhledny *Štěpánka* rozšiřuje svou fixaci na celý vrch, v mapách označovaný jako *Hvězda*. Změna fixace je spojena i s oronymem *Malinový vrch*, v úzu univerbizovaného na *Maliník*, jež ale v běžné komunikaci označuje horské sedlo pod vrcholem, zatímco vlastnímu vrchu se říká *Weberovka* podle hotelu *Weber*. Také jméno *Mořina* (*Na Mořině*) rozšířilo své užití z názvu penzionu na celou horní část osady *Jizerka*. Pozemkové jméno *Na Krojčenkou* má základ v názvu zaniklého hostince *Kreuzschenke*. Změny fixace provázejí i oronymum *Rozmezí*. Jméno má označovat styk hranic okresů, v úzu ale označuje nedaleké horské sedlo a standardizace jej posouvá ještě dále na východ. Právě v současném standardizovaném názvosloví nalezneme více takových příkladů (viz kap. 3.5.2), za zmínku stojí i pomístní názvy typu *Hrachový kopec*, *Bémova kotlina*, *Veisův kopec* v sídelním areálu na jihu pohoří, která změnila svůj status ze jmen místních částí na oronyma nebo pozemková jména. Podobných přenosů pojmenování bychom zejména v současné turistické mapě našli více. Zajímavým příkladem lidové etymologie je anoikonymum *Kaplička* (*U kapličky*), označující část Hrabětic (východisko mnoha turistických tras). Jméno nesouvisí s žádným sakrálním objektem, ale bylo inspirováno hasičskou zbrojnicí, která kapličku připomíná. Jméno je natolik zažitě, že se stalo i součástí názvu autobusové zastávky.

Rozšíření počtu českých (nebo počeštěných) pomístních jmen také úzce souvisí s obnovením zájmu o regionální historii a tradice. V 90. letech vznikají spolky a občanská sdružení s cílem pečovat o kulturní dědictví a nejrůznější movité a nemovité památky, řada z nich navazuje na činnost podobných předválečných sdružení. Zdůrazňuje se kulturní kontinuita, která zde byla

po desítky let potlačována. S tím je od konce 90. let rovněž spojen nebývalý nárůst počtu odborných i populárních vlastivědných publikací o Jizerských horách. Generační výměna a změněné společenské ovzduší se reflektuje dokonce i ve standardizovaném názvosloví, do něhož se v poslední době zahrnují některé německé názvy, které se s různou mírou adaptace udržely v lokálním úzu. Nejširší repertoár současných jmen ale i tak obsahují podrobné aktuální turistické mapy.

3.5.1 Standardizace pomístních jmen v 50. letech

Po roce 1945 vyvstala v souvislosti s výměnou obyvatelstva v pohraničí naléhavá potřeba českého pomístního názvosloví. Vzhledem k tomu, že spontánní počesťování německých jmen nebylo s to zajistit dostatečně funkční, ucelený a jednotný anoikonymický systém, bylo třeba tento problém řešit řízeným tvořením českého názvosloví, popř. usměrněním pojmenovacích procesů a úpravou stávající anoikonymie. Jak podotýká V. Šmilauer: „Nešlo věc nechat živelnému tvoření: schopnost pojmenovávat je u dnešních lidí zakrnělá, výsledky by byly velmi nejednotné a leckdy nevhodné.“²⁴⁵ Česká jména v Jizerských horách tvořená před rokem 1938 tuto skutečnost jednoznačně potvrzují.

V prvních poválečných letech plnily funkci standardizačního média tzv. speciální mapy (viz kap. 3.4.2), vydávané a aktualizované Vojenským zeměpisným ústavem (VZÚ). Tento orgán byl až do konce 40. let odpovědný za úpravu anoikonymie.²⁴⁶ VZÚ také hned v roce 1946 inicioval vznik komise pro úpravu pomístního názvosloví. Vzhledem k nevhodně zvolenému pracovnímu postupu ale za krátkou dobu zanikla.²⁴⁷ Přesto se počesťené názvosloví stačilo v mapách pohraničních oblastí projevit, jak ukazuje například vydání z roku 1949: na listu č. 3654 figurují už pouze česká anoikonyma, na jejichž podobě se podílely také místní orgány. Počet pomístních názvů je zhruba dvojnásobný oproti předválečným vydáním, avšak pro správní, hospodářské, vojenské a další účely bylo pomístní názvosloví stále příliš málo podrobné.

V listopadu 1951 tak byla ustavena meziresortní Názvoslovná komise (NK), zpočátku pracující pod ministerstvem stavebního průmyslu. Jejím úkolem bylo nejen počesťení anoikonymie v oblastech osídlených před rokem 1945 německým etnikem, ale i revize veškerého pomístního názvosloví v českých zemích v rozsahu nově vznikajících vojenských map v měřítku 1 : 50 000, tedy tzv. hlavních pomístních jmen. Předsedou komise se stal Vladimír Šmilauer, sekretářem Ivan Honl. Činnost Názvoslovné komise byla

---

²⁴⁵ ŠMILAUER, 1957, s. 262.

²⁴⁶ Vojenská a civilní kartografie je oddělena dosud, avšak orgánem zodpovědným za standardizaci je Český úřad zeměměřický a katastrální. Na původní VZÚ dnes navazuje Geografická služba Armády ČR. Zajímavostí je, že kartografickým podkladem turistických map Klubu českých turistů (oblíbená „zelená“ edice v měřítku 1 : 50 000) byly původně právě topografické mapy Generálního štábu Armády ČR (*Jizerské hory a Frýdlantsko. Soubor turistických map 1 : 50 000*, 1998). V současnosti ale podklady poskytuje již Zeměměřický úřad ČÚZK (*Jizerské hory a Frýdlantsko. Soubor turistických map 1 : 50 000*, 2006, 2011).

²⁴⁷ ŠMILAUER, 1957, s. 263.

propracovaná, fungovala na několika úrovních. Využila síť okresních měřických středisek, jež spadaly pod Státní zeměměřický a kartografický ústav, od 1. 1. 1954 transformovaný na Ústřední správu geodesie a kartografie (ÚSGK), pod níž přešla i samotná Názvoslovná komise. Při okresních měřických střediscích byly v průběhu roku 1952 zřízeny tzv. okresní názvoslovné sbory, v nichž zasedali nejružnější místní odborníci. Členové názvoslovného sboru byli zodpovědní za revizi názvosloví na okresní úrovni. Své návrhy předkládali Názvoslovné komisi, jejíž pracovníci jména přezkoumávali. Revidované názvosloví pak bylo zpětně zasíláno ke schválení okresním národním výborům. Konečné schvalovací řízení pak probíhalo na ÚSGK. Tímto způsobem bylo do roku 1956 „v 179 okresech českých zemí zpracováno 23 030 názvů; změny se provedly u 8398 názvů, tedy 37 %“.²⁴⁸ Přehledy pomístního názvosloví pro pohraniční kraje Liberecký, Ústecký a Karlovarský pak vyšly roku 1957 také tiskem.

Podle jakých zásad pracovala Názvoslovná komise a jí podřízené názvoslovné sbory? Důležitým požadavkem, který vznesla vojenská správa, byla diferenciací jmen. Hydrologové požadovali, aby vodní toky měly po celé délce důsledně jediné pojmenování. Jazykovědci zdůrazňovali, aby místní a pomístní jména tvořila jednotný celek. Změny se ale měly omezovat na nejnižší možnou míru. To samozřejmě neplatilo pro bývalé Sudety, kde se německá jména nahrazovala českými ekvivalenty. Platilo, že „počešťování se děje buď překladem, nebo samostatným českým názvem. Při tom je třeba tvořit názvy z obecných jmen dnes běžných a způsoby živými; tvoření jmen z vlastních jmen osobních není zásadně vhodné.“²⁴⁹ K samostatným jménům se přikročilo v případech, když německé jméno bylo deantroponymického původu nebo bylo etymologicky neprůhledné. Onymické objekty, jejichž jména podléhala revizi, byly rozděleny do čtyř skupin: území, vodstvo, terénní tvary, objekty.

Oblast Jizerských hor spadala do působnosti okresů Liberec, Jablonec nad Nisou a tehdejšího samostatného okresu Frýdlant. Také v nich byly zřízeny okresní názvoslovné sbory. Pracovníky Názvoslovné komise pověřenými revizí jmen těchto okresů pak byli Helena Turková (Liberec, Jablonec nad Nisou) a Václav Černý (Frýdlant). Členové názvoslovného sboru komunikovali s místními orgány – v okresu Jablonec to byli příslušníci SNB, v okresu Liberec SNB a lesní správa, v okresu Frýdlant SNB, lesní správa a Klub československých turistů. Od nich získávali prvotní návrhy, jak německá anoikonyma přejmenovat. Tyto návrhy byly analyzovány a podle potřeby buď změněny, nebo potvrzeny. Elaboráty názvoslovných sborů zaznamenávají nejen tyto návrhy, ale i odůvodnění. Představují tak mimořádně cenný materiál, který dokumentuje okolnosti a sémantické motivy vedoucí k vlastnímu pojmenovacímu aktu.

---

²⁴⁸ ŠMILAUER, 1957, s. 264.

²⁴⁹ ŠMILAUER, 1957, s. 264.

Z materiálů názvoslovných sborů vyplývá, že hlavním zdrojem pojmenování byla kromě předválečných německých map aktualizovaná speciální mapa. Většina zde uvedených jmen byla potvrzena jak na okresní úrovni, tak Názvoslovnou komisí. Některá anoikonyma ale byla změněna, obvykle pouze v povrchové struktuře. Upravena tak byla četná oronyma ve formě substantivizovaného adjektiva (*Javoří* → *Javorový vrch*, *Vlčí* → *Vlčí kámen*, *Stržový* → *Stržový vrch*, *Srázný* → *Strmý vrch*, *Klínový* → *Klínový vrch*, *Plochy* → *Plochy vrch*). Také v některých dalších případech byla změněna povrchová struktura ve prospěch dvoučlenného názvu, lépe plnícího identifikační funkci (*Uhlíř* → *Uhlířský vrch*, *Jiloviště* → *Jilový vrch*). Další formální změny: *Závora* → *Závorník*, *Vřesník* → *Vřesoviště*, *Skalky* → *Skaliska*, *Mědný vrch* → *Měděnec*, *Divočák* → *Svinské čelo*).

Pokud jména ze speciální mapy odporovala některé ze zásad NK, změnila se i v hloubkové struktuře na úrovni sémantického motivu, například z důvodu odstranění homonymie proběhla změna *Černý vrch* → *Kančí vrch*. Zásada jednoty jmen různých typů objektů vedla ke změně jména horské enklávy *Nad Vítkou* na *Smědavu*. Pokyn nezachovávat jména původních německých majitelů stojí za změnou *Královka* → *Nekras*. Dále byly nahrazeny názvy nedodržující původní sémantický motiv jmény překladovými v souladu s hlavním způsobem převádění německých jmen na česká (například *Jelení výšina* → *Uhlířský vrch*, *Balvanitý potok* → *Sloupský potok*²⁵⁰). Stejně tak byly revidovány nepřesné překlady (například *Hajní potok* → *Hájený potok*). Téměř všechny tyto změny byly provedeny již na okresní úrovni členy názvoslovného sboru. Jedno z mála jmen, jež bylo změněno až zásahem okresního národního výboru (ONV) při konečném schvalování, byl *Hajní kostel*, přejmenovaný na *Hejnický vrch* (ONV Frýdlant v Čechách).

Rozsah pomístního názvosloví ve speciálních mapách byl, jak už bylo řečeno, nevelký, a tak bylo třeba vycházet i z jiných zdrojů. Obvykle se tedy navrhovala jména doložená nebo používaná již před rokem 1938 – zde byly mnohdy zdrojem předválečné turistické průvodce. Pokud taková anoikonyma odporovala pracovním zásadám NK anebo pokud české jméno pro příslušný objekt nebylo vůbec doloženo, tvořila se jména nová – zpravidla překladem německého názvu. Jestliže ale ani překladové jméno, resp. sémantikomotivační struktura výchozího německého pojmenování, neodpovídalo zásadám, tvořila se jména samostatně. Nejběžnějším sémantickým motivem byl charakter objektu nebo jeho bezprostředního okolí. Návrhy na české jméno byly v okrese Frýdlant a Liberec obvykle dva, a to často i v případě, že jméno obsahovala už speciální mapa. V návrzích si například konkurovaly podoby z téhož sémantického pole (*Převislý vrch* – *Srázný vrch*, *Požářiště* – *Na spáleném*, *Ostrá skála* – *Skalky...*), předložkový název (v prvotních návrzích docela častý) a nepředložkový (*V kopřivách* – *Kopřivník*, *V bučinách* – *Bučina...*), ale i deantroponymické pojmenování

²⁵⁰ Avšak ani toto jméno není motivačně správné, dnes se používá označení *Štolpich* (viz kap. 4.2.2).

vycházející z německé podoby a nezávisle utvořené jméno (*Dresslerův vrch – Hřbítek...*). Členové názvoslovného sboru poté vybrali na základě jazykových i mimojazykových kritérií nejvhodnější variantu nebo zvolili vlastní jméno (například *Pfützhübel / Bučina – V bučinách / Mlaka / „mokřina – odpovídá terénnímu útvaru“*).

Nedílnou součástí návrhů nových pojmenování, jež podávali příslušníci místních orgánů, kteří z pověření okresních názvoslovných sborů zjišťovali lokální názvy, bylo jejich odůvodnění. To prozrazuje, které konkrétní motivy pojmenovatele vedly k výběru českého anoikonyma. Unikátním způsobem tedy přibližují vlastní onymický akt. Vzhledem k tomu, že většina českých jmen byla tvořena překladem sémantické struktury německého pojmenování, zároveň tyto informace názorně ukazují, nakolik byly německé názvy pro uživatele průhledné, jak byly interpretovány a – v mnoha případech – reinterpretovány. Takové reinterpretace německého jména vedly k motivačně chybným českým překladům. Tyto chyby však školení pracovníci názvoslovného sboru nebo Názvoslovné komise nahradili vhodnějším, etymologicky správným překladem nebo samostatným českým pojmenováním.

Sémantické reinterpretace, projev lidové etymologie ve formě adideace (sémantická změna bez změny formy),²⁵¹ se vážou například k těmto jménům:

Německé jméno	Návrhy	Odůvodnění	Rozhodnutí názvoslovného sboru	Rozhodnutí Názvoslovné komise
<i>Mittel Riegel</i>	<i>Lesní zábrana Příčka</i>	Odvozeno z dob, kdy lesní cesta byla nepovolaným osobám zakázána bývalým majitelem lesa.	<i>U závor</i>	<i>Závory</i>
<i>Steinköppl</i>	<i>Kamenné hlavy Hřbítek Skalky</i>	Překlad.	<i>Homole</i>	<i>Homole</i>
<i>Pilzeberg</i>	<i>Pilcův vrch Uhlíř</i>	Pojmenování po uhlíři, který na vrchu pálil uhlí.	<i>Uhlíř</i>	<i>Milíř</i>
<i>Leimberg</i>	<i>Lepový vrch Jíloviště</i>	Překlad, kmeny polepovány, když zamořeny mniškou, asi od 1920.	<i>Jílový vrch</i>	<i>Jílový vrch</i>
<i>Wetzsteinloch</i>	<i>Brusný vrch</i>	Na místo se sváží dřevo z okolních hřebenů a tam se třídí a loupe, kde pak dostane název „brusné dříví“.	<i>Brusná</i>	<i>Brusná</i>
<i>Riegel</i>	<i>Závora</i>	Horský hřeben tvoří jakousi přehradu, závoru, o kterou se rozrážejí větry.	<i>Závorník</i>	<i>Závorník</i>

²⁵¹ REJZEK, 2009, s. 70–73.

Mylné interpretace ale v některých anoikonytech zůstaly i po revizi v Návoslovné komisi. Jde například o oronymum *Vřesoviště* (německé *Bärheid* s apelativem „Heide“ ‚vřesoviště‘ nesouvisí) a hydronyma *Sloupský potok* a *Holubí potok*, jejichž německé podoby *Stolpich* a *Golbich* byly mylně považovány za lužickosrbský substrát.

Příklady odůvodnění u jmen tvořených bez vazby na původní německé označení:

Německé jméno	Návrhy	Odůvodnění	Rozhodnutí názvoslovného sboru	Rozhodnutí Návoslovné komise
<i>Jungfernschrittlahne</i>	<i>Mniškový vrch</i>	V místech řádila mniška.	<i>Mniškový vrch</i>	<i>Mniškový vrch</i>
<i>Hoher Berg</i>	<i>Žulový vrch</i>	Celý masiv je žulový, na vrchu lom na žulový kámen.	<i>Žulový vrch</i>	<i>Žulový vrch</i>
<i>Jörgsteine</i>	<i>Javorový vrch</i> <i>Javoří</i>	Místo posázeno javory. Název se vžil.	<i>Javorový vrch</i>	<i>Javorový vrch</i>
<i>Bramberg</i>	<i>Bráník</i>	Vrch chrání město Lučany proti severním povětrnostním vlivům. Nově stanovený a dobře přiléhající název.	<i>Krásný</i>	<i>Krásný</i>
<i>Seibthübel</i>	<i>Slovanka</i>	Vrch pojmenován podle názvu chaty Slovanka stojící na nejvyšším bodě. Vžitý název.	<i>Slovanka</i>	<i>Slovanka</i>
<i>Bergwasser</i>	<i>Jelení potok</i>	V místě toku jest tábořiště jelenů. MNV v Josefově Dole usnesl se na plenární schůzi dne 25. 8. 1947 na uvedeném pojmenování.	<i>Jelení potok</i>	<i>Jelení potok</i>
<i>Kohlhübel</i>	<i>Jelení výšina</i>	V tomto úseku lesa se zdržuje vysoká zvěř – jeleni. Nový název navržen po dohodě se správou Státních lesů v Desné, v jejímž obvodu se objekty nacházejí. Jedná se o objekt, který s původním názvem nemá nic společného. Nyní bylo přihlíženo k místním poměrům.	<i>Uhlířský vrch</i>	<i>Uhlířský vrch</i>
<i>Farbenberg</i>	<i>Bučina</i>	Zde je a bude pěstován pouze bukový les, ježto jiné stromy zde nelze pěstovat.	<i>Bučina</i>	<i>Bučina</i>
<i>Welz</i>	<i>Rozmezí</i>	Jest na hranici tří okresů.	<i>Rozmezí</i>	<i>Rozmezí</i>

Podrobnější výklady pojmenování všech výše uvedených objektů (sémantickomotivační analýza německé i české podoby, variatntní pojmenování v synchronním a diachronním pohledu) jsou uvedeny na jiných místech této práce (přehled – viz Příloha 1).

Celkem bylo zrevidováno, tzn. vytvořeno nebo potvrzeno, ve všech třech okresech 334 hlavních pomístních jmen. V této práci rozebíráme oronyma a hydronyma v rámci dnešní CHKO Jizerské hory. Těch je 74 (oronyma) a 22 (hydronyma), jejich seznam je uveden v Příloze 1. Formálně-sémantickou stránku těchto pomístních jmen a jejich vztah k německým ekvivalentům podrobně analyzujeme v kap. 4.2.

3.5.2 Současná standardizace pomístních jmen

Pomístní jména revidovaná činností Návoslovné komise v 50. letech se stala součástí základního kartografického díla ČSSR (později ČSFR a ČR) – Základní mapy v měřítku 1 : 10 000. Tu na podkladě vlastního topografického mapování postupně vytvořily úřady civilní kartografie – ÚSGK, na přelomu 60. a 70. let reorganizovaná na Český úřad geodetický a kartografický. Na něj v současnosti navazuje Český úřad zeměměřický a katastrální (ČÚZK) se svými regionálními pracovišti. Tyto orgány byly také po celou dobu zodpovědné za standardizaci pomístního názvosloví (v součinnosti s místními pracovišti a Návoslovnou komisí), které se postupně v souvislosti s produkcí podrobnějších map rozšiřovalo.

Standardizace anoikonym je podle § 4 Zákona č. 200/1994 Sb. jednou ze zeměměřických činností ve veřejném zájmu. Postup při standardizaci geografického názvosloví upravuje § 11 Vyhlášky č. 31/1995 Sb. Jeho předmětem jsou „jména nesídelních geografických objektů z území České republiky v podrobnosti základního státního mapového díla v měřítku 1 : 10 000“.²⁵² Tato jména „se standardizují podle zásad a pravidel spisovné češtiny. Při standardizaci se odborně posuzuje věcná a jazyková správnost geografického jména s přihlédnutím k místně užívané podobě jména a lokalizaci standardizovaného jména. Výsledkem standardizace je jediná závazná podoba a lokalizace jména geografického objektu pro tvorbu kartografických děl“.²⁵³ Orgánem, jenž zabezpečuje standardizaci pomístního názvosloví, je i nadále Návoslovná komise ČÚZK. Její rozhodnutí jsou ovšem závazná pouze pro ČÚZK a jím vydávané kartografické podklady, pro ostatní subjekty má NK ČÚZK jen poradní funkci. Současným (od roku 2010) předsedou Návoslovné komise je Vladimír Liščák.

Základní mapy se průběžně aktualizují (v ideálním případě jednou za tři roky), což se týká i pomístního názvosloví. Do Základní mapy ČR jsou tedy postupně začleňovány některé nově pojmenované objekty nebo názvy dosud žijící v lidovém úzu a v Základní mapě neuváděné. To se týká i německých pomístních jmen (jmen německého původu v různé míře hláskové/pravopisné, morfologické a slootovorné adaptace), která jsou i v Jizerských horách dosud součástí živého úzu. Legislativa ale standardizaci německých jmen nijak neupravuje.

²⁵² Odstavec 1 § 11 Vyhlášky č. 31/1995 Sb.

²⁵³ Odstavec 4 § 11 Vyhlášky č. 31/1995 Sb.

Současné standardizované názvosloví je nicméně do své nomenklatury včleňuje; fakt, že se jedná o německá jména, již současné standardizaci nebrání. „Vzhledem k tomu, že hlavním cílem současné aktualizace pomístních jmen v základní mapě 1 : 10 000 je přiblížení toponymie v mapách skutečnému stavu v obcích, se však od tohoto postoje [tzn. umělé počesťování] upouští a formám původem německým se dává přednost před jmény neživými.“²⁵⁴

Také v oblasti Jizerských hor jsou od 90. let do Základní mapy prostřednictvím libereckého pracoviště ČÚŽK zahrnována jména typu *Na krojčenku*, *V Šupáku* nebo deantroponymická *Staffenův vrch*, *Posseltův vrch*. Standardizované názvosloví Jizerských hor, které se až do 90. let prakticky nezměnilo, se tak zahušťuje a více se přibližuje lokálnímu úzu („živým jménům“). Zároveň postupně odstraňuje disproporce mezi úřední podobou a názvy realizovanými buď právě v úzu, nebo v zájmové a profesní komunikaci – ukazuje to například živé hydronymum *Štolpich*, jež i v Základní mapě nahradilo původní umělý, ale motivačně chybný název *Sloupský potok*, který se nikdy nevžil. Totéž se týká i umělého oronyma *Hejnický vrch* nahrazeného uzuálním označením *Hajní kostel*.

V disertaci pracujeme s pomístními názvy (s důrazem na oronyma a hydronyma), které jsou zaneseny v elektronické databázi Geonames. „Geonames je databázi geografických jmen České republiky na úrovni podrobnosti Základní mapy ČR 1 : 10 000. Je vedena v podobě bezesvé databáze pro celé území ČR v centralizovaném informačním systému spravovaném Zeměměřickým úřadem. Geonames je součástí informačního systému zeměměřictví a patří mezi informační systémy veřejné správy.“²⁵⁵ Databáze byla vytvářena v letech 1997–2005 a navazuje na databázi geografických jmen, již ČÚŽK spravuje pro potřeby standardizace od počátku 70. let. „Od roku 2006 je databáze Geonames průběžně aktualizována a doplňována ve spolupráci s orgány místních samospráv a s pracovišti katastrálních úřadů v rámci tvorby digitální katastrální mapy, obnovy katastrálního operátu a prováděných pozemkových úprav.“²⁵⁶ Databáze je veřejně dostupná prostřednictvím aplikace Geoprohlížeč na webových stránkách Geoportálu ČÚŽK <http://geoportal.cuzk.cz/>. Seznam anoikonym (oronyma, hydronyma a pozemková jména), jež v rámci hranic CHKO Jizerské hory databáze Geonames obsahuje, je uveden v Příloze 2.

3.5.3 Současná standardizovaná anoikonyma Jizerských hor

Stručná formálně-sémantická analýza současné anoikonymie v rámci hranic CHKO Jizerské hory, kterou se v této kapitole zabýváme, vychází ze zmíněné databáze Geonames. V centru naší pozornosti jsou jména tekoucích vod (podle topografické terminologie užitá v Geonames objekty označené jako potok a řeka), oronyma (vrchol, horský hřbet, ostroh, horské sedlo,

²⁵⁴ MATÚŠOVÁ, 2004, s. 321.

²⁵⁵ Geonames – úvod. Dostupné z WWW: www.cuzk.cz (cit. 28. 8. 2010).

²⁵⁶ Tamtéž.

svah/stráž, údolí, rokle, skály, skupina skal, osamělá skála) a pozemková jména (lesní pozemek, pozemková trať). Databáze obsahuje 65 jmen vodních toků, 148 oronym a 126 pozemkových jmen. Jinými typy objektů a jejich jmény (cesty, místní části aj.) se nezabýváme. Seznam všech anoikonym excerpovaných z Geonames (prosinec 2011) je uveden v Příloze 2.

Charakteristika, ale i výběr objektů v databázi Geonames je někdy diskutabilní. Ne všechny objekty odpovídají svou charakteristikou reálné terénní situaci, resp. fixaci požímané v turistických mapách nebo v úzu. Týká se to především skalních útvarů, jejichž fixace je v Geonames překvapivě širší. *Hajní kostel* je zde například uveden jako hřeben, skály *Čertův odpočinek* a *Sněžné věžičky* jsou označeny jako lesní pozemek apod. Také některá předložková oronyma lze spíše považovat za pozemková jména (*Na chatkách*, *U spálené hospody*). Rovněž lokalizace některých objektů je z historického hlediska nesprávná – *Chorvatský pahorek* je nelogicky umístěn severovýchodně od Nové Louky, *Rozmezí* je posunuto na východ. Pozoruhodná je disproporce v zastoupení skalních útvarů (v terminologii osamělá skála, skupina skal). Zatímco některé nevýznamné skály na severovýchodě jsou v databázi zaneseny (*Tisový kámen*, *Kopřivový kámen*, *Liščí skála...*), jiné, historicky i horolezecky významnější – zejména na severozápadní straně hor – vůbec zmíněny nejsou (*Zvon*, *Sviní kámen*, *Zlomený kámen*, *Uhlířova čapka*). Známé *Lysé skály* nad Oldřichovem jsou označeny neuzuálním jménem *Skalní bludiště*. Starší rozpory mezi územím a názvoslovím standardizovaným v 50. letech byly až na oronymum *Nekras* (v úzu *Královka*) odstraněny (viz kap. 4.2.1).

Současná anoikonymie Jizerských hor se již vyvíjí samostatně, bez vazby na původní německá jména. Nejzřetelněji je to vidět u pozemkových jmen. Kalková jména jsou v menšině a obvykle označují objekty – lesní oddělení – mimo sídelní areály (*Stará jáma* / *Alte Grube*, *Starý polom* / *Alte Bruch*, *Pohlův vrch* / *Pohlberg*, *Pavlova planina* / *Paulsplan*, *Zadní studánka* / *Hinterborn* aj.). Totéž platí pro volné překlady typu *Na hřebenkách* / *Am Kammel*, *Ve spáleném* / *Brandelhau* nebo *Srázy* / *Scharflehne*. Jedinými dvěma formálně adaptovanými německými jmény jsou *Kelbeloch* a *Na kneipě*.

Zdaleka nejfrekventovanějším typem jsou předložková jména – přímá i nepřímá. Zahrnují téměř 53 % všech pozemkových jmen. Přímá jména jsou realizovaná nejčastěji předložkou *na* (*Na hřebenkách*, *Na kamenci*, *Na lukách*, *Na písčínách*, *Na salaši*, *Na Štěpánci...*), výjimečně předložkou *v* (*V bukách*, *V tokaništi*, *V žitě*, *Ve skálách...*). Nepřímá jména využívají nejvíce předložky *u* – tento typ je mezi pozemkovými jmény nejfrekventovanější (*U černého kamene*, *U červeného buku*, *U Divadla*, *U druhé lavičky*, *U Karlovského mostu*, *U Kyselky*, *U lomu*, *U štoly*, *U tlusté jedle* a mnoho dalších); minimálně se využívá předložka *nad* (*Nad skokem*, *Nad vodopády*, *Nad hasičárnou...*). Jiné předložky se nevyskytují.

Sémantická složka těchto názvů je průhledná a nepříliš různorodá. Tematizuje přirozené i člověkem vytvořené reálie krajiny, které jsou buď přímou součástí pojmenovávaného objektu, nebo častěji odkazují k jinému objektu (*Černý dolík, Na paloučku, Na písčinách, Pod Kamennou horou, U Streitova obrázku, U stoly, U Kyselky, Zátíší...*). Mnoho jmen pochází od zaměstnanců lesní správy. Jména spojená s činností člověka či zaniklými skutečnostmi jsou ale zastoupena v malé míře (*Čihadlo, Farská louka, Medvědí kout, Pustý statek, Stará jáma, Vlčí doupe* apod.). Poněkud se zvýšilo zastoupení deantroponymických jmen (ne však posesivních), jež se v poválečné anoikonymii nevyskytovala (*Borisova stráž, Holubův kopec, U Zatloukalů* atp.). I tak ale zůstává tento sémantický motiv zastoupen minimálně (podrobně viz kap. 5.4). Naprostá většina jmen má jednoduchou, „profánní“ motivaci (*Nad hasičárnou, U hnoje*). Zajímavostí je, že v databázi Geonames téměř nejsou zaneseny názvy četných rašelinišť, které uvádějí vlastivědné publikace a turistické mapy – výjimkou jsou jména *Klečové louky, Krásná louka, Velká Jizerská louka, Na čihadle, U černých jezírek, Tetřeví louka*, utvořená překladem německých názvů (kromě rebohemizovaného anoikonyma *Na čihadle / Tschihahnlwiese*).

Oronyma na původní německou anoikonymii navazují svou sémantickomotivační strukturou ve větší míře a totéž platí pro většinu novodobých hydronym. Oběma skupinám pojmenování věnujeme následující kapitoly.

3.5.3.1 Formálně-sémantická stránka současných oronym

Sémantická složka současných oronym z větší části kopíruje sémantickomotivační strukturu původních německých jmen. I zde jsou ale patrné změny, například je potlačen posesivní model pojmenování, ale také jsou výrazně upozaděna jména motivačně vycházející z lidské činnosti. Oba tyto aspekty české oronymie souvisejí s radikální změnou sídelních a hospodářských poměrů po odsunu německého obyvatelstva. Jen výjimečně česká oronyma označují objekty, jež dříve své německé jméno neměly. Některá česká jména byla také utvořena bez vztahu k původnímu oronymu.

Současná oronyma nejčastěji vycházejí ve své sémantickomotivační struktuře z inherentní vlastnosti objektu, jež pojmenovávají. Ve světle vztahověmodelové teorie převažují modely B (druh objektu) a C (vlastnost objektu). Ze 140 oronym (pro zjednodušení sem zahrnujeme jen vyvýšeniny povrchu, zbylých 8 označuje v databázi Geonames sníženiny) vykazuje příslušnost k modelu C 94 jmen, tzn. 67 % všech oronym. Mezi současnými oronymy jednoznačně převažuje kombinace C+B (58 oronym, 41 %) ztvárněná strukturním modelem určující adjektivum, jež vyjadřuje vlastnost/charakter objektu, a určované substantivum, které označuje druh objektu: *Březový vrch, Černý vrch, Ostrý hřeben, Mešní skála* apod. Výhodou tohoto strukturního modelu je explicitnost, tj. motivační průhlednost pojmenování, beze zbytku naplňující identifikační funkci. Druhým nejčastějším modelem mezi oronymy je C

(36 oronym, 26 %), kam patří jednoslovné derivované či nederivované názvy. Taková jména vyjadřují pouze vlastnosti, které jsou (nebo byly) objektu přisuzovány (*Bučina, Holubník, Milíř, Vřesoviště* aj.). Kombinace dalších modelů jsou mezi oronymy zastoupeny nepoměrně méně.

Současná oronyma tedy zpravidla reprezentují některou z těchto sémantických skupin: poloha (*Zadní kopec, Mšenský vrch, Poledník*), velikost (*Dlouhý kopec, Vysoký hřeben, Malý Špičák*), barva (*Světlý vrch, Bílé kameny, Černá hora*), tvar přímo (*Paličník, Ostrý hřeben, Brdo*), tvar metaforicky (*Frydlantské cimbuří, Zámky, Hvězda*), terénní forma (hora, vrch, kopec, hřeben, *Hřbítek, Homole*), porost (*Bukovec, Kopřivník, Březový vrch*), zvířena (*Svinský vrch, Vlčí kámen, Kančí vrch*).

Převažující sémantickomotivační typy a vztahový model C+B (C) se reflektuje i v povrchovém formálním ztvárnění. Nejvyšší zastoupení (55 %) mají jména s dvoučlennou strukturou adjektivum – oronymické apelativum. Vzhledem k charakteru terénu Jizerských hor je ve shodě s geomorfologickou terminologií nejfrekventovanějším oronymickým apelativem lexém vrch (28 výskytů, například *Dračí vrch, Loučenský vrch, Klášterní vrch, Zelený vrch*). Mnohem méně frekventovaný je topolexém hora, označující orograficky výrazné objekty (6 výskytů: *Černá hora, Hutní hora, Mariánská hora, Olivetská hora, Rapická hora, Smědavská hora*). Častěji než hora je zastoupen neterminologický topolexém kopec, v podstatě synonymní s výrazem vrch (9 výskytů, například *Černý kopec, Jakubův kopec, Zadní kopec, Veisův kopec*).

Užití dalších oronymických apelativ vychází z charakteru objektu (hřeben, skála, kámen, věž). Často se v souladu se slovotvornými a názvotvornými zvyklostmi vyskytují derivovaná oronyma, v nichž je základ redukován na topoformant. Ten nejčastější je sufix *-ník*. O něco méně jsou zastoupena jednočlenná nederivovaná jména přímá nebo metaforická. Některá z nich fungují jako značková, je jich však minimum, například hora *Jizera*. Totéž ale v zásadě platí pro jména *Brdo* nebo *Chlum* (byť uměle utvořená), jejichž apelativní význam současní uživatelé neznají. V databázi Geonames se nacházejí i předložková oronyma. Jejich funkčnost je ale omezená, navíc mají ve většině případů blíže k pozemkovým jménům, u nichž je předložková forma nejběžnější.

Formální typy jednotlivých standardizovaných oronym a jejich vzájemné poměry ukazuje následující tabulka:

Typ oronyma	Počet	Podtyp	Počet	Příklady		
Dvou- členná oronyma	88 62,86 %	S oronymickým apelativem	76 54,28 %	Singulárová s přívlastkem shodným	64 45,71 %	Smědavská hora, Černý vrch, Zadní kopec, Staffenův vrch, Vysoký hřeben, Dlouhá skála, Vlčí kámen
				Plurálová s přívlastkem shodným	10 7,14 %	Bílé kameny, Pytlácké kameny, Hruškové skály, Kuří věže
				S přívlastkem neshodným	2 1,43 %	Věž grálu, Sedlo Holubníku
		Bez oronymického apelativa (metaforická)	12 8,58 %	Frýdlantské cimbuří, Hajní kostel, Ptačí kupy, Krásná Maří, Supí hlava, Skalní hrad		
Tříčlenná oronyma	1 0,72 %	Střední jizerský hřeben				
Jedno- členná oronyma	46 32,86 %	Nederivovaná přímá, toponymizace	9 6,43 %	Brdo, Čihadlo, Chlum, Kotel, Mlaka, Viklan, Homole, Vyhlídka, Milíř ²⁵⁷		
		Metaforická, trans- onymizace, iradiace	7 5,00 %	Hvězda, Jizera, Houba, Jezdec, Kovadlina, Smrk, Nekras		
		Pluralizace	4 2,86 %	Milíře, Skalky, Zámky, Závory		
		Substanti- vizovaná adjektiva	3 2,14 %	Buková, Ostrý, Krásný		
		Derivovaná sufixální	20 14,29 %	Ořešník, Závorník, Holubník, Bukovec, Měděnec, Špičák, Tišina, Smrčina, Vřesoviště, Horka		
		Jiné derivace	3 2,14 %	Podlesí, Předěl, Rozmezí		
Předlož- ková oronyma	5 3,58 %	Přímá	1 0,72 %	Na chatkách		
		Nepřímá	4 2,86 %	K Radčicům, Nad skokem, Pod přehradou, U spálené hospody		
Celkem	140 (100 %)					

²⁵⁷ Radíme sem i oronyma *Vyhlídka, Čihadlo, Viklan*, protože derivace nebyla součástí pojmenovacího procesu – tím byla toponymizace apelativ vyhlídka, čihadlo a viklan.

Obecně lze říci, že oproti německé oronymii není formální ani sémantická stránka českých orografických názvů příliš různorodá. To ovšem vyplývá z faktu, že jména vznikala v nové době, některá z nich uměle, a při jejich tvoření se preferovaly zavedené, noremní a živé názvotvorné postupy a prostředky.

3.5.3.2 Formálně-sémantická stránka současných hydronym

Formální složka současných českých hydronym je v zásadě stejnorodá a nepřiliš pestrá, sémantická složka z větší části navazuje na starší německá nebo předněmecká jména.

Jednočlenná nederivovaná jména představují pouze jména nejvýznamnějších toků *Jizery* a *Nisy*. Další jednočlenná jména jsou již derivovaná a pocházejí z předněmecké vrstvy: *Desná*, *Kamenice*, *Lomnice*, *Jizerka*. Ojedinělým příkladem zpětného přjetí je hydronymum *Rábenka* (v turistické mapě *Rovný potok*). Hláskově a slovotvorně adaptovaná jsou jména *Fojtka* a *Jeřice*. Jediné překladové derivované hydronymum představuje *Oleška* (*Erl Bach*). Dvě jména mají podobu substantivizovaného adjektiva: *Jedlová*, *Smědá*. Zbýlé téměř čtyři pětiny hydronym jsou již realizovány standardním dvoučlenným modelem, který se skládá z určujícího adjektiva a hydronymického apelativa v pozici určované složky. Dominantním hydronymickým apelvativem je lexém *potok*, v Geonames figurují jediné čtyři vodní toky, jejichž dvoučlenná jména obsahují jiné hydronymické apelvativum: *Černá říčka* (2x) a *Velká rybí voda* a *Malá rybí voda*. Určující adjektivum nejčastěji vyjadřuje charakter vody nebo řečiště (*Bílý potok*, *Černý potok*, *Hlinitý potok*, *Hluboký potok*, *Křemenný potok*...), častá je motivace oikonymy (*Albrechtický potok*, *Harcovský potok*, *Tesařovský potok*, *Pekelský potok*...). Méně je zastoupen sémantický motiv charakteru terénu, obvykle jde o označení okolní flóry (*Listový potok*, *Blatný potok*, *Luční potok*...) a fauny (*Včelí potok*, *Rybí voda*, *Jelení potok*...). Jména spojená s lidskou činností se objevují jen sporadicky (*Hájený potok*, *Huťský potok*, *Sklářský potok*, *Safírový potok*).

3.5.4 Závěrem

Současná anoikonymie Jizerských hor představuje relativně homogenní a plně funkční názvoslovný systém. Anoikonyma bez problémů plní své základní onymické funkce, což je z větší části důsledkem řízeného tvoření. Diferenciační funkci podporuje minimální zastoupení homonymních názvů, identifikační a charakterizační funkce je podpořena volbou srozumitelných deapelativních komponentů a nejběžnějších názvotvorných postupů, které jsou reprezentovány především dvoučlenným strukturním modelem. Úřední tvoření se odráží i v tom, že anoikonymie obsahuje minimální množství původních německých jmen. Současná standardizace (podle databáze Geonames) obsahuje pouhých 5,5 % adaptovaných německých jmen (například *Štolpich*, *Na kneipě*, *Bínův vrch*, *Staffenův vrch*). Jejich podíl se příliš nezvýší, ani když k nim připočteme podobná jména uváděná i v turistických mapách a jiných

pramenech (například *Bramberk*, *Krévinkl*, *Heleštejn*, *Šeflek*). Podrobněji se problematikou adaptovaných německých jmen zabýváme na jiných místech této práce, především v kapitolách 4.2.1.3, 4.2.2, 5.4 a 6.4.

V žádném případě ale nelze tvrdit, že sémantická stránka současné anoikonymie je jednotvárná. Jednotlivé sémantickomotivační skupiny jsou ale anoikonymy naplněny nerovnoměrně a také rozložení vztahových modelů je nevyrovnané (téměř chybí model D), což je reliktní zbytek změny osídlení po druhé světové válce a samozřejmě i pozůstatek umělých zásahů do názvosloví. Při bližším, diachronním pohledu na pomístní jména Jizerských hor odhalíme několikvrstev pojmenování: nejstarší předněmeckou (*Jizera*, *Kamenice*, *Desná*...), silně zastoupenou německou vrstvu, která je ovšem skryta v překladových názvech (*Polední kameny*, *Ptačí kupy*, *Olivetská hora*...), případně vystupuje v nečetných adaptovaných substrátových jménech (*Bramberk*, *Štolpich*, *Semerink*...), a samozřejmě novodobou českou vrstvu, projevující se v povrchové struktuře překládaných jmen nebo v samostatně utvořených názvech (*Rozmezí*, *Bílá kuchyně*, *Severák*...).

Nejúplnější obraz současného pomístního názvosloví přináší aktuální turistická mapa, která kromě standardizované anoikonymie obsahuje i množství názvů vázaných na profesní, zájmovou a lidovou komunikaci.

4. VARIANTNOST V POMÍSTNÍM NÁZVOSLOVÍ JIZERSKÝCH HOR

4.1 Úvodní výklady

Variabilita je integrální součástí onymie a jejích obecných pojmenovacích modelů.²⁵⁸ Na první pohled se sice zdá, že odporuje základním propriálními funkcím a že tím popírá základní singulativní vztah mezi onymickým objektem a propriem, avšak variantnost se v první řadě týká aktu užívání propria. Tím, jak propria fungují v jazykové komunikaci, podléhají podobně jako apelativa nejrozličnějším změnám v závislosti na komunikační situaci. V komunikačním aktu se aktualizuje vždy jediná varianta: „Užívání propriálních variant se pak jeví jako střídavá realizace vztahu jednoho z řady možných proprií k jednomu a témuž objektu.“²⁵⁹ Na druhou stranu varianty obsahující i změněný motiv pojmenování – pokud existují synchronně vedle sebe, již na překážku plnění identifikační a diferenciativní funkce být mohou.²⁶⁰

Existence dvou nebo více proprií pro jeden onymický objekt bývá terminologicky označována různě: propriální synonymie, vícejmennost, propriální paralelismus, synonymní propria, variabilita, variantnost anebo polyonymie. Některé slovenské onomastické práce o hydronymii rozlišují termíny variantnost (vyhrazen pro hláskové a grafické varianty) a polyonymie (sémantickomotivační varianty).²⁶¹ Nepovažujeme ovšem za účelné tuto dichotomii používat²⁶² a v této práci dáváme ve shodě se Šrámkovým pojetím propriálně variačních procesů přednost pouze termínům varianta / variantnost, a to ve dvou rovinách: komunikační, zejména varianty běžně mluvené (lidové) na jedné straně a oficiální, standardizované na straně druhé (což v zásadě odpovídá i Krškovu členění polyonymie²⁶³), a jazykověsystémové, tzn. varianty hláskové, grafické, morfologické, slovtvorné, popř. syntagmatické realizující se v povrchové struktuře toponyma a lexikálněsémantické realizující se v hloubkové struktuře (na úrovni sémantického motivu nebo vztahového modelu). Pro vyjádření česko-německého vztahu používáme termíny ekvivalent / ekvivalence.

Podle toho, zda varianty vznikají v procesu užívání nebo jako paralelní pojmenovací akt, je rozděluje R. Šrámek.²⁶⁴ Rozlišuje tedy varianty propriálně pojmenovací a varianty propriálně komunikační. Pojmenovací varianty vykazují různou sémantickou motivaci, v případě anoikonym mohou být jejich příčinou „různě místně vymezené okolnosti, které

²⁵⁸ ŠRÁMEK, 1982, s. 62.

²⁵⁹ ŠRÁMEK, 1999, s. 113.

²⁶⁰ Srov. ŠRÁMEK, 1999, s. 106.

²⁶¹ Srov. např. CHOMOVÁ, 2010.

²⁶² I podle Krška je hranice mezi „polyonymickým a variantním názvem ... velmi tenká.“ (CHOMOVÁ, 2010, s. 199).

²⁶³ KRŠKO, 2004 (cit. dle CHOMOVÁ, 2010, s. 198n).

²⁶⁴ ŠRÁMEK, 1999, s. 106–113; ŠRÁMEK, 1982, s. 61–62.

mohou vyvolat paralelní existenci různých pojmenování pro týž objekt.²⁶⁵ Komunikační varianty naproti tomu „vyplývají z účasti hotových proprií na jazykově společenské komunikaci, tedy ze zapojení proprií ... do komunikátů,²⁶⁶ a odrážejí vztah jména k jazyku/nářečí, dobovou onymickou normu a také vývoj společnosti i vývoj onymického objektu.²⁶⁷ Synonymně k této dichotomii užíváme i termíny *hloubková* (tj. pojmenovací) a *povrchová* (tj. komunikační) varianta.

Právě variantnost je jedním z nejtypičtějších rysů onomikonymie Jizerských hor. Z diachronního pohledu jsou její hlavní příčinou proměny osídlení a s tím související různé vrstvy onymie, především německé a české. Postihnout ovšem variantnost jako výsledek realizace onymického aktu v českém a německém jazyce je problematické. Šrámek řadí²⁶⁸ různojazyčné ekvivalenty mezi komunikační varianty, blíže však o vztahu například německé a české podoby jména onymického objektu nehovoří.²⁶⁹ O komunikační varianty by mělo jít v tom případě, kdy české jméno zachovává tutéž sémantickou motivaci jako německé. Pokud dochází ke změně motivu, lze hovořit o pojmenovací variantě.

Teoreticky vzato bychom překladová jména měli považovat z hlediska jejich vzájemného vztahu za varianty komunikační. Takovéto zobecnění ale naráží na skutečnost, že český pojmenovatel přicházel k německému onymu *ex post*. Jeho sémantickou motivaci interpretoval obvykle pouze na základě onyma samého, na základě jeho formy, ne na základě mimojazykových skutečností, které vedly k původnímu pojmenovacímu aktu (to beze zbytku platí pro období do 50. let 20. století). Jsou tedy například členové dvojice *Farbenberg / Barevný vrch* (dnes *Bučina*) komunikačními, nebo pojmenovacími variantami? Oronymum *Farbenberg* je omylem pravopisně fixovaná podoba vycházející z nářeční výslovnosti jména *Farnberg* („Kapradoňová hora, Kapradník“). Český pojmenovatel nebyl s tímto faktem obeznámen (k tomuto oronymu viz kap. 6.2.1.1).

Podle našeho názoru jde při počesťování toponymie překladovým tvořením – lhotejno, zda se zachováním původní sémantické motivace nebo ne – vždy o nový pojmenovací akt, tudíž překladová jména považujeme spíše za varianty pojmenovací. Komunikační varianty naproti tomu představují pouze taková propria, která byla převzata v různé míře formální adaptace, (tedy typy 1 a 4 podle Skálovy klasifikace dvoujazyčných oronym, viz následující kap.). Vzhledem k problematické aplikaci na dvoujazyčná toponyma pracujeme tedy se Šrámkovou dvojicí termínů *pojmenovací varianta* (*Královka – Nekras, Müllerstein – Kesselstein*) a *komunikační varianta* (*Malinový vrch – Maliník, Darrberg – Dorrberg*) vždy jen

---

²⁶⁵ ŠRÁMEK, 1999, s. 108.

²⁶⁶ ŠRÁMEK, 1999, s. 109.

²⁶⁷ ŠRÁMEK, 1982, s. 61.

²⁶⁸ ŠRÁMEK, 1999, s. 110.

²⁶⁹ Krško vymezuje mj. substituční jména jako jednu z vrstev polyonymie, tzn. původní název a název substituovaný do jiného jazyka (CHOMOVÁ, 2010, s. 198). Tento termín ale nepovažujeme za výhodný, protože nepostihuje v dostatečné šíři různé vztahy mezi německými a českými jmény.

v rámci jednoho z jazyků. Pro vztah českého a německého jména (*Tafelfichte* / *Smrk*) toto členění nepoužíváme.

Na vybraná anoikonyma a na jejich ekvivalenty a varianty aplikujeme v případě potřeby rovněž teorii vztahových modelů, například chceme-li zdůraznit změnu hloubkové struktury na úrovni pojmenovacích motivů. Abychom ale získali konzistentní obraz anoikonymie Jizerských hor ve světle vztahověmodelové teorie, museli bychom odhlédnout od substrátových německých jmen, tzn. analyzovat anoikonymii v její postnominační fázi. Tím se ovšem obraz zkresluje, neboť není s to zachytit reálnou motivaci vedoucí k původnímu pojmenovacímu aktu. Například české pomístní jméno *Zvonkové údolí* je interpretovatelné jako realizace modelu C+B, avšak jeho německý (původní) ekvivalent *Klingerloch* je realizací modelu D+B „Klingerovo údolí“ (podrobně ke ztrátě „deantronymičnosti“ viz kap. 5.2); oronymum *Závorník* se zase příklání k modelu C, zatímco německý předchůdce *Riegel* k modelu B (k tomuto oronymu viz kap. 4.2.1.4). Se vztahovými modely tak pracujeme jen výběrově.

Jako nejvhodnější nástroj pro analýzu česko-německého vztahu v anoikonymii (kap. 4.2) se tedy jeví již zmíněná Skálava typologie dvoujazyčných oronym.²⁷⁰ Aplikujeme ji na anoikonymii zachycenou v publikaci *Hlavní pomístní názvy kraje Libereckého*,²⁷¹ tedy první komplexní standardizaci, jež byla realizována činností Návoslovné komise v 50. letech 20. století. Jejím výsledkem je relativně homogenní soubor, který má stále bezprostřední vazbu na původní německou anoikonymii, což je pro postižení česko-německého vztahu výhodné. V průběhu následujících let totiž probíhá další vývoj anoikonymie Jizerských hor víceméně samostatně, řada českých anoikonym již vzniká bez vztahu k původním německým pomístním jménům. Je to dáno jiným způsobem využívání krajiny, odlišným hospodařením na lesních i mimolesních pozemcích, jiným majetkovým a územním uspořádáním, změnou hustoty osídlení a dalšími mimojazykovými aspekty. Proměňuje se také struktura a typy objektů podléhajících onymickému aktu. Pojmenovávají se objekty, které v období do roku 1945 žádný název nenesly, naopak velké množství terénních objektů pojmenovaných německy nikdy svůj český ekvivalent nezískalo.

Variantnost v německé anoikonymii popisuje kap. 4.3. Hlavní pozornost ale v této části věnujeme období vymezenému roky 1877–1957 (kap. 4.4), v němž se postupně budovalo české pomístní názvosloví. Toto období je charakterizováno enormním výskytem variantních pojmenování. To je zapříčiněno tím, že se k počestvování německé anoikonymie nepřistupovalo podle jednotné toponymické normy. Nelze tak hovořit o ustáleném pomístním názvosloví, jež by bylo možné jednoduše klasifikovat prostřednictvím tradičních metod, jako je Šrámkova vztahověmodelová teorie, Šmilauerův sémantický třídič nebo klasifikace užívaná

---

²⁷⁰ SKÁLA, 1970, s. 214.

²⁷¹ *Hlavní pomístní názvy kraje Libereckého*, 1957.

ve *Slovníku pomístních jmen v Čechách*. Toto období tedy pojmáme především deskriptivně. Variantnosti v současné anoikonymii se pak týká kap. 4.5.

4.2 Vztah českých a německých anoikonym

Srovnání české a německé anoikonymie má největší výpovědní hodnotu, popisujeme-li soubory koexistující synchronně vedle sebe. V případě oblasti Jizerských hor se ale oba anoikonymické systémy překrývaly minimálně – a to v období zhruba do počátku 17. století a v období, jemuž v disertační práci věnujeme nejvíce pozornosti, tzn. v letech 1877–1957. O nejstarších českých a německých anoikonymech Jizerských hor, doložených z druhé poloviny 16. století, a jejich vzájemném vztahu hovoříme v kapitole 3.2. Anoikonymům z druhého období se věnujeme v kap. 4.4. Vztah české a německé anoikonymie postihujeme na homogenním souboru oronym a hydronym standardizovaných činností Návoslovné komise v 50. letech 20. století.

4.2.1 Německá oronyma a jejich české ekvivalenty

Vztahem dvoujazyčných oronym se zabýval E. Skála, jenž navrhl následující klasifikaci:²⁷²

Typ 1	Názvy převzaté do druhého jazyka hláskovou substitucí ²⁷³	<i>Rapplitz Berg / Rapická hora</i>
Typ 2	Kalky a překladové názvy	<i>Sauberg / Svinský vrch</i>
Typ 3	Samostatná pojmenování v každém z jazyků	<i>Jörgstein / Javorový vrch</i>
Typ 4	Převzetí pojmenování z druhého jazyka v původní podobě, přizpůsobení písemné fixace pravopisu přejímajícího jazyka	<i>Bramberg / Bramberk</i>

Na území Jizerských hor zahrnuje publikace *Hlavní pomístní názvy kraje Libereckého*, v níž bylo revidované názvosloví prezentováno, 74 orografických objektů, jež pro svůj význam podléhaly ústřední standardizaci.²⁷⁴ Téměř všechny české ekvivalenty nahrazují německá substrátová jména. Jen minimum oronym bylo obnoveno z původní české vrstvy podle dokladů ze 16. století: zpětně přeložena byla oronyma *Černá hora*, *Bukovec*, *Světlý vrch* (tedy typ 2), k původním názvům se vrátily *Hvězda* a *Nekras*, jejichž německé ekvivalenty vykazovaly jiné sémantické motivace (tedy typ 3, podrobně k těmto oronymům viz kap. 5.1.3.1 a 5.2.1.1). V mnoha případech Návoslovná komise potvrdila již vžitá oronyma,

²⁷² SKÁLA, 1970. Podobně rozlišuje dvoujazyčná toponyma („Namenpaare“) K. Hengst: hláskově spojené, sémanticky spojené (tj. překlady) a volné dvojice [„Lautlich gebundene Namenpaare, Semantisch gebundene Namenpaare, Freie Namenpaare“] (EICHLER et al, 2006, s. 1009–1010).

²⁷³ Doslovně: „Názvy převzaté do druhého jazyka hláskovou substitucí a v kompozitech eventuálně ještě morfologickou integrací přejímajícího jazyka.“ (SKÁLA, 1970, s. 214) V této práci řadíme k tomuto typu v zásadě veškeré hláskové, morfologické a slovtvorné adaptace německých jmen na český jazykový (onymický) systém.

²⁷⁴ Těchto 74 orografických objektů (jejich seznam viz Příloha 1) jsme vybrali z publikace *Hlavní pomístní názvy kraje Libereckého* (1957), a to ze sekce Terénní tvary a Území (některá jména z této sekce řadíme vzhledem k terénní situaci k oronymům) kapitol (okresů) Liberec, Frýdlant, Jablonec nad Nisou.

vzniknuvší před rokem 1938, resp. vybrala nejvhodnější variantu – takovou, která odpovídala zásadám komise a dobové onymické normě. Tím byl odstraněn hlavní nedostatek předválečné české anoikonymie Jizerských hor, jenž jí často bránil v plnění jednoznačné identifikační funkce.

Mezi standardizovanými oronymy jednoznačně převažují zástupci typu 2, tedy ekvivalenty vznikající překladem německého názvu. Tento způsob počesťování byl po celou dobu konstituování českého pomístního názvosloví – úředního i spontánního – dominantní. Upřednostnila jej přirozeně i Názvoslovná komise a jí podřízené orgány. Předností překladových jmen je jejich sémantickomotivační kontinuita a průhlednost, ale zároveň bezpříznakovost pramenící z užití domácích jazykových prostředků – v případě standardizace v 50. letech navíc živých a srozumitelných. Překlady podléhají taková jména, jež obsahují jasné a přeložitelné apelativněsémantické rysy: „Da nur übersetzt werden kann, was im Ausgangs- wie im Zielcode Zeichen-Status und somit eine sozial verständliche, konventionalisierte, eine codierte Bedeutung(sseite) hat, können Eigennamen, deren semantische Bedeutung nicht transparent ist, nicht übersetzt werden.“²⁷⁵

Standardizovaných překladových oronym je v popisovaném souboru 48, tzn. 65 %. Příklady kalků: *Saustirn* / *Svinské čelo*, *Grubberg* / *Stržový vrch*, *Katzensteine* / *Kočí kámeny*. Volnější překlady: *Nussstein* / *Ořešník*, *Mittagsberg* / *Poledník*, *Buchberg* / *Bukovec*. K oronymům překladového typu viz dále kap. 4.2.1.1. Druhým nejfrekventovanějším typem jsou samostatná oronyma v každém z jazyků (tedy typ 3); příslušnost k tomuto typu vykazuje 25, tedy 34 % oronym. Patří sem například *Lange Farbe* / *Brdo*, *Pilzeberg* / *Milíř*, *Hoher Berg* / *Žulový vrch* (viz dále kap. 4.2.1.2). Jediným zástupcem typu 1 je oronymum *Rapická hora* (viz dále kap. 4.2.1.3, 5.1.1.3). Typ 4 se mezi hlavními oronymy nevyskytuje vůbec (viz dále kap. 4.2.1.3).

Dominance typů 2 a 3 vychází z důsledného dodržování zásad Názvoslovné komise: „Hlavními cestami pro vytváření českých názvů byl překlad a nové tvoření. Překladových jmen se užívalo tam, kde šlo o německé jméno průhledné a pro překlad vhodné. Výhodou tohoto postupu je, že aspoň do jisté míry uchovává kontinuitu a tak ulehčuje orientaci ve starších jménech. ... Někdy je německé jméno neprůhledné nebo nevhodné, zvláště proto, že obsahuje vlastní jméno (jméno majitele)... V těchto případech se vytvářela jména nová...“²⁷⁶

Typy 1 a 4 se tedy mezi hlavními oronymy prakticky neobjevují.

Převaha překladových a uměle vytvořených českých oronym jednak vychází ze zásad Názvoslovné komise, která uvedené typy jednoznačně preferovala, jednak koresponduje se závěry, k nimž došla J. Matúšová při analýze pomístních jmen v pohraničí. Množství zachovaných německých anoikonym se totiž odvíjí od národnostního složení obyvatelstva

²⁷⁵ H. Kalverkämper, *Namenübersetzung* (EICHLER et al, 2006, s. 1019).

²⁷⁶ ŠMILAUER, 1957, s. 267.

před a po roce 1945. Čím více Čechů v příslušné obci žilo před rokem 1945, tím více se po válce zachovalo německých jmen.²⁷⁷ Horské obce, na jejichž katastru leží většina významných orografických objektů podléhajících první standardizaci, měly do roku 1945 výraznou převahu německého obyvatelstva. Motivace k tomu, aby byla zachována německá jména, ať v nezměněné podobě nebo názvukové a jazykově adaptované, tak byla po odsunu původních obyvatel minimální. To vysvětluje i minimální výskyt typů 1 a 4 v oronymii Jizerských hor, a to jak v té standardizované, tak lidové.

Homogenní anoikonymický, resp. oronymický soubor potvrzený v 50. letech dobře ilustruje pracovní postupy, jimiž se Názvoslovná komise při standardizaci řídila. Místní a pomístní jména měla tvořit jednotný systematický celek, proto některá nově tvořená oronyma motivačně vycházela z oikonym: *Loučenský vrch* (za *Tomskoppe*), *Mšenský vrch* (za *Klötzerberg*), *Hejnický vrch* (za *Hainskirche*) a další již mimo sledovanou oblast (například *Prosečský vrch* za *Pilzeberg*).

Důležitým požadavkem, který vznesla vojenská správa, byla diferenciace jmen. Z toho důvodu byla rozlišena například oronyma *Schwarz Berg*, jež bychom před rokem 1945 našli v Jizerských horách hned třikrát (týká se to hlavních oronym, stejnou motivaci vykazovala i některá další německá anoikonyma lokálního významu). Vysoká frekvence na tak malém území potvrzuje, že barva objektu (v primárním či sekundárním významu²⁷⁸) je natolik významným motivačním faktorem, že vlastně až popírá základní funkci toponym, tedy místa jednoznačně identifikovat a diferencovat od jiných. Pro spontánní vytváření jmen je tento jev docela častý. Naproti tomu řízené tvoření jmen požadavek jednoznačnosti vždy respektuje. Při revizi byly tedy jizerské *Černé hory* odlišeny následovně: *Černá hora* (1085 m, německy obvykle *Schwarzer Berg*) v centru pohoří si zachovala své původní označení, doložené navíc již ze 16. století v české podobě, nejvyšší bod Vlašského hřebene (1026 m, německy nejčastěji *Schwarze Berg*) nese název *Černý vrch* a vyvýšenina na západě hor blízko Albrechtic u Frýdlantu (680 m, německy zpravidla *Schwarz Berg*) dostala jméno *Kančí vrch*. Současná standardizace uvádí ještě jeden *Černý vrch* (864 m, jižně pod *Černou horou*, bez německého ekvivalentu, dolní část hřebene se označovala *Steinberg*) a také *Černý kopec* (592 m, v Desné, původně *Dessner Berg* nebo *Feixberg*, ojediněle *Schwarze Berg*²⁷⁹).

Členové komise nová jména obvykle vytvářeli z časově a místně nepříznačných výrazů. Užívaly se tedy pouze takové jazykové prostředky, které byly v polovině 20. století živé. S nářečními, archaickými, případně zaniklými toponymickými apelativy jako třeba „debř“, „chřib“ nebo „bradlo“ se v Jizerských horách nesetkáme. Výše uvedené zásadě ale neodpovídá *Brdo*, jméno vrchu západně od přehrady na Černé Nise, německy *Lange Farbe*.

²⁷⁷ MATÚŠOVÁ, 1989, s. 184. Podrobněji k tomu viz kap. 5.1.1.1.

²⁷⁸ ŠTĚPÁN, 2003, s. 82–95.

²⁷⁹ MATOUSCHEK, 1927. V úzu se nicméně používá označení *Desenský kopec* (SOBKOVÁ, 1993).

V 50. letech jeden z významů starého apelativa brdo – „terénní vyvýšenina, kopec, zpravidla se skalnatým vrcholem“ – dávno neexistoval. České jméno *Brdo* použil K. Kořistka,²⁸⁰ jenž takto převáděl neprůhledné názvy *Lange Farbe* a *Farbenberg* (dnes *Bučina*) a Návoslovná komise jej v prvním případě ponechala (podrobně k těmto názvům viz kap. 6.2.1.1). Popisované zásadě neodpovídá ani oronymum *Mlaka* (částečný překlad německého *Pfützhübel*²⁸¹), jehož apativní podobu ve významu „zamokřené místo“ lze hodnotit také jako silně archaickou. Obě popisovaná oronyma dobře ilustrují ztrátu lexikálního významu a přechod do kategorie proprium tantum.

Vztahem standardizovaných pomístních jmen a jejich německých ekvivalentů se zabývala J. Matúšová.²⁸² V procesu standardizace působí podle ní čtyři „onymické ekvivalenty“: standardizované české jméno (ČM), kartograficky zachycené německé jméno (NM), lidové německé jméno (NL) a lidové české jméno (ČL). V případě Jizerských hor vyplývá z materiálů okresních názvoslovných sborů, že základem bylo NM, přičemž ekvivalenty NL a ČL v procesu standardizace nebyly obvykle vůbec přítomny (za ČL nepovažujeme anoikonyma ve speciální mapě, která také sloužila jako podklad pro názvoslovné orgány). Výjimkou je několik onymických objektů, u nichž forma ČL sice existovala, nicméně názvoslovné sbory ani Návoslovná komise, ačkoliv k revizi přistupovaly mimořádně citlivě, tyto uzuální podoby v potaz nebraly. Jimi navržené podoby ČM ale do „živé“ anoikonymie nikdy nepřešly, v úzu se nadále používala jména ČL a standardizace jejich užívání neovlivnila.²⁸³ V rámci Jizerských hor jde o tato anoikonyma (o jednotlivých jménech podrobně hovoříme na jiných místech této práce):

Německý název	1957 ²⁸⁴	Základní mapa 1 : 25 000 ²⁸⁵	Databáze Geonames	Turistická mapa ²⁸⁶	Běžně užívaná podoba ²⁸⁷
<i>Königshöhe</i> (kap. 5.2.1.1)	<i>Nekras</i>	<i>Nekras</i>	kopec <i>Nekras</i> , chata <i>Královka</i>	<i>Královka</i>	<i>Královka</i>
<i>Bramberg</i> (kap. 4.2.1.3.2)	<i>Krásný</i>	<i>Krásný</i> (<i>Bramberk</i>)	<i>Krásný</i> (místní část <i>Bramberk</i>)	<i>Krásný</i> (<i>Bramberk</i>)	<i>Bramberk</i>

²⁸⁰ KOŘISTKA, 1877.

²⁸¹ Dřívější ekvivalent zněl *Lužný* (KINSKÝ, 1934; PATOČKA, 1950). Objekt byl v němčině i v češtině pojmenován podle vysychajícího jezírka. Co vedlo názvoslovný sbor k výběru lexému „mlaka“, se zjistit nepodařilo. Terénní pracovníci původně navrhli ekvivalent nezávislý na německé podobě *Bučina* / *V Bučinách*, totéž jméno obsahuje i poválečná speciální mapa.

²⁸² OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ – KNAPPOVÁ – MALENÍNSKÁ – MATÚŠOVÁ, 1995, s. 238–243.

²⁸³ Srov. OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ – KNAPPOVÁ – MALENÍNSKÁ – MATÚŠOVÁ, 1995, s. 243.

²⁸⁴ Jména z příručky *Hlavní pomístní názvy kraje Libereckého*, 1957.

²⁸⁵ Základní mapa ČR 1 : 25 000, list 03-141 Raspenava (2002), list 03-142 Hejnice (1993), list 03-143 Liberec (2002), list 03-144 Tanvald (1998), list 003-233 Harrachov (1994). Je pozoruhodné, že tato základní mapa obsahuje řadu nepřesností – především v porovnání s německými prameny.

²⁸⁶ *Chráněná krajinná oblast Jizerské hory – turistická a lyžařská mapa 1 : 25 000*, 2008.

²⁸⁷ Anoikonyma užívaná po roce 1945 v běžné a zájmové/profesionální komunikaci. Zároveň to jsou anoikonyma užívaná i v současném úzu – jde o nejfrekventovanější podoby zjištěné vlastním dotazníkovým šetřením v roce 2007.

<i>Buchstein (Stephans- höhe) (kap. 5.1.3.1)</i>	<i>Hvězda</i>	<i>Hvězda</i>	<i>Hvězda</i>	<i>Hvězda (Štěpánka)</i>	<i>Štěpánka</i>
<i>Hainskirche (kap. 4.4.3.4)</i>	<i>Hejnický vrch</i>	<i>Hejnický vrch (Hajní kostel)</i>	<i>Hajní kostel</i>	<i>Hajní kostel</i>	<i>Hajní kostel</i>
<i>Stolpich Bach (kap. 4.2.2)</i>	<i>Sloupský potok</i>	<i>Sloupský potok</i>	<i>Sloupský potok (Štolpich) Štolpich, Bílý Štolpich, Černý Štolpich, Velký</i>	<i>Štolpich</i>	<i>Štolpich</i>

Je možné říci, že jednorázová aplikace výše uvedených zásad a postupů Návoslovné komise do jisté míry ubrala oficiální standardizované anoikonymii Jizerských hor na pestrosti jak formální, tak motivační. To ale zčásti platí pouze pro tzv. hlavní pomístní názvy (v rámci hranic CHKO Jizerské hory jich je zhruba stovka). Avšak pojmenovací aktivity nebyly v 50. letech samozřejmě ukončeny, pokračovaly dále, jen pozbyly oficiálního, úředního rámce. Zdrojem obohacení české anoikonymie mimo sídelní areály byla hlavně profesní a zájmová komunikace: turisté, lesníci, terénní pracovníci, horolezci a další postupně rozšiřovali české názvosloví na další objekty důležité pro orientaci, turistický ruch i hospodářské a přírodovědné účely. V okolí podhorských obcí se k tomu přidávaly požadavky běžné, lidové a polooficiální komunikace. Tato jména, ať už překladová, formálně adaptovaná nebo nezávisle tvořená, postupně pronikala do obecného povědomí a některá z nich později i do základní mapy. Součástí anoikonymie se stávají také funkční jména, která se užívala před rokem 1938, jež zprvu po roce 1945 koexistovala vedle standardizovaného názvosloví.

Současná standardizace, reprezentovaná pro potřeby této práce databází Geonames, tak již obsahuje zhruba dvojnásobek oronym. Další desítky jmen obsahují turistické mapy a průvodce, horolezecké průvodce, vlastivědné publikace a další podobné materiály. Je ale třeba znovu připomenout, že se změnou sídelních a hospodářských poměrů zdaleka ne všechna anoikonyma navazují na německá jména.

4.2.1.1 Překladová oronyma (typ 2)

Jak už bylo řečeno, nejběžnější způsob, jímž se vytvářela novodobá česká anoikonymie, byl překlad původních německých jmen. Z hlavních oronym standardizovaných v 50. letech v oblasti Jizerských hor jich překladem vzniklo 48. Při srovnání těchto českých a německých ekvivalentů je třeba brát v potaz rozdíly dané odlišnými slovotvornými (názvotvornými) prostředky v obou jazycích. Pojmenovací motiv na úrovni hloubkového sémantického motivu a vztahového modelu je u těchto jmen zpravidla totožný, toponyma se liší ve své povrchové struktuře vyjadřované různými strukturními modely a typy. Hlavní disproporce vyplývá

z různých způsobů překladu německých kompozit, jakožto nejběžnějšího strukturního typu pojmenování v němčině.

Mezi německými oronymy tedy přirozeně převažují dvoučlenná kompozita, jejichž základním komponentem je oronymické apelativum (zhruba tři čtvrtiny oronym), např. *Mittagsteine*, *Kohlhubel*, *Teufelsloch*. Menší zastoupení mají dvoučlenné kolokace s oronymickým apelativem: *Käuliger Berg*, *Schindel Grund*, *Himbeer Berg*. Přesný poměr těchto dvou typů nelze jednoznačně určit, neboť grafická podoba těchto oronym často kolísala. Existovala řada variant typu *Schwarz Berg* – *Schwarzberg*, *Wittigberg* – *Wittig Berg* (k tomu viz dále kap. 4.3.1). V menší míře se mezi nejvýznamnějšími oronymy objevují taková kompozita, jež základní komponent v podobě ustáleného oronymického apelativa postrádají. Jde o tato složená oronyma: *Tafelfichte*, *Hainskirche*, *Taubenhaus*, *Bärheid*, *Wolfsnest*. Ve sledovaném materiálu se vyskytuje jediné jednočlenné oronymum – *Riegel*, utvořené toponymizací jednoho z oronymických apelativ.

Oronymické apelativum obsahuje naproti tomu jen polovina českých jmen, jako jsou *Černá hora*, *Uhlířský vrch* apod. Nejužívanějším oronymickým apelativem v češtině je vrch (29 % všech českých jmen). Hojně zastoupeným typem jsou jména jednočlenná, a to nederivovaná (13 %) – *Kotel*, *Smrk*, i derivovaná (28 %). Nejběžnějšími jednočlennými derivovanými oronymy jsou pak taková, jež využívají topoformantu *-ník* (*Ořešník*, *Paličník*). Tato slovotvorná (názvotvorná) báze nahrazuje v českých jménech německé oronymické lexémy.

Ze srovnání překladových oronym vyplývá, že nejfrekventovanějším oronymickým apelativem je výraz „Berg“ (42 % všech německých oronym), jazykově a komunikačně bezpříznakový, všeobecně použitelný komponent označující vyvýšeniny bez ohledu na jejich objektivní či relativní výšku. Nejen mezi hlavními oronymy, ale i celkově ve zdejší německé anoikonymii má spolu s apelativem „Hübel“ nejširší zastoupení.²⁸⁸ Jeho český ekvivalent hora nemá zdaleka tak široké uplatnění. České ekvivalenty dvoučlenných německých oronym se základním členem „Berg“ ukazuje následující tabulka. Vyplývá z ní, že nejobvyklejším topolexémem je vrch. Dá se tedy hovořit o významové ekvivalenci Berg – vrch, obě apelativa mají velký rozsah, ale omezený obsah, jsou nejméně příznaková, tudíž nejužívanější, zatímco významy dalších topolexémů jsou již konstituovány větším množstvím diferenčních sémů.

der BERG	hora
<i>Schwarzer Berg</i>	<i>Černá hora</i>
<i>Ölberg</i>	<i>Olivetská hora</i>
	vrch
<i>Hängeberg</i>	<i>Strmý vrch</i>
<i>Grubberg</i>	<i>Stržový vrch</i>
<i>Schwarze Berg</i>	<i>Černý vrch</i>
<i>Sauberg</i>	<i>Svinský vrch</i>
<i>Lichtenberg</i>	<i>Světlý vrch</i>

²⁸⁸ SCHWARZ, 1934a, s. 138.

<i>Leimberg</i>	<i>Jílový vrch</i>
<i>Drachenberg</i>	<i>Dračí vrch</i>
<i>Himbeer Berg</i>	<i>Malinový vrch</i>
<i>Kalkberg</i>	<i>Vápenný vrch</i>
	špičák
<i>Spitzberg</i>	<i>(Tanvaldský) Špičák</i>
<i>Spitzberg</i>	<i>(Oldřichovský) Špičák</i>
	kopec
<i>Hinter Berg</i>	<i>Zadní kopec</i> ²⁸⁹
	-ník
<i>Nesselberg</i>	<i>Kopřivník</i>
<i>Mittagsberg</i>	<i>Poledník</i>
<i>Käuliger Berg</i>	<i>Paličnick</i>
	ostatní deriváty
<i>Buchberg</i>	<i>Bukovec</i>
<i>Kupferberg</i>	<i>Měděnec</i>
<i>Buchberg</i>	<i>Buková</i>

Topolexém „Stein“ označuje v toponymii nejen skály a kameny, ale i skalnaté vrcholy, což je případ i následujících oronym.

der STEIN	české ekvivalenty
<i>Wolfsstein</i>	<i>Vlčí kámen</i>
<i>Katzenstein</i>	<i>Kočí kámen</i>
<i>Mittagsteine</i>	<i>Polední kameny</i>
<i>Nussstein</i>	<i>Ořešník</i>
<i>Kesselstein</i>	<i>Kotel</i>
<i>Schlössersteine</i>	<i>Zámky</i>
<i>Spitzstein</i>	<i>Skalky</i>

Velmi frekventovaným oronymickým apativem je „Hübel/Hübl“, jež se vyskytuje v rozsáhlé oblasti od Krušných hor až po Slezsko²⁹⁰ a své široké uplatnění našel i v anoikonymii Jizerských hor. Obvykle označoval méně významné vyvýšeniny (s nižší relativní výškou).²⁹¹ To je také důvod, proč se mezi zde popisovanými oronymy objevuje jen čtyřikrát. Malé zastoupení je dáno výběrem orografických objektů podléhajících standardizaci v 50. letech, jinak je ale nejčastějším oronymickým apativem. Obvykle se převádí jako vrch. K tomuto oronymickému apativu viz též kap. 6.2.2 a 3.3.2.1.1.

der HÜBEL	české ekvivalenty
<i>Böhmischer Hübel</i>	<i>Český vrch</i>
<i>Pfützhübel</i>	<i>Mlaka</i>
<i>Grüner Hübel</i>	<i>Zelený vrch</i>
<i>Kohlhübel</i>	<i>Uhlířský vrch</i>

²⁸⁹ Ve speciální mapě (1949) i prozatímní vojenské mapě 1 : 50 000 (1951) byl použit nezávisle utvořený jednočlenný ekvivalent *Stráž*.

²⁹⁰ MALENÍNSKÁ, 1995, s. 140n.

²⁹¹ SCHWARZ, 1934a, s. 143.

Jména s dalšími oronymickými apelativy:

ostatní	české ekvivalenty
<i>Teufelsloch</i>	<i>Čertova jáma</i>
<i>Wetzsteinloch</i>	<i>Brusná</i>
<i>Schindelgrund</i>	<i>Šindelový důl</i>
<i>Mittel Riegel</i>	<i>Závory</i>
<i>Riegel</i>	<i>Závorník</i>
<i>Vogelkoppen</i>	<i>Ptačí vrchy</i> ²⁹²
<i>Saustirn</i>	<i>Svinské čelo</i>
<i>Kalmrich</i>	<i>Tišina</i>
<i>Scharflehne</i>	<i>Srázy</i>

Hřebeny:

ostatní	české ekvivalenty
<i>Hoher Kamm</i>	<i>Vysoký hřeben</i>
<i>Mittel Iser Kamm</i>	<i>Střední jizerský hřeben</i>
<i>Wohlischer Kamm</i>	<i>Vlašský hřeben</i>

Podrobněji o německých oronymických apelativech užívaných v oblasti Jizerských hor pojednávají kapitoly 3.3.2.1.1 a 6.2.2.

Určované části zbylých názvů již oronymickými apelativy tvořeny nejsou. Použitá apelativa byla ve třech případech přenesena metaforicky na základě podobnosti tvaru orografického objektu, v případě *Smrku* / *Tafelfichte* jde o toponymizaci, sporným oronymem je *Bärheid* / *Vřesoviště* (viz dále kap. 4.2.2.1).

	české ekvivalenty
<i>Hainskirche</i>	<i>Hejnický vrch</i> ²⁹³
<i>Taubenhaus</i>	<i>Holubník</i>
<i>Wolfsnest</i>	<i>Vlčí kameny</i>
<i>Bärheid</i>	<i>Vřesoviště</i>
<i>Tafelfichte</i>	<i>Smrk</i>

Zdaleka ne ve všech případech jde o doslovné překlady německých jmen. Někdy česká podoba využívá jiný než typický slovníkový ekvivalent, byť ze stejného lexikálněsémantického pole, například *Pfützhübel* – *Mlaka*. Častější disproporce spočívá v tom, že není zachovávána explicitně vícečlenná struktura německého pojmenování. Do povrchové struktury českého oronymu vstupuje obvykle překlad určující části německého vzoru. Určovaná část neboli báze je v češtině buď nevyjádřena (*Kesselstein* – *Kotel*, *Schlössersteine* – *Zámky*, *Pfützhübel* – *Mlaka*), nebo je nahrazena slootovorným topoformantem: *Nesselberg* – *Kopřivník*, *Käuliger Berg* – *Paličník*, *Mittagsberg* – *Poledník*,

²⁹² V současnosti v podobě *Ptačí kupy* (v databázi Geonames i v turistické mapě).

²⁹³ V současnosti v podobě *Hajní kostel* (podrobně k tomuto oronymu viz kap. 4.4.3.4).

Buchberg – Bukovec, Nussstein – Ořešník, Wetzsteinloch – Brusná, Taubenhau – Holubník, Spitzberg – Špičák aj. Za specificky názvotvorný (slovotvorný) prostředek považujeme také pluralizaci jako například u oronyma *Scharflehne – Srázy*. Výrazně menší zastoupení mají oronyma, u nichž český ekvivalent explicitně tematizuje určovanou část výchozího názvu: *Spitzstein – Skalky*,²⁹⁴ *Mittel Riegel – Závory* (v těchto dvou případech je opět součástí onymického aktu pluralizace) a *Tafelfichte – Smrk*.

4.2.1.1.1 Poznámky k vybraným jménům

Hängeberg (Strmý vrch) a *Grubberg (Stržový vrch)* v blízkosti výrazného *Oldřichovského Špičáku* svými pojmenováními reflektují členitý terén. Na základě těsného sousedství se *Špičákem* byl na některých mapách *Hängeberg* uměle označován jako *Kleine Spitzberg*.²⁹⁵ Vzhledem k malému významu objektu se před rokem 1938 český ekvivalent nepoužíval. V 50. letech názvoslovný sbor upřednostnil podobu *Strmý vrch* před prvotním návrhem *Převíslý vrch* a jménem užitým v poválečné speciální mapě *Srázný*, v turistickém průvodci z roku 1983 se objekt uvádí pod jménem *Svahový vrch*.²⁹⁶ *Grubberg* mohl být pojmenován i podle tzv. vlčích jam („Wolfsgruben“). Ojedinelý český předválečný ekvivalent jej spojil s dolováním: *Kutiště*.²⁹⁷ Poválečná standardizace využila apelativa strž, původní návrhy *Stržník*, *Stržový* (speciální mapa) měly jinou povrchovou strukturu. Nedaleko se nachází i vrch *Kopřivník*, německy *Nesselberg*. Oronymum, vzhledem k absenci starších dokladů zřejmě mladšího původu, je pojmenováno podle porostu. Vzhledem k délce potenciálního kalkového souslovného českého ekvivalentu („Kopřivový vrch“) vznikly jednoslovné derivované názvy. Před rokem 1918 to byl název *Kopřivnice*, jenž se užíval až do roku 1938, zatímco členové KČST zvolili po roce 1918 tvar *Kopřivník*. Ten také použila poválečná speciální mapa a v 50. letech byl potvrzen Názvoslovnou komisí.

Oronymum *Scharflehne*, užívané již od přelomu 18. a 19. století,²⁹⁸ jako označení lokality severovýchodně od Oldřichova v Hájích tematizuje ve své onomaziologické struktuře výrazný ostrý hřeben s mnoha skalními útvary. K. Kořistka jej omylem převedl jako *Scharfovu strán*.²⁹⁹ Vzhledem k tomu, že tudy nevedly značené cesty, se český ekvivalent před rokem 1938 téměř neužíval, výjimkou je B. Kinský, který jej překládá jako *Příkrá strán*.³⁰⁰ Po roce 1945 prosazoval F. Patočka překlad *Ostrý hřeben*, naopak speciální mapa zvolila volný překlad *Srázy*. Ten také později schválila Názvoslovná komise. Dodnes ale varianty *Srázy* a *Ostrá strán* ve vlastivědné literatuře koexistují. V databázi Geonames jsou uvedena dvě oronyma: *Ostrý hřeben* jako název skalnatého hřebínku a *Srázy* jako jeho nejvyšší kóta

²⁹⁴ Poválečná speciální mapa Vojenského zeměpisného ústavu uvádí slovotvornou variantu *Skaliska*.

²⁹⁵ RESSEL, 1933b, s. 6.

²⁹⁶ NEVRLÝ, 1983, s. 305.

²⁹⁷ KINSKÝ, 1934.

²⁹⁸ První doklad z lesnické mapy z roku 1812 (JÍLEK, 1979, s. 138).

²⁹⁹ KOŘISTKA, 1877.

³⁰⁰ KINSKÝ, 1931; KINSKÝ, 1934.

(německy se někdy označovala jako *Ober Hemmrich*). V úzu se ale používá pouze jméno *Srázy*, přičemž se na rozdíl od Geonames fixuje na celý hřeben.

Oronymum *Kalkberg* / *Vápenný vrch* příznačně pojmenovává výrazný vrch u Raspenavy, kde se již od 16. století těžil vápenec.³⁰¹ Podobnou motivací má jméno *Jílový vrch* (vrch nedaleko Lukášova), potvrzené Názvoslovnou komisí, jež je překladem německého *Leimberg*. To obsahuje nářečně modifikované apelativum „Lehm“ (jíl).³⁰² Změnu „Lehm – Leim“ potvrzuje na anoikonymech typu *Lehmgrube/Leimgrube* na Jablonecku E. Schwarz.³⁰³ „Lehmgruben“ byla místa, v nichž se dobývala hlína na cihly, je možné, že i *Leimberg* vychází z této motivace. Se základem jíl spojil jméno předválečný překlad *Jílový* a poválečný *Jíloviště*. Naopak mylně k významu apelativa „Leim“ (klíh, lep apod.) vztáhl oronymum primární návrh *Lepový vrch*. Blízký vrch *Kotel* (*Kesselstein*) byl pojmenován podle vrcholových skalek se skalními mísami. Později se pro tuto lokalitu užívalo i pojmenovací varianty *Müllerstein*, u níž není jasné, zda pochází z apelativa nebo antrponyma. Vzhledem k tomu, že jméno je uvedeno ve II. vojenském mapování, do češtiny jej převádí už K. Kořistka,³⁰⁴ který zvolil jednočlenný tvar *Kotel*. Ten se beze změny používá doposud.

Výrazné vrchy na severu Jizerských hor *Mittagsberg* a *Mittagsteine* jsou pojmenovány podle polohy slunce, jak se jevila obyvatelům údolních obcí.³⁰⁵ Jejich české ekvivalenty *Poledník* a *Polední kameny* se běžně používaly již před rokem 1938. Mezi nimi se nachází skalnatý vrchol *Ořešník* (*Nussstein*), i jeho český název pochází z období před rokem 1938. Vlastní motivace pojmenování je nejasná, jméno je doloženo již z roku 1580 a prý pochází od horníků, kteří na jeho úpatí dobývali v 16. století rudu.³⁰⁶ K nejvyšším vrchům v centru pohoří patří *Ptačí kupy* a *Holubník*, součást výrazného *Hejnického hřebene* (*Haindorfer Kamm*, původně též *Friedländische Gebirge*³⁰⁷). Právě část hřebene s *Ptačími kupami* a *Holubníkem* byla nazývána *Vogelberge*,³⁰⁸ později rozlišena na *Vogelsteine* (*Vogelkuppen*) a *Taubenhaus*. Jména bezpochyby souvisejí s lovem ptáků, jenž byl v dřívějších dobách velmi rozšířený (v těsné blízkosti obou vrchů se nachází rašeliněště *Na čihadle* / *Tschihahnlwiese* se stejnou motivací, viz kap. 3.2.2). České ekvivalenty pocházejí již z konce 19. století a přetrvaly dodnes. Názvoslovná komise sice potvrdila formu *Ptačí vrchy*, nicméně vlivem výchozí německé podoby zůstal v úzu tvar *Ptačí kupy*, jež nyní obsahuje i databáze Geonames.

³⁰¹ NEVRLÝ, 1983, s. 314.

³⁰² Srov. JÍLEK, 1979, s. 122.

³⁰³ SCHWARZ, 1934a, s. 47. O „Lehmgruben“ hovoří i BENNESCH, 1924, s. 7.

³⁰⁴ KOŘISTKA, 1877.

³⁰⁵ Srov. např. RESSEL, 1933a, s. 40.

³⁰⁶ BENNESCH, 1924, s. 257. Jméno údajně souvisí s ořechy, resp. porostem lísky. V okolí *Ořešníku* měly růst poslední relikty lískového porostu, jenž v období boreálu a atlantiku pokrýval náhorní plošinu Jizerských hor (podle ústního sdělení pracovníka Muzea Jizerských hor na Jizerce).

³⁰⁷ BENNESCH, 1924, s. 253.

³⁰⁸ Např. SOMMER, 1834.

Živočišnou říší byly motivovány také názvy *Vlčí kámen* / *Wolfsstein* (vyvýšenina severovýchodně od Nové Louky) a *Vlčí kameny* / *Wolfsnest*. Fixace německého a českého jména této lokality na Středním jizerském hřebeni není ale totožná. Současná standardizace jako ekvivalent *Wolfsnest* správně uvádí *Vlčí doupě*, zatímco oronymum *Vlčí kameny* se fixuje na návrší severovýchodně odtud (kóta 848 m, pro tento objekt ale německé mapy žádné označení neuvádějí). Vlci i medvědi se v lesích Jizerských hor vyskytovali ještě v 18. století³⁰⁹ a kromě zmíněných oronym, jež se stala součástí oficiální anoikonymie v 50. letech, připomíná výskyt těchto šelem řada dalších pomístních jmen, z nichž většina ale svůj český ekvivalent nemá. Patří sem například *Bärloch* (*Medvědí kout* u Jizerky), *Bärenwiese* (u Jizerky), *Beerstein*³¹⁰ (na Smědavské hoře, dnes *Smědý kámen*), *Bärenstein* a *Wolfsfloss* u Fojtky, *Bärstein* u Hraničné nebo *Bärenlager* na Mariánské hoře. Několikrát se vyskytující jméno *Wolfgrube* („Vlčí jáma“) odkazuje na jeden ze způsobů lovu této šelmy. Rašeliniště u Nové Louky se v 16. století nazývalo *Medvědí louka*, jak dokládá zápis z roku 1591 („*mimo nedwiedj lauku*“). Jméno místní části Janova nad Nisou *Wolfsberg* ale od apelativa „Wolf“ odvozeno není, je totiž deantroponymického původu.³¹¹

Oronymum *Schlössersteine* / *Zámky* je pravděpodobně metaforickou reflexí vrcholových skal, což potvrzuje i Schwarz.³¹² Podobná motivace, jak ukazují vrchy taktéž se skalními útvary *Hainskirche* / *Hajní kostel* nebo *Klosterberg* / *Kláštevní vrch*, není v Jizerských horách ojedinělá. Okresní názvoslovný sbor zvolil jednočlenné pojmenování, ačkoliv původní návrh i některé předválečné průvodce používaly standardní dvoučlenný model *Zámecké kameny* (popř. v singuláru *Zámecký kámen*). Zajímavostí je předválečný ekvivalent *Slezské kameny*, užívaný v řadě průvodců a topografií, jenž mylně spojil německé pojmenování s adjektivem „Schlesisch“ (tento výklad se motivačně propojil i s faktem, že se objekt nachází nedaleko polských, tj. slezských hranic). Druhá pojmenovací varianta *Krásná hora* se vyskytuje v poválečných vojenských mapách; jaké skutečnosti vedly k tomuto pojmenování, ale není jasné.

Oronymum *Kohlhübel* / *Uhlířský vrch* je další z mnoha jmen, jež upomíná na zaniklé činnosti, které se provozovaly v Jizerských horách. Poválečná speciální mapa sice obsahovala nezávisle utvořené oronymum *Jelení výšina*, které bylo po dohodě s lesní správou navrženo jabloneckému názvoslovnému sboru. Ten však nakonec upřednostnil zachování sémantické kontinuity, když zvolil volný překlad původního označení. Jediný předválečný překlad *Uhelný pahorek* pochází od B. Kinského. Výběžek na opačné straně hřebínku byl až později pojmenován na základě téhož motivu jako *Milíře* (turistická mapa i databáze Geonames).

³⁰⁹ Poslední medvěd byl v Jizerských horách uloven v roce 1741 a poslední vlk byl zastřelen roku 1766 (NEVRLÝ, 1996, s. 150).

³¹⁰ RESSEL, 1931, s. 37.

³¹¹ SCHWARZ, 1934a, s. 89.

³¹² SCHWARZ, 1934a, s. 42.

V němčině se pro tuto kótu zužovala fixace jména celého hřebene *Grosskamm* nebo naopak se rozšiřovala fixace pojmenování vrcholových skal *Kohlsteine*. Vrch na sousedním hřebeni, od *Uhlířského vrchu* a *Milířů* oddělený horním tokem Bílé Desné, se nyní jmenuje *Zelený vrch*, což je kalk německého oronyma *Grüner Hübel*. Jméno užitím apelativa „grün“/zelený na první pohled odporuje diferenciační funkci toponym, avšak jeho pravděpodobnou motivací je listnatý les, tedy světlejší než smrkový, jenž bývá v povrchové struktuře toponym ztvárněn prostřednictvím apelativa „schwarz“/černý.³¹³ Je možné, že jméno vzdáleně souvisí se jménem *Buschschacht*, doloženými v okolí této lokality již v 16. století (viz též kap. 6.4), vrch by byl tedy pojmenován podle světlého bukového porostu.

Překvapivě jedinými orografickými objekty typu údolí, které se staly předmětem standardizace v 50. letech, jsou *Teufelsloch* / *Čertova jáma* (viz kap. 3.3.2.4), *Wetzsteinloch* / *Brusná* a *Schindelgrund* / *Šindelový důl*. Lokalita *Wetzsteinloch* na severním úbočí Smrku odvozuje své pojmenování ze skutečnosti, že zde dobýval kámen na broušení – z této motivace vychází i volně přeložený český ekvivalent, jež navrhl frýdlantský názvoslovný sbor. Vzhledem k tomu, že nejde o turisticky významný objekt, před rokem 1945 neměl žádné české pojmenování. Na jinou hospodářskou činnost odkazuje *Schindelgrund*, údolí prvního většího pravostranného přítoku Smědé zvaného *Schindelwasser* nebo *Schindelgraben*. Německé oronymum zmiňuje už stabilní katastr Bílého Potoka (*Schindelgraben*). Česká kalková pojmenování *Šindelový důl* / *Šindelový potok* jsou také novodobá a začala se používat až v turistických průvodcích vydávaných těsně po druhé světové válce.

Pojmenováním dalších orografických objektů, jež měla složitější vývoj, se věnujeme na jiných místech této práce.

4.2.1.1.2 Sporné překlady: Vřesoviště, Tišina, Závory, Závorník

Oronymum *Vřesoviště*, označení skalnaté vyvýšeniny (662 m) nad místní částí Oldřichova v Hájích Na Pilách, se odvozuje od německého ekvivalentu *Bärheid(e)*. Standardizovaná česká podoba překládá pouze určenou část „Heide“ (vřesoviště). Vedle oficiálního názvu ale existuje i variantní pojmenování *Medvědíň* založené naopak na určující části „Bär“ (medvěd). Vzhledem k tomu, že orografický objekt leží stranou turistického zájmu, se před rokem 1938 jeho český ekvivalent zmiňuje jen v Kinského místopise,³¹⁴ a to právě v podobě *Medvědíň*. Tento název prosazoval také okresní názvoslovný sbor při revizi v 50. letech s poznámkou, že jde o „správný používaný název“. Názoslovná komise se ale přiklonila k prvotnímu návrhu původce šetření (SNB Mníšek), tedy jménu *Vřesoviště*. Slovo tvornou variantu s odlišným topoformantem *Vřesník* již předtím používal ve speciální mapě i Vojenský zeměpisný ústav. Předválečné německé mapy ale obvykle užívaly podobu

³¹³ Srov. ŠTĚPÁN, 2004, s. 78. Tuto domněnku potvrzuje i RESSEL, 1933, s. 40.

³¹⁴ KINSKÝ, 1934.

Bärhaupt. Konkurenční podoba *Bärheid*, objevující se nepoměrně méně často,³¹⁵ vznikla chybným zápisem rakouských kartografů.³¹⁶ Záměna byla zapříčiněna nářeční výslovností *Barheit* („Heite“ = nářečně hlava).³¹⁷ Jméno je tedy interpretováno jako „Medvědí hlava“ (metaforicky podle tvaru vrcholového skaliska), případně vychází-li se z nářeční výslovnosti, též jako „Holý (bezlesý) vrch“, od adjektiva „bar“, holý a substantiva „Haupt (Heite)“ jako metaforické označení vrchu.³¹⁸

Tišina je název skalní skupiny (873 m) a národní přírodní rezervace na jihozápadním úbočí hory Smrk, potvrzený Názvoslovnou komisí. Do roku 1945 nesla lokalita německé jméno *Kalmrich*, které se v mapách objevuje od poloviny 19. století (*Kalmrich Berg*).³¹⁹ Základem je zřejmě spojení „der kahle Berg“ („Kahlberg“),³²⁰ jež bylo nářečně deformováno. Změnu topolexému „Berg“ na *-rich* v nářečí potvrzují také E. Gierach nebo E. Schwarz.³²¹ Nepřízvučné části německých složených toponym byly obvykle výrazně redukovány, na švu původního kompozita probíhaly další průvodní hláskové změny, vedoucí mnohdy k tomu, že toponyma přestávala být vnímána jako kompozita. Některé z těchto jevů pronikly i do písemné podoby (jako právě *Kalmrich* nebo *Hemmrich*, k němu viz kap. 4.2.1.3.1), častěji ovšem zůstaly pouze v mluvené podobě. Deformovaná hlásková a grafická podoba oronyma *Kalmrich* ale původní motivaci zastírá. Před rokem 1938 se tak do češtiny jméno obvykle nepřekládalo; první ekvivalenty pocházejí od K. Kořistky, jenž jej mylně považoval za deantroponymum: *Kalmrichova hora*.³²² Většina turistických průvodců jej ponechávala v původní podobě *Kalmrich*. Jedinou výjimkou je Česko-německý místopis F. Kinského.³²³ Na první pohled se zde překlad názvu *Kalmrich* neobjevuje. Vzhledem k pečlivosti, s jakou autor přistoupil k převodu všech jmen z Matouschkovy mapy *Die Spezial-Karte vom Jeschken- u. Isergebirge*, je to zarážející. Lokalita se tu však skrývá pod jménem *Travný*. Autor totiž *Kalmrich* četl chybně jako *Halmrich*,³²⁴ a tudíž jej mylně vztáhnul k apelativu „Halm“ (stéblo) – to pak inspirovalo volný překlad *Travný*. Bylo pak použito i v některých poválečných materiálech a byl to také prvotní návrh při standardizaci anoikonymie. Vojenský zeměpisný ústav pro vydání poválečné speciální mapy a také okresní názvoslovný sbor zvolil

³¹⁵ Obě konkurenční varianty uvádí HÜBLER, 1902, s. 485, podobu *Bärheidfelsen* obsahuje např. KIRSCH, 1925.

³¹⁶ RESSEL, 1933b, s. 8. Stejně tak i GIERACH, 1911, s. 100. V podkladech II. vojenského mapování se oronymum neobjevuje, nicméně v I. vojenském mapování se vyskytuje právě podoba *Bärhayde*.

³¹⁷ RESSEL, 1933b, s. 8. V této pravopisné podobě viz např. SYROWATKA, 1929, s. 103.

³¹⁸ RESSEL, 1933b, s. 8.

³¹⁹ Jen pro úplnost doplníme, že v I. vojenském mapování je u této lokality uvedeno jméno *Geschenk Koppe*, jeho motivace je nejasná.

³²⁰ RESSEL, 1933a, s. 39.

³²¹ GIERACH, 1935, s. 64; SCHWARZ, 1934c, s. 53n. Tuto změnu lexému „Berg“ (a stejným způsobem i „Burg“) dokládá nářeční výslovnost některých oikonym: *Rumburg* [rumrich] (*Rumburk*), *Lämburg* [lämrich] (*Lemberk*), *Hirschberg* [hiršbrich] (*Doksý*) (SCHWARZ, 1931, s. 159).

³²² KOŘISTKA, 1877.

³²³ KINSKÝ, 1934.

³²⁴ S touto pravopisnou chybou uvádí lokalitu už ŠIMÁK, nedatováno, [ca 1900].

jiný překlad, a to ze správné podoby *Kalmrich*, vycházejí přitom z apelativa „Kalme“ (bezvětrí, ticho). Prostřednictvím topoformantu *-ina* tedy vzniklo oronymum *Tišina*. To, jak jsme ukázali, je ale rovněž motivačně chybné.

V Jizerských horách se nacházejí dva vrcholy, jejichž jména jsou motivována výrazem závora. Jsou to *Závorník* (697 m), západní výběžek Vlašského hřbetu vybíhajícího ze Smrku, a *Závory* (752 m), kóta na hřebeni jihozápadně od Poledníku. Oba názvy vznikly při revizi anoikonymie v 50. letech překladem původních německých názvů *Riegel* (ve starších mapách *Riegelberg*) a *Mittel Riegel*. Vycházejí z výrazu „Riegel“ (závora), jež mělo ve slezských dialektech také svůj orografický význam, konkrétně označovalo horský hřbet, resp. horský výběžek: „Für eine kleine Anhöhe oder den steilen Absatz eines Berges kommt bisweilen das freilich mehrdeutige Riegel vor.“³²⁵ České překlady – a to jak ty oficiální z 50. let, tak i dřívější, doslovné *Závora* (mj. poválečná speciální mapa) a *Střední závora* – naproti tomu mylně spojily původní německá toponyma se základním významem apelativa „Riegel“. Jako typický projev lidové etymologie, v tomto případě adideaci,³²⁶ můžeme tedy hodnotit odůvodnění, proč byla apelativa závora použita: „Horský hřeben tvoří jakousi přehradu, závoru, o kterou se rozrážejí větry.“ (*Riegel – Závorník*.) „Odvozeno z dob, kdy lesní cesta byla nepovolaným osobám zakázána bývalým majitelem lesa.“ (*Mittel Riegel – Závory*.) Původní návrhy ekvivalentů pro *Mittel Riegel* zněly *Lesní zábrana* a *Příčka*, druhé pojmenování pochází z poválečných vojenských map. Okresní názvoslovný sbor diskutoval nejprve návrhy *Závora* a předložkové *U závor*, v konečném schvalovacím řízení bylo zvoleno plurálové jméno *Závory*. Zajímavé je, že jak *Závory*, tak starší varianta Vojenského zeměpisného ústavu *Příčka* koexistují doposud, mají ale různou fixaci. *Příčka*, objevující se pouze v turistických mapách, označuje horský hřebítek, *Závory*, součást standardizované anoikonymie, pak vlastní kótu 752 m. Je ale třeba říci, že ani jedno ze jmen se v běžném úzu nevyskytuje.

V současném názvosloví najdeme ještě jedno homonymní jméno *Závory*, které označuje křižovatku lesních a turistických cest paradoxně velmi blízko *Závorám* (752 m). Německé jméno, původně označující lesní oddělení, znělo *Zirkel*,³²⁷ v předválečných průvodcích počesťované na *Cirkl*. Současné jméno křižovatky vzniklo chybnou lokalizací popisovaného názvu *Mittel Riegel / Závory*, je však již zažitě a komunikačně výrazně zatížené, navíc označuje jiný typ objektu a z toho důvodu není třeba tuto homonymii odstraňovat.

³²⁵ SCHWARZ, 1934a, s. 148. K významu a rozšíření oronymického apelativa „Riegel“ v Čechách viz MALENÍNSKÁ, 2007. J. Malenínská cituje ze Schlesisches Wörterbuch W. Mitzky a uvádí, že ve slezském nářečí topolexém „Riegel“ označoval „daleko do údolí vybíhající horský hřbet, který je roztrnát“. (s. 25) Terénní situace (zejména v případě *Riegel/Závorník*) tomuto popisu odpovídá.

³²⁶ REJZEK, 2009, s. 72n.

³²⁷ Jméno prý pochází od kruhovitě výsadby nových stromků (RESSEL, 1931, s. 44).

Topolexém „Riegel“ se v německé anoikonymii Jizerských hor objevuje vícekrát, některé objekty ale český ekvivalent nezískaly (*Riegelhne* nad Hejnicemi,³²⁸ *Riegel* ve Smržovce, *Stein Riegel* u Tanvaldu,³²⁹ *Steinriegel* u Bedřichova³³⁰), jiné mají samostatné pojmenování (*Riegelweg* pod *Riegelhne* – v současnosti *Rauscheckova cesta*). Podle Ressela se také výrazná *Smědavská hora* původně nazývala *Riegelberg*.³³¹

4.2.1.1.3 Další překladová jména

Překlad původního oronyma, zajišťující zachování sémantické kontinuity pojmenování, byl přirozeně zdaleka nejběžnějším způsobem obohacování českojazyčné anoikonymie v období před „první vlnou“ standardizace i po ní. Další překladová oronyma zachovávají obdobné názvotvorné postupy. Z významnějších objektů sem patří například *Kahlsteine* / *Lysé skály*, *Pferdekopf* / *Koňská hlava*, *Scharfberg* / *Ostrý*, *Friedländer Zinne* / *Frýdlantské cimbuří*, *Grüner Lehnstein* / *Zelený kámen*, *Maxdorfer Berg* / *Maxovský vrch*, *Staffenberg* / *Staffenův vrch*, *Böhmsloch* / *Böhmova kotlina*, *Hruškové skály* / *Birnbaumfelsen*, *Törmelfelsen* / *Věžní skály*, *Birkenberg* / *Březový kopec*, *Lange Berg* / *Dlouhý kopec*;³³² z méně významných, reprezentovaných hlavně samostatnými skalními útvary, zmiňme například jména *Köhlermütze* / *Uhlířova čapka*, *Amboss* / *Kovadlina*, *Brechstein* / *Zlomený kámen*, *Glocke* / *Zvon*, *Rotsteine* / *Červené skály*, *Wilde Marie* / *Divá Máří*, *Hahnenkamm* / *Kohoutí hřeben*, *Gralsturm* / *Věž grálu*, *Franzosensteine* / *Francouzské kameny*, *Räuberhöhle* / *Loupežnická jeskyně*, *Pilzstein* / *Houba* a mnoho dalších.

4.2.1.2 Samostatná oronyma (typ 3)

Ze 74 analyzovaných oronym, standardizovaných v 50. letech, vykazují příslušnost k typu 3 Skálové typologie následující:

- *Jungferschrittlahne* / *Mniškový vrch* – německé jméno hřebene, resp. jeho svahu spadajícího k pravému břehu Černé Nisy nad Rudolfovem je spojeno s lokálními pověstmi, český ekvivalent pochází od Lesní správy Kateřinky podle mniškové kalamity v této lokalitě. S touto lokalitou je spojeno více pojmenování, avšak s různou fixací. Staré německé pojmenovací varianty (fixované spíše na jižní část) zněly *Steinriegel* – *Steinberg*; oronymum *Jungferschrittlahne* v některých pramenech zužovalo svou fixaci jen na skalnatý vrcholek (kóta 742 m), který se ale někdy označoval jako *Jungfernsteine*³³³ nebo také *Kretstein* – *Kröttstein*.³³⁴ V současnosti zde figurují tři jména: v turistické mapě je

³²⁸ KAUSCHKA, 1923, s. 123.

³²⁹ SCHWARZ, 1934a, s. 148.

³³⁰ RESSEL, 1903–1905, s. 289.

³³¹ RESSEL, 1933a, s. 29. K oronymu *Wittigberg* / *Smědavská hora* viz kap. 4.4.3.3.3.

³³² Hřeben oddělující údolí Černé Desné a Černé říčky. V podrobné Matouschkově mapě (MATOUSCHEK, 1927) je místo oronyma *Lange Berg* uveden *Hölleberg*, ten však leží na protější straně údolí (FINKE, 1902, s. 219; SOBKOVÁ, 1993, s. 15).

³³³ RESSEL, 1931, s. 42.

³³⁴ Takto v lesnických mapách z první poloviny 19. století (JÍLEK, 1979, s. 116).

údolí toku Černé Nisy nazváno *Panenská stráň*, kóta 742 m nese předložkové jméno *Pod přehradou* a jméno *Mniškový vrch* najdeme severně odtud (ne však ve funkci oronyma, ale jako pozemkové jméno). Databáze Geonames naproti tomu jméno *Panenská stráň* vůbec neuvádí.

- *Lange Farbe* / *Brdo* – výklad jména viz kap. 6.2.1.1.
- *Pfingsthübel* / *Březový vrch* – německý název souvisí s apelativem „Pfingsten“ (Svatodušní svátky), jaká skutečnost vedla k tomuto pojmenování, se zjistit nepodařilo. Starší pojmenování znělo *Wachstein*.³³⁵ V češtině podle březového porostu.
- *Steinköppel* / *Homole* – v obou jazycích reflexe tvaru. Původní návrhy zněly *Kamenné hlavy* a *Hřbítec* a na základě poválečné speciální mapy i *Skalky*, názvoslovný sbor zvolil jiné apelativum.
- *Dressler Hübel* / *Hřbítec* – k německému oronymu viz kap. 5.1.1.3, v češtině motivováno táhlým tvarem objektu.
- *Jörgstein* / *Javorový vrch* – viz kap. 5.1.1.3.
- *Pilzeberg* / *Milíř* – podrobně viz kap. 5.4, na turistické mapě je v závorce uveden i název *Hvězda* (jeho původce se nepodařilo zjistit), motivací je pravděpodobně fakt, že se z vrcholu hvězdovitě rozbíhá několik lesních průseků a pěšin.
- *Welz* / *Rozmezí* – *Welz*, resp. *Welzstein* je výrazný skalní útvar, v jehož blízkosti se scházely hranice bývalého libereckého, frýdlantského a semilského panství. To motivovalo novodobý český název, jenž byl ale přenesen na nedaleký, komunikačně významnější objekt – nejvyšší místo lesní silnice mezi Kristiánovem a Čihadly. V databázi Geonames je tento název umístěn nelogicky zhruba o kilometr severovýchodněji. Vlastní skalní objekt se v českých turistických mapách označuje jako *Jelení skála* (stejně jako nedaleký *Jelení potok* / *Bergwasser*), původní německé jméno je dodnes uchováno v pojmenování blízké lovecké chaty *Velcovka* / *Welzhütte*. Původ německého označení *Welz* (také v pravopisné variantě *Wels*) je nejasný, bývá odvozován buď od apelativa „Fels“ (skála),³³⁶ nebo „wälzen“ (valit).³³⁷
- *Hoher Berg* / *Žulový vrch* – při pohledu z Liberce výrazná krajinná dominanta, odtud německé jméno, české reflektuje četné lomy na žulu nacházející se na úbočí vrchu. Předválečné průvodce jméno doslovně překládaly jako *Vysoký vrch*. Oronymum *Žulový vrch* použil jak poválečný průvodce,³³⁸ tak speciální mapa, tudíž bylo potvrzeno Názvoslovnou komisí. Nejstarší německé vojenské mapy uváděly pojmenování *Ladungs Berg* (motivované pravděpodobně dřevařstvím).

³³⁵ SYROWATKA, 1929, s. 87.

³³⁶ RESSEL, 1933a, s. 34; HÜBLER, 1902, s. 471.

³³⁷ SCHWARZ, 1934a, s. 471.

³³⁸ PATOČKA, 1950.

- *Hainskirche / Hejnický vrch* – viz kap. 4.4.3.4.
- *Zimmerlehne / Jelení stráň* – německý název se odvozuje od tesařského dříví („Zimmerholz“), které se zde těžilo.³³⁹ Český název podle výskytu jelenů, až do 50. let se užívalo kvazideantroponymické jméno *Zimmrova stráň*. V některých poválečných mapách, například v prozatímní vojenské mapě z roku 1951, se používalo i uměle vytvořené jméno *Jizerník*, s nímž se lze v některých vlastivědných publikacích setkat dodnes. Vrcholové skály se německy jmenovaly *Törmelfelsen*, česky *Věžní skály*.
- *Sieghübel / Jizera* – viz kap. 3.2.3.2.
- *Schwarzberg / Kančí vrch* – viz kap. 4.2.1.1.
- *Wittigberg / Smědavská hora* – viz kap. 4.4.3.3.3.
- *Kalmrich / Tišina* – viz kap. 4.2.1.1.2.
- *Farbenberg / Bučina* – viz kap. 6.2.1.1.
- *Buchstein / Hvězda* – viz kap. 5.1.3.1.
- *Bramberg / Krásný* – viz kap. 4.2.1.3.2.
- *Tomskoppe / Loučenský vrch* – viz kap. 5.1.1.1.
- *Klötzer Berg / Mšenský vrch* – německy „Pařezový vrch“, česky podle blízké místní části Jablonce nad Nisou, srov. též kap. 5.4.
- *Königshöhe / Nekras* – viz kap. 5.2.1.1.
- *Seibthübel / Slovanka* – viz kap. 5.1.1.1.
- *Finkstein / Vyhlička* – viz kap. 5.1.1.1.
- *Quarre / Plochý vrch* – viz kap. 4.2.1.2.1.
- *Höllenturm / Smrčina* – německé označení pro tuto vyvýšeninu, jež se nachází na jihovýchodním okraji dnes bezejmenného hřebene (původně *Hüttenbruchkamm* podle lomu na křemen pro kristiánovskou sklárnu³⁴⁰), uvedené v podkladech Návoslovné komise je chybné. Jméno *Höllenturm* obsahuje už speciální mapa z 30. let a bylo zřejmě vytvořeno na základě mylné analogie se jménem *Höllentump* (*Pekelná tůň* na potoku *Jedlová* na úpatí tohoto vrchu). Německé prameny totiž pro tento vrch žádné jméno neuvádějí. Poválečné vydání speciální mapy pak již obsahuje pojmenování *Smrčina*; je možné, že jméno bylo utvořeno jako systémová opozice k nedalekému objektu *Bučina / Farbenberg* (taktéž už ve speciální mapě). V této souvislosti je pozoruhodné, že jiná, dominantnější návrší v okolí *Smrčiny*, jež své německé názvy měla, česky pojmenována nebyla: *Hüttenberg*, *Signal*³⁴¹ – *Hüttenbruch* a *Sichelberg*. Pouze posledně jmenovaný objekt byl později pojmenován česky: turistická mapa i Geonames shodně uvádějí

³³⁹ RESSEL, 1933a, s. 35.

³⁴⁰ NOVÝ, 2007, s. 38.

³⁴¹ Oronymum *Signal* nejspíš nebylo lidové jméno, uvádí jej pouze Matouschkova speciální mapa (MATOUSCHEK, 1927).

oronymum *Dlouhá seč*, pravděpodobně inspirované apelativem „sicheln“ (žít, sekát [trávu]) ve výchozím německém pojmenování.³⁴²

Vznik samostatných jmen odráží aplikaci zásad, jimiž se Názvoslovná komise řídila. Samostatná jména nahrazovala deantroponymická (i domněle) jména (*Pilzeberg* / *Milíř*, *Dressler Hübel* / *Hřbítek*, *Jörgstein* / *Javorový vrch*, *Tomskoppe* / *Loučenský vrch*, *Finkstein* / *Vyhlídka*, *Seibthübel* / *Slovanka*, *Königshöhe* / *Nekras*, *Bramberg* / *Krásný*) nebo jména etymologicky nejednoznačná (*Lange Farbe* / *Brdo*, *Welz* / *Rozmezi*, *Kalmrich* / *Tišina*, *Farbenberg* / *Bučina*, *Quarre* / *Plochý vrch*). Další samostatná česká jména vznikla z důvodu odstranění potenciální homonymie (*Schwarzberg* / *Kančí vrch*, *Steinköppl* / *Homole*, *Hoher Berg* / *Žulový vrch*), jiná byla zvolena tak, aby tvořila sémantickomotivační celek s jinými anoikonymy (*Wittigberg* / *Smědavská hora*, *Klötzer Berg* / *Mšenský vrch*). Některá ze samostatných českých pojmenování byla převzata ze speciálních map, revidovaných v letech 1946–1947, resp. z běžně užívané předválečné anoikonymie (*Höllenturm* / *Smrčina*, *Buchstein* / *Hvězda*, *Sieghübel* / *Jizera*). Za některými změnami sémantické motivace stojí pravděpodobně dobové sociokulturní aspekty (*Hainskirche* / *Hejnický vrch*, *Pfingsthübel* / *Březový vrch*, *Jungferschrittlahne* / *Mniškový vrch*).

4.2.1.2.1 Quarre / Plochý vrch

Quarre / *Plochý vrch* je označení vyvýšeniny (939 m n. m.) severovýchodně od Smědavy. Neobvyklé německé jméno je nejasného původu, němečtí badatelé jej považují za onomatopoické,³⁴³ případně může reflektovat nějaké prostorové vztahy (od apelativa „quer“, napříč).³⁴⁴ Starší označení tohoto objektu, doložené z lesní mapy z počátku 19. století, znělo ale *Hinterberg*³⁴⁵ (celé zdejší polesí se jmenovalo *Hinterborn* / *Zadní studánka*). Toto označení později změnilo svou fixaci a pojmenovává jiný vrch o necelý kilometr jihozápadněji (*Hinterberg*, v 50. letech standardizováno jako *Zadní kopec*). *Hinterberg* je uveden i v I. vojenském mapování, ale jeho lokalizace se z tohoto mapového podkladu nedá přesně určit, II. vojenské mapování tuto lokalitu překvapivě vůbec nezaznamenává. Německé jméno *Quarre* je dodnes uchováno v názvu Přírodní památky *Quarré* (rašeliniště), byť původní výslovnost zněla [kvare], tedy krátce.

³⁴² S německým pojmenováním této lokality je spojena jedna nejasnost: Matouschkova mapa (MATOUSCHEK, 1927) uvádí jméno *Sichelberg*, avšak podle Schwarze se tato lokalita jmenuje *Eichelberg* (SCHWARZ, 1934a, s. 117), z té pro změnu vychází jednorázový volný český překlad *Žaludový kopec* (KINSKÝ, 1932). Je očividné, že v případě dvojice *Sichelberg* – *Eichelberg* jde o záměnu počáteční hlásky pramenící z chybného čtení. Která z podob je ale správná, nelze rozhodnout. Jiné prameny týkající se jablonecké topografie a názvosloví tuto lokalitu neuvádějí.

³⁴³ Např. RESSEL, 1933a, s. 34. S tímto výkladem nesouhlasí K. Klindert, podle něhož jde skutečně o slovo cizího (nejspíš francouzského) původu (KLINDERT, 1915, s. 61).

³⁴⁴ Podle Nevrlého jde o mladé jméno a souvisí s kvadratickým rozměřováním lesů (NEVRLÝ, 1996b, s. 252). O tom, že může jít o mladší, možná úřední jméno, svědčí to, že se v mapových podkladech objevuje až od konce 19. století (II. vojenské mapování jej neuvádí).

³⁴⁵ NEVRLÝ, 1996b, s. 252.

Před rokem 1938 se jméno obvykle ponechávalo v původním znění. Výjimkou jsou dva ekvivalenty, *Předěl*³⁴⁶ a *Příčnice*.³⁴⁷ První z nich je s největší pravděpodobností motivován rozvodím mezi Baltským a Severním mořem, jež vede přímo přes *Plochy vrch*, *Příčnice* spojuje německé jméno právě s apelvativem „quer“. Jeden z návrhů, který v 50. letech podali informátoři, vychází z této podoby – *Na příčnici*. V této souvislosti je zajímavé, jak byl tento návrh vysvětlován: „V místě se křížuje několik průseků.“³⁴⁸ Jde zde vlastně opět o určitou formu adideace, tedy jevu, jenž je přítomen v podkladech pro revizi pomístního názvosloví velmi často. Druhý návrh, jak *Quarre* přejmenovat, zněl *Plochy*, jenž reflektuje tvar orografického objektu. Okresní názvoslovný sbor posléze vybral druhé jmenované a doplnil jej oronymickým apelvativem (*Plochy vrch*). Výše zmiňované jméno *Předěl* ale nezmizelo, použil jej i turistický průvodce z roku 1950³⁴⁹ a v turistických materiálech figuruje dosud. Změnila se však jeho fixace, označuje významnou křižovatku turistických cest nedaleko vlastního, turisticky nepřístupného vrcholu *Plochého vrchu*, resp. sedlo mezi *Plochým vrchem* a *Klínovým vrchem*.

Jen pro doplnění uvedme, že motivačně nejasné oronymum *Salabecz* / *Salaberg*, doložené v listinných pramenech z druhé poloviny 16. století (viz kap. 3.2.1), bývá ztotožňováno právě s dnešním *Plochým vrchem*.³⁵⁰

4.2.1.2.2 Další samostatná jména

Nezávisle tvořených českých ekvivalentů, jež nedodržují původní sémantickou motivaci německého jména, po roce 1945 přibývá, byť ne ve velké míře. Avšak ve srovnání s českou anoikonymií užívanou před rokem 1938 (zejména v turistických průvodcích) je podíl takových jmen vyšší. I tato jména byla později postupně včleňována do standardizovaného názvosloví. V aktuální databázi Geonames se k typu 3 Skálové typologie řadí například tato oronyma: *Börnerkaspersbruch* / *Desenský hřeben*, *Hofmanns Berg* / *Nad Zátisím*, *Steinköppel* / *Kání hnízdo*, *Liebiegwarte* / *Liberecká výšina*, *Niederbauersberg* / *Na chatkách* (na katastru Hejnic, též *Na hrátkách*, lidově *Nýdr*), *Nickelkoppe* / *Severák*, *Sauschutt* / *Nad lomem*, *Siegmundshöhe* / *Horka*, *Namenlos* / *Čihadlo*, *Dessner Berg* / *Černý kopec*, *Iserberg* / *Dlouhá skála*, *Kesselsteine* / *Liščí kameny* (pouze turistická mapa). V některých případech se německé jméno fixovalo na širší lokalitu než v současnosti. Podstatné je, že rozdíl mezi motivací německého a českého jména obvykle vychází z faktu, že český pojmenovatel původní německé označení vůbec neznal. Zpravidla se to týká méně významných objektů (častěji pozemkových jmen než oronym), jejichž německé jméno bylo zaznamenáno jen v podrobnějších mapách nebo ojediněle zmiňováno ve vlastivědné literatuře.

³⁴⁶ KINSKÝ, 1934.

³⁴⁷ LÁZŇOVSKÝ, 1937, s. 227.

³⁴⁸ Z podkladů revize pomístního názvosloví.

³⁴⁹ PATOČKA, 1950.

³⁵⁰ NEVRLÝ, 1996b.

4.2.1.3 Adaptovaná oronyma (typ 1 a 4)

Jak už bylo řečeno, jediným zástupcem typu 1 v anoikonymickém souboru standardizovaném v 50. letech je *Rapická hora* (*Rapplitzberg*), typ 4 zde nenajdeme vůbec. Tento fakt odpovídá zásadám, jimiž se Návoslovná komise řídila. Jména nově vznikající a užívaná paralelně vedle standardizace byla přirozeně tvořena podobnými postupy z běžných českých deapelativních základů. Avšak vzhledem k tomu, že pojmenovací aktivity již nebyly omezovány striktními pravidly standardizace, mohou taková oronyma obsahovat z pohledu spisovné apelativní slovní zásoby různé nestandardní prvky hláskové, tvaroslovné nebo lexikální. A mnohdy, vlastně v rozporu s původními zásadami Návoslovné komise, také zachovávají svou německou podobu (*Na kneipě*, *Bramberk*, *Vinkl*, *Štolpich*, *Krojčenk*, *Hemmrich*, *Frajšic* a jiné) anebo dosud uchovávají původní německá osobní jména (*Jůzlův kopec*, *Staffenův kopec*, *Posseltův vrch*). V posledních letech je navíc vidět, že také standardizace (Základní mapa ČR 1 : 10 000, resp. databáze Geonames) zohledňuje jména, která žijí v lidovém úzu a v zájmové komunikaci ve své původní německé formě nebo různě adaptovaná, a postupně je do svého systému včleňuje.

Podmínkou integrace německých jmen je intenzivnější kontakt mezi německým a českým etnikem. Objevují se tedy v obydlených areálech, kde byla do určité míry zachována sídelní kontinuita, již věrně reflektují (k tomu viz kap. 3.3.3, 5.1.1.1).³⁵¹ Mimo sídelní areály jsou taková anoikonyma zastoupena výjimečně. Značkovost ani cizí forma, byť v různé míře adaptovaná do českého jazykového systému, nejsou překážkou plnění základních onymických funkcí, a tak jsou tato jména i nadále součástí komunikačního procesu. Je ale třeba zdůraznit, že substrátová německá pojmenování jsou v současné anoikonymii Jizerských hor výrazně periferní formálně-sémantickou skupinou, tvořící pouhých 5–6 % celkového počtu pomístních názvů.

Obraz dnešní standardizované oronymie podle Skálovy klasifikace je tedy oproti stavu v 50. letech obohacen i o zástupce typů 1 a 4. Mezi oronyma typu 1, jež jsou charakterizována různou mírou hláskové, morfologické a slovotvorné adaptace na český jazykový (onymický) systém,³⁵² patří *Kelbeloch* (*Kälberloch*, v turistické mapě *Rozdvojený kopec*), *V Šupáku* (*Schuppengrund*), *Na krojčenu* (*Kreuzschenke*), *Šenkhán* (*Schenkenhahn*), *Palcát* (*Balzerberg*, viz kap. 5.1.1.1), *Na kneipě* (*Kneipe*), *Na Biňáku* (*Bienerberg*, viz kap. 5.1.1.1). Kromě toho lze k tomuto typu zařadit zachovaná deantorponymická jména: *Bémova kotlina* (*Böhmsloch*), *Bínův vrch* (*Bienerberg*), *Pohlův vrch* (*Pohlberg*), *Posseltův vrch* (*Posseltsberg*), *Scholtzův vrch* (*Scholzberg*), *Staffenův vrch* (*Staffenberg*) a *Veisův kopec* (*Weisskippe*). Typ 4 je zastoupen jmény místních částí:³⁵³ *Bramberk* (*Bramberg*, orografický

³⁵¹ Srov. též STEIN, 2006, s. 413–414.

³⁵² K tomu viz OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ – KNAPPOVÁ – MALENÍNSKÁ – MATÚŠOVÁ, 1995, s. 228n.

³⁵³ Vzhledem k terénní situaci lze některá z nich řadit i k oronymům.

objekt je i nadále označen „neživým“ jménem *Krásný*, viz kap. 4.2.1.3.2), *Velký Semerink*, *Malý Semerink* (*Grosse, Kleine Semmering*), *Frajšic* (*Freischütz*), *Krévinkl* (*Krähwinkel*), *Vinkl* (*Winkel*) a *Grund* (*Grund*).

Ještě o něco větší zastoupení typů 1 a 4 obsahuje současná turistická mapa nebo vlastivědné texty. Vedle výše zmíněných obsahuje například jména místních částí *Šeflek* (*Scheffelecke*, viz kap. 5.1.1.1) a *Hemrich* (*Hemmrich*). V lidovém úzu existují například toponyma *Heleštejn* (místní část Desné), *Váberloch* (místní část Albrechtic) nebo zmíněný *Nýdr* (návrší u Hejnic); také tři z místních částí Nového Město pod Smrkem (těsně za hranicí sledované oblasti) zachovávají svou německou podobu: *Hoflade*, *Mázlovka*, *Švajcák*.

Formálně počeštěná oikonyma, jako jsou *Tanvald*, *Šumburk*, *Frýdlant* nebo *Raspenava*, případně názvy jiných objektů jako například ubytovacích zařízení (*Hotel Darre*), loveckých chat (*Velcovka* z německého *Welzhütte*) nebo komunikací (*Famberka*, *Darrská cesta*) do této práce nezahrnujeme. Substrátovým hydronymům se věnujeme v kap. 4.2.2.

4.2.1.3.1 Počeštěná jména – etymologie

Výše uvedené příklady jmen, jež byla různým způsobem a různou měrou adaptována do češtiny, jsou vzhledem k zachování deformovaných německých komponentů motivačně neprůhledná, značková, fungují jako *propria tantum*. Jaká je jejich etymologie?

Kelbeloch nad Dolním Polubným je zjednodušená podoba původního *Kälberloch*, jež skutečně vychází z apelativa „Kalb“ (tele) a upomíná na lokální událost.³⁵⁴ Turistická mapa naproti tomu pojmenovává tuto lokalitu nezávisle: *Rozdvojený kopec*. Postranní údolí v Lučanech nad Nisou dodnes nese jméno *V Šupáku*. Silně deformovaná, redukováná a slovtvorně adaptovaná česká podoba má základ ve jménu *Schuppengrund*, jehož určující část znamená dřevník.³⁵⁵ Jen pravopisně upravenou formu *Šupngrund* užíval B. Kinský.³⁵⁶ Pro místní část Kořenova, oficiálně pojmenované *Tesařov*, se v místním úzu používá adaptované jméno *Šenkhán* (též femininní *Šenkhána*). Původní název *Schenkenhahn* souvisí s hostincem, který se zde nacházel.³⁵⁷ Sedlo mezi Lučany a Smržovkou se lidově nazývá *Krojčenk* (Geonames: *Na krojčenu*; název autobusové zastávky: *Lučany nad Nisou, Krojčenk*). Hláskově adaptované jméno dodnes upomíná na zaniklý hostinec *Kreuzschenke*,³⁵⁸ jež některé předválečné průvodce překládaly jako *hostinec Na křižovatce*. Dvě z místních částí Lučan nad Nisou se jmenují *Frajšic* a *Krévinkl*. Zatímco první ze jmen opět navazuje na jméno zaniklého německého hostince *Zum Freischütz*³⁵⁹ („U Čarostřelce“, i toto jméno se

³⁵⁴ SCHWARZ, 1934a, s. 99. A. Friedrichová odvozuje pojmenování, jež uvádí v nářeční podobě *Kälberlouch*, od „Hirschkalb“ (kolouch), na místě se prý střídali mladí jeleni (FRIEDRICH, 1942, s. 146).

³⁵⁵ SCHWARZ, 1934a, s. 44.

³⁵⁶ KINSKÝ, 1932.

³⁵⁷ SCHWARZ, 1934c, s. 35. V dnešním úzu se kromě jména *Šenkhán* používá i označení *Beseda* (podle motorestu).

³⁵⁸ SCHWARZ, 1934a, s. 42.

³⁵⁹ SCHWARZ, 1934a, s. 43.

v průvodcích z 30. let doslovně překládalo), druhé ze jmen odkazuje k posměšnému přezdívkovému jménu *Krähwinkel* (doslova „Vraní kout“). Toto označení není v německé toponymii ojedinělé, jde o „bekannter Spitzname für einen abgelegenen Ortsteil.“³⁶⁰

Místní části Janova nad Nisou nesou počestěná označení *Velký* a *Malý Semerink*. Německé podoby *Grosse*, *Kleine Semmering* vznikly transonymizací názvu *Semmering*, známé železniční trati překonávající stejnojmenný průsmyk v Dolním Rakousku. Motivací byla poloha místních částí ve svazích nad údolím Bílé Nisy a především silnice, které se jimi vinou, a vzdáleně tak připomínají horskou železnici.³⁶¹ Dva názvy místních částí *Winkel*³⁶² (Bílý Potok) a *Grund* (Smržovka) vznikly pouhou proprializací toponymického apelativa a přešly i do českého systému (*Vinkl*, *Grund*). Lidový název místní části Desné *Helešejn* odvozuje své pojmenování od *Höllesteine* („Pekelné kameny“), lokality u nedalekých vodopádů Černé Desné.³⁶³

Hemmrich bylo lidové označení horní části Oldřichova v Hájích a okolních svahů a také dnešního *Oldřichovského sedla* (*Hemmrichsattel*, *Hemmrichpass*; *Hemmrichberg*, *Ober Hemmrich*, v I. vojenském *Hemerich*). Sidelní areál jakožto místní část Olřichova později získal úřední označení *Philippsgrund* (1734),³⁶⁴ česky *Filipka*. Ani *Philippsgrund*, ani *Filipka* do lidového úzu ale nikdy nepřešly. Původní německé označení *Hemrich* se v turistických mapách a vlastivědných textech používá dosud. Lidová etymologie jej spojuje s místními pověstmi o poustevníkovi – eremitovi,³⁶⁵ popř. s osadníkem Hansem Emmerichem.³⁶⁶ Toponymum lze ale interpretovat jako dvoučlenné „Hemmberg“,³⁶⁷ s určovanou složkou *-rich* a určující *hemm-*. Základní komponent *-rich* je silně nářečně deformovanou podobou oronymického apelativa „Berg“³⁶⁸ a určující část zřejmě vychází ze slovesa „hemmen“ (brzdit).³⁶⁹ Vzhledem k tomu, že přes tuto lokalitu vedla již od středověku obchodní stezka spojující Liberecko a Frýdlantsko (resp. Lužici), je tento výklad velmi pravděpodobný.³⁷⁰

³⁶⁰ GIERACH, 1934, s. 23. Totéž toponymum bylo užito i na katastru nedaleké Smržovky, to ovšem do českého oficiálního názvosloví přešlo v překladově podobě *Vraní Kout*, lidově se ale stále užívá tvar *Krévinkl*.

³⁶¹ FINKE, 1902, s. 107. Transonymizace *Semmeringu* je celkem častá, obvykle však na železniční tratě (viz i STEIN, 2006, s. 420). Zatačkovité okresní silnici v liberecké čtvrti Ruprechtice se v úzu také říkalo *Semmering* (MIETHIG, 1938, s. 95).

³⁶² Apelativum „Winkel“ (kout) bylo v pojmenování zejména místních částí velmi frekventovaným určovaným komponentem, např. již zmíněný *Krähwinkel*, dále *Seibtwinkel*, *Huyerwinkel*, *Hirschwinkel* atd. Podobně jako synonymní toponymická apelativa „Loch“ a „Ecke“ sloužilo k označení lokalit ležících stranou, v postranních údolích apod.

³⁶³ SOBKOVÁ, 1993, obrazová příloha.

³⁶⁴ *Philippsgrund* podle hraběte Philippa Josefa Gallase, majitele tehdejšího frýdlantského panství (GIERACH, 1932, s. 43).

³⁶⁵ NEVRLÝ, 1983, s. 235.

³⁶⁶ GIERACH, 1932, s. 43.

³⁶⁷ GIERACH, 1932, s. 43.

³⁶⁸ Viz např. SCHWARZ, 1934c, s. 53n; GIERACH, 1935, s. 64. Srov. s oronymem *Kalmrich* (4.2.1.1.2).

³⁶⁹ To potvrzuje i HÜBLER, 1902, s. 34.

³⁷⁰ Stejnou motivaci (nutnost brzdit na prudce se svažující cestě) vykazuje i pojmenování skalky pod Smědávou *Hemmstein*, česky *Brzda*, dříve i název celého lesního oddělení (RESSEL, 1933a, s. 34).

Zmíněná novoměstská jména *Hoflade*, *Mázlovka*, *Švajcák* žijí hlavně v mluveném úzu, databáze Geonames zaznamenává pouze oronymum *Mázlovka*, jež pojmenovává drobnou vyvýšeninu na severovýchodě města. Původní název zněl *Pfarrberg* („Farní vrch“), pozdější jméno je odvozeno od zaniklé Mazelovy porcelánky. Lokalitu *Hoflade* Geonames označuje umělým jménem *Na Výsluní*. Uzuální název je motivován existencí původního panského zemědělského dvora (*Meierhof*), jehož pozemky na konci 18. století Nové Město pod Smrkem odkoupilo a kterým se začalo říkat *Hofladenfelder/Hoflade*. Jméno *Švajcák* (pouze v lidovém úzu) vychází ze zaniklého hostince *Zur Schweizermühle*.³⁷¹

Jméno *Kneipe* bylo posměšným označením lovecké chaty v blízkosti hory Jizery.³⁷² Postupně rozšířilo svou fixaci i na blízké návrší s rašeliništěm a křižovátku cest a v nezměněné, jen morfologicky zformované podobě přešlo i do českého názvosloví. Zatímco předválečné materiály užívaly bezpředložkový tvar *Kneipa* (*Knejpa*), současné prameny (turistická mapa, databáze Geonames) užívají předložkovou formu *Na kneipě*. Pravopisné ztvárnění v současné regionální literatuře kolísá, avšak uvedené zdroje důsledně dodržují německý pravopis -ei-.

4.2.1.3.2 Bramberg / Krásný – Bramberk

Německé jméno *Bramberg* označovalo jednak výrazný vrchol (797 m), jednak později založenou místní část Lučan nad Nisou rozprostírající se na jeho jihovýchodních svazích. E. Schwarz uvádí několik starších podob tohoto jména: *Brandberg*, *Branberg*, *Braunberg*, *Bremberg*, *Bramberg* s poznámkou, že nelze jednoznačně rozhodnout, zda vychází podoba jména zněla „Brandberg“ (Spálený vrch), nebo „Braunberg“ (Hnědý vrch).³⁷³ Pravopisně fixovanou nářeční výslovnost *Bromberg* zachycují některé starší české prameny.³⁷⁴ Tato podoba inspirovala třetí možný, avšak nejméně pravděpodobný výklad jména, který jej spojuje s apativem „Brombeere“ (ostružiny), popř. se středohornoněmeckým výrazem *brāme* (trní).³⁷⁵ S ohledem na výslovnost pak Schwarz dodává, že jako nejpravděpodobnější se jeví *Braunberg*; pro *Brandberg* naopak hovoří spodoba hláskové skupiny -ndb- v -mb-, doložená i u jiných jmen.³⁷⁶ Při interpretaci jména je ale třeba brát v potaz také mimojazykové vlivy: požár anebo vypalování lesa je v toponymii mnohem častější pojmenovací činitel než poukaz na hnědou barvu objektu. Hnědá barva svou dominancí v přírodě popírá identifikační a diferenciací funkci toponym, což je v zásadě proti psychologii pojmenování přírodních objektů.³⁷⁷ Tento fakt platí i pro Jizerské hory: s označením hnědé barvy se setkáme pouze u jména *Braune Wittig* / *Hnědá Smědá*; přívlastek zde byl navíc užit primárně k diferenciaci od

³⁷¹ TIMA, 2010.

³⁷² RESSEL, 1933a, s. 38.

³⁷³ SCHWARZ, 1934a, s. 35; GIERACH, 1934, s. 14.

³⁷⁴ *Kafkův ilustrovaný průvodce po Král. českém. Krkonoše a Jizerské hory*, nedatováno, [ca 1910], s. 46; Inventář KČT (KČST), inv. č. 157, SOKA Liberec.

³⁷⁵ S ohledem na místní dialekt tento výklad striktně odmítá i Schwarz (SCHWARZ, 1934a, s. 35).

³⁷⁶ GIERACH, 1934, s. 14.

³⁷⁷ Srov. ŠMILAUER, 1966, s. 158; ŠTĚPÁN, 2004.

významnějších zdrojnic *Smědé (Bílá, Černá Smědá)*, než pro vyjádření charakteru vodního toku. Je tedy pravděpodobné, že oronymum je skutečně motivováno apelativem „Brand“.³⁷⁸

V současné anoikonymii (včetně databáze Geonames) označuje původní jméno *Bramberk* (tedy typ 4 podle Skálovy typologie) pouze místní část Lučan, zatímco vlastní orografický objekt nese umělé jméno *Krásný* (dvojice *Bramberg – Krásný* tedy odpovídá typu 3). Jméno *Krásný* ve formě substantivizovaného adjektiva je novodobé a bylo prosazováno už od konce 40. let. Pracovníci okresního názvoslovného sboru si uvědomovali nejasný původ německého názvu, a tak pravopisně počeštěné jméno *Bramberk*, ač bylo zejména turisty před druhou světovou válkou i po ní běžně užíváno, se v případě vrchu rozhodli nahradit umělým názvem *Krásný*. Jméno navrhla lektorka názvosloví pro jablonecký okres H. Turková už pro první poválečné vydání speciální mapy a měla to být jakási protiváha k pojmenování nedalekého vrchu *Nekras*.³⁷⁹ Původní návrh původce šetření (SNB Lučany) ovšem zněl *Bráník*, údajně proto, že „vrch chrání město Lučany proti severním povětrnostním vlivům.“ Je možné, že zde hrála roli i shodná náslovná část českého a německého jména. Názvoslovný sbor ale upřednostnil oronymum *Krásný*, jež se sice od té doby užívá téměř ve všech kartografických podkladech, včetně turistických map, nicméně do lidového úzu nikdy nepřešlo (stejně tak jako oronymum *Nekras*).³⁸⁰

Současné užívání konkurenčních oronym *Krásný – Bramberk* vysvětluje terénní situace a s ní související význam příslušných objektů. Vlastní orografický objekt *Bramberg/Krásný* (797 m) je z turistického hlediska neatraktivní. Hlavním cílem turistů je především nedaleká místní část *Bramberk* s turistickým chatami a kamennou rozhlednou. Toto jméno je tedy komunikačně silně zatíženo, zatímco komunikační potřeba používat oronymum *Krásný* neexistuje. „Živým“ jménem je tak pouze *Bramberk*, jenž je v úzu fixováno na celé širší okolí místní části Lučan nad Nisou, a to včetně návrší nad ním.

4.2.2 Německá hydronyma a jejich české ekvivalenty

Revize anoikonymie v 50. letech se v rámci okresů Liberec, Frýdlant a Jablonec nad Nisou týkala překvapivě malého počtu vodních toků. Na území vymezeném dnešními hranicemi CHKO Jizerské hory bylo standardizováno pouze 20 hydronym. Ve finálním přehledu³⁸¹ chybí i významnější vodní toky, jako jsou *Görsbach*, *Voigtsbach*, *Harzdorfer Bach*, *Tannwasser* nebo *Grundbach*, jejichž české ekvivalenty *Jeřice*,³⁸² *Fojtka*, *Harcovský potok*,³⁸³ *Jedlová*, *Smržovský potok* se užívaly vcelku běžně hned po roce 1945.

³⁷⁸ Tento výklad obhajuje i vlastivědný badatel F. Finke (FINKE, nedatováno, [ca 1900]).

³⁷⁹ JÍLEK, 1979, s. 90. K oronymu *Nekras/Královka* viz kap. 5.2.1.1.

³⁸⁰ Zarážející ale je, že základní mapy z poloviny 70. let označují kótu 797 m jménem *Bramberk*, zatímco základní mapy z 90. let uvádějí opět oronymum *Krásný*.

³⁸¹ *Hlavní pomístní názvy kraje Libereckého*, 1957. Seznam standardizovaných hydronym viz Příloha 1.

³⁸² Vojenský zeměpisný ústav použil v poválečné speciální mapě deoikonymické jméno *Chrastavský potok*.

Situace v hydronymii byla poněkud odlišná než u oronym. Řada významnějších vodních toků totiž měla stará česká (na severu Jizerských hor lužickosrbská) jména, jež byla v období vnitřní kolonizace adaptována do němčiny (viz kap. 3.2.2). Při opětovném konstituování české anoikonymie tak byla jednoduše zpětně rebohemizována a tyto rebohemizované podoby následně Návoslovná komise potvrdila. Jde o tato hydronyma: *Blattnei* / *Blatný potok* (a na něm *Blatný* [rybník] / *Blattnei* [Teich]), *Kamnitz* / *Kamenice*, *Klein Kamnitzbach* / *Malý Kamenický potok*, *Desse* / *Desná* (a její zdrojnice, jejichž rozlišující přívlastky byly přeloženy: *Weisse Desse* / *Bílá Desná*, *Schwarze Desse* / *Černá Desná*), *Lomnitz* (*Lonze*) / *Lomnice*, *Rasnitz* / *Řasnice*. Týká se to i předslovanských jmen *Neisse* / *Nisa* (*Lužická Nisa* a *Černá Nisa*) a *Iser* / *Jizera* s jejím přítokem *Klein Iser* / *Jizerka*. Mylnou rebohemizací, resp. reslavizací byla utvořena hydronyma *Sloupský potok* (z německého *Stolpich*) a *Holubí potok* (z původního *Golbich Bach*); k oběma jménům viz dále.

Překladem německých jmen vznikly názvy *Černý potok* (*Schwarzbach*) a *Hájený potok* (*Hegebach*). Německé jméno *Hegebach* souvisí s lesním hospodářstvím (upomíná na starou oboru).³⁸⁴ V průvodcích na začátku 20. století se jméno nepřekládalo, po roce 1918 se používalo osamostatněné *Hege*, turistické průvodce i poválečná speciální mapa používaly po roce 1945 volnější překlad *Hajní potok*. Ten také navrhli členové frýdlantského okresního návoslovného sboru, avšak Návoslovná komise poté na doporučení V. Černého, lektora pro okres Frýdlant, upřednostnila podobu *Hájený potok*, bližší původnímu německému jménu; ta se od té doby běžně používá. Samostatné pojmenování bez vazby na německé jméno nese řeka *Smědá* (*Wittig*, k ní a k souvisejícím anoikonymům viz kap. 4.4.3.3) a *Jelení potok* (německy *Bergwasser*). Jména převzatá z němčiny, odpovídající typu 4 Skálovy klasifikace oronym, v tomto souboru nenajdeme.

Vzhledem k vysokému zastoupení českých (slovanských) jmen vykazuje hydronymie standardizovaná v 50. letech větší míru stability než oronyma uvedená v předchozí kapitole. Jediným jménem, jež se tak v běžně užívané anoikonymii neudrželo, je *Sloupský potok* / *Stolpich*. Jméno potoka *Stolpich*, resp. jeho dvou zdrojnic *Schwarze Stolpich*, *Kleine Stolpich*, se odvozuje od složeného slova „Stollenbach“, tj. štolový potok (jméno souvisí s hornickou činností v jeho povodí), jak potvrzují doklady již z let 1521 a 1559, kde je objekt uveden v podobě *Stolbach*; doklad z roku 1582 odlišuje obě pramenné větve: *bey der weissen stolbach*, *Erbstollen an der schwarzen stolbach*.³⁸⁵ Podoba *Stolpich*, která se od 19. století uvádí v německých mapách a dalších zdrojích, je výsledkem nářeční deformace. Motivace jména včetně jeho vnitřní struktury se zatemnila, o čemž svědčí i fakt, že mladší, úřední

³⁸³ Toto jméno se dnes používá zcela běžně. Na serveru Mapy.cz je ale překvapivě uvedeno označení *Lukášovský potok*. Základní vodohospodářská mapa jméno *Lukášovský potok* používá jako označení horního toku, dále po proudu je uveden už *Harcovský potok*. Všude jinde se ale zmiňuje jen jméno *Harcovský potok*.

³⁸⁴ RESSEL, 1933a, s. 38.

³⁸⁵ GIERACH, 1935, s. 57.

podoby někdy ke jménu přidávaly apelativum „Bach“ – *Stolpich Bach*. Vzhledem k motivační neprůhlednosti přebíraly české materiály jméno v původní formě *Stolpich*, později se pravopis přizpůsobil výslovnosti na *Štolpich*. Toto jméno se běžně užívalo jak před rokem 1945, tak po něm v úzu i v zájmové komunikaci, avšak speciální mapa z roku 1949 a některé další materiály uvádějí umělý ekvivalent *Balvanitý potok*, což byl i jeden z návrhů při revizi názvosloví; Názvoslovná komise ale vycházela z mylného výkladu spojujícího *Stolpich* s lužickosrbským výrazem „stolp“ (sloup). Tuto domněnku vyslovil již v roce 1913 vlastivědný badatel A. Ressel,³⁸⁶ avšak němečtí autoři, zejména E. Gierach, na základě nově nalezených dokladů ve frýdlantském zámeckém archivu tyto výklady později revidovali.³⁸⁷

Na disproporci mezi standardizovaným názvem *Sloupský potok* a lidovou podobou *Štolpich* se upozorňovalo i v regionálním tisku, viz například: „Pro nás, co okolo něj chodíme, pro dřevorubce, lesníky a turisty je to Velký a Malý Štolpich, pro ty, co jsou jen kolem „zeleného stolu“, je to snad Sloupský nebo Balvanitý.“³⁸⁸ Současná standardizace po desetiletích vzala v potaz skutečnost, že se jméno *Sloupský potok* nikdy nevžilo, a pro zdrojnice uvádí jména *Černý Štolpich*, *Bílý Štolpich*. Úsek od soutoku je v základní mapě a databázi Geonames označen oběma jmény *Sloupský potok* (a v závorce *Štolpich*).

Co se týče rozlišujících přívlastků, ačkoliv první doklad (viz výše) hovoří o *Weisse a Schwarze Stolbach*, v německé anikonymii se později ustálila poněkud nesystémová dvojice *Kleine Stolpich*, *Schwarze Stolpich*. V českých materiálech je patrná snaha po sjednocení buď v podobě *Bílý Štolpich*, *Černý Štolpich* (takto například turistická mapa), nebo *Malý Štolpich*, *Velký Štolpich*, jak navrhuje mj. nejrozsáhlejší vlastivěda Jizerských hor: „Vzhledem k četnosti „černobílých“ přívlastků pro toky v severní části Jizerských hor se ale jeví účelnější používat rozlišení na Malý a Velký Štolpich.“³⁸⁹

Stejným přehodnocením motivace prošlo i hydronymum *Golbich*. I toto jméno považoval A. Ressel za slovanské, pocházející ze základu „h/goľb“ (holub).³⁹⁰ Z tohoto výkladu vycházel okresní názvoslovný sbor, jenž potvrdil jméno *Holubí potok* (před rokem 1945 se český ekvivalent nepoužíval). Avšak doklad z roku 1634 *Goldbach*³⁹¹ ukazuje na německý původ („Zlatý potok“). Vysvětlení toho, proč se chybný překlad *Holubí potok* ujal, zatímco *Sloupský potok* ne, tkví ve významu obou toků, nejen v tom vodohospodářském (*Holubí potok* je kratší a méně vodnatý), ale především v turistickém: údolími obou *Štolpichů* vedou turistické cesty, na vodních tocích jsou vodopády, *Štolpich* je často tematizován ve vlastivědné literatuře, naproti tomu *Holubí potok* v turisticky navštěvované lokalitě neleží a není komunikačně

³⁸⁶ RESSEL, 1913, s. 55–56.

³⁸⁷ GIERACH, 1935, s. 57.

³⁸⁸ *Vpřed*, 23. 5. 1961 (Miloslav Nevrlý – osobní fond, SOkA Liberec).

³⁸⁹ KARPAŠ, 2008, s. 97.

³⁹⁰ RESSEL, 1913, s. 55–56.

³⁹¹ GIERACH, 1935, s. 57.

zatížen. Jedním z variantních návrhů, jak *Golbich* přejmenovat, byl *Dvorský potok* – toto jméno bylo motivováno názvem místní části Raspenavy *U dvora* (z německého *Meierhofhäuser*), uvádí jej poválečná speciální mapa a také schematická mapka vodních toků okresu Liberec z počátku 50. let.³⁹² I v současné vlastivědné literatuře se lze výjimečně setkat s tímto jménem a kromě něj ještě s etymologicky „správnou“ variantou *Zlatý potok*.

V průběhu dalších let byly počestěny a standardizovány názvy dalších vodních toků. Vzhledem ke vztahu k původním německým jménům (a v souladu se Skálovou typologií oronym) je členíme na převzaté adaptované, překladové, samostatné a převzaté v původní podobě. Klasifikaci uplatňujeme na hydronyma zanesená v databázi Geonames.

Mezi převzatá jména, různou měrou adaptovaná do českého jazykového a anoikonymického systému, patří *Jeřice* spolu s *Malou Jeřicí* (*Görsbach*, *Kleine Görsbach*) a *Fojtka* (*Voigtsbach*), která se ale užívala již před rokem 1938. Jediným hydronymem převzatým po roce 1945 je *Rábenka* (*Rabenei*, v turistické mapě *Rovný potok*, podrobně k pojmenování tohoto objektu viz kap. 6.3.2). Jména přejatá z němčiny bez změny formy se kromě výše popisovaného hydronyma *Štolpich* v současné hydronymii Jizerských hor nevyskytují.

Doslovným překladem vznikla jména *Bílý potok* (*Weissbach*), *Černá říčka* (*Schwarzfloss*), *Červený potok* (*Rotes Floss*), *Harcovský potok* (*Harzdorfer Bach*), *Listový potok* (*Laubbach*), *Velká rybí voda* (*Grosse Fischbach*), *Malá rybí voda* (*Kleine Fischbach*), *Martinský potok* (*Martinsbach*), *Mšenský potok* (*Grünwalder Bach*), *Oleška* (*Erl Bach*), *Pařezový potok* (*Klötzer Bach*), *Safírový potok* (*Saphirflössel*), *Šumící potok* (*Rauschendes Wasser*, v základní vodohospodářské mapě v podobě *Pekelský potok* podle jména místní části Josefova Dolu), *Včelí potok* (*Bienenfloss*),³⁹³ *Šindelův potok* (*Schindelwasser*), *Ztracený potok* (*Verlorener Bach*), *Libverdský potok* (*Liebwerda Bach*). Volně přeloženo bylo jméno *Hlinitý potok* (*Lehm Flössel*)³⁹⁴ a částečně přeložena byla jména *Jedlová* (*Tannwasser*), *Krásný potok* (*Schönwiesfloss*) a *Radčický potok* (*Ratschendorfer Grenzbach*).

Samostatně bez vazby k původnímu pojmenování byla vytvořena následující hydronyma: *Hluboký potok* (*Dreiflössl*), *Jizerský potok* (*Baiersbach*), *Křemenný potok*,³⁹⁵ *Luční potok* (*Hemmricher Flössel*, též *Oldřichovský potok*),³⁹⁶ *Lužický potok* (*Grenzbach*, v turistické mapě jako *Hraniční potok*), *Smržovský potok* (*Grundbach*), *Tesařovský potok* (*Buchsteiner Flössel*), *Tichá říčka* (*Karlsberger Wasser*), *Albrechtický potok* (*Mühlscheiber Bach*),

³⁹² *Okres Liberec. Přehled vodních toků 1 : 75 000*, nedatováno, [ca 50. léta].

³⁹³ A. Ressel ale nabízí jinou etymologii jména: může pocházet z předločky „binnen“ (mezi) a reflektovat tím nějaké prostorové vztahy, lidová varianta navíc zněla *Binnfloss* (RESSEL, 1933b, s. 8).

³⁹⁴ V některých pramenech se užívá kalkové označení *Jilový potok*.

³⁹⁵ Německé jméno tohoto pravého přítoku *Harcovského potoka* se nám nepodařilo dohledat, je možné, že mělo pouhé deapelativní označení typu *Flössel* nebo *Bach* (potok protéká údolím zvaným *Nesselgrund*). Německý ekvivalent *Röslbach*, jež uvádí ANTOŠ, 1989 i KARPAŠ, 2008, je lokalizován mylně. Podle Finkeho popisu odpovídá hydronymu *Röslbach* dnes bezejmenný levý přítok *Harcovského potoka*, v horním úseku tekoucí v údolí podél hlavní silnice z Kunratic do Rýnovic (FINKE, 1902, s. 87).

³⁹⁶ *Hemmricher Flössel* vzniká spojením potoků *Kammwasser* (hydrograficky hlavní větev) a *Teufelsbach* (dnes beze jména).

Příchovický potok (Tiefenbach). Jméno *Hluboký potok* v Desné bylo mylně přeneseno na potok *Schwarzfloss*, zatímco nedaleký *Tiefenbach* (tedy doslova „Hluboký potok“) je v databázi Geonames „skryt“ pod jménem *Příchovický potok*. Turistická mapa tento omyl odstraňuje a používá správný překladový název *Černá říčka*,³⁹⁷ *Tiefenbach* ponechává beze jména, ačkoliv se pro něj v některých současných vlastivědných publikacích užívá hydronymum *Hluboký potok*.

Mimo tato hydronymy uvádí turistická mapa i některá další, například *Šindelový potok (Schindelgraben)* a jeho levý přítok *Čerstvý potok* (bez německého ekvivalentu),³⁹⁸ *Příčná voda (Querwasser)*, *Červená voda (Rotwasser)*, *Papežský potok (Pobstflössel)*, *Ořešnický potok (Nusssteinwasser)* či *Skální potok* (bez německého ekvivalentu [?]). Základní vodohospodářská mapa ČR obsahuje navíc *Pustý potok (Schöllbich)* a *Jílový potok*.³⁹⁹ V současné vlastivědné literatuře se lze ojediněle setkat ještě s dalšími hydronymy, která ale nejsou všeobecně známá; jejich užití je spíše jednorázové pro potřeby příslušné publikace. Patří sem například pravý přítok Jizerky *Sklářský potok* (bez německého ekvivalentu [?]),⁴⁰⁰ levý přítok Jizery na jejím horním toku *Rybí potok (Fischhüttenfloss)*⁴⁰¹ nebo dva levé přítoky Štolpichu: *Farský potok (Scharfgraben [?])* a *Suťový potok (Pollengrund, motivace německého názvu je nejasná)*.⁴⁰² Druhý jmenovaný se i v současnosti výjimečně označuje svým původním jménem *Pollengrund*.⁴⁰³ Ekvivalence *Farský potok / Scharfgraben* není úplně prokazatelná, naprostá většina českých i německých pramenů ponechává potok tekoucí podél Farské louky (odtud české označení) beze jména, pouze R. Kauschka tuto lokalizaci naznačuje.⁴⁰⁴

Ze srovnání německých a českých jmen vyplývá, že jednoznačně nejfrekventovanějším, bezpříznakovým ekvivalentem německých hydronymických apelativ je topolexém potok. Jiných ekvivalentních prostředků se využívá zřídka. Současná jizerskohorská hydronymie disponuje mnohem menším repertoárem hydronymických apelativ, než tomu bylo v případě německých jmen (o německých topolexémech označujících vodní toky podrobně pojednává kap. 3.3.2.1.2). Odkaz k některým německým hydronymům s komponentem „Wasser“ mají

³⁹⁷ Předpokládá se, že tento potok měl staré české jméno *Poloubný* (SCHWARZ, 1934c, s. 31; SCHWARZ, 1934a, s. 22–23), jež převzalo německé oikonymum *Polaun* (dnes *Polubný*), viz kap. 3.2.2.

³⁹⁸ Paralelně se *Šindelovým potokem* teče dnes bezejmenný potok, v některých německých pramenech nazývaný *Gänsewasser* (RESSEL, 1933a, s. 30; KAUSCHKA, 1923, s. 111).

³⁹⁹ Přesný německý ekvivalent tohoto dalšího pravého přítoku *Harcovského potoka* se dohledat nepodařilo. Finke uvádí *Klosterbächlein* s nejednoznačnou lokalizací (FINKE, 1902, s. 87), podle Hiebela se střednímu úseku toku říkalo *Steinfluss* (HIEBEL, 1931, s. 56). Je dost možné, že potok měl jednoduché deapelativní pojmenování *Flössel*, popř. *Steinflössel*.

⁴⁰⁰ NEVRLÝ – SIMM – PIKOUS, 2006, s. 15. Existuje i slovotvorná varianta *Sklářenský potok* (NEVRLÝ, 1983, s. 249).

⁴⁰¹ ANTOŠ, 1990, s. 12..

⁴⁰² Tyto české ekvivalenty uvádí NEVRLÝ – KARPAS, 2011, s. 48.

⁴⁰³ Např. *NPR Jizerskohorské bučiny*, 2000.

⁴⁰⁴ KAUSCHKA, 1923, s. 130. Jiný zdroj ale vnáší další nejasnosti – v oblasti se zmiňují dva drobné toky mířící do Štolpichu: *Scharfgraben* a *Hahnelwasser*. Který je který, ale z popisu bohužel nevyplývá (SYROWATKA, 1929, s. 95).

jména *Červená voda* a *Příčná voda*. Třikrát je použito deminutivní apelativum „říčka“, u *Černých říček* je zřejmě motivem použití snaha odlišit je od *Černých potoků*. Ve třech případech je výsledkem počestění hydronymum ve formě substantivizovaného adjektiva, tzn. s elipsou hydronymického apelativa (*Smědá, Blatný, Jedlová*). České ekvivalenty v zásadě dodržují dvoučlennou strukturu výchozích pojmenování. Jen výjimečně jsou německá hydronymická apelativa nahrazována také topoformanty – v souladu s názvotvorným územ jsou to sufixy *-ka* (*Oleška*) a *-ice* (*Jeřice*).

K sémantickomotivační stránce českých ekvivalentů vytvořených samostatně lze zjednodušeně říci, že potoky mimo sídelní oblasti bývají pojmenovávány podle charakteru toku a okolí a jména potoků v sídelních areálech vycházejí z příslušných oikonym.

Česká hydronymie ale zdaleka nedosáhla takového pokrytí jako německá a značné množství vodních toků zůstalo dodnes bez českého ekvivalentu. Tento stav je dán komunikačními potřebami obou etnik a způsobem využívání krajiny. Pro německé obyvatelstvo byly i drobné, hydrograficky nevýznamné vodoteče důležité, nejen jako vodní zdroj, ale hlavně jako pohon mlýnů a především desítek drobných brusíren skla, jež se nacházely na jižní straně pohoří. Německé prameny, jichž využíváme, dokládají mimořádnou hustotu pojmenování vodních toků. Pro ilustraci uvedme například z dnešního pohledu bezvýznamné a bezejmenné přítoky v nejhořejším úseku *Harcovského potoka* nazývané *Schulbach, Köhlerbach, Klosterbächlein* (česky výjimečně *Jílový potok*) a *Röslbach*,⁴⁰⁵ tři drobné přítoky *Kamenice* v Albrechticích: *Pochflössel, Giftflössel* (též *Grenzflössel* nebo *Goldflössel*), jejichž soutokem vzniká *Grenzflössel*, a *Drahtflössel* anebo pramenné toky *Jeřice*, stékající se v místní části Oldřichova zvané Na Pilách: *Fallwasser* (vlastní *Jeřice*), *Steinbach* (též *Mühlbach* či *Berghäuselwasser*), *Schirrgraben, Aschgraben, Rotwasser* (*Červená voda*) a *Kleine Görsbach* (*Malá Jeřice*).

4.2.3 Závěrem

Komplexní srovnání německé anoikonymie se současným standardizovaným názvoslovím, zachyceným v databázi Geonames, popř. šířeji se současnou českou anoikonymií, nemůže být zcela objektivní a příliš o vztahu česko-německých jmen nevypovídá. Překladová jména sice dominují (nicméně jako překladová vnímána nejsou), avšak za více než 50 let od bohemizace se již česká toponymie vyvíjí v mnoha ohledech samostatně, bez přímého vztahu k německým názvům. Anoikonyma, hlavně pozemková jména, jsou zčásti tvořena nezávisle na německých jménech, ale především je třeba zdůraznit základní rozdíl mezi současnou a německou anoikonymií: onymický akt podstupují objekty, které dříve pojmenovány nebyly, naopak velké množství objektů pojmenovaných v němčině své české jméno nezískalo. Výjimkou jsou jižní osídlené svahy, kde současná standardizace zohledňuje některá lidová jména německého

---

⁴⁰⁵ Podle FINKE, 1902.

původu. Tato jména sice dotvářejí charakteristickou tvář anoikonymie Jizerských hor, avšak vzhledem k celému systému mají minimální zastoupení – hláskově/graficky, morfologicky a slovtvorně počeštěná jména představují odhadem zhruba 5 % z celkového počtu anoikonym popisovaného areálu.

4.3 Variantnost v německé anoikonymii

Tato část uvádí do problematiky variantnosti v německé anoikonymii. Koexistence hláskových, pravopisných, morfologických i lexikálněsémantických variant byla pro pomístní jména této oblasti velmi typická. Vzhledem k množství pramenů, ale i k době, po kterou se německé pomístní názvosloví konstitovalo, není možné postihnout tuto oblast v úplnosti. Podáváme tedy jen stručný přehled, který má představit zdroje a typy variantních pojmenování. Zevrubně se věnujeme pouze vývoji a variantnosti pojmenování *Lužické Nisy* a jejích hlavních jizerskohorských přítoků (kap. 4.3.2.1). Z dnešního pohledu je také mnohdy složité určit, kdy popisované varianty koexistovaly synchronně vedle sebe a kdy se časová distribuce jednotlivých variantních pojmenování lišila. Diachronní varianty podrobněji popisujeme u významných orografických a hydrografických objektů, jimž věnujeme samostatné kapitoly. Stejně tak nelze v mnoha případech stanovit, které z variant byly skutečně živé, realizované v běžném úzu, a které byly utvořeny uměle, například pro potřeby mapování, topografií, vlastivěd nebo turistických průvodců s cílem jednoznačně objekty identifikovat a diferencovat i v širším, nejen lokálním kontextu.

Materiálovým východiskem jsou nejrůznější tištěné prameny – turistické průvodce, vlastivědy a vlastivědné sborníky, popisy názvosloví, mapy a další, a to především z období od konce 19. století do roku 1945 (viz Seznam literatury). Starší prameny, jako jsou podklady I. a II. vojenského mapování, katastrální mapy, Schallerova a Sommerova topografie⁴⁰⁶ a lesnické mapy z první poloviny 19. století,⁴⁰⁷ využíváme v menší míře, zejména pro ilustraci některých specifických jevů nebo pro doplnění výčtu variant významných topografických objektů. Vzhledem k tomu, že nám jde o postižení pouze jazykové stránky, pro zjednodušení neuvádíme u jednotlivých anoikonym jejich lokalizaci ani etymologickou interpretaci.

Následující přehled je relevantní rovněž z hlediska vztahu česko-německé anoikonymie, neboť německé varianty (pojmenovací) měly mnohdy své odpovídající variantní protějšky i v českých ekvivalentech (viz kap. 4.4).

4.3.1 Variantnost v německé oronymii

Zdroje a příčiny variantnosti mezi oronymy jsou v zásadě trojího druhu: odlišné pravopisné ztvárnění (není zde tedy žádný vztah k mluvené podobě), disproporce mezi kartograficky

⁴⁰⁶ SCHALLER, 1790; SOMMER, 1834.

⁴⁰⁷ Prostřednictvím diplomové práce J. Jílka (JÍLEK, 1979).

zachyceným (úředním) názvem a jeho běžnou, popř. nářeční podobou a zejména konkurence hláskových, morfologicko-slovtvorných nebo lexikálněsémantických variant vycházejících z užívání jmen. Takové varianty mohou být například motivované snahou o ekonomizaci projevu (komunikační varianty) nebo reflektují rozdílný onymický akt v závislosti na době a místě pojmenování a na samotném původci pojmenovacího aktu (pojmenovací varianty). V níže uvedených příkladech, jež ilustrují různé typy a zdroje variant, uvádíme na prvním místě oronymum, které považujeme za invariantní. Kritériem pro stanovení invariantu byla pro nás zejména frekvence výskytu v pramenech, s nimiž jsme pracovali, ne vždy je ale možné objektivně rozhodnout, kterou variantu lze považovat za základní – to se týká zejména grafických variant, ale samozřejmě také variant diachronních.

V německých pramenech velmi často kolísá pravopisné ztvárnění, a tak není možné striktně odlišovat složená a víceslovná jména: *Wittigberg* – *Wittig Berg* – *Wittig-Berg*, *Leimberg* – *Leim Berg*, *Schindel Grund* – *Schindelgrund*, *Mittagsberg* – *Mittags Berg* aj. Z jazykověkomunikačního hlediska jsou ale tyto varianty bezpředmětné.

Německá oronyma často variují ve svém hláskovém skladu. Obvykle je to důsledek konkurence mezi jménem realizovaným nářečně a jménem zachyceným bez explicitních nářečních znaků, ve standardní němčině. Patří sem varianty jako *Bärenlager* – *Bermlager*, *Darrberg* – *Dorrberg*, *Dornst* – *Tirns*, *Börnelberg* – *Brennelberg* – *Börndelberg*, *Neisseberg* – *Neusseberg*, *Ranserich* – *Ramsrich*, *Jungferlehne* – *Jungferlahne* apod. Podrobněji o nářečních jevech v anoikonymii hovoříme v kapitole 6. Někdy jsou hláskové změny projevem vývoje oronyma, během něhož se postupně zatemňuje jeho motivace, zjednodušuje hlásková struktura pro lepší výslovnost apod. Takové varianty synchronně koexistovaly vedle sebe jen po krátkou dobu, než mladší, jednodušší, deformovanější varianta původní podobu vytlačila, například *Sichhübel* → *Siechhübel* → *Sieghübel*, *Rapoldsberg* → *Rapplitz*, *Wilhelmstein* → *Lemstein*.

Slovtvorné a morfologické varianty, lépe řečeno názvotvorné, se projevují konkurencí různých topoformantů, jako například neutrálního a deminutivního pojmenování (*Steinkoppe* – *Steinköppel*), konkurencí singulárového a plurálového oronyma (*Schlösserstein* – *Schlössersteine*), ne/přítomností spojovacího morfému (*Finkstein* – *Finkenstein*, *Grubberg* – *Grubenberg*) anebo existencí předložkového a nepředložkového jména (přímé: *Kammel* – *Am Kammel*, nepřímé *Reders Nagel* – *Bei Reders Nagel*).

Ve vícečlenných pojmenováních dochází k četným alternacím komponentů, nejčastěji jde o konkurenci různých oronymických apelativ v pozici základního členu kompozita: *Buchstein* – *Buchberg*, *Drachenstein* – *Drachenberg*, *Kroatenhübel* – *Croatenhügel*, *Raubschützenfelsen* – *Raubschützenstein*, *Rotsteine* – *Rotfelsen*, *Weisskoppe* – *Weiskippe*, *Saustirn* – *Saukuppen*, *Geierkopf* – *Geierstein*. Konkurence někdy spočívá i v absenci / přítomnosti oronymického apelativa: *Riegel* – *Riegelberg*, *Rapplitz* – *Rapplitz Berg*, *Bärheid* – *Bärheidstein*, *Welz* –

*Welzstein, Schöne Marie – Schöne Marie Felsen, Nase – Nasefelsen, Brand – Brandlehne.*⁴⁰⁸ Z důvodů ekonomie vyjádření dochází k redukci také jiných lexikálněsémantických komponentů: *Tafelfichte – Fichte, Köhlermütze – Mütze, Jungferlehne – Jungferschrittlehne.* V jiných případech – u homonymních jmen – se naopak z důvodů odlišení některé komponenty přidávaly: *Schwarze Berg – Iser Schwarze Berg* nebo *Buchberg – Keulichter* (též *Käuliger*) *Buchberg.* Šlo přitom ale o objekty většího významu, u objektů lokálního významu se vzhledem k omezenému komunikačnímu okruhu žádné rozlišující atributy přidávat nemusely (k homonymii viz kap. 3.3.2.2).

Variantnost vzniká rovněž iradiací, při níž se rozšiřuje fixace jména objektu na jeho okolí. Nejčastěji jde o přenesení jména vrcholové skály na celý vrch, například *Schwarze Berg – Überhangstein, Käuliger Berg – Käuliger Fels, Hinterberg – Leukertsstein, Bärheid – Bärheidstein, Grüne Lehne – Grüner Lehnstein, Drachenberg – Drachenstein, Finkstein – Hofeberg, Schachtelberg – Schachtelstein.*⁴⁰⁹ Přenesení názvu jiných blízkých objektů vedlo například k variantním jménům *Kahlsteine – Teufelslochsteine (Teufelslochfelsen) – Hemmrichstein, Hängeberg – Kleine Spitzberg* nebo *Steinkoppe – Marienberg* (přenesení oikonyma *Marienberg* na vrch).

Nejzřetelnější jsou pojmenovací, sémantickomotivační varianty, jež vykazují odlišnou sémantickou motivaci již během onymického aktu; obvykle jsou realizovány odlišnými vztahovými modely. Frekventovaná je konkurence deantroponymických (obvykle posesivních) oronym a oronym odvozených z apelativa: *Kesselstein – Müllerstein, Keule – Rudolfshöhe, Buchstein – Stephanshöhe, Weberberg – Himbeerberg, Juselkoppe – Huyerkoppe – Hornkoppe,* ale také z hydronyma: *Dessner Berg – Feixberg,* nebo z oikonyma: *Maxdorfer Berg – Posseltsberg.* Jiné sémantickomotivační alternace: *Ölberg – Abschknochen, Wittigberg – Rollberg, Namenlos – Windbrüche – Kratschen, Brandberg – Auerhahnberg, Moosbeerheide – Ziegelheide, Dresslerhübel – Baslerhübel, Bärhaupt – Bärheid.* Vysoká míra variantnosti je typická rovněž pro názvy skalních objektů, u nichž do konkurenčního vztahu vstupují různá metaforická ztvárnění, reflektující specifické vidění světa a individuální (a momentální) jazykovou kreativitu pojmenovatele, nebo opět vyjádření (kvazi)posesivního vztahu. Inlace takových jmen je spojena s nástupem turistiky a horolezeckého sportu na konci 19. století. Příkladů je celá řada: *Katzensteine – Seehundsteine, Brechstein – Grafenstein, Köhlermütze – Feueresser, Reitzacken – Zuckerhut, Isenstein – Fuchswetze, Raubschützenfelsen – Hennrichfelsen, Wilde Marie – Gahlerspitze, Saustein – Schweingusche, Tschihahnelfelsen – Davidsteine – Schneetürml* a další.

⁴⁰⁸ Přidávání toponymických apelativ je typické pro úřední, kartograficky zachycené podoby, dobře je tento jev vidět zejména ve II. vojenském mapování: *Kalmrich – Kalmrich Berg, Riegel – Riegel Berg, Grosse Stein – Grosse Stein Berg, Lange Farbe – Lange Farbe Berg.* Totéž se týká i hydronym (*Neisse – Neisse Bach, Neisse Fluss, Stolpich – Stolpich Bach*).

⁴⁰⁹ Zde je ovšem frekventovanější (a starší) označení skály *Schachtelstein.*

Právě na jménech skalních útvarů je vidět, že pojmenovací varianty jsou spojeny spíše s objekty lokálního významu, zatímco významné objekty, často tvořící krajinnou dominantu, a významnější vodní toky vykazují obvykle malou variantnost lexikálněsémantickou a po této stránce jsou relativně stabilní po dlouhou dobu.⁴¹⁰ Jsou to objekty důležité pro orientaci a jejich jména musela beze zbytku plnit diferenciatní a zejména identifikační funkci v širším kontextu, z toho důvodu by byla existence pojmenovacích variant nežádoucí. Nedochází u nich tedy ke vzniku hloubkových variant, ale jména některých z nich vykazují o to větší variantnost formální, povrchovou. Vzhledem k době, po kterou byly součástí anoikonymie, a jejich komunikačnímu zatížení se měnilo jejich hláskové nebo morfologicko-slovotvorné ztvárnění. Jde často o objekty pojmenované na začátku vnitřní kolonizace (některé z nich jsou zachyceny česky a německy již ve druhé polovině 16. století), jako například *Schwarzer Berg*, *Siechhübel*, *Buchberg*, *Vogelkoppen* a zejména hydronyma *Wittig*, *Desse*, *Kamnitz*, *Blattnei* a další.

Řada variantních pojmenování vznikla důsledkem chybného kartografického zachycení, případně záměnou jmen nebo chybnou lokalizací. Některé takové chyby obsahují i podklady II. vojenského mapování, odkud pocházejí „nesprávné“ formální či sémantickomotivační varianty *Baslerhübel* (místo *Dresslerhübel*), *Wenner Kaspersbruch* (místo *Pörner Kaspers Bruch*), *Birnbaumfelsen* (místo *Börnbaumfelsen*), *Kesselstein* (za *Müllerstein*) či *Himbeerberg* (záměnou za *Weberberg*). Starší lidové varianty, mnohdy v nářeční podobě, zachycují naproti tomu mapy I. vojenského mapování: *Himberg* (později obvykle *Himbeerberg*), *Grosse Stein Berg* (*Ölberg*), ve II. vojenském mapování *Georgsberg* (*Jörgstein*), *Steinkoppe* (*Schlössersteine*), *Ladungs Berg* (*Hohe Berg*), *Grosse Stein* (*Katzenstein*) aj.

Ve vlastivědných publikacích a průvodcích němečtí autoři na vícejmennost, především tu chybnou, nejednou explicitně poukazovali. Například: „...im Müllerstein, der auf Karten fälschlich auch Kesselstein genannt wird,...“⁴¹¹ „...gelangen wir zur Felsgruppe der Jusel- oder Hornkoppe auch Huyerkoppe genannt...“⁴¹² „...Dresslerhübel (auf Karten fälschlich „Baslerhübel“ genannt).“⁴¹³ „...Hängeberg, auf Karten auch „Kleiner Spitzberg“, eine Bezeichnung, die aber nicht volksüblich ist.“⁴¹⁴ Viz také Hüblerovy a Resselovy poznámky k lokalizaci oronym *Himbeerberg* a *Weberberg* (kap. 5.1.1.2). Dále třeba: „...westlich davon Rapplitz oder Rapoldsberg...“⁴¹⁵ Südwestlich bei Antoniwald die Steinkoppe 873 m, auch Marienberg genannt.“⁴¹⁶ „...Wachberg (auch Lammel- oder Malcherberg genannt)...“⁴¹⁷

⁴¹⁰ To potvrzuje i závěry, k nimž dochází PROKOP, 1983, s. 72–73.

⁴¹¹ RESSEL, 1903–1905, s. 319.

⁴¹² HÜBLER, 1902, s. 415.

⁴¹³ RESSEL, 1903–1905, s. 290.

⁴¹⁴ RESSEL, 1933b, s. 5.

⁴¹⁵ HÜBLER, 1902, s. 23.

⁴¹⁶ HÜBLER, 1902, s. 37.

⁴¹⁷ FINKE, 1902, s. 90.

K tomuto orografickému objektu na rozhraní Lukášova a Rýnovic Schwarz dodává: „In Reinowitz ist freilich mehr Malcherberg üblich nach einem früheren Besitzer Melchior, in Luxdorf aber ist der Wachberg allgemein bekannt.“⁴¹⁸

Výjimečně se pojmenovací varianty objevovaly i v mapách, například *Wittig- oder Rollberg* ve II. vojenském mapování, *Kesselstein (Müller Stein)*⁴¹⁹ nebo *Schwarzerberg (Ueberhangstein)*.⁴²⁰

4.3.1.1 Kauliger Berg / Paličník

Velké množství hláskových a slovtvorných variant je spojeno s pojmenováním *Klínového vrchu* (972 m) nad Bílým Potokem a skalním útvarem *Paličník* (944 m) na jeho západním úbočí. Německá oronyma označovala obvykle celý masiv, včetně vyhlídkové skály. Pojmenování je poprvé doloženo z roku 1627 ve tvaru *Keulicher Berg*,⁴²¹ vojenská mapa z konce 18. století uvádí *Keulichte Stein*, II. vojenské mapování *Keilige B.*, Sommerova topografie pojmenovává objekt *Keulichte Berg – Keulichte Stein – Keulichenstein*,⁴²² josefský katastr uvádí *Keilberg*, stabilní katastr *Keilichberg*, lesní mapy z poloviny 19. století obsahují podoby *Keulenberg* a *Keiliger Bergstein*,⁴²³ Kreibichova mapa Boleslavského kraje z roku 1834 má tvar *Keulichtestein* a z roku 1868 pochází podoba *Keulige Berg*.⁴²⁴ Na konci 19. století se podoba oronyma ustálila na *Käuliger Berg*. Jen výjimečně byl rozlišován samotný vrchol od vyhlídkové skály (například *Käulige Berg / Käulige Berg-Felsen*)⁴²⁵.

Množství variant zatemňuje motivaci oronyma a naznačuje, že německé jméno lze odvodit ze dvou hláskově podobných apelativ „Keil“ (klín) anebo „Keule“ (palice). Nejstarší doklady ale ukazují, že oronymum vychází z adjektiva „keulicht“, jež je nářeční východostředoněmeckou realizací původního středohornoněmeckého apelativa „kugelicht“, tj. kulatý, okrouhlý.⁴²⁶ Objekt tak byl pojmenován podle skalní skupiny na hraně náhorní plošiny, která se z perspektivy údolních obcí Hejnice a Bílý Potok jeví jako dominantní. Skalní útvary, dnes turisty a horolezci nazývané *Skřítek* a *Palička*, jež těsně sousedí s hlavním masivem, tuto motivaci svým vzhledem potvrzují. Fixace pojmenování se poté rozšířila na celý vrch. Mladší doklady ve formě *Käuliger / Keulige Berg* ukazují, že se oronymum formálně, ale i sémanticky asociovalo s apelativem „Keule“. Koncové -g je výsledkem nářeční substituce koncového -ich → -ig (srov. též starší formu hydronyma *Wittich* a novější *Wittig*). Podoby

⁴¹⁸ SCHWARZ, 1934a, s. 71.

⁴¹⁹ MATOUSCHEK, 1927.

⁴²⁰ FINKE, nedatováno, [ca 1900].

⁴²¹ BENNESCH, 1924, s. 256.

⁴²² SOMMER, 1834.

⁴²³ JÍLEK, 1979, s. 118.

⁴²⁴ MENZEL, 1868, s. 3.

⁴²⁵ HÜBLER, 1902, s. 28.

⁴²⁶ SCHWARZ, 1934a, s. 118; JÍLEK, 1979, s. 88 tentýž význam cituje z Mitzkova *Schlesisches Wörterbuch*.

s komponentem Keil- vznikly hyperkorektním zápisem domnělé nářeční výslovnosti a mylně oronymum spojily s významem apelativa „Keil“.

Pozoruhodné je, že obě etymologicky nesprávné interpretace německého jména zanechaly svou stopu v současné české anoikonymii (turistická mapa i databáze Geonames). Ta totiž rozlišuje jak vlastní vrchol, označený jako *Klínový vrch*, tak skalní útvar, pojmenovaný *Paličnick*. Cesta k tomuto stavu ale byla poměrně složitá. První český překlad *Paličatý Wrch* pochází již z roku 1823.⁴²⁷ Kořistkova topografie uvádí podobu *Klínová hora*,⁴²⁸ Šimák použil jednočlenné *Kužel*,⁴²⁹ turistické průvodce z přelomu století jméno ale nepřeváděly. Čeští turisté začali ve 20. letech používat ústrojně utvořené derivované oronymum *Paličnick*, jež se záhy ujalo a uváděly jej turistické průvodce před i po roce 1945 (hlavně jako označení skalní vyhlídky). Speciální mapa z roku 1949 ovšem pro vrchol zvolila jméno *Klínový vrch*, ponechávajíc skalní vyhlídku bez označení, zatímco prozatímní vojenská mapa z roku 1951 označuje naopak jen kótu skalní vyhlídky substantivizovaným tvarem *Klínový* a vlastní vrchol nepojmenovává. Názvoslovná komise v 50. letech naproti tomu potvrdila pro celý vrch původní *Paličnick* s odůvodněním, že se jedná o zažitý a používaný název. Zhruba od 70. let ale vedle sebe koexistují oba názvy s různou objektovou fixací: *Paličnick* (skalní vyhlídka) a *Klínový vrch* (vrchol).

Jistou komplikaci ještě vnáší do pojmenování drobný skalní útvar na samém vrcholu *Klínového vrchu*, který se německy nazýval *Raubschützenfelsen* (uveden již v mapě stabilního katastru obce Bílý Potok pod Smrkem). Někteří předváleční čeští autoři jej totiž zaměňovali s vlastní skalní vyhlídkou *Paličnick*: „Jdou-li chodci z Hejnic a Weisbachem, dále úžlabím Hegebachu na podnoží Smrku, mezi Halmrichem a Kuzelem (Käuliger Berg), z něhož Pytláčí skály vyzírají...“⁴³⁰ Kinského průvodce z roku 1931 užívá pro vrcholovou skálu název *Loupežnické skalisko*, přičemž stejnou motivaci přenesl i na vlastní skalní vyhlídku, když popisuje „skalní turně Loupežnické (943 m) s křížem.“

V roce 1950 pojmenoval vrcholový objekt F. Patočka ve svém turistickém průvodci jako *Pytlácký kámen*, stejné označení má Nevrlého průvodce z roku 1983. Současná turistická mapa uvádí jméno *Pytlácká skála*. Změna oronymického apelativa byl nejspíš motivována snahou odlišit tento objekt od nedaleké, stejně pojmenované skalní skupiny *Pytlácké kameny*.

4.3.2 Variantnost v německé hydronymii

Mimo standardizovanou anoikonymii je variantnost v pojmenování vodních toků velmi častým jevem, je to dáno charakterem objektu: řeky a potoky protékají katastry více obcí,

---

⁴²⁷ ŠÁDEK, 1823, s. 36.

⁴²⁸ KOŘISTKA, 1877.

⁴²⁹ ŠIMÁK, nedatováno, [ca 1900].

⁴³⁰ ŠIMÁK, nedatováno, [ca 1900].

v nichž (anebo podle nichž) bývají různě nazývány.⁴³¹ Tento projev variantnosti je ale poněkud jiného charakteru než výše uvedené varianty oronymické. Ze současného pohledu, reprezentovaného závazným standardizovaným pomístním názvoslovím, představuje vodní tok jeden onymický objekt s jednoznačně identifikujícím hydronymem. Avšak v obdobích předcházejících sjednocujícím standardizačním zásahům byl vodní tok chápán odlišně. Dílčí úseky toku, vymezené katastrem příslušné obce, vlastnickými vztahy nebo terénní situací, byly pojímány jako různé onymické objekty, pojmenovávané různě podle situace a charakteru toku v daném místě a podle specifických potřeb (zejména potřeba objekt diferencovat) a jazykových (resp. názvotvorných) zvyklostí dané society. Z hlediska současné toponymické normy jde o nežádoucí jev, z pohledu dřívějších uživatelů⁴³² o nežádoucí variantnost nešlo (teoreticky vzato, o variantnost se vlastně ani v tomto případě nejednalo). Variantní názvy na úrovni sémantického motivu jsou totiž obvykle spojeny s vodními toky regionálního významu a potřeba pojmenovat je vycházela výhradně z praktických potřeb obyvatel dané lokality (obce). Tyto skutečnosti jsou hlavní příčinou variantnosti německé hydronymie. Podobně jako v případě oronym i zde se varianty pojmenovací vyskytují u méně významných objektů, zatímco významné řeky, odvodňující větší území, spíše vykazují variantnost povrchovou. Variantnost tedy může vznikat pojmenováním různých úseků vodního toku. Takovým specifickým úsekem bývá pramenná oblast, horní úsek, jenž má označení odlišné od zbytku toku. V jizerskohorské hydronymii jde například o tyto potoky: *Harzdorfer Bach* (na horním toku *Waldflössel*), *Lomnitz* (*Wetzsteinbach* podle *Wetzsteinloch*, kde pramení), do *Lomnitz* se vléval *Verlorener Bach*, na horním toku zvaný *Lusdorfer Bach* (podle blízké obce *Lusdorf*). Říčka *Görsbach* se na svém horním toku jmenovala *Fallwasser* (jeden z jejích pravostranných nesl dokonce čtyři variantní pojmenování: *Berghäuselwasser* – *Steinbach* – *Mühlbach* – *Mühlgraben*).⁴³³ Nejčastějším typem konkurence je označení potoku podle obcí nebo místních částí, jimiž protéká (vztahový model A, resp. A+B), a pojmenování podle charakteru toku nebo jeho okolí (vztahový model C, resp. C+B). Příklady: *Polauner Bach* – *Tiefenbach*, *Rabenei* – *Gross-Semmeringer Wasser*, *Martinsbach* – *Grünthaler Flössel*, *Weisse Floss* –

⁴³¹ K této problematice viz např. OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ – KNAPPOVÁ – MALENÍNSKÁ – MATUŠOVÁ, 1995, s. 290–291. „Polyonymii“ v názvech vodních toků se intenzivně věnuje slovenská toponomastika, zejména J. Krško. Také on poukazuje na specifika vodních toků, které jsou vzhledem ke své délce různými societami vnímány (a tudíž pojmenovávány) různě (KRŠKO, 2003).

⁴³² Záměrně mluvíme o „dřívějších“ uživatelích. Variantnost je sice samozřejmou součástí i nynější lidové, neoficiální hydronymie, avšak tlak standardizace, vývoj informačních zdrojů, kartografie a přirozeně i rozvoj společnosti směrem k větší migraci tuto vícejmennost intenzivně ruší. Proto i v případě Jizerských hor hovoříme o variantnosti u hydronym především v souvislosti s německou anoikonymii. Hydronymické varianty v českém jazyce jsou zastoupeny minimálně a obvykle se týkaly jmen označujících celý průběh toku, ne jen jeho dílčích úseků (viz kap. 4.4).

⁴³³ Hlavní pramenná větev potoku *Görsbach* (česky *Jeřice*) byla ale pojímána (a pojmenovávána) různě, u různých autorů se někdy liší například objektová fixace jmen *Fallwasser* a *Steinbach*. Hydronymum *Görsbach* se nicméně fixovalo na úsek toku od místní části Oldřichova *Görsbach* – *Brettmühlen* (Na *Pilách*), od soutoku horských potoků *Steinbach* (též *Mühlbach* – *Berghäuselwasser*, popř. *Fallwasser*), *Schirrgraben*, *Aschgraben*, *Fallwasser*, *Rotwasser* a *Kleine Görsbach*.

Klein-Semmeringer Wasser, Harzdorfer Bach – Rotmühlbach – Waldflössel, Mühlscheiber Bach – Olbersdorfer Bach, Grundbach – Staffenflössel – Mühlbach, Baudenbach – Giftflössel. Deoikonymické varianty jsou typické zejména pro umělá, úředně zachycená pojmenování.

Je ale potřeba říci, že zdaleka ne všechna variantní pojmenování hydronym se týkají dílčích úseků vodního toku, variují i jména označující potok jako celek. V tom případě jde obvykle o varianty komunikační. K těm patří varianty hláskové a slovotvorné: *Golbich – Goldbach, Lomnitz – Lonze – Lunze – Lunzenau, Tannwasser – Thonwasser – Tannenbach – Tonnenbach, Pobstflössel – Papstflössel*. Řada hláskových variant opět vychází z nářeční realizace hydronyma, podrobněji viz kap. 6. Četné jsou varianty spočívající v alternaci hydronymických apelativ v povrchové struktuře hydronyma, někdy spojené s redukcí některých morfémů (*Tannwasser – Tannenbach, Rote Floss – Rote Bach, Martinsbach – Martinsfloss, Hemmricher Flössel – Hemmrichbach, Rauschendes Wasser – Rauschfloss, Karlsberger Wasser – Karlsberger Flössel, Grenzbach – Grenzflössel, Erlwieswasser – Erle Bach*), resp. jeho nepřítomnosti (*Golbich – Golbich Bach, Rasnitz – Rasnitz Bach, Rabenei – Rabenei Bach*). Stejně jako v případě oronym i zde jsou hojně zastoupeny varianty grafické (*Grenzbach – Grenz Bach, Kobelfloss – Kobel Floss* apod.). Pojmenovací varianty jmen označujících celý průběh vodního toku se týkají pojmenování buď krátkých, lokálních potoků, jež obvykle protékají jediným katastrem (*Georgentaler Bach – Kasperwasser, Hemmricher Flössel – Grundbach, Laubach – Jockflössel, Giftflössel⁴³⁴ – Grenzflössel – Goldflössel, Schindelwasser – Lindenwasser, Freiheits Bach – Kleinseiter Wasser*), anebo horských potoků, jejichž větší část teče mimo sídelní areály (*Hegebach – Schlammbach, Bergwasser – Dreiflössel, Gross Kamnitzbach – Blattwegbach, Saphirflössel – Nusssteinwasser; Hohe Fall – Tannwasserfall*).

Z výše uvedeného vyplývá, že variantní pojmenování věrně reflektují sídelní (a vlastnické) a terénní poměry příslušné oblasti. Zároveň je ale v této souvislosti třeba také poznamenat, že v mnoha případech lokálně obvyklé označení vodního toku znělo jednoduše apelativně *Bach*.⁴³⁵ Jde o přirozený jev, přítomný i v české anoikonymii,⁴³⁶ vycházející z faktu, že v dané lokalitě uživatelé nemají potřebu pro ně sám o sobě jedinečný objekt diferencovat (v případě, je-li na katastru obce jen jeden důležitý vodní tok), k jeho identifikaci bohatě postačuje apelativum se svým obecným lexikálním významem. I z tohoto důvodu je třeba řadu variant hodnotit jako úřední, resp. umělá jména vytvořená pro potřeby map, průvodců apod. Řadíme

⁴³⁴ Motivace tohoto jména není úplně jasná, snad poukazuje na nějaké negativní vlastnosti vodního toku (srov. SCHWARZ, 1934a, s. 76). Zajímavostí je, že se nedaleko od sebe nacházejí dva potoky tohoto jména: *Giftflössel* jako pravý přítok Jedlové (zvaný též *Baudenbach* podle toho, že pramení pod *Mariánskohorskými Boudami / Marienberger Bauden*, v úzu *Bauden*) a zde zmiňovaný *Giftflössel*, pravý přítok Kamenice v Albrechticích.

⁴³⁵ K tomu viz např. GIERACH, 1935, s. 57.

⁴³⁶ Srov. MALENÍNSKÁ, 2003, s. 180.

k nim zejména deoikonymické atributy typu *Harzdorfer Bach*, *Polauner Bach*, *Georgentaler Bach*, *Gross-Semmeringer Wasser*. Určité vodítko, jež pomáhá určit, zda je hydronymum lidové nebo ne, poskytuje Schwarzův přehled pomístního názvosloví jabloneckého okresu.⁴³⁷

Ten byl založen na sběrové akci přímo v terénu a například tato čtyři jména vůbec neuvádí.

Varianty různého typu se u některých toků kombinují a kumulují: *Grundbach* – *Mühlbach* – *Flösselbach* – *Staffenflössel*, *Harzdorfer Bach* – *Waldflössel* – *Rotmühlbach* – *Neisse*, *Martinsbach* – *Martinsfloss* – *Grünthaler Flössel*, *Görsbach* – *Steinbach* – *Mühlbach* – *Mühlgraben* – *Berghäuselwasser*, *Tanwasser* – *Thonwasser* – *Tannenbach* – *Tonnenbach*, *Rabenei* – *Rabenei Bach* – *Gross-Semmeringer Wasser*. Příkladem vodního toku s enormním výskytem synchronních i diachronních variant je *Bílá Nisa*, již spolu s ostatními zdrojnicemi *Lužické Nisy* věnujeme následující kapitole.

Na vícejmennost v názvech vodních toků se stejně jako u oronym často upozorňuje v německé vlastivědné literatuře, například: „Das Hemmricher Flössel heisst zuweilen das „Grundwasser“, weil es einen ausgedehnten Wiesengrund durchfliesst.“⁴³⁸ „Die Kamnitz nimmt ... das Gift- oder Grenzflössl...“⁴³⁹ „Die Kamnitz nun entsteht aus zwei Quellbächen, dem Grossen Kamnitz- oder Blattwegbache, und dem Kleinen Kamnitzbache.“⁴⁴⁰ „...das aus Ober-Polaun kommende und Grünthal durchfliessende Grünthaler Flössel, auch Martinsbach genannt.“⁴⁴¹ Der Morchenstern durchfliessende Grundbach heisst ausserdem Flösselbach, Mühlbach, Graben, Staffenflössel, Mühlgraben, nur in Mittelmorchenstern sagt man noch hier und da Bach.“⁴⁴² „Dann über den Albrechtsbach (weiter abwärts die Weisse Desse genannt)...“⁴⁴³

4.3.2.1 Pojmenování Lužické Nisy a jejích zdrojnic⁴⁴⁴

Nejvíce německých i českých pojmenování je spojeno s *Lužickou Nisou* a zejména s jednou z jejích zdrojnic – *Bílou Nisou*.

Lužická Nisa pramení na hranicích katastru obcí Nová Ves nad Nisou a Smržovka východně od Jablonce nad Nisou, krátce poté se zprava připojuje *Lučanská Nisa*. I některé další přítoky nesou jméno *Nisa*: *Bílá Nisa* (též *Rýnovická Nisa*), vlévající se do *Lužické Nisy* v Jablonci nad Nisou, a *Černá Nisa*, kterou *Lužická Nisa* přibírá ve Stráži nad Nisou u Liberce. Tato

⁴³⁷ SCHWARZ, 1934a.

⁴³⁸ RESSEL, 1933b, s. 10.

⁴³⁹ FINKE, nedatováno, [ca 1900], s. 6.

⁴⁴⁰ HÜBLER, 1902, s. 59.

⁴⁴¹ LILIE, 1895, s. 13.

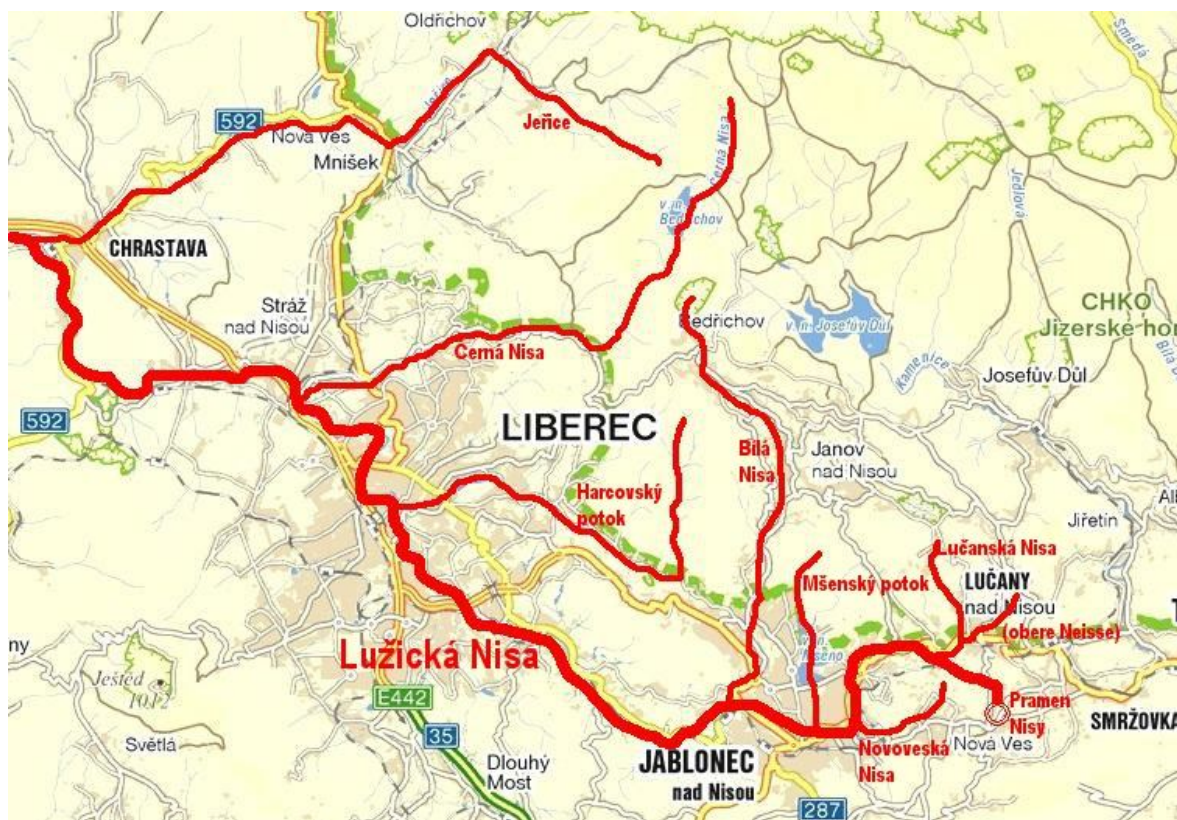
⁴⁴² SCHWARZ, 1934a, s. 160–161.

⁴⁴³ HÜBLER, 1902, s. 419.

⁴⁴⁴ Tato kapitola vychází z článku, který jsme uveřejnili v *Acta onomastica* (LÁBUS, 2009).

hydronyma představují současnou podobu pojmenování vodních toků tak, jak jsou zanesena v základní mapě a v databázi Geonames (viz obr. 4).⁴⁴⁵

V průběhu uplynulých desetiletí se však nejen podoba pojmenování, ale také samotná objektová fixace různě měnily; hydronymem *Nisa* byly navíc označovány také některé jiné vodní toky.

Obr. 4: Pojmenování *Lužické Nisy* a jejích zdrojnic (současný stav dle standardizace)

Ani určení hlavní pramenné větve *Lužické Nisy* není jednoznačné. Tzv. *Pramen Nisy* mezi Novou Vsí a Smržovkou, v současnosti známá a turisticky navštěvovaná lokalita, je vyznačen už na Müllerově mapě Čech z roku 1720 jako *Neissbronn*. V mapě stabilního katastru pro obec Nová Ves nad Nisou (1843) je pramen zakreslen jako *Neisse Ursprung*; nedaleko se nachází pozemková trať *An dem Neisse Fluss*. Ještě starší zmínky o takto lokalizovaném prameni *Nisy* pocházejí z roku 1713 a 1687.⁴⁴⁶

Z hydrografického hlediska je ale hlavní zdrojnicí dnešní *Bílá Nisa*, jež pramení v Jizerských horách nad obcí Bedřichov a jejíž tok je delší. Takto je situace popsána i v Zeměpisném lexikonu.⁴⁴⁷ Zde je název *Lužická Nisa* vyhrazen právě větvi přitékající z Bedřichova.

⁴⁴⁵ Základní mapa ČR 1 : 10 000, č. 03-14-24 (stav z roku 2005). Stejným způsobem pojímá názvosloví také Povodí Labe, s. p., a přirozeně i Základní vodohospodářská mapa. Tohoto stavu se drží i nejrozsáhlejší vlastivěda Jizerských hor (KARPAŠ, 2008).

⁴⁴⁶ LUBAS, 2008, s. 80–81.

⁴⁴⁷ *Zeměpisný lexikon. Vodní toky a nádrže*, 1984.

Hydrografickému pohledu dala přednost i Návoslovní komise při revizi pomístního názvosloví v 50. letech 20. století.⁴⁴⁸ Většina poválečných map jak základních, tak turistických přiřadila hydronymum *Lužická Nisa* bedřichovskému toku. Později byl ale pro tuto větev zaveden název *Bílá Nisa*, který byl „protažen“ k soutoku s *Černou Nisou*. Teprve odtud nesla *Nisa* přívlastek *Lužická*. Takto byla hydronymie *Nisy* pojmána v turistických a základních mapách, které byly vydávány v 70. a 80. letech. Naopak podrobný turistický průvodce již v roce 1983 považuje za hlavní tok právě dnešní *Lužickou Nisu*, pro niž rovněž používá synonymního označení *Lučanská Nisa*.⁴⁴⁹ Až v 90. letech také základní mapy zohlednily tradiční historicky a turisticky preferovaný pramen a název *Lužická Nisa* se znovu „přestěhoval“; nyní tedy označuje celý tok řeky až k turistickému *Prameni Nisy* u Nové Vsi nad Nisou.⁴⁵⁰

Pojmenování hlavního toku *Lužické Nisy* mělo v německém prostředí řadu variant. Na mapách jabloneckého okresu a v různých vlastivědných pracích se objevuje *Neisse*, *Neisse Fluss*, *Neisse Bach* a *Gablonzer Neisse*.⁴⁵¹ První obcí, jíž *Lužická Nisa* protéká, jsou Lučany nad Nisou (Wiesenthal). Z toho důvodu byl její horní tok taktéž nazýván *Wiesentaler Neisse*.⁴⁵² Českou podobu *Lučanská Nisa* pro tuto část toku používá například turistická mapa Jizerských hor z roku 2008.⁴⁵³ Avšak standardizované názvosloví spojuje jméno *Lučanská Nisa* s jiným objektem (viz dále).

Zajímavý příspěvek ke komunikační povaze popisovaných hydronym představuje polemika z listopadu 1902 mezi autorem jablonecké vlastivědy F. Finkem⁴⁵⁴ a jedním z představitelů obce Nová Ves nad Nisou.⁴⁵⁵ Druhý jmenovaný nesouhlasí s umělými zásahy do hydronymie, zejména s označením *Wiesentaler Neisse*: *Nisa* na horním toku by se s ohledem na to, že pramení na katastru Nové Vsi, měla jmenovat *Neudorfer Neisse* (tento název se rovněž užíval, ale pro jiný objekt). Podle něj se nejhořejšímu úseku nijak neříká, dále po proudu se užívá jméno *Waldflössel* a ještě níže *Rauschendes Wasser*. Tato polemika ukazuje na to, že deoikonymická hydronymia byla skutečně velmi často tvořena uměle, aby byla dodržena diferenciativní funkce i v širším kontextu. To ostatně potvrzuje i sám F. Finke, jenž v odpovědi

⁴⁴⁸ *Hlavní pomístní názvy kraje Libereckého*, 1957.

⁴⁴⁹ NEVRLÝ, 1983, s. 278.

⁴⁵⁰ Disproporci mezi geograficky a turisticky pojímaným pramenem *Nisy* si uvědomovali již němečtí vlastivědní badatelé. Pro ně ale byl určujícím faktorem směr toku: zatímco dnešní *Bílá Nisa* teče nejprve na jih, *Lužická Nisa* si od pramene zachovává stejnou západní/severozápadní orientaci (k tomu viz např. HÜBLER, 1901, s. 4).

⁴⁵¹ V Schallerově topografii (1790) i v Müllerově mapování (1720, 1790) v podobě *Neiss*.

⁴⁵² Např. FINKE, 1902, s. 10–11. Matoucí a zřejmě chybnou informaci vnáší do obrazu hydronymie *Nisy* zmínka v jablonecké vlastivědě z roku 1895: „Wiesenthal an der Neisse ist von der weissen Neisse durchflossen.“ (LILIE, 1895, s. 464)

⁴⁵³ *CHKO Jizerské hory. Turistická a lyžařská mapa 1 : 25 000*, 2008. Synonymně pro *Lužickou Nisu* je jméno *Lučanská Nisa* užito již v turistickém průvodci z roku 1983 (NEVRLÝ, 1983, s. 278).

⁴⁵⁴ FINKE, 1902.

⁴⁵⁵ Citováno dle KARPAŠ, 2008, s. 394.

uvádí, že jména zvolil pro to, aby v textu své vlastivědy jednoznačně odlišil různé zdrojnice Nisy.

Před soutokem s *Bílou Nisou* (na západním okraji Jablonce nad Nisou) přibírá *Lužická Nisa* řadu menších potoků, z nichž většina má nebo měla také označení *Nisa*. V Lučanech do *Nisy* zprava přitéká potok, sestávající ze dvou pramenů – *obere Neisse* a *Hahnewasser*.⁴⁵⁶ Druhý zmiňovaný přitéká ve směru od místních částí Lučan, původně zvaných Bramberg (dnes Bramberk) a Hahn, odtud pojmenování *Hahnewasser*, ale také *Bramberger Neisse* (české ekvivalenty se neužívají). Paradoxní je, že v současnosti je tedy možné nalézt hned trojí lokalizaci jména *Lučanská Nisa*. V základní mapě, databázi Geonames i podle pojetí Povodí Labe, s. p., jde o potok přitékající od Bramberku (tj. *Hahnewasser* – *Bramberger Neisse*), podle ústního sdělení se jím myslí pramen od Horních Lučan (tj. *obere Neisse*) a v současné turistické mapě je jím pak označena vlastní *Lužická Nisa* na svém horním toku od pramene.

Již přímo v Jablonci nad Nisou se z levé strany do *Nisy* vlévá *Novoveský potok* (základní mapa, Geonames), zvaný rovněž *Novoveská Nisa* (turistické mapy), německy *Neudorfer Neisse/Bach*. Zajímavostí je, že pramen tohoto potoka se nachází jen nedaleko pramene (*Lužické/Lučanské*) *Nisy*. Další jablonecký přítok *Nisy* (pravý, dnes ústící do vodní nádrže Mšeno) se nyní jmenuje *Mšenský potok*, v minulosti měl hned tři podoby: *Grünwalder Bach/Wasser* – *Grünwalder Neisse*⁴⁵⁷ – *Hennersdorfer Neisse*.⁴⁵⁸

Největším přítokem *Nisy* v okolí Jablonce nad Nisou je *Bílá Nisa* (též *Rýnovická Nisa*).⁴⁵⁹ S ní je spojeno nejvíce podob a proměn pojmenování ze všech popisovaných toků. To ostatně dokládá informace, kterou o *Bílé Nise*, jejíž tok je dlouhý jen zhruba 10 km, poskytuje doprovodný text k turistické mapě Jizerských hor: „...Bílou Nisu zvanou též někdy Nisa Rýnovická, Loučná, Mšenská či Bedřichovská.“^[!]⁴⁶⁰

Říčka skutečně nesla různá jména podle obcí, jimiž protéká. V německých pramenech se tak setkáme se jmény *Friedrichswalder Neisse* (podle Bedřichova), *Gränzbach* – *Gränzendorfer Bach* – *Gränzendorfer Wasser* (podle Hraničné), *Lautschnei* – *Lautschneibach* (podle Loučné, avšak historicky je jméno potoka prvotní), *Grünwalder Neisse* (podle Mšena) a *Reinowitzer Wasser* (podle Rýnovic).⁴⁶¹ Zdaleka nejběžnějšími podobami jména ale byly *Neisse Bach* (především pro odlišení od *Lužické Nisy*, označované často jako *Neisse Fluss*) a přirozeně jednoduchý, komunikačně flexibilní a ekonomický tvar *Neisse*.

⁴⁵⁶ FINKE, 1902, s. 129–130.

⁴⁵⁷ Hydronymum *Grünwalder Neisse* je homonymní, mohlo označovat jednak *Mšenský potok*, jednak *Bílou Nisu* (viz dále).

⁴⁵⁸ FINKE, 1902; LILIE, 1895. Grünwald = Mšeno (dnes součást Jablonce nad Nisou), Hennersdorf = Jindřichov (dnes součást Lučan nad Nisou).

⁴⁵⁹ Na informační tabuli u Klikvové louky (Moosbeerheide) v Jizerských horách, kde *Bílá Nisa* pramení, se ale uvádí jen jméno *Rýnovická Nisa*.

⁴⁶⁰ CHKO Jizerské hory. *Turistická a lyžařská mapa 1 : 25 000*, 2008.

⁴⁶¹ Informace čerpány z vlastivěd, turistických průvodců, map atd. z let 1880–1945. Nejpodrobnější informaci přináší HÜBLER, 1901: „...der Friedrichswalder Neisse, oder Lautschneibach (Reinowitzer Wasser)...“ (s. 4) „Der Lautschneibach, auch Reinowitzer Wasser oder Neissebach genannt...“ (s. 5).

Nesnadné je naproti tomu vysledovat původ, ale i motivaci jména s přívlastkem „bílá“, tj. *Bílá Nisa / Weisse Neisse*. V českém názvosloví se objevuje až ve druhé polovině 20. století. V německých pramenech se jméno *Weisse Neisse* vyskytuje poměrně zřídka. Zmiňuje se v roce 1868,⁴⁶² dále například ve vlastivědách z roku 1895 a 1903,⁴⁶³ později jen ojediněle v některých mapách a průvodcích. Pozoruhodný údaj ovšem přinášejí badatelé E. Schwarz a A. Ressel,⁴⁶⁴ kteří uvádějí doklad z roku 1552 – *schwartzze neyß, weisse neiß*, bohužel bez jakýchkoli dalších podrobností. Jméno *Weisse Neisse* nezaznamenává Hüblerův průvodce ani Matouschkova mapa,⁴⁶⁵ dvě nejvýznamnější lokální německá vlastivědná díla svého druhu; nezmiňuje se ani ve Schwarzově práci o pomístních jménech Jablonecka,⁴⁶⁶ která byla založena na rozsáhlém sběru pomístního názvosloví přímo v terénu. Z toho vyplývá, že nešlo o lidové, uzuální jméno. Motivací jeho užívání tak byla především snaha jednoznačně v kartografických a regionálněhistorických podkladech odlišit dvě zdrojnice *Nisy*, pramenící v Jizerských horách nedaleko sebe.

Vedle poněkud sporného údaje z roku 1552 je nejstarším označením *Bílé Nisy* české jméno *Loučná*, doložené z roku 1591 v české i německé podobě: „*k Potoku laucznýmu*“ / *Laucnybach*.⁴⁶⁷ Doklad z roku 1602 je zapsán německým pravopisem – *Lautschney*.⁴⁶⁸ Ačkoliv tuto podobu uvádí ještě Sommerova topografie,⁴⁶⁹ podle A. Ressela se potok už ve 2. polovině 17. století nazývá také *Neissefloss*. Ressel uvádí tuto chronologii: 1604 – *Lautschney*; 1655, 1684, 1696 – *Neissefloss*; 1747 – *Gräntzbach*; katastrální mapa z roku 1843 – *Neisse*.⁴⁷⁰ Původní jméno *Lautschnei* zůstalo nejen v názvu obce, ale později přešlo i na nevýznamný levý přítok *Bílé Nisy* zvaný *Lautschnei Wasser* (dnes bezejmenný).⁴⁷¹

Znovuobnovená česká jména, která se v různých průvodcích uváděla od konce 19. století, navázala na původní označení, tj. *Loučná* nebo *Loučná Nisa*.⁴⁷² Speciální mapy okresu

⁴⁶² MENZEL, 1868. Zde s malým počátečním „w“.

⁴⁶³ „Die Friedrichswalder Neisse entspringt im nachbarlichen Reichenberger Bezirke ... nicht weit von den Quellen der schwarzen Neisse und wird zum Unterschiede von dieser hier auch die weisse Neisse genannt.“ (LILIE, 1895, s. 10.) „Die Friedrichswalder Neisse ... heisst zum Unterschiede von der unweit davon entspringenden Schwarzen Neisse auch die Weisse Neisse.“ (RESSEL, 1903–1904, s. 6).

⁴⁶⁴ SCHWARZ, 1934, s. 43; RESSEL, 1911, s. 33.

⁴⁶⁵ HÜBLER, 1902; MATOUSCHEK, 1927.

⁴⁶⁶ SCHWARZ, 1934.

⁴⁶⁷ SCHWARZ, 1934, s. 159.

⁴⁶⁸ SCHWARZ, 1934, s. 159. Na dolním toku byla začátkem 17. století založena stejnojmenná obec, první zmínka – v podobě *Louczna* – pochází z roku 1608.

⁴⁶⁹ SOMMER, 1834, s. 290 (*Lautschneybach*), s. 322 (*Lautschneibach*). Toto jméno zřejmě přešlo i do oronyma *Lautsch-Berg*, později *Weberberg* / *Malinový vrch* (viz kap. 5.1.1.2).

⁴⁷⁰ RESSEL, 1903–1904, s. 290.

⁴⁷¹ FINKE, 1902, s. 97.

⁴⁷² Označení *Loučná Nisa* používá např. ŠIMÁK, nedatováno, [ca 1900]; KINSKÝ, 1931; KINSKÝ, 1932.

V *Průvodci po Liberci a okolí*, 1901 se dočteme: „Nisa zhořelecká ... přijímá pod Jabloncem potok Nisu, také Loučnou zvaný.“ (s. 6–7) Výstižný popis podává průvodce z roku 1937: „Lužická neboli Zhořelecká Nisa vzniká spojením tří Nis, jež pramení SV. a V. od Liberce. Černá Nisa pramení pod Olivetskou horou (Oelberg, 876 m), Loučná Nisa pramení v rozsáhlých slatinách (Moosbeerheide, S. od Bedřichova–Friedrichswald), a Jablonecká Nisa prýští JV. od Jablonce na Černé Studnici.“ (LÁZŇOVSKÝ, 1937, s. 78.)

Liberec obsahují samotné pojmenování *Nisa*.⁴⁷³ Z materiálů okresních názvoslovných sborů, které se v 50. letech 20. století podílely na standardizaci pomístního názvosloví, vyplývá, že tehdy bylo navrhováno právě jméno *Bílá Nisa*. To se ale nakonec do finálního soupisu nedostalo a vodní tok získal název *Lužická Nisa*. Se jménem *Bílá Nisa* se tak setkáváme až od poloviny 60. let, poprvé bylo zřejmě použito v turistické mapě Jizerských hor z roku 1965. Nejprve označovalo tok řeky od bedřichovského pramene až k soutoku s *Černou Nisou* u Liberce, od 90. let pojmenovává v souladu se standardizací pouze tok od pramene k soutoku s dnešní *Lužickou Nisou* v Jablonci.

V Liberci přibírá *Lužická Nisa Harcovský potok (Harzdorfer Bach)*. I tento vodní tok měl řadu variantních pojmenování, mimo jiných také *Neisse*.⁴⁷⁴ Byl tedy zřejmě rovněž považován za jednu z hlavních zdrojnic *Lužické Nisy*. O tom, že nešlo jen o nějakou kartografickou chybu, svědčí zaniklé německé oronymum *Neisseberg*,⁴⁷⁵ pojmenování vrchu zvedajícího se přímo nad prameny *Harcovského potoka*. Jméno *Harzdorfer Bach* nesl potok až od obce Harcov, na svém horním toku se jmenoval *Waldflössel*; v obci Lukášov býval označován také *Rotmühlbach*, podle mlýna, zaniknuvšího v polovině 19. století (jedné z částí Lukášova se i nadále říkalo *Bei der Rothmühle*).⁴⁷⁶

Na severozápadním okraji Liberce se do *Lužické Nisy* vlévá *Černá Nisa*, největší přítok dosavadního toku. *Černá Nisa* pramení pod Olivetskou horou v Jizerských horách nedaleko pramene *Bílé Nisy*. Pojmenování *Černé Nisy* může reflektovat jak základní význam (charakter toku a okolí), tak přenesený význam určujícího apelativa „černý“ (nebezpečný).⁴⁷⁷ Říčka má tmavé zabarvení, protéká hustým lesem, do údolí poté spadá poměrně příkrým, sevřeným údolím a zejména v jarních měsících a při dlouhotrvajících deštích nabývá její tok na síle.⁴⁷⁸ Zajímavé jsou již zmíněné doklady *schwartzte neyß*, *weisse neiß* (1552). Pokud se jimi skutečně myslí dnešní *Černá* a *Bílá Nisa*,⁴⁷⁹ lze se domnívat, že obraz hydronymie horního povodí *Nisy* byl v 16. století následující: za hlavní větev byl považován tok nynější *Lužické Nisy*. To ostatně potvrzují zmínky o prameni *Nisy* již ze 17. století, jež jej kladou do dnešních míst. Dva nejvodnatější a nejvýznamnější přítoky⁴⁸⁰ pak mohly být rozlišeny jednoznačnými

⁴⁷³ Speciální mapa 1 : 75 000, č. 3654, nedatováno, [30. léta].

⁴⁷⁴ Např. v katastrální mapě Lukášova, 1843.

⁴⁷⁵ V lesnických mapách ve tvarech *Neuszberg*, 1816, *Neusseberg*, 1847 (JÍLEK, 1979, s. 132), jako *Neisseberg* viz HIEBEL, 1931, s. 56 nebo HÜBLER, 1902. Nelze ale s určitostí říci, která z podob je primární a jestli forma *Neisseberg* naopak nevznikla mylným připodobněním k hydronymu *Neisse* na základě náuřeční odokrouhlené výslovnosti dvouhlásky *eu*.

⁴⁷⁶ FINKE, 1902, s. 86.

⁴⁷⁷ K významu černé barvy a jejímu užití v toponymech viz ŠTĚPÁN, 2004, s. 47–49, 78–82.

⁴⁷⁸ Naproti tomu orientace a charakter údolí *Bílé Nisy* jsou zejména na dolním toku výrazně odlišné.

⁴⁷⁹ V Schallerově topografii je ale *Schwarze Neisse* umístěna jinak, z popisu vyplývá, že jde o dnešní potok *Jeřici* (původně *Görsbach*), protékající Mníškem a Chrastavou. Zřejmě ale jde o chybnou lokalizaci, *Jeřice* a *Černá Nisa* totiž pramení blízko sebe, navíc jejich toky mají podobnou západní orientaci (SCHALLER, 1790, s. 7). Úplně stejně zaměňuje *Jeřici* a *Černou Nisu* také DUNDR, 1823.

⁴⁸⁰ Všechny tři uvedené zdrojnice jsou zakresleny na mapách Českého království a Boleslavského kraje z období 18. a poč. 19. století (Müllerova mapa aj.). Jméno je ale uvedeno jen u dnešní *Lužické Nisy* (v podobě *Neiss Fl.*)

znaky v podobě určujících slov černá a bílá, což není jev v hydronymii Jizerských hor ojedinelý.⁴⁸¹ Další, méně významné přítoky byly pojmenovány později v souvislosti se zahušťováním osídlení a intenzivnějším využíváním krajiny v období po třicetileté válce. Nezodpovězenou otázkou zůstává, zda názvy *Schwarze/Weisse Neisse* měly v této době svůj ekvivalent i v češtině. Jižní část Jizerských hor byla původně česká; v poměrně podrobném dvoujazyčném popisu hranic mezi frýdlantským (německým) a navarovským (českým) panstvím z konce 16. století je dnešní *Bílá Nisa* označena jako *Loučný potok* (viz výše). Hydronymum *Nisa* tu ale překvapivě nenajdeme.

Pojmenování *Černé Nisy* bylo na rozdíl do *Bílé Nisy* neměnné. Svou roli sehrál fakt, že větší část údolí *Černé Nisy* byla až do poloviny 17. století neosídlená.⁴⁸² Obcí podél celého toku *Bílé Nisy* bylo více a byly zakládány již od poloviny 16. století.⁴⁸³ To přirozeně vedlo ke vzniku komunikačních a pojmenovacích variant. Kromě toho již v 16. století existovalo několikrát zmiňované české jméno *Loučná*, později poněmčené na *Lautschnei*. To se udrželo v užívání především z toho důvodu, že od počátku 17. století se zde nachází obec téhož jména (*Louczna/Lautschnei*⁴⁸⁴). Pojmenování *Lautschnei* a jednoduché invariantní jméno *Neisse* ale vedle sebe koexistovala po celou dobu.⁴⁸⁵

Hydronymii *Lužické Nisy* a jejích pramenných toků charakterizuje vysoká dynamika, která spočívá v existenci řady komunikačních a pojmenovacích variant, a to jak diachronních, tak synchronních. Tato rozkolísanost vychází nejen z historického pohledu (změny osídlení), ale i z povahy objektů a jazykověkomunikačních aspektů a nejlépe ji ilustruje měnící se pojmenování *Bílé Nisy*. Pro říčku o délce pouhých 10 km jsme zaznamenali 14 jmen. Vysoká variabilita hydronymie horního povodí *Nisy* kromě toho není spojena jen se synonymními názvy, ale také se jmény homonymními. Vedle pojmenovacích variant, daných různou motivací, se v široké míře uplatňovaly a uplatňují varianty komunikační. Ty primárně vycházejí z dvoučlenného pojmenování, které je z ekonomických důvodů v komunikaci redukováno na svůj základní člen – *Nisa/Neisse*.

Proti této variabilitě naopak silně vystupuje tlak standardizace, podle jejíž požadavků má mít řeka stejné jméno po celém svém toku. V případě *Lužické Nisy* ale situaci komplikovalo nejasné vymezení jejího hlavního pramene. Z toho důvodu se několikrát proměnila i samotná objektová fixace jmen *Lužická* a *Bílá Nisa*. Disproporci mezi tradičně a geograficky

⁴⁸¹ Kromě *Černé* a *Bílé Nisy* se zde nachází *Černá / Bílá Desná* a *Černá / Bílá Smědá* (do níž dále zleva ústí *Černý / Bílý Potok* a *Černý / Bílý Štolpich*). Tohoto specifika si všimnul i P. Štěpán ve své monografii o barvách v toponymii Čech (ŠTĚPÁN, 2004), kde vyslovuje domněnku (s. 93), že jde o vliv lužickosrbského osídlení. S ohledem na poměrně malé stáří dokladů se ale tato interpretace nedá bezvýhradně přijmout.

⁴⁸² Kateřinky/Katharinberg a Rudolfov/Rudolfsthal, obce na horním toku *Černé Nisy*, byly založeny roku 1609, resp. 1657. Značná část říčky navíc protéká neosídlenými lesními partiemi.

⁴⁸³ Jde o tyto obce (v závorce rok první zmínky): Bedřichov/Friedrichswald (1558), Hraničná/Gränzendorf (1585), Janov nad Nisou/Johannesberg (1654), Mšeno/Grünwald (1548), Loučná/Lautschnei (1608), Rýnovice/Reinowitz (1559).

⁴⁸⁴ SCHWARZ, 1934.

⁴⁸⁵ RESSEL, 1903–1904.

chápanými pramennými větvemi se sice standardizované názvosloví snažilo ve druhé polovině 20. století odstranit, nakonec ale i základní mapy upřednostnily historický a turistický pohled před pohledem hydrografickým.

4.4 Variantnost v české anoikonymii

V této části věnujeme pozornost období ohraničenému roky 1877–1957. V této době se postupně vytváří české pomístní názvosloví, jež vychází z německého a do druhé světové války vedle něj koexistuje. Vzhledem k tomu, že až do 50. let 20. století nebyly k dispozici žádné jednotné zásady, jak počesťovat německou anoikonymii, vyznačuje se tato etapa enormním výskytem variantních pojmenování, jež vznikají především jako odraz individuálních a na sobě nezávislých způsobů převádění německých jmen na česká. Takové varianty se liší jak v hloubkové struktuře na úrovni sémantického motivu (pojmenovací varianty), tak v povrchové struktuře vyjádřené rozličnými strukturními typy a komunikačními aspekty (komunikační varianty).

Uvedené období jsme vymezili dvěma významnými publikacemi. V roce 1877 vychází Kořistkova topografie Krkonoš a Jizerských hor (*Hory Jizerské a Krkonošské s jižním a východním podhorím jejich: Popis orografických a hydrografických poměrův jejich*), první český komplexní topografický popis oblasti a zároveň první pokus o plošnou bohemizaci německého pomístního názvosloví Jizerských hor. Vymezené období uzavírá příručka *Hlavní pomístní názvy kraje Libereckého*, vydaná v roce 1957, která přináší přehled závazného pomístního názvosloví, standardizovaného činností Návoslovné komise v první polovině 50. let.

Materiál čerpáme především z turistických průvodců, map, různých topografií a popisů Jizerských hor. Pro potřeby této práce jsme na základě těchto pramenů vytvořili databázi čítající přes 2000 textových anoikonym. Tento materiál dobře ilustruje, jak složitá byla cesta k jednotnému, jazykově i komunikačně funkčnímu názvosloví, jež je schopno bez problémů plnit základní onymickou funkci: jednoznačně terénní objekty identifikovat a diferencovat.

Samostatné kapitoly jsou věnovány vývoji pojmenování některých objektů, jež především ve zde popisovaném období vykazovaly extrémní míru variantnosti.

4.4.1 Česká jména do roku 1918

Počesťování německé anoikonymie Jizerských hor má svůj počátek už v první polovině 19. století, kdy se na stránkách tehdejších vlastivěd a zeměpisů Čech zmiňují také Jizerské hory.⁴⁸⁶ Jejich popis je ale velmi stručný a počesťených jmen je minimum. Proces počesťování anoikonymie se zintenzivnil až v poslední čtvrtině 19. století, a to v souvislosti s nebývalým rozvojem turistiky. Vznikají českojazyčné turistické průvodce, v nichž mají místo i pohraniční

---

⁴⁸⁶ Např. ŠÁDEK, 1823; DUNDR, 1823; ŘEZÁČ, 1850; LEPAR, 1863 aj.

pohoří včetně Jizerských hor. Vzhledem k tomu, že neexistovala žádná závazná pravidla, jak vytvářet českou anoikonymii v pohraničních územích, různé materiály uvádějí různé české ekvivalenty. Český anoikonymický systém v této době trpěl značnou nesystémovostí a proměnlivostí. Jména tvořená v této době tak zanechávají specifický otisk individuálních znalostí a jazykových schopností pojmenovatele. Na neustálenost pomístního názvosloví v tomto období trefně poukazuje glosa uveřejněná v 3. čísle *Časopise turistů* v roce 1900:

Různá pojmenování míst v horách Jizerských

Prohlížeje pomůcky k vycházkám do hor Jizerských seznal pisatel těchto řádků, že pro některá místa užívají různí spisovatelé různých názvů a že by zapotřebí bylo jakési ustálenosti a jednotlosti. – Tak užívá Kavka (Turnovsko) pro Tafelfichte názvu „U obrázku“, kdežto Dr. Šimák v díle „Severní Čechy“ – názvu „Smrk“! – Pro „Sieghübel“ užívá Buchar v pojednání svém o horách Jizerských v časopise Českých turistů čís. 8 „Na vyhlídce“, kdežto Dr. Šimák ve výše uvedeném díle „Jizera“; v témž díle užívá Dr. Šimák pro „Wittighaus“ názvu „Smědá“ a „Bražec“. – Jest velmi důležité, aby v době, kdy pracuje se pro návštěvu hor Jizerských se strany turistů českých, panovala ustálenost názvu jednotlivých míst, a zejména přikročí-li se k vydání českého průvodce po horách Jizerských a pohoří ještědském, aby užito bylo již názvů správných.

Česká a počeštěná anoikonyma vznikají zejména pro potřeby turistiky, pro návštěvníky přijíždějící do Jizerských hor z vnitrození. Tato jména neaspirovala stát se součástí běžné komunikace, nehledě na to, že podíl českého obyvatelstva, tudíž potenciálních uživatelů, byl v horských obcích před rokem 1918 zanedbatelný. Určitou výjimku tvoří zmíněný K. Kořistka, jehož topografie byla zpracována ne pro turistické, nýbrž pro vědecké účely. Kořistka má primát v tom, že jako první počeštil anoikonymii Jizerských hor kompletně, a to v rozsahu názvosloví II. vojenského mapování. V kontextu období do první světové války ale není jeho anoikonymický systém úplně typický. Ostatní popisy nebo turistické průvodce totiž počešťovaly německá jména výběrově – a to jednak na základě mimojazykové skutečnosti (důležitost objektu), jednak na základě jazykové stránky (etymologická průhlednost německého anoikonyma, jeho přeložitelnost). Kořistka naproti tomu převádí do češtiny překladem nebo mylnou antroponymizací (např. *Kalmrich* [Berg] / *Kalmrichova hora*), popř. názvukovým tvořením,⁴⁸⁷ téměř všechna toponyma a jen výjimečně je ponechává v původní podobě.

---

⁴⁸⁷ Názvukově jsou utvořena toponyma *Wittigberg* / *Vítkova hora*, *Wittig – Schmieda* / *Smědá*, *Wollsche Kamm* – *Volský hřeben*, za názvukové považujeme i vztah *Farbe* / *Brdo* ve jménech *Lange Farbe* / *Dlouhé Brdo* a *Farbenberg* / *Brdo*.

Již první turistické průvodce z 80. let 19. století,⁴⁸⁸ přinášející jen stručný popis Jizerských hor, který obsahuje pouze kolem 30 lokálních anoikonym, naznačují hlavní pojmenovací strategie, jimiž se v období do roku 1918 bohemizace německého názvosloví vyznačuje: etymologicky průhledné německé názvy (tvořené běžnými apelativy) objektů významných pro turistiku jsou doslovně či částečně překládány, méně průhledná anoikonyma, obsahující například nějaké nářeční komponenty, a jména objektů orientačně a turisticky méně významných jsou ponechávána buď v citátové podobě, nebo častěji jsou graficky a morfologicky adaptována do jazykového systému českého jazyka. Samostatná jména (ve smyslu typu 3 Skálovy typologie) jsou tvořena výjimečně.

Za zmínku stojí především dva podrobnější turistické průvodce z této doby, které obsahují poměrně velké množství pomístních jmen: *Průvodce po Liberci a okolí*, jež vydal nově založený liberecký odbor Klubu českých turistů (1901) a *Kafkův illustrovaný průvodce po Král. českém. Krkonoše a Jizerské hory*, vydaný kolem roku 1910.

Významnou osobou, jejíž osobitý rukopis zásadně ovlivnil jizerskohorské názvosloví, byl historik J. V. Šimák. Šimák v archivech našel listiny s nejstaršími doklady jmen v Jizerských horách (viz kap. 3.2.1) a řadu z nich, byť ne vždy s prokazatelnou lokalizací, použil ve významném díle *Čechy. Díl XII. Severní Čechy*. 25 let od vydání Kořistkovy topografie je zde obraz názvosloví výrazně jiný. Šimák ponechává řadu jmen v německé podobě; z pohledu současné anoikonymie je důležité, že jako první použil pro pojmenování dvou nejvyšších vrcholů české části Jizerských hor oronyma *Smrk* a *Jizera* (podrobně viz kap. 3.2.3.1 a 3.2.3.2).

Variantnost názvosloví (ale i případné shody) ilustruje následující tabulka, do níž jsme zařadili pojmenování 36 významných objektů, jejichž frekvence byla v excerpovaných pramenech nejvyšší. Neuvádíme zde hydronyma *Jizera*, *Nisa*, *Kamenice*, *Desná*,⁴⁸⁹ jež byla rebohemizována ve všech pramenech stejně. Z pramenů jsme zvolili ty, jež obsahují nejpodrobnější názvosloví.

Německé jméno	KOŘISTKA 1877	OTTO 1898 ⁴⁹⁰	BUCHAR 1899	<i>Průvodce</i> 1901	ŠIMÁK 1902	<i>Průvodce</i> 1910	<i>Časopis turistů</i> 1897–1909	Současné české jméno
<i>Blattnei</i>	<i>Blatný potok</i>	<i>Blatný potok</i>		<i>Blatný p. Blatenský potok</i>	<i>Blatná</i>			<i>Blatný potok</i>
<i>Bramberg</i>				<i>Bramberg</i>	<i>Bramberg</i>	<i>Bramberg Bromberg</i>		<i>Bramberk – Krásný</i>
<i>Buchberg</i> (Jiřetín)	<i>Buková hora</i>			<i>Buková hora</i>	<i>Buková hora</i>	<i>Buchberg</i>		<i>Buková</i>

⁴⁸⁸ ŘIVNÁČ, 1882; ČERNÍK, 1885.

⁴⁸⁹ Jen *Desná* občas kolísala v kvantitě koncového vokálu (*Desná – Desna*), což mělo za následek i kolísání ve flexi: užívala se dvě skloňovací paradigmaty (podle adjektivního vzoru mladý a substantivního žena).

⁴⁹⁰ *Ottův slovník naučný XIII. Illustrovaná encyklopaedie obecných znalostí*, 1898.

<i>Buch Berg</i> (Jizerka)	<i>Buková hora</i>	<i>Buková</i>	<i>Buková</i>	<i>Buková hora</i>	<i>Buková</i>	<i>Buchberg</i>	<i>Buchberg Bukovec</i>	<i>Bukovec</i>
<i>Farbenberg</i>	<i>Brdo</i>					<i>Farbenberg</i>		<i>Bučina</i>
<i>Finkstein</i>				<i>Finkstein</i>	<i>Finkenstein</i>	<i>Finkenstein</i>		<i>Výhlídka</i>
<i>Görsbach</i>	<i>Görsský potok Görs Gersbach Jeřice</i>	<i>Jeřice</i>		<i>Jeřice</i>	<i>Jeřice</i>	<i>Gersbach</i>		<i>Jeřice</i>
<i>Hegebach</i>				<i>Hegebach Hege</i>	<i>Hegebach</i>	<i>Hegebach</i>	<i>Hege</i>	<i>Hájený potok</i>
<i>Hoher Berg</i>	<i>Vysoká hora</i>			<i>Vysoký vrch</i>		<i>Vysoký vrch</i>		<i>Žulový vrch</i>
<i>Kalmrich (Berg)</i>	<i>Kulmrichův v. Kalmrichova h.</i>			<i>Kalmrich</i>	<i>Halmrich</i>	<i>Kalmrich</i>		<i>Tišina</i>
<i>Käuliger Berg</i>	<i>Keilig Klínová hora</i>	<i>Klínová hora</i>		<i>Käuliger Berg</i>	<i>Kužel</i>	<i>Käulig</i>		<i>Paličník / Klínový vrch</i>
<i>Königs-höhe</i>			<i>Královská výšina</i>	<i>Královská výšina</i>	<i>Výšina královská</i>	<i>Královská výš Královská výšina Králův vrch</i>	<i>Královská výšina</i>	<i>Královka – Nekras</i>
<i>Kupferberg</i>	<i>Mědný vrch Kupferberk</i>			<i>Měděný vrch</i>	<i>Kupferberk</i>	<i>Měděnec Kupferberg</i>		<i>Měděnec</i>
<i>Lange Farbe</i>	<i>Dlouhé Brdo</i>	<i>Lange Farbe</i>		<i>Dlouhé Brdo</i>	<i>Lange Farbe</i>	<i>Dlouhá barva Lange Farbe</i>	<i>Lange Farbe</i>	<i>Brdo</i>
<i>Mittagsberg</i>	<i>Poledník</i>	<i>Mittagsberg Poledník</i>	<i>Poledník</i>	<i>Poledník</i>	<i>Poledník</i>	<i>Polední hora Poledník</i>		<i>Poledník</i>
<i>Mittagssteine</i>	<i>Polední kameny</i>			<i>Kameny poledníkové</i>	<i>Mittagsstein</i>	<i>Poledníky Polední kameny</i>	<i>Polední kameny</i>	<i>Polední kameny</i>
<i>Nussstein</i>	<i>Ořech</i>	<i>Ořech</i>	<i>Ořešník</i>	<i>Ořešník</i>	<i>Nussstein</i>	<i>Ořešník</i>		<i>Ořešník</i>
<i>Ölberg – Grosse Stein</i>	<i>Velký kámen</i>	<i>Steinberg</i>		<i>Hora olivetská</i>	<i>Oelberk</i>	<i>Oelberg</i>		<i>Olivetská hora</i>
<i>Rapplitz Berg</i>	<i>Rapický vrch Rapický kopec</i>	<i>Rapická hora</i>			<i>Rapická hora</i>	<i>Raplická hora Rapoldův vrch</i>		<i>Rapická hora</i>
<i>Schlösser -steine</i>	<i>Na zámcích</i>	<i>Schlösser -steine</i>		<i>Slezské kameny</i>	<i>Schlösser -stein</i>	<i>Zámecké kameny</i>		<i>Zámky</i>
<i>Schöne Marie</i>	<i>Skály krásné Máří</i>		<i>Krásná Máří</i>	<i>Krásná Máří</i>	<i>Krásná Marie</i>	<i>Krásná Máří</i>	<i>Krásná Máry</i>	<i>Krásná Máří</i>
<i>Schwarze Berg (1024 m)</i>	<i>Černá hora</i>	<i>Schwarzberg</i>		<i>Černá hůra</i>	<i>Černá Hora</i>	<i>Černý vrch</i>	<i>Černá hůra</i>	<i>Černý vrch</i>

<i>Schwarz Berg</i> (1084 m)	Černá hora	<i>Schwarz-berg</i>	Černá hora	Černý Vrch	Černý Vrch	Černá Hora		Černá hora
<i>Seibt-hübel</i>			<i>Seibtův vrch</i>	<i>Seibtův vrch</i>		<i>Seibt-hübel</i>		<i>Slovanka</i>
<i>Siech-hübel</i>	<i>Výhlídka Na vyhlídce</i>	<i>Výhlídka Sieghübel</i>	<i>Na vyhlídce</i>	<i>Na vyhlídce</i>	<i>Jizera</i>	<i>Na vyhlídce Výhlídka Sedmištit Siech-hübel Sichhübel Sieghübel</i>	<i>Na vyhlídce Výhlídka Sieghübel</i>	<i>Jizera</i>
<i>Stolpich</i>			<i>Stolpich</i>	<i>Štolpich</i>	<i>Stolpich</i>	<i>Stolpich</i>	<i>Štolpich</i>	<i>Štolpich – Sloupský potok</i>
<i>Tafel-fichte</i>	<i>U obrázku Obrázek</i>	<i>U obrázku Obrázek</i>	<i>U obrázku</i>	<i>U obrázku Obrázek</i>	<i>Smrk</i>	<i>Hora u Obrázku U Obrázku Obrázek</i>	<i>Tafel-fichte Smrk U Obrázku</i>	<i>Smrk</i>
<i>Tann-wasser</i>		<i>Tann-wasser</i>		<i>Tann</i>	<i>Tann</i>	<i>Tann</i>		<i>Jedlová</i>
<i>Tauben-haus</i>	<i>Holubník</i>	<i>Holubník</i>	<i>Holubník</i>	<i>Holubník</i>	<i>Holubník</i>	<i>Holubník</i>	<i>Holubník</i>	<i>Holubník</i>
<i>Tschi-hahnl Wiese</i>				<i>Louka na čihadlech</i>	<i>Na Čihadlech</i>	<i>Čihadlo-va louka</i>		<i>Na Čihadle</i>
<i>Vogel-koppen</i>	<i>Ptačí skála</i>	<i>Vogel-koppen</i>	<i>Ptačí hlava</i>	<i>Ptačí kupy</i>	<i>Ptačí kupy</i>	<i>Ptačí hlava Ptačí kupy</i>	<i>Ptačí kupy</i>	<i>Ptačí kupy</i>
<i>Weber-berg – Himbeer-berg</i>	<i>Malinový vrch</i>	<i>Malinový vrch</i>		<i>Malinový vrch</i>	<i>Himbeer-berg</i>	<i>Malinový vrch</i>		<i>Malinový vrch</i>
<i>Wittig</i>	<i>Smědá</i>	<i>Smědava Směda</i>	<i>Smědá</i>	<i>Smědava Smědá</i>	<i>Smědá</i>	<i>Směda Smědá</i>	<i>Smědá Vítka</i>	<i>Smědá</i>
<i>Wittig-berg</i>	<i>Vítkova hora</i>	<i>Wittig-berg</i>	<i>Smědov Smědovská myslivna</i>	<i>Smědovský vrch</i>	<i>Bražecký vrch</i>	<i>Smědovský vrch</i>		<i>Smědavská hora</i>
<i>Wittig-haus</i>	<i>Vítkův domek Wittig-haus</i>	<i>Vítkův domek</i>		<i>Smědovská myslivna Smědavská myslivna Bražec</i>	<i>Bražec Wittig-haus</i>	<i>Smědava Smědov</i>	<i>Smědovská myslivna Wittig-haus</i>	<i>Smědava</i>
<i>Zimmer-lehne</i>	<i>Zimmrova stráž</i>	<i>Zimmer-lehne</i>		<i>Zimmer-lehne</i>	<i>Zimmer-lehne</i>			<i>Jelení stráž</i>

Německá jména si v mnoha případech zachovávají svou původní formu. Některá se dokonce ani neskloňují a zůstávají v citátové podobě, a to v případě zakončení na -e, například. *Zimmerlehne*, *Lange Farbe*, *Hege*. Častěji se ale jména přizpůsobují českému

morfologickému systému a ohýbají se podle příslušných vzorů.⁴⁹¹ Morfologická adaptace je někdy spojena s průvodní hláskovou a grafickou úpravou, například *Grubberk*, *Oelberk*, *Brachšteín*, *Hölleberk*, *Scharflehne* / *Scharflehna*, *Kneipe* / *Knaipa* – *Kneipa*. Německá jména jsou adaptována také slovotvorně, například *Görský potok*, *Kalmrichův vrch*, *Rapická hora* – *Rapoldův vrch*, *Hemmrišské sedlo*, *Velšský hřbet*; německá toponymická apelativa jsou v tom případě překládána. Do této skupiny můžeme zařadit i jména mylně považovaná za deantroponymická. U nich základ zůstává německý, připojuje se posesivní přípona *-ův* a český topolexém: *Zimmrova stráž*, *Čihandlova louka*, *Birnbaumova skála* (podrobně k tomuto typu viz kap. 5.2). Výjimečně může být německé jméno redukováno o toponymické apelativum: *Keilig* – *Käulig*, *Tann*, *Hege*.

V jednotlivých publikacích nalezneme několik typů konkurenčních vztahů. Hlavním a zdaleka nejfrekventovanějším zdrojem variantnosti je konkurence mezi německým jménem ponechaným v původní či adaptované formě a jménem přeloženým nebo samostatně utvořeným: *Buková*, *Buková hora* – *Buchberg*, *Malinový vrch* – *Himbeerberg*, *Zámecké kameny*, *Slezské kameny* – *Schlössersteine*, *Paličnick*, *Kužel* – *Käuliger Berg*, *Käulig*, *Dlouhé Brdo* – *Lange Farbe* a mnoho dalších. Německá jména pak mohou být různou měrou formálně adaptována (viz předchozí odstavec).

Dalším zdrojem variantnosti jsou na sobě nezávislé překlady, samostatná pojmenování, popř. názvukově tvořená jména. Mnohá anoikonyma ukazují, že počesťování probíhalo ad hoc, aniž by byl český pojmenovatel dostatečně obeznámen s vlastním motivem německého pojmenování, ale například i s reálnou terénní situací. Mnohé překlady vycházejí čistě z povrchové struktury, což se projevuje v mylné reinterpretaci výchozího německého etymonu. Výsledkem individuálního tvoření je tak řada pojmenovacích variant jako například *Zámecké kameny* – *Slezské kameny*, *Vítkova hora* – *Smědavská hora* – *Bražecký vrch*, *Na vyhlídce* – *Jizera*, *U obrázku* – *Smrk*, *Volský hřeben* – *Vlašský hřeben*, *Dlouhé Brdo* – *Dlouhá Barva* a různé kvazideantroponymické názvy (viz výše). Příčinou vzniku některých pojmenovacích variant je už jejich existence v německé anoikonymii: *Grosser Stein* – *Ölberg* / *Velký kámen* – *Hora olivetská* – *Oelberg*, *Buchstein* – *Stephanshöhe* / *Buchštejn*, *Štěpánova výšina*, *Steinkoppe* – *Marienberg* / *Steinkoppe* – *Mariánský vrch*. Některé varianty vycházejí z užití synonymních lexémů téhož lexikálněsémantického pole: *Sviňská hlava* – *Kančí hlava*, *Klínová hora* – *Kužel*.

Variují také povrchová ztvárnění překladových jmen na úrovni topoformantů a topolexémů vyjadřujících názvotvornou bázi: buď v jejich absenci/přítomnosti *Buková* – *Buková hora*, *Ořech* – *Ořešník*, *Kočí kámeny* – *Kočka*, nebo jejich různých typech: *Černá hora* – *Černý vrch* – *Černá hůra*, *Smědovský vrch* – *Smědovská hora*, *Vysoká hora* – *Vysoký vrch*, *Buková*

⁴⁹¹ Do jaké míry německé jméno podléhá české flexi, se ale s určitostí říci nedá, neboť jména jsou užívána nejčastěji v přímých pádech.

hora – Bukovec, Měděný vrch – Měděnec, Blatný potok – Blatenský potok, Králův vrch – Královská výšina, Ptačí hlava – Ptačí kupy. Některé ústrojně utvořené deriváty, jako jsou *Holubník, Ořešník, Poledník, Závorník*, naproti tomu téměř nevariují, a to ani v následujícím období po roce 1918 (kdy se k nim přidává ještě stejně utvořený *Paličník*). O jejich funkčnosti svědčí to, že v anoikonymii zůstaly dodnes. Do skupiny povrchových variant řadíme i konkurenci předložkových a bezpředložkových jmen. Ta je spojena hlavně se jmény *Smrku* a *Jizery* – z komunikačního hlediska nepříliš vhodně zvolená předložková oronyma jsou transformována: *U obrázku – Obrázek, Na vyhlídce – Vyhlídka*.

Objevují se také četné hláskové varianty, ať už v německých podobách (*Grubberg – Grubberk, Bramberg – Bramberk – Bromberg, Kalmrich – Halmrich*⁴⁹²) nebo českých (*Smědovský vrch – Smědavský vrch, Smědá – Směda – Smědava, Desná – Desna*).

Pozoruhodné je, že v řadě publikací se pro jeden a tentýž objekt užívá více jmen, za všechny jmenujme Kafkův průvodce, jenž na různých místech používá všechny tehdejší podoby pro *Siechhübel (Jizera): Na vyhlídce, Vyhlídka, Sedmištít* (označující vrcholová skaliska), *Siechhübel, Sichhübel, Sieghübel*.

4.4.2 Česká jména po roce 1918

Po vzniku ČSR se zvětšuje komunikační okruh uživatelů českých jmen a zásadně přibývá českojazyčných materiálů a publikací o Jizerských horách. Hlavními iniciátory českého názvosloví, především v centrální, neobydlené části pohoří, zůstávají ale i nadále zejména turisté, kteří v roce 1923 znovuobnovili činnost libereckého odboru KČST.

Po roce 1918 se proměňují postupy, resp. jejich preference, jimiž se česká anoikonymie vytváří. Ubývá hláskově a morfologicky adaptovaných německých jmen, naopak výrazně přibývá překladových jmen – je to přirozené, protože taková toponyma se snáze začleňují do jazykového systému češtiny, a tudíž do komunikačního procesu. Tato tendence přirozeně ještě zesílila po roce 1945, kdy ji podpořily i mimojazykové příčiny. O jednotném pomístním názvosloví se ale stále nedá hovořit. I toto období je charakterizováno neustáleností anoikonymie a vysokou mírou její variantnosti. Počešťování nadále trpělo nesystémovostí a nahodilostí. Valná část jmen se tvořila bez přihlédnutí ke kulturně-historickým a jazykovým zvyklostem. České překlady, založené jen na povrchové struktuře německého jména, ne vždy nedodržely sémantickou motivaci původních německých jmen.

V prvních letech po skončení druhé světové války se české pomístní názvosloví v zásadě podobá stavu před rokem 1938. Ani v nových českých průvodcích, propagačních textech a turistických mapách není anoikonymie úplně jednotná. Úzus uživatelů z okruhu místních turistů, relativně ustálený a navazující na stav před rokem 1938, reprezentuje na přelomu 40. a 50. let F. Patočka, předseda libereckého KČST, a jeho mapy a průvodce. Jím užívané

⁴⁹² Podoba *Halmrich*, již uvádí ŠIMÁK, nedatováno, [ca 1900], vznikla chybným čtením německého *Kalmrich*.

názvosloví je ale v mnoha ohledech odlišné od anoikonymie, již prezentuje speciální mapa, kterou na konci 40. let revidoval Vojenský zeměpisný ústav. Nejednotnost, přetrvávající až do poloviny 50. let, tedy odstranila až řízená revize pomístního názvosloví, kterou v rozsahu vojenských map v měřítku 1 : 50 000 provedla v letech 1951–1956 Návoslovná komise Ústřední správy geodesie a kartografie (viz kap. 3.5.1).

Následující tabulka ukazuje na stejném materiálu jako předchozí variantnost pomístního názvosloví v několika vybraných významnějších publikacích z období po roce 1918.

Němec- ké jméno	Obrázky z Jizer- ských h. 1923	Kronika KČST Liberec 1923–38	KINSKÝ 1931	KINSKÝ 1934	LÁZŇOV- SKÝ 1937	Speciální mapa 1949	PATOČ- KA 1949, 1950	Současné jméno
Blattnei		Blatenský potůček	Blatenský p. Blatný p.	Blatnice	Blatenský p. Blatný p.	Blatný p.	Blatný p.	Blatný potok
Bramberg		Bramberg Bromberg Bramberk	Bramberg	Bramberk	Bramberg Bramberk	Krásný	Bramberk	Bramberk – Krásný
Buchberg (Jiřetín)	Buková		Buková Buková hora		Buková Stará Buková	Buková		Buková
Buch Berg (Jizerka)	Buková hora	Buková Buková hora	Buková Buková hora	Buková	Buková Buková hora	Bukovec	Bukovec	Bukovec
Farben- berg			Barevný vrch	Barva	Farben- berg	Bučina	Barevný vrch	Bučina
Finkstein	Finkova skála		Finkova skála		Finkova skála			Vyhlídka
Görsbach	Görsbach		Jeřice		Jeřice	Chrastav- ský potok	Jeřice	Jeřice
Hegebach		Hege	Hege	Hege	Hege Hegebach	Hajní potok	Hajní potok	Hájený potok
Hoher Berg			Vysoký vrch	Vysoký kopec	Vysoký vrch	Žulový vrch	Žulový vrch	Žulový vrch
Kalmrich			Kalmrich Dresler- ovy kam.	Travný	Kalmrich	Tišina	Travný	Tišina
Käuliger Berg		Paličník	Paličník Käulig	Paličník	Paličník	Paličník / Klínový vrch	Paličník	Paličník / Klínový vrch
Königs- höhe	Královská výšina	Královská výšina Nekras	Královská výšina	Královka	Königova výšina Königs- höhe Královská výšina Královka	Královka	Královka	Královka – Nekras
Kupfer- berg			Měděnec	Měděnec	Měděný vrch Mědný vrch	Mědný vrch	Měděnec	Měděnec
Lange Farbe		Dlouhé Brdo	Dlouhá Barva	Dlouhé Brdo	Brdo Dlouhé Brdo	Brdo	Brdo	Brdo
Mittags- berg		Polední hora	Poledník	Poledník	Poledník	Poledník	Poledník	Poledník

Mittag- steine		Poledníky	Polední kameny	Polední kámen	Polední kameny	Polední kameny	Polední kameny	Polední kameny
Nussstein		Ořešník	Ořešník	Ořešník	Ořešník	Ořešník	Ořešník	Ořešník
Ölberg – Grosse Stein	Olejová hora		Olivetská hora Olejová hora	Olivetská hora	Olivetská hora	Olivetská hora	Olivetská hora	Olivetská hora
Rapplitz Berg				Rapická hora	Rapická hora	Rapická hora	Řapická hora	Rapická hora
Schlösser- steine	Zámecké kameny		Zámecké kameny Slezské kameny	Slezské kameny	Zámecké kameny	Zámecký kámen	Slezské kameny	Zámky
Schöne Marie		Krásná Máří Krásná Máři Hezká Máři	Krásná Máři	Krásná Máři	Schöne Marie		Krásná Máři	Krásná Máři
Schwarze Berg (1024 m)			Černý vrch Černý kopec	Černý vrch	Černá hora	Černý vrch	Černý vrch	Černý vrch
Schwarz Berg (1084 m)	Černý vrch	Černý vrch	Černý vrch	Černý vrch	Černá hora	Černá hora	Černá hora	Černá hora
Seibt- hübel		Seibtův vrch	Seibtův vrch	Seibtův kopec	Seibtův vrch Seibt- hübel	Slovanka	Seibtův vrch (chata Slovanka)	Slovanka
Siech- hübel	Jizera	Jizerka Sieghübel	Jizerka	Jizerka	Jizera	Jizera	Jizera	Jizera
Stolpich	Stolpich Sloupský p.	Stolpich	Stolpich	Štolpich	Štolpich	Balvanitý potok	Štolpich	Štolpich – Sloupský potok
Tafel- fichte	Smrk (dříve u Obrázku)	Smrk	Smrk	Smrk	Smrk	Smrk	Smrk	Smrk
Tann- wasser		Tan	Tann	Tann	Tann Tan		Jedlová	Jedlová
Tauben- haus	Holubník	Holubník	Holubník	Holubník	Holubník	Holubník	Holubník	Holubník
Tschi- hahnl Wiese		Čihadla	Čihadla		Čihadlo		Čihadla	Na Čihadle
Vogel- koppen		Ptačí kupy Ptačí kupy	Ptačí kupy	Ptačí kupy	Ptačí kupy Ptačí vrchy	Ptačí vrchy	Ptačí kupy	Ptačí kupy
Weber- berg – Himbeer- berg			Maliník	Maliník	Maliník Malinový vrch Malinová hora Weber- höhe Himbeer- berg	Malinový vrch	Maliník	Malinový vrch
Wittig	Smědá		Směda Smědava	Směda Vítka	Směda Smědá Smědava	Smědá	Smědá Smědava	Smědá

<i>Wittig- berg</i>		<i>Smědav- ský vrch</i>	<i>Smědov- ský vrch Smědov- ská hora</i>	<i>Smědov- ská hora</i>	<i>Smědov- ská hora Smědov- ská hora</i>	<i>Smědav- ská hora</i>	<i>Smědava</i>	<i>Smědav- ská hora</i>
<i>Wittig- haus</i>	<i>Vítkův domek</i>	<i>Smědava Smědav- ská myslivna Smědov- ská myslivna</i>	<i>Smědov- ská myslivna Smědov</i>		<i>Smědava Smědav- ská myslivna</i>	<i>Nad Vítkou</i>	<i>Smědava</i>	<i>Smědava</i>
<i>Zimmer- lehne</i>			<i>Zimmer- lehne Zimmero- va stráň</i>	<i>Zimmrova stráň</i>	<i>Zimmer- lehne</i>		<i>Zimmrova stráň</i>	<i>Jelení stráň</i>

Jak už bylo řečeno, v českém pomístním názvosloví po roce 1918 výrazně, a po roce 1945 ještě výrazněji, klesá podíl zachovaných německých jmen. Jsou-li vícekrát použita německá jména s různou mírou adaptace, pak nejčastěji v tom případě, že jejich nejasná etymologie znemožňuje překladové tvoření. Někdy tak vstupují do konkurenčního vztahu právě německá jména a samostatně tvořené české ekvivalenty, těch je mnohdy více, vytvořených nezávisle na sobě: *Stolpich* – *Balvanitý potok* – *Sloupský potok*, *Görsbach* – *Jeřice* – *Chrastavský potok*, *Bramberk* – *Krásný*, *Farbenberg* – *Bučina*, *Kalmrich* – *Tišina*, *Golbich* – *Zlatý potok* – *Dvorský potok*, *Grubberg* – *Grubberk* – *Kutiště* – *Stržový*, *Hege* – *Hajní potok*, *Quarre* – *Příčnice* – *Předěl*, *Žďárek* – *Scharchen* – *Šerák*.

Vztažení k mylnému základu, ale i chybná čtení stojí za variantami *Kalmrich* – *Travný*, *Lange Farbe* – *Dlouhé Brdo*, *Dlouhá Barva*, *Farbenberg* – *Brdo* – *Barevný vrch*, *Štolpich* – *Sloupský potok*. Stejně jako v předchozím období se nezdá vyskytovat kvazideantroponymická a kvazideapelativní jména typu *Hajnův kostel*, *Královská výšina* a jejich opačné varianty *Hajní kostel*, *Königova výšina* (podrobně viz kap. 5.1.2 a 5.1.3).

Vzledem k preferenci překladových jmen variuje v tomto období nejvíce formální stránka anoikonym. Hloubková struktura obsažená již v německém názvu je přenesena prostřednictvím českojazyčných jazykových prostředků, konkrétní povrchové ztvárnění se však u jednotlivých autorů může lišit například v lexikálním obsazení nebo v užití odlišných slovatvorných a morfologických prostředků. Nejběžnější konkurenční vztah je podobně jako u německých anoikonym realizován užitím různých toponymických apelativ v pozici základního, určovaného členu ve vícečlenných pojmenováních: *Vysoký vrch* – *Vysoký kopec*, *Černý vrch* – *Černá hora*, *Dračí vrch* – *Dračí skály*, *Houbový kopec* – *Houbový vrch*, *Klášterní vrch* – *Klášterní kopec*, *Zadní vrch* – *Zadní hora*, *Červený potok* – *Červený potůček*. Dalším typickým příkladem konkurence jsou eliptická jména, jež postrádají toponymické apelativum a mají formu substantivizovaného adjektiva, a jejich dvouslovné protějšky: *Houbový vrch* – *Houbový*, *Buková hora* – *Buková*, *Ostrý* – *Ostrý kámen*, *Svinský vrch* – *Svinský*, *Vlčí kámen* – *Vlčí*. Standardizace v 50. letech většinu eliptických jmen zamítla – je to

přirozené, neboť víceslovná jména svou explicitnější strukturou přesněji ukazují na typ a povahu onymického objektu, a plní tak lépe svou onymickou funkci.

Další frekventované varianty spočívající v různém ztvárnění povrchové struktury jsou spojeny s toponymy, v nichž je s ohledem na názvotvorné zvyklosti češtiny pojmenovací báze vyjádřena topoformantem. Mohou si tedy konkurovat jména s různými topoformanty (slovotvorné varianty: *Kopřivník – Kopřivnice, Řasnice – Řasná, Klášterský kopec – Klášterní kopec, Houbový kopec – Houbařský kopec, Smědava – Smědov – Smědovna*) nebo jednoslovná jména s topoformantem a jejich víceslovné varianty: *Buková hora – Buková – Bukovec, Oleška – Olšový potok, Královka – Královská výšina, Měděnec – Mědný vrch – Měděný vrch, Blatný potok – Blatnice, Lom – Zlomený, Jílový – Jíloviště, Uhlířský pahorek – Uhlířův vrch, Malinový vrch – Maliník, Fojtka – Fojtský potok, Lomnice – Lomnický potok*. Výjimečně do konkurenčních vztahů vstupuje nederivované substantivum, resp. substantivum bez toponymického formantu jako např. *Barva – Barevný vrch, Strmý vrch – Srázný vrch – Svah, Jezdec – Jezdcův kámen, Uhlíř – Uhlířský pahorek*.

Na sobě nezávislé překlady vedou k užití synonymních apelativ, obvykle v pozici určujícího členu: *Pytlácká skála – Loupežnické skalisko, Strmý vrch – Srázný vrch – Svah, Ostrá stráž – Příkrá stráž, Svinské čelo – Divočák*. Konkurence mezi doslovně přeloženým německým jménem a samostatně utvořeným se v této době objevuje minimálně, například: *Žulový vrch – Vysoký vrch, Slovanka – Seibtův vrch, Smědá – Vítka*.

V morfologii si konkuruje zejména singulárové a plurálové ztvárnění jména: *Ořešník – Ořešníky, Ptačí vrch – Ptačí vrchy, Zámecké kameny – Zámecký kámen, Čihadla – Čihadlo*. Zajímavé je, že se tak obvykle děje bez vztahu k německému jménu. Čistě hláskových nebo grafických variant jsme v českých překladových nebo samostatně tvořených jménech zaznamenali v našem materiálu z let 1918–1938 minimum (*Smědá – Směda, Řasnice – Řásnice, Rapická hora – Řapická hora, Svinský kopec – Sviňský vrch*).

Také v období 1918–1938 nebylo výjimkou, že se na stránkách jednoho a téhož průvodce pro ten samý objekt použilo více jmen. V publikacích po roce 1945 jsme ale tento jev už nezaregistrovali.

4.4.3 Variantnost pojmenování vybraných objektů

V následujících čtyřech kapitolách prezentujeme vývoj pojmenování vybraných objektů, jež vykazují – zejména v tomto období – vysokou míru variantnosti, a to jak pojmenovací, tak komunikační.

4.4.3.1 Měděnec, Svinský vrch, Svinské čelo

Ilustrativní příklad rozličného povrchového ztvárnění téhož motivu představuje českojazyčné pojmenování tří orografických objektů na severu hor: *Měděnce (Kupferberg, 777 m)* a

Sviňského vrchu (*Sauberg*, 756 m) na severozápadním úbočí Smrku a *Svinského čela* (*Saustirn*, 781 m) nad Hejnicemi.

Německé pojmenování *Kupferberg* je motivováno rudnými štolami na severním úbočí Smrku, původní podoba (17. století) zněla *Eisenberg*.⁴⁹³ Podobu *Kupferberg* uvádějí mapy I. i II. vojenského mapování. Vzhledem k jeho motivační průhlednosti bylo jméno překládáno.⁴⁹⁴ Vztahový model C+B je v němčině vyjádřen kompozitem, v češtině je v období 1877–1950 vyjadřován strukturním modelem derivované adjektivum + nederivované substantivum (ADd+S) realizovaným sufixy *-ný* (*Mědný vrch*), *-ený* (*Měděný vrch*) anebo modelem derivované substantivum (Sd), a to se sufixem *-(en)ec*: *Měděnec*. Všechny tři slovotvorné varianty používá na různých místech svého průvodce B. Lázňovský.⁴⁹⁵ Frýdlantský názvoslovný sbor z výše uvedených podob prosadil jednoslovnou podobu. Původní návrh *Mědný vrch* byl opraven na správně utvořený *Měd'ný*, avšak pro lepší výslovnost byl nakonec zvolen tvar *Měděnec*.

Blízký vrch *Sauberg* taktéž v této podobě uvádějí vojenské mapy z konce 18. století a z poloviny 19. století. Jméno souvisí s výskytem divokých prasat; tato motivace je v oblasti Jizerských hor častá.⁴⁹⁶ Také toto oronymum má stejnou hloubkovou strukturu C+B, do češtiny bylo od konce 19. století převáděno⁴⁹⁷ prostřednictvím modelu ADd+S realizovaného sufixy *-ná* (*Svinná hora*) a *-ský* ve dvou hláskových variantách, změkčené *Sviňský vrch* a nezměkčené *Svinský vrch*. Druhou jmenovanou potvrdila Názvoslovná komise, v současnosti i v databázi Geonames, turistická mapa ale používá změkčenou variantu *Sviňský vrch*.

Větší rozmanitost nejen slovotvornou, ale i lexikální vykazují ekvivalenty oronyma *Saustirn*.⁴⁹⁸ Německé pojmenování tohoto objektu v podobě *Sau Stirn* je doloženo již v I. vojenském mapování, i další starší zdroje uvádějí *Saustirn*.⁴⁹⁹ Ojedinelé varianty jsou umělé vytvořené: *Haindorfer Berg*,⁵⁰⁰ pojmenovací varianta podle blízkosti obce Haindorf (Hejnice), a *Sau Kuppen*, podoba, již má II. vojenské mapování.⁵⁰¹ V souvislosti s německým jménem stojí za zmínku kolísání objektové fixace: vlastní vrchol (857 m) má ještě nižší, severovýchodní předvrchol (781 m), který se ale při pohledu z údolních obcí jeví jako dominantní; je pravděpodobné, že získal označení *Saustirn* jako první – z jeho vrcholu spadají

⁴⁹³ KARPAŠ, 2008, s. 157.

⁴⁹⁴ Jen v jediném prameni se nepřekládá, užívá se v graficky adaptované formě *Kupferberk* (ŠIMÁK, nedatováno, [ca 1900]).

⁴⁹⁵ LÁZŇOVSKÝ, 1937.

⁴⁹⁶ Srov. další jména s apelvativem „Sau“, jež uvádí SCHWARZ, 1934a, s. 107; RESSEL, 1931, s. 38.

⁴⁹⁷ Jen v jednom případě bylo ponecháno v původní podobě *Sauberg* (*Kafkův illustrovaný průvodce po Král. českém. Krkonoše a Jizerské hory*, nedatováno, [ca 1910]).

⁴⁹⁸ V některých publikacích zůstávalo oronymum v původní podobě, např. *Kafkův illustrovaný průvodce po Král. českém. Krkonoše a Jizerské hory*, nedatováno, [ca 1910] nebo KINSKÝ, 1931.

⁴⁹⁹ Lesní mapa z roku 1812 (JÍLEK, 1979, s. 137); SOMMER, 1834; katastrální mapa Raspenavy (1843).

⁵⁰⁰ KAUFMANNOVÁ, 2002. Toto oronymum ale bývá lokalizováno i jinak, na dnešní *Olivetskou horu*, ležící asi o dva kilometry jihozápadněji (viz kap. 6.2.2.1).

⁵⁰¹ O umělé podobě svědčí tvar „Kuppen“, zatímco původní, lidová oronyma v Jizerských horách používají apelativa „Koppe“ (*Vogelkoppen*, *Steinkoppe* apod.).

příkré stráně směrem k Hejnicím. V německých pramenech ale není fixace oronyma *Saustirn* jednotná, oba vrcholy se rozlišovaly jen výjimečně: *Hintere Saustirn*, *Vordere Saustirn*. V českých překladech alternují v pozici určujícího členu („Sau“) synonymní apelativa z téhož lexikálněsémantického pole – svině, kanec, divočák. První český překlad vytvořil K. Kořistka, jenž ve svém názvosloví vycházel z II. vojenského mapování. Použil překlad v singulárním tvaru *Sviní hlava*.⁵⁰² Stejný vztahový i strukturní model dodržují další české překlady v období do roku 1950, liší se ale v použitém určujícím adjektivu a oronymickém apelativu: *Kančí hlava*, *Svinské čelo*, *Sviní kopec*. Poválečná speciální mapa a na ni navazující prozatímní vojenská mapa použila metonymické označení *Divočák* bez dalších formálních toponymických znaků. Toto jméno bylo po dohodě s lesní správou navrženo okresnímu názvoslovnému sboru při revizi anoikonymie v 50. letech. Názvoslovný sbor se ale přiklonil ke kalkovému *Svinské čelo*, jakožto „vžitému“ názvu. Současná standardizace (Geonames) i turistická mapa používají doslovně přeložené oronymum *Svinské čelo* a lokalizují jej na nižší vrchol. Avšak turistická mapa kromě toho uvádí rovněž variantní pojmenování *Divočák*, a to pro oba vrcholy: *Přední Divočák* (nižší vrchol) a *Zadní Divočák* (vyšší vrchol). Ve vlastivědných publikacích si obě česká pojmenování *Divočák* a *Svinské čelo* konkurují dodnes.

4.4.3.2 Vlašské hřbety v Jizerských horách

V Jizerských horách se blízko sebe nacházejí dva orografické objekty stejného jména – jde o *Vlašské hřbety*, vzdálené navzájem necelých deset kilometrů. V mapách i různých publikacích se běžně objevuje jak označení *Vlašský hřbet*, tak *Vlašský hřeben*, a to pro oba horské útvary. Z hlediska geomorfologie jde v Jizerských horách vždy o hřbety, v úzu, ale i regionálních publikacích se častěji používá oronymického apelativa hřeben.

Známější a výraznější z *Vlašských hřbetů* odděluje údolí Černé Desné od údolí Jizerky a dosahuje nejvyššího bodu Černým vrchem (1026 m). Jeho jméno je zřejmě odvozeno od „vlašských“ prospektorů, kteří zde ve středověku pátrali po drahých kamenech. Na tuto – prokázanou – skutečnost upomíná i hydronymum *Safírový potůček* (*Saphirflössel*) na jeho východním úbočí. Druhý, méně známý *Vlašský hřbet* je pouhý západní výběžek hory Smrk. Němečtí obyvatelé oba hřebeny odlišovali, nejčastěji *Wälsche Kamm* (*Vlašský hřbet* u Černé Desné) a *Wohlischer Kamm* (*Vlašský hřbet* na Smrku). Staré mapy pojmenovávají vždy jen jeden z hřbetů: I. vojenské mapování *Wollische Kamm* (Smrk), Kreibichova mapa Boleslavského kraje *Welischer Kamm* (Černá Desná). Až II. vojenské mapování obsahuje pojmenování obou hřbetů: *Wolsche Kamm* (Smrk) a *Welscher Kamm* (Černá Desná). Současná standardizace (databáze Geonames) označuje jménem *Vlašský hřeben* pouze objekt

⁵⁰² Použití apelativa hlava bylo nejspíš inspirováno etymologií německého oronymického apelativa (srov. např. SCHWARZ, 1934a, s. 145).

na Smrku, turistická mapa jej naopak ponechává beze jména, zatímco jižní objekt pojmenovává jako *Vlašský hřbet*.⁵⁰³

Enormně vysoká míra variantnosti pojmenování, a to jak v němčině, tak v češtině, je ale spojena s *Vlašským hřbetem* na Smrku. V různých pramenech jsme pro něj zaznamenali celkem 12 (!) variantních názvů. Někteří vlastivědní badatelé i v tomto případě usuzovali na motivaci vlášskými hledači pokladů.⁵⁰⁴ Rozmanité podoby jména, které dokládají starší prameny, však nabízejí i jiná vysvětlení. Tvar *Wohlischer Kamm* je nejmladší a objevuje se až ke konci 19. století. Je v této hláskové podobě fixován v průvodcích a mapách tak, aby byl jednoznačně odlišen od nedalekého *Wälsche Kamm*. Starší podoby jsou *Wollische Kamm* (I. vojenské mapování), *Pohlscher Kamm* (1818),⁵⁰⁵ *Wolsche Kamm* (II. vojenské mapování), ve stabilním katastru Libverdy (1843) je zaneseno jméno *Polische Kamm* a Sommerova topografie uvádí „*Wohlsche, oder Pohlsche Kamm*“.⁵⁰⁶ Lidová podoba zněla *Polsche Kamm*.⁵⁰⁷ A. Ressel uvádí, že se dříve označoval jménem *Polnische Kamm* celý masiv hory Smrk, a zmiňuje i pomístní jméno *Am polnischen Wege*.⁵⁰⁸ Tuto hláskovou variantu s počátečním *p* považuje za původní a skutečně ji interpretuje jako „Polský hřeben“, tj. vedoucí směrem do Polska: „Im Osten grenzte der Hinterwaldgau an Polen; die jetzige preussisch-schlesische Grenze war ursprünglich (1032 und 1163) polnische Grenze und die Tafelfichte hiess vormals „Polnischer Kamm“.“⁵⁰⁹ Tento výklad je ale velmi sporný, pravděpodobné je, že hláskové varianty s náslovným *p* jsou výsledkem lidové deformace.⁵¹⁰ Vzhledem k tomu, že jméno bylo již ve své době pro uživatele neprůhledné, o čemž svědčí množství hláskových variant, tak se jméno svou formou přizpůsobilo již existujícímu slovu. Oronymum *Polnische Kamm* sice můžeme interpretovat jako „Polský hřeben“ – ne pro jeho obsah a mimojazykovou skutečnost, ale pro jeho formální podobnost se slovem „polnisch“, jméno se však k této motivaci přizpůsobilo až sekundárně jako projev lidové etymologie. Další, ale nejméně pravděpodobný výklad spojuje podle B. Schiera názvy *Wohlischer Kamm* a *Wälsche Kamm* s českým (slovanským) slovem olše (v lužické srbštině „wólša“). Různé

⁵⁰³ Některé turistické průvodce z meziválečného období jej označují jako *Nizký hřeben*.

⁵⁰⁴ Např. HÜBLER, 1902, s. 23. K jeho lokalizaci, původu a formě říká: „Dieser West- und Südbhang der Tafelfichte [Smrk] mit seinen Ausläufern führt den Namen „Wohlischer Kamm“, im N. von Riegel [Závorník] und Sauberg [Svinský vrch], im S. von Hegebachthal [údolí Hájeného potoka] und der Iserquelle [prameny Jizery] begrenzt. Der Name kommt jedenfalls von Italienern oder Wälschen her welche hier nach Erzen suchten. Da er im Volksmunde auch Wälscher Kamm genannt wird, so führt das leicht zur Verwechslung mit dem „Wälschen Kamme“, der zwischen der Schwarzen Desse [Černá Desná] und der Kleinen Iser [Jizerka] sich hinzieht.“

⁵⁰⁵ KLINDERT, 1915, s. 56.

⁵⁰⁶ SOMMER, 1834, s. 305.

⁵⁰⁷ RESSEL, 1933a, s. 33. Lidové podoby *Polsche Koamp* a *Polscher Koamp* potvrzuje i BENNESCH, 1924, s. 5, 253.

⁵⁰⁸ RESSEL, 1933a, s. 33. Rozšíření fixace jména na horu Smrk potvrzuje i KLINDERT, 1915, s. 56.

⁵⁰⁹ RESSEL, 1914, s. 6; podobně i RESSEL, 1933a, s. 33. Zde uvedený výklad doslovně přebírá i B. Kinský do svého průvodce (KINSKÝ, 1932, s. 5). S výkladem souhlasí i M. Nevrlý, podle něhož je tato podoba původní. Byla však mylně transkribována s počátečním *w* a hřeben tak býval zaměňován s jižním *Vlašským hřbetem* (NEVRLÝ, 1983, s. 300).

⁵¹⁰ To potvrzuje i JÍLEK, 1979, s. 154.

německé varianty jsou pak výsledkem komolení původního jména, které bylo pro svůj slovanský původ Němcům nesrozumitelné.⁵¹¹

Množství německých hláskových variant reflektují i české ekvivalenty tohoto jména. Některé z nich vznikají hláskovým a slovotvorným přizpůsobením německého oronyma českému systému, některé vznikají názvukově a některé jsou výsledkem překladového tvoření. Nejstarší český doklad *Wolický hřbet* pochází už z roku 1823.⁵¹² O 50 let později oronym názvukově počeštil K. Kořistka a zvolil jméno *Volský hřeben*.⁵¹³ Řivnáčův průvodce uvádí slovotvorně přizpůsobený tvar *Wohlský hřeben*,⁵¹⁴ zatímco průvodce českých turistů volil jako první překladové jméno *Vlašský hřeben*.⁵¹⁵ Průvodce z roku 1910 užívá hláskově a slovotvorně adaptovanou formu *Velišský hřeben* a samostatné pojmenování *Lužický hřeben*⁵¹⁶ (motivací je to, že se na opačné straně masivu Smrku stýkaly hranice tří historických území: Čech, Slezska a Lužice). Podobnou motivaci vykazuje i jméno *Slezský hřeben*.⁵¹⁷ Po roce 1918 se *Vlašský hřbet* na Smrku příliš netematizuje, uvádí-li se, pak v překladové podobě *Vlašský hřeben*. Totéž platí pro období po roce 1945, kdy se naopak pojmenování *Vlašský hřeben* objevuje poměrně často; *Vlašský hřeben* obsahuje také poválečná speciální mapa, z níž pojmenování převzala standardizace v 50. letech.

4.4.3.3 Smědá, Smědavská hora, Smědava

Hlavní řekou, která odvodňuje severní stranu Jizerských hor a celé Frýdlantsko, je *Smědá*, německy *Wittig*. Hydronymum motivovalo i označení dalších dvou významných onymických objektů v její pramenné oblasti: *Smědavskou horu* (*Wittigberg*) a horskou enklávu *Smědava* (*Wittighaus*), důležitou křižovatku a turistickou chatu. Se všemi třemi topografickými objekty je spojeno velké množství variantních pojmenování.

4.4.3.3.1 Smědá

Vývoj pojmenování řeky *Smědá* názorně potvrzuje závěry, k nimž docházíme v kap. 4.3.2 a 4.4.1. Označení významného objektu, jenž je v německé anoikonymii přítomno po staletí, vykazuje relativní stabilitu projevující se v neexistenci pojmenovacích (hloubkových) variant a naopak v přítomnosti variant povrchových, hláskových. České pojmenování se naproti tomu skrze množství individuálně tvořených variant různého typu ustalovalo v období od poloviny 19. století do 30. let 20. století.

⁵¹¹ Cit. dle RESSEL, 1933a, s. 33.

⁵¹² ŠÁDEK, 1823.

⁵¹³ KOŘISTKA, 1877. Stejnou podobu obsahuje i ČERNÍKův cestopis (ČERNÍK, 1885).

⁵¹⁴ ŘIVNÁČ, 1882.

⁵¹⁵ *Průvodce po Liberci a okolí*, 1901.

⁵¹⁶ *Kafkův ilustrovaný průvodce po Král. českém. Krkonoše a Jizerské hory*, nedatováno, [ca 1910]. Autor ale nejspíš oba *Vlašské hřbety* zaměňuje.

⁵¹⁷ Německo-český slovník pomístních názvů Jizerských hor E. Švajdy z roku 1991 (SOKA Jablonec nad Nisou).

Německé hydronymum *Wittig* je doloženo z řady pramenů již z 15. a 16. století, například v podobách *wittage*, *wittige*, *wittich*.⁵¹⁸ Jeho původ je nejasný, uvažuje se například o odvození z dolnoněmeckého „witt“ (weiss) nebo starohornoněmeckého „witu“ (Wald).⁵¹⁹ Oikonyma *Wittig* (dnes Vítkov) u Chrastavy a *Wittichenau* (Kulow) u Hoyerswerdy v Horní Lužici mají svůj původ v osobním jménu. V případě *Vítkova* je základem zřejmě slovanské antroponym *Vítek*, popř. středohornoněmecké *Witege*.⁵²⁰ Z druhého jmenovaného antroponyma se odvozuje pojmenování *Wittichenau* (Withego/Witticho).⁵²¹ V případě *Smědě/Wittig* je však vzhledem k vnitrojazykovým (slovotvorná struktura) a mimojazykovým aspektům (délka a význam toku) deantroponymická motivace nepravděpodobná. Vzhledem k tomu, že významnější vodní toky na Frýdlantsku mají slovanský, resp. lužickosrbský původ (*Řasnice*, *Lomnice*; *Lužická Nisa* je zřejmě již před slovanské jméno), je pravděpodobné, že německé jméno *Wittig* je až sekundární. Nejstarší pojmenování řeky by mohlo osvětlit ojedinělé české jméno, doložené z protokolu hraničních pochůzek v roce 1539, kde je označena jako *Wietew*. Toto hydronymum lze interpretovat jako pravou větev, tedy přítok řeky *Nisy* (do *Lužické Nisy* se *Smědá* vlévá již na polském území, a to u obce Ręczyn nedaleko českých hranic). Podoba *Wittig* by pak vznikla jeho hláskovým a slovotvorným poněmčením.

Smědá protéká starým lužickosrbským sídelním areálem, a tak je jisté, že měla své slovanské jméno, jestli to ale opravdu bylo *Wietew*, je sporné. Otázkou je, zda můžeme považovat doklad *Wietew* za autentický. Jestli je skutečně v tehdy již zcela germanizovaném území pozůstatkem lužickosrbského pojmenování a jestli například nevznikl počestěním německého tvaru nebo pouze chybným zápisem. Pro tyto skutečnosti svědčí například to, že v česky psané soudní listině datované k roku 1543 je řeka uvedena v německém tvaru *wittich*.⁵²² Z 16. století je doložen ještě jeden výskyt českého hydronyma – *Vitka* (1578),⁵²³ tento tvar bezpochyby vznikl jednorázovým formálním počestěním německého *Wittig*. Podoby německého hydronyma s koncovou souhláskou *ch* jsou s největší pravděpodobností původní, uvádějí ji například ještě Müllerova mapa (1720), Schallerova topografie (1790) i I. vojenské mapování, Sommerova topografie obsahuje podobu *Wittich* i *Wittig*, II. vojenské mapování má již jen *Wittig*. Tomu, že forma *Wittich* je původní, nasvědčuje i nářeční výslovnost [vitš],⁵²⁴ která je v souladu se severočeskou změnou koncového *-ich* na *-š*.⁵²⁵ Kuriózní doklad

⁵¹⁸ GIERACH, 1935, s. 56.

⁵¹⁹ GIERACH, 1935, s. 56. Podobně i další němečtí regionální badatelé.

⁵²⁰ GIERACH, 1932, s. 53.

⁵²¹ KÜHNEL, 1981, s. 187; WENZEL, 2008, s. 188, jenž jako eponymum uvádí podobu *Wittiko/Witticho* (které je etymologicky také spjato s výše uvedeným sthn. „witu“, resp. „widu“).

⁵²² GIERACH, 1935, s. 56.

⁵²³ SEDLÁČEK, 1920, s. 106.

⁵²⁴ GIERACH, 1935, s. 56.

⁵²⁵ GIERACH, 1935, s. 56; SCHWARZ, 1934b, s. 567 (na Jablonecku ale tato změna neproběhla).

nářeční výslovnosti přináší česky psaná vzpomínková kniha H. Kaufmannové, v níž autorka vedle podob *Wittig* nebo *Smědá* užívá i *Vič* a pro *Smědavu* podobu *Vičhaus*.⁵²⁶

Nejstarší české materiály přebírají německé pojmenování: *Witych*, *Wittich*.⁵²⁷ Až K. Kořistka vytvořil autonomní český název *Smědá*.⁵²⁸ Pojmenování je toponymizací apelativa smědý ve formě substantivizovaného adjektiva v ženském rodě, předpokládající elidované doplnění topolexému řeka. Apelativum smědý je starší hláskovou variantou dodnes užívaného adjektiva snědý, Kořistkovo pojmenování tak může reflektovat tmavé rašelinné zbarvení vodního toku. Je ale možné, že ve volbě tohoto apelativa se Kořistka inspiroval i hláskovou podobností s německým jménem, ne však s hydronymem *Wittig*, nýbrž se jménem *Schmieda*, jež uvádí jako německý ekvivalent. Pozoruhodné ovšem je, že tento název jsme nezaregistrovali v žádných pramenech; je tedy otázkou, odkud Kořistka toto hydronymum získal a jestli není chybné. Samotné jméno *Wittig* ale svou formou inspirovalo další názvukově tvořený český ekvivalent – *Vítka*. Kořistka jím sice vodní tok neoznačuje, avšak zmíněný etymon využil pro kvazideantroponymická jména *Vítkova hora* (*Wittigberg* / *Smědavská hora*) a *Vítkův domek* (*Wittighaus* / *Smědava*). *Vítka* jako označení vodního toku jsme na přelomu století zaznamenali jen jednou – v Časopisu turistů z roku 1897.⁵²⁹ Přijmeme-li fakt, že *Wittig* je adaptované slovanské jméno, byla by podoba *Vítka* řídkým případem tzv. zpětného přejetí.⁵³⁰ Českojazyčné publikace jinak před rokem 1918 užívaly výhradně Kořistkou navržený název *Smědá* a jeho varianty, hláskovou *Směda* a slovotvornou *Smědava*. V případě druhé jmenované zde působila analogie s dalšími říčními jmény typu *Vltava*, *Otava*. Tato varianta vstupovala do homonymního vztahu s jedním z označení samoty *Smědava* (viz dále).

Po roce 1918 se k uvedeným podobám přidává častěji užívaná názvuková pojmenovací varianta *Vítka*,⁵³¹ v jednom případě dokonce *Větká*⁵³² a *Větev*.⁵³³ Ačkoliv je v této době vidět tendence k užití hydronyma *Smědá*, pojmenování i tak silně kolísalo až do roku 1938, a to přesto, že Vojenský zeměpisný ústav (speciální mapa, list č. 3954) i Československá vlastivěda⁵³⁴ daly přednost právě nejfrekventovanějšímu tvaru *Smědá*. Ani propagátor českého názvosloví B. Kinský překvapivě nepoužívá ve svých materiálech z první poloviny

⁵²⁶ KAUFMANNOVÁ, 2002.

⁵²⁷ ŠÁDEK, 1823; DUNDR, 1823.

⁵²⁸ KOŘISTKA, 1877.

⁵²⁹ KOBLISKA, 1897, s. 107.

⁵³⁰ Srov. s hydronymem *Rabenei* / *Rábenka* v kap. 6.3.2.

⁵³¹ BĚLOHLAV, nedatováno, [ca 30. léta]. Tato mapa názorně ilustruje rozkolísanost tehdejší české anoikonymie: zatímco na horním toku je řeka nazvána *Vítka*, na středním a dolním toku se již jmenuje *Smědá*. Další užití hydronyma *Vítka*: LÁZŇOVSKÝ, 1926; LÁZŇOVSKÝ, 1937; KINSKÝ, 1934.

⁵³² A. Profous v heslu *Bílý Potok* (PROFOUS, 1949, s. 446).

⁵³³ Jde vlastně o obnovu starého dokladu *Wietew* z roku 1539 a použil jej J. V. Šimák ve stati o historii Ponisí: „Větev neboli Vítka“ (ŠIMÁK, 1930, s. 7). Zajímavé je, že o 30 let dříve použil Kořistkův návrh *Smědá* (ŠIMÁK, nedatováno, [ca 1900]).

⁵³⁴ Československá vlastivěda. Díl I., Příroda, 1930.

30. let jednotné označení, setkáme se u něj se všemi podobami: *Smědá*, *Směda*, *Smědava* i *Vítka*. Ojedinělý dvouslovný název *Smědovský potok*, v němž je nelogicky motivantem jedna z variant pojmenování horské enklávy *Smědava* (viz dále), zvolil Kamenického průvodce.⁵³⁵ Liberečtí turisté užívali slovotvorně rozšířenou variantu *Smědava*. Těsně po roce 1945 už jednoznačně dominuje dnešní podoba *Smědá*, jiné varianty jsou výjimečné. Ke stabilizaci tvaru *Smědá* zásadně přispělo to, že jej obsahuje speciální mapa (1949) a také publikace předsedy KČST F. Patočky. Je tak přirozené, že podobu *Smědá* bez námitek přijala a standardizovala Návoslovná komise.

Podobně jako jiné významné toky Jizerských hor i hlavní zdrojnice *Smědé* jsou rozlišeny „barevnými“ přívlastky: *Bílá Smědá* (*Weisse Wittig*) a *Černá Smědá* (*Schwarze Wittig*). Kromě toho se v některých materiálech uvádí také *Hnědá Smědá* (*Braune Wittig*). Takto pojaté zdrojnice obsahuje už stabilní katastr z roku 1843. *Braune Wittig* / *Hnědá Smědá* je v kontextu anoikonymie Jizerských hor výjimečná pro tematizaci hnědé barvy, jež se jinak v názvosloví nevyskytuje;⁵³⁶ české označení je navíc tautologické, obsahující dvě synonyma.⁵³⁷ Pro úplnost dodejme, že B. Kinský převedl toto hydronymum jako *Široká Vítka*,⁵³⁸ když zkratku *Br.* u německého jména mylně interpretoval jako „breit“ (široký). V současnosti se jméno *Hnědá Smědá* již nepoužívá, neboť tato (prostřední) větev, byť nejkratší, je hydrology považována za hlavní zdrojnici *Smědé*.⁵³⁹ *Bílou Smědou* převedl K. Kořistka jako *Bělá*, aniž by se toto pojmenování později ujalo, a jako jedno z označení dnešní *Smědavy* uvedl *Sedlo Bělské*.⁵⁴⁰

O vysvětlení původu přívlastku bílý v hydronymech *Smědá* a *Desná* se pokouší průvodce z roku 1937.⁵⁴¹

Mezi Smědavskou horou a Jizerou pramení Bílá Smědá a probíhá krásná lesní silnice na Smědavu. Bílá Smědá se ubírá k východu divokou roklí k Černé Smědé při silnici z Hejnic (Haindorf) přes Smědavu (Wittighaus) do Polubného. Na jihozápadním úbočí Jizery v rašeliništích tryskne Bílá Desná, stékající k jihu pěkným údolím do obce Desné, kde se spojuje s Černou Desnou před jejím ústím do Kamenice. „Bílé“ slují tyto potoky po krásně bílém dně od křemitého písku z okolních žul.

Co bylo původním motivem užití adjektiv bílý a černý ale takto jednoduše stanovit nelze. Všechny zdrojnice pramení v rašeliništích, což je častým důvodem právě pro použití přívlastku černý, tj. tmavý, zbarvený rašelinou. V případě zdrojnic *Smědé* a *Desné* zde musel

⁵³⁵ KAMENICKÝ, 1934.

⁵³⁶ Srov. kap. 4.2.1.3.2 o vývoji pojmenování *Bramberku*.

⁵³⁷ Na tento jev poukázal i ŠTĚPÁN, 2004, s. 93.

⁵³⁸ KINSKÝ, 1934.

⁵³⁹ KARPAŠ, 2008, s. 389.

⁵⁴⁰ KOŘISTKA, 1877.

⁵⁴¹ LÁZŇOVSKÝ, 1937, s. 82.

existovat další motiv. Jestli to byla snaha oba toky jednoznačně rozlišit, odraz toho, jak byl tok se svým okolím vnímán, anebo reflexe nějaké prostorové symboliky,⁵⁴² se dnes již zjistit nedá.

4.4.3.3.2 Smědava

Objektem, jehož pojmenování je úzce svázáno s řekou *Smědá*, je horská enkláva *Smědava*, německy *Wittighaus*, poprvé připomínaná roku 1814. Německé jméno bylo neměnné, jen výjimečně se objevuje podoba *Wittichhaus*, podle starší hláskové varianty hydronyma *Wittig* – *Wittich*. České pojmenování se naproti tomu prostřednictvím mnoha hloubkových i povrchových variant stabilizovalo dlouhou dobu. Množství variant pramení z toho, že jde o objekt významný pro turistiku, a tudíž komunikačně velmi zatížený a tematizovaný mnoha autory.

Před rokem 1918 se jméno ponechávalo buď v německé formě, nebo se počesťovalo: K. Kořistka použil již zmíněné kvaziposesivní a částečně přeložené označení *Vítkův domek*, to přebírá i Ottova encyklopedie. Některé materiály vycházejí naproti tomu z Kořistkova hydronyma *Smědá* a objekt pojmenovávají prostřednictvím univerzální oikonymické přípony jako *Smědov*. Dnes užívané jméno *Smědava* jako první použil průvodce z roku 1910 (avšak na jiném místě užívá pro změnu jméno *Smědov*). Průvodce libereckých turistů z roku 1901 obsahuje na různých místech hned tři pojmenování: *Smědavská myslivna*, *Smědovská myslivna* a pojmenovací variantu *Bražec*. Poslední uvedené jméno má složitou genezi. V záznamech hraničních sporů ze 16. století se zmiňuje oronymum *Bražec*, jež se všeobecně pokládá za nejstarší české označení hory *Jizera* (podrobně k vývoji pojmenování *Jizery* a hraničním sporům viz kap. 3.2.1, 3.2.3.2). Historik J. V. Šimák, který hraniční protokoly objevil, ale mylně vztáhnul staré oronymum *Bražec* na dnešní *Smědavskou horu* a samotu na jejím úpatí. Od něj pak jméno převzal i zmíněný průvodce. Kromě něj a Šimákovy vlastivědy⁵⁴³ se ale *Bražec* jakožto označení *Smědavy* či *Smědavské hory* nikde jinde nevyskytuje.

Nejčastějším českým názvem v meziválečném období byl *Smědov*, v materiálech libereckého KČST a v některých turistických průvodcích se používalo také souslovné označení *Smědovská* (*Smědavská*) *myslivna* a slootovorná varianta *Smědava*. Zaznamenali jsme i ojedinělé slootovorné varianty *Smědovna*⁵⁴⁴ a *Smědávka*.⁵⁴⁵ Chata byla v roce 1930 zestátněna a postupně se zaměřovala i na českou klientelu, dobové inzeráty užívaly pak jméno *Smědava*. Původní Kořistkovo jméno *Vítkův domek* zmínil již jen jednou vlastivědný časopis *Obrázky z Jizerských hor* (1923). To, jak rozkolísané bylo pojmenování popisovaného objektu, velmi

⁵⁴² Srov. ŠTĚPÁN, 2004, s. 87–94.

⁵⁴³ ŠIMÁK, nedatováno, [ca 1900].

⁵⁴⁴ DOUTLÍK, 1934.

⁵⁴⁵ *Výletní zpravodaj*, 1932.

dobře ilustruje Lázňovského průvodce z roku 1937, v němž se na různých místech pojmenovává dnešní *Smědava* stěží uvěřitelnými šesti názvy: *Smědavská chata*, *Smědovská chata*, *Smědava*, *Vítka*, *Na Vítku*, *Nad Vítkou*.

Podoba *Nad Vítkou* je české úřední pojmenování, jež objekt se statutem místní části obce Bílý Potok získal v roce 1923. Toto nepřímé předložkové jméno, jakožto oikonymum neobvyklé, naznačuje polohu objektu na pramenech řeky *Smědá*, přičemž byla zvolena její méně frekventovaná pojmenovací varianta *Vítka*. Toponymum *Nad Vítkou* používá i speciální mapa z 30. let (a stejně tak její revidované vydání z konce 40. let). Tyto mapy tak obsahují nelogickou disproporci: zatímco řeka je zde nazvána *Smědá*, horská enkláva na ní ležící nese označení *Nad Vítkou* (totožně i na vojenských mapách z poloviny 50. let). Tento stav odporuje pozdějším zásadám Návoslovné komise, podle nichž mají jména sídelních a nesídelních objektů tvořit jednotný celek. Vzhledem k tomu, že *Smědava* je sídelní objekt,⁵⁴⁶ standardizaci pomístního názvosloví v 50. letech nepodléhala, nicméně jméno *Smědava* bylo po roce 1945 již zažité, v turistických mapách běžně užívané a od 60. let jej obsahovaly i základní mapy. K úřední variantě *Nad Vítkou* a dalším toponymům a jejich užívání poznamenává B. Kinský:⁵⁴⁷

...Bílá Směda, nazývaná ve starých dobách i Vítkou, ... sejdeme na Smědov (Nad Vítkou úředně zvaného; vzhledem ke slovním obrátům – kupř. jdu od Nad Vítky – se neujalo a říká se vesměs Smědov, německy Wittig. Jméno dle potoka Smědé (od snědá – hnědá barva dna). Vhodný název by byl býval Vítkov dle Vítky, která ještě v roce 1591 se též nazývala Větev.

4.4.3.3 Smědavská hora

Třetí objekt, jehož pojmenování je motivačně i formálně propojeno s hydronymem *Smědá*, je *Smědavská hora* (1084 m, severozápadně od *Smědavy*, německy *Wittigberg*).

Německé jméno nebylo na rozdíl od výše uvedených stabilní a hora nesla v historii různá označení. A. Ressel bez bližších informací uvádí, že se dříve nazývala *Riegelberg*.⁵⁴⁸ Další starší jméno znělo *Rollberg*, nejspíš motivované dřevařstvím. To potvrzuje i pojmenování, které se vyskytuje ve vojenské mapě z konce 18. století: *Holz Roll*. Německé sloveso „rollen“ znamená mj. kutálet. Zdá se tedy, že v dřívějších dobách byl strmý severovýchodní svah *Smědavské hory* využíván pro přibližování dřeva. V katastrální mapě obce Hejnice z roku 1843 je *Smědavská hora* označena chybně jako *Sichhübel*, což je ovšem pojmenování hory *Jizera*, na listu 17 je tak správně lokalizován *Sichhübel*, na listu 12 je *Sichhübel* uveden znovu, právě v místě *Smědavské hory*. Ve druhé polovině století se motivantem pojmenování

⁵⁴⁶ Z dnešního pohledu může být *Smědava* chápána jako oikonymický i anoikonymický objekt; do této práce *Smědavu* zařazujeme pro její těsnou provázanost s hydronymem *Smědá* a oronymem *Smědava*.

⁵⁴⁷ KINSKÝ, 1932, s. 64 (citujeme včetně obsahových nepřesností).

⁵⁴⁸ RESSEL, 1933a, s. 29.

stává řeka *Smědá* (*Wittig*), která horu obtéká prakticky ze tří stran. Pojmenovací varianty *Rollberg* a *Wittigberg* nějaký čas existovaly vedle sebe, jak potvrzuje například vojenská mapa z poloviny 19. století, v níž se doslova uvádí: *Roll- oder Wittigberg*. Od konce 19. století se vyskytuje už pouze *Wittigberg*.

Je možné, že tento dominantní orografický objekt (zejména při pohledu z údolí) měl ve středověku i nějaké české (popř. lužickosrbské) jméno, podobně jako řada okolních vrcholů a vodních toků, které se zmiňují ve známých listinách ze 16. století. Žádná stopa se nám ale v tomto ohledu nedochovala. První české pojmenování tak pochází opět až od K. Kořistky: kvaziposesivní *Vítkova hora*.⁵⁴⁹ Zajímavé české ekvivalenty obou německých pojmenovacích variant prezentuje Řivnáčův průvodce: *Wittigova neb Ralská hora*.⁵⁵⁰ Transonymizací starší podoby jména *Smědé* vzniklo jméno *Vittich*.⁵⁵¹ Zprostředkovaně přes oikonymum *Smědov* (tj. dnešní *Smědava*) vyjadřuje svůj hloubkový vztah ke *Smědé* složené pojmenování *Smědovský vrch*.⁵⁵² Tradičně jiný pohled na anoikonymii přináší J. V. Šimák, který jak už bylo řečeno, vztáhl starý český název *Bražec* na *Smědavskou horu*, již tedy pojmenovává *Bražecký vrch*.⁵⁵³ Ani po roce 1918 nebylo označení hory jednotné, objevují se především povrchové slovtvorné varianty, jež lze interpretovat jako derivace od toponyma *Smědov*: *Smědovský vrch*, *Smědovská hora*, od toponyma *Smědava*: *Smědavský vrch*, *Smědavská hora*, *Smědavský kopec*, a od hydronyma *Smědá*: *Smědá hora*. Speciální mapa z 30. let ponechává německé *Wittigberg*, její poválečné vydání upřednostňuje tvar *Smědavská hora*. Těsně po válce používali turisté i jména *Smědá hora* nebo transonymizované *Smědava*, avšak zakrátko se pojmenování ustálilo ve dvoučlenné struktuře *Smědavská hora*, jež také potvrdila Názevoslovná komise.

4.4.3.4 Hajní kostel

Hajní kostel (710 m) je mohutná vyhlídková skála, která se nachází ve spodní části hřebene Poledních kamenů nad Hejnicemi. Její původní německé jméno *Hainskirche* je poprvé doloženo z katastrální mapy Hejnic (1843),⁵⁵⁴ ale název bude zřejmě starší.⁵⁵⁵ K této nápadné skále se totiž váže celá řada pověstí. Benneschův průvodce z roku 1930 uvádí, že skalní masiv v okolí se lidově nazýval *Hexenchor* („Sbor čarodějnic“) a okolní skály jsou podle pověsti

⁵⁴⁹ KOŘISTKA, 1877.

⁵⁵⁰ Řivnáčův průvodce po království českém, 1882.

⁵⁵¹ ČERNÍK, 1885.

⁵⁵² Průvodce po Liberci a okolí, 1901. *Kafkův ilustrovaný průvodce po Král. českém. Krkonoše a Jizerské hory*, nedatováno, [ca 1910].

⁵⁵³ ŠIMÁK, nedatováno, [ca 1900].

⁵⁵⁴ Doklad z lesnické mapy z roku 1871 uvádí JÍLEK, 1979, s. 104.

⁵⁵⁵ V popisu severního okraje pohoří uvádí J. G. Sommer mj. vrch *Hauskirchenberg*, jehož umístění zhruba odpovídá prostoru nad Hejnicemi, přesná lokalizace ale z popisu nevyplývá (SOMMER, 1834, s. 305). Je možné, že jde o chybně transkribovaný název *Hainskirche*[-n-berg], k němuž bylo uměle přidáno oronymické apelativum.

pozůstatkem zborceného kostela.⁵⁵⁶ Lidskou představivost vedoucí k metaforickému pojmenování jistě inspirovaly velikost, četné skalní mísy a tvar skály, již navíc protíná výrazná aplitová žíla. Do *Hajního kostela* je rovněž umisťován evropský mýtus o pokladě ve skále, k němuž se otevírá cesta jednou za rok na Velký pátek, i o matce, která zde oslepena bohatstvím zapomněla své dítě.⁵⁵⁷

Německé jméno bylo po celou dobu stabilní a variantnost nevykazuje, české pojmenování se naproti tomu rodilo obtížně. Publikace před rokem 1918 jméno nepřekládají a ponechávají jej v německé podobě. Češi, kteří do Hejnic a okolí přišli po vzniku ČSR, německé jméno jednoduše převáděli jako *Hajní kostel*.⁵⁵⁸ Toto pojmenování není inspirováno jen apelativní sémantikou lexémů „Hain“ a „Kirche“, ale v případě určující části také hláskovou podobností německého „Hain“ a českého háj.⁵⁵⁹ Z toho důvodu české oronymum obsahuje periferní, stylisticky příznakový derivát apelativa háj. Trvalo však velmi dlouho, než se tento poeticky znějící název dostal do map a průvodců. Publikace v meziválečném období totiž volily různá umělá pojmenování, například *Hejnická kazatelna* nebo *Hejnická vyhlídka*.⁵⁶⁰ V těchto případech lze použití určujícího adjektiva vysvětlit formálním a obsahovým vztahem k oikonymu *Haindorf* (Hejnice, doslova „lesní ves“). Turisté libereckého odboru KČST používali kvazideantroponymické jméno *Hainův kostel*,⁵⁶¹ v jednom z jejich Výletních zpravodajů z roku 1930 je dokonce uveden neústrojný tvar *Hainový kostel*. V předválečném období užívá lidové označení *Hajní kostel* jen průvodce z roku 1937.⁵⁶²

Poválečné publikace naopak výhradně volily právě jméno *Hajní kostel*, obsahuje ho i speciální mapa z roku 1949 a také materiály KČST. S ohledem na tuto skutečnost je pak zarážející, že při revizi anoikonymie bylo toto oronymum odmítnuto. Prvotní návrh SNB Hejnice (po dohodě s lesní správou a turisty) zněl sice *Hajnův kostel* s odůvodněním, že se užíval už před válkou, avšak z jazykového i mimojazykového hlediska nešlo o příliš vhodný ekvivalent. Okresní názvoslovný sbor se nejspíš z tohoto důvodu nejprve rozhodl pro zažité pojmenování *Hajní kostel*, avšak při pozdějších jednáních Okresní národní výbor ve Frýdlantu tento návrh zamítnul a do finálního soupisu byl navržen umělý název *Hejnický vrch*. Ten také potvrdila Názvoslovná komise, s jejímiž zásadami byl nově vytvořený deoikonymický název v souladu. Z pohledu terénní situace, ale i motivace původního německého šlo o dost nevhodné označení. Co bylo příčinou změny návrhu *Hajní kostel* na *Hejnický vrch*, se nám nepodařilo zjistit. Je možné, že za ní stála politická rozhodnutí. Známy hejnický chrám

⁵⁵⁶ BENNESCH, 1930, s. 74–75.

⁵⁵⁷ Viz např. STÄRZ, 1922, s. 41–44.

⁵⁵⁸ KAUFMANNOVÁ, 2002, s. 33.

⁵⁵⁹ Doslovný překlad by teoreticky měl znít „Lesní kostel“; místní nářečí používala pro význam „Wald“ lexémy „Busch“ nebo právě „Hain“ (viz kap. 6.2.2).

⁵⁶⁰ KINSKÝ, 1931; KINSKÝ, 1932; KINSKÝ, 1934.

⁵⁶¹ *Kronika KČST Liberec*. SOKA Liberec.

⁵⁶² LÁZŇOVSKÝ, 1937.

Navštívení Panny Marie a jeho přilehlý klášter sloužil v 50. letech jako internační zařízení pro řádové sestry a v ovzduší první poloviny 50. let nemuselo být žádoucí církevní realie tematizovat.

Jméno *Hajní kostel* ale nezaniklo. Uvádí jej Topografie skal Jizerských hor z roku 1962,⁵⁶³ ale také prakticky veškeré turistické mapy a průvodce po roce 1950. V současnosti je zaneseno i v databázi Geonames (byť se širší fixací) a nevhodně zvolené označení *Hejnický vrch* již žádné materiály nepoužívají.

4.5 Variantnost v současné anoikonymii

V této části stručně postihneme variantnost a její zdroje v současné anoikonymii Jizerských hor.

Vzhledem k tomu, že současná anoikonymie Jizerských hor je relativně ustálená, není hlavní příčinou vzniku variant vlastní onymický akt, resp. paralelní onymické akty realizované různými vztahovými a strukturními modely (především tedy alternativní způsoby převádění německých jmen na česká), nýbrž „účast hotových proprií na jazykově společenské komunikaci.“⁵⁶⁴ Hlavním zdrojem variantnosti v současné anoikonymii je tak vztah mezi standardizovanými (tj. úředními, oficiálními, invariantními) jmény a jejich realizacemi v běžné mluvě, tj. komunikačními variantami.⁵⁶⁵ Pojmenovací varianty, odlišující se od standardizovaného anoikonoma v hloubkové struktuře, jsou nepoměrně méně frekventované a obvykle jde v jejich případě o relikty z doby těsně po roce 1945.

Neoficiální, běžně mluvené podoby tvoří subsystém pomístního názvosloví, který koexistuje vedle standardizovaných (oficiálních) jmen. Pojmenovací varianty anebo varianty komunikační, které nesou různé stylové příznaky, vcházejí do vzájemných konkurenčních vztahů. Pro výběr příslušné varianty pak hovoří hlavně konkrétní komunikační situace, v níž se uživatel nachází, ale kromě toho i faktory další, jako je například znalost prostředí, vztah mluvčího k označovanému objektu, původ mluvčího, sociální a zájmové prostředí nebo jeho věk.

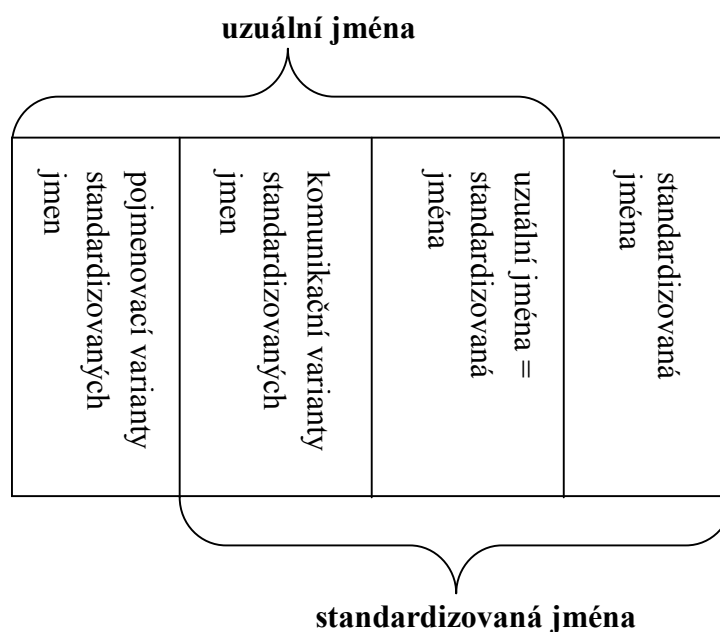
Vzájemný vztah variantních jmen lze vyjádřit tímto schématem:

---

⁵⁶³ GINZEL – NOVÁK, 1962.

⁵⁶⁴ ŠRÁMEK, 1999, s. 109.

⁵⁶⁵ K tomu viz např. MALENÍNSKÁ, 2004, s. 319–323; MATÚŠOVÁ, 2004, s. 314–318.

Toto schéma pojímá jednak stav, v němž se uzuální a standardizovaná podoba jména zcela shoduje (tak je tomu u většiny jmen), jednak paralelní existenci variant realizovaných v úzu (v polooficiální či neoficiální komunikaci), přičemž se lidová varianta se standardizovanou shoduje buď částečně (komunikační varianta), nebo se s ní neshoduje vůbec (pojmenovací varianta). Příklady jednotlivých vztahů:

<i>Královka</i>	--	--	<i>Nekras</i>
--	<i>Maliník</i>	--	<i>Malinový vrch</i>
--	--	<i>Paličník</i>	<i>Paličník</i>

4.5.1 Pojmenovací varianty

Nejzřetelnější pojmenovací varianty v současné anoikonymii Jizerských hor, které stojí mimo oficiální komunikaci, jsou spojeny s významnými objekty, jejichž úřední podoba se z různých důvodů odchýlila od uzuální již při revizi v 50. letech. Jde tedy o toponyma uvedená v kap. 4.2.1: *Královka* (standardizované oronymum *Nekras*), *Bramberk* (*Krásný*), *Štěpánka* (*Hvězda*) a *Štolpich* (*Sloupský potok*). Ve všech čtyřech případech zásadně působí na zachování neoficiální podoby jména fakt, že jsou fixovány i na jiné objekty (rovněž kartograficky zachycované): *Královka* je pojmenování turistické chaty s rozhlednou, *Bramberk* označuje místní část Lučan, *Štěpánka* je tradiční jméno rozhledny na vrcholu *Hvězdy*. V těchto případech tak v běžné komunikaci dochází k iradiaci uvedených jmen na celý orografický objekt. Hydronymum *Štolpich* figuruje v označení horské silnice (*Štolpišská silnice*) a dříve také národní přírodní rezervace (*NPR Štolpichy*).

Další disproporce vyplývá z rozdílu mezi toponymem používaným v turistických mapách a v mapách základních, resp. v databázi Geonames. To se týká hlavně jmen vodních toků. Příčiny nelze zobecnit, každý konkurenční vztah vznikl jako odraz nějaké specifické

skutečnosti. Například *Rábenka* je uzuální název používaný starousedlíky, jenž byl včleněn do standardizace, zatímco varianta *Rovný potok* je překladové jméno užívané v turistických průvodcích a umělé označení *Malostranský potok*⁵⁶⁶ vychází z pojmenování *Malé Strany*, místní části Horního Maxova (podrobně k pojmenování tohoto objektu viz kap. 6.2.1). Vztahem k nesprávné zdrojnici se do základní mapy dostalo jméno *Hluboký potok*, tuto zdrojnici turistické mapy označují a lokalizují správně jako *Černou říčku* (*Schwarzfluss*), původní *Hluboký potok* (*Tiefenbach*) ponechávají bez označení, Geonames jej má jako *Příchovický potok*. Umělé jméno nese v základní mapě *Lužický potok*, hydronymum *Hraniční potok* v turistické mapě navazuje na původní německé označení *Grenzbach*. V současné vlastivědné literatuře se lze setkat i s dalšími pojmenovacími variantami, například *Luční potok* (Geonames) – *Oldřichovský potok*, *Holubí potok* (Geonames) – *Dvorský potok* – *Zlatý potok*, *Malá Jeřice* (Geonames) – *Chrastavský potok*, *Jizerský potok* (Geonames) – *Lesní potok*, *Hlinitý potok* (Geonames) – *Jílový potok*.

Kromě orografických objektů zmíněných výše se v současné vlastivědné literatuře, popř. zájmové komunikaci setkáme jen s malým počtem pojmenovacích variant. Většinu z nich jsme již zmínili v předchozích výkladech. Patří sem například *Svinské čelo* (Geonames) – *Divočák*, *Jelení stráž* s vrcholem *Věžní skály* (Geonames) – *Jizerník*, *Oldřichovské sedlo* – *Hemmrich* – *Hausmanka* (podle bývalé hájovny, v níž sloužil hajný Hausmann),⁵⁶⁷ *Skalní bludiště* (Geonames) – *Lysé skály*, *Milíř* (Geonames) – *Houbový vrch* nebo *Ostrá stráž* s vrcholem *Srázy* (Geonames) – *Ostrý hřeben*.

Výraznější disproporce mezi místním územím a standardizovaným názvoslovím na úrovni pojmenovacích variant, jako jsou například *Vyhlička* (Geonames) – *Finkovka*, *Vraní Kout* (Geonames) – *Krévinkl* ve Smržovce⁵⁶⁸ nebo *Na chatkách* (Geonames) – *Nýdr* v Hejnicích, jsme nezaznamenali. Řadu původně lidových názvů, především objektů s dřívějším či současným statusem místní části zachovávajícího mnohdy (počeštěnou) německou formu, totiž standardizace postupně do své názvoslovné nomenklatury včlenila (například *V Šupáku*, *Na Krojčenku* v Lučanech). Místní úzus kromě toho užívá širší repertoár jmen, která v základních mapách a databázi Geonames zanesena nejsou (*Heleštejn* v Desné, *Váberloch*, *Šeflek* v Albrechticích apod.), tudíž se o variantnosti hovořit nedá. Naopak – v případě jmen vodních toků – se v dané lokalitě konkrétní označení nepoužívá; jména jako například *Bílá Nisa* nebo *Smržovský potok* jsou kartograficky zachycena kvůli identifikaci a diferenciaci v širším kontextu, ale pro místní úzus nejsou komunikačně potřebná.

---

⁵⁶⁶ KARPAŠ, 2008, s. 391.

⁵⁶⁷ Databáze Geonames pro sedlo žádné označení nepoužívá.

⁵⁶⁸ V případě dvojice *Vraní Kout* – *Krévinkl* jde o konkurenci kalkového a adaptovaného původního německého toponyma (*Krähwinkel*), hloubkový vztahový model je vlastně tentýž.

4.5.2 Komunikační varianty

Propriální slovní zásoba disponuje řadou konkurenčních jazykových prostředků zařazujících konkrétní podobu/užití vlastního jména do určité komunikační sféry. Tyto prostředky projevující se v povrchové struktuře (top)onyma jsou paralelní k apelativní slovní zásobě. V závislosti na komunikační situaci lze například volit mezi spisovnou formou (*Tanvaldský Špičák*) a nářeční, v našem případě obecněčeskou (*Tanvaldskéj Špičák*), stručně k tomu viz kap. 6.5. V této části se ale zaměřujeme na prostředky slovotvorné a syntagmatické povahy, jež se tradičně řadí k hovorové vrstvě, resp. k běžné mluvě, již chápeme jako funkčně podmíněnou podobu jazyka vázanou na běžnou, spontánní, neoficiální komunikaci. Užívání takových prostředků je nejčastěji motivováno snahou o úspornost vyjádření (*Špičák*). Konkrétní realizací snahy o ekonomizaci projevu jsou různé typy univerbizace,⁵⁶⁹ jíž podléhají vícečlenná pojmenování. V následujícím přehledu stručně představíme univerbizační postupy využívané v pomístním názvosloví Jizerských hor.

Nejběžnější typ univerbizace představuje nahrazení slovního spojení sufixálním útvarem. Již samotný název *Jizerské hory* se obvykle zkracuje na *Jizerky*. Tato oblastní podoba je natolik vžitá, že není zdaleka vázána pouze na neoficiální, neformální komunikační situace, ale dokonce proniká i do písemných projevů (například regionální zpravodajská média). Další zástupci tohoto typu univerbizace se ale již realizují pouze v mluveném úzu. Patří sem například jména vodních ploch (*Blatný rybník* – *Blaťák*, *Šolcův rybník* – *Šolcák*) nebo některá oronyma (*Bínův vrch* – *Bíňák*, *Malinový vrch* – *Maliník*).

Víceslovná přímá toponyma utvořená podle vzorce Adj–S mají v pomístním názvosloví velmi početné zastoupení, avšak mnohem častější způsob redukce těchto toponym v běžné mluvě představuje elipsa některého ze členů sousloví. Je-li ve struktuře Adj–S základním členem toponymické apelativum označující typ objektu (cesta, hora...), bývá v běžné komunikaci v souladu s principem ekonomie vyjádření vynecháváno: *Olivetská* (hora), *Lysé/Lysý* (skály), *Pytlácké/Pytlácký* (kameny), *Protržená* (přehrada), *Farská* (louka).⁵⁷⁰ Někdy bývá vynecháván naopak určující člen kolokace, a to v případech, kdy je objekt dostatečně vymezen již členem základním, který se u jiných anoikonym nevyskytuje: *Cimbuří* (*Frýdlantské cimbuří*), *Máří* (*Krásná Máří*). V místním úzu může být ponecháno i obecné toponymické apelativum: *Výšina* (*Liberecká výšina*), *Sedlo* (*Oldřichovské sedlo*), *Špičák* (*Oldřichovský Špičák*, *Tanvaldský Špičák*), což ale v komunikaci nepředstavuje problém,

⁵⁶⁹ K typům univerbizace viz zejména heslo Univerbizace Z. Hladké v *Encyklopedickém slovníku češtiny*, 2002, s. 505–506.

⁵⁷⁰ Avšak i některé standardizované názvy mají tvar substantivizovaného adjektiva, jsou to oronyma *Ostrý* (*Spitzstein*) a *Buková* (*Buchberg*), *Krásný* (*Bramberg*), *Brusná* (*Wetzsteinloch*) a hydronyma *Smědá* (*Wittig*), *Jedlová* (*Tannwasser*) a formálně vzato i *Desná* (*Desse*). V materiálech okresních názvoslovných sborů v 50. letech byla taková deadjektivní toponyma častými návrhy, většina z nich ale schválena nebyla.

neboť kontext samozřejmě případnou nejednoznačnost neutralizuje. To se týká i vynechávání rozlišujících přívlastků (*Semerink – Malý/Velký, Desná – Černá/Bílá*).

V zájmové komunikaci se univerbizace týká i méně významných objektů, jde hlavně o jména skalních útvarů, jejichž dvouslovná struktura je redukována podle výše popsaných modelů: *Uhlířka (Uhlířova čapka), Sviňák (Sviní kámen), Stržovka (Stržová plotna), Frýdlantská (Frýdlantská věž), Hlídači (Hlídači Koutu), Grál (Věž grálu), Supice (Supí hlava), Kohouták (Kohoutí hřeben), Kuří (Kuří věže)* apod.

V běžné komunikaci dochází rovněž k redukci nepřímých, předložkových toponym. Tato jména velmi často označují například lesní oddělení či rašeliniště (ta ale nejsou komunikačně zatížena a turisté je obvykle neužívají ani neznají) a především křižovatky cest (*Na kneipě, Na čihadle, U buku, Pod Javorovým vrchem*). Předložkové spojení pak vstupuje do struktury konkrétní výpovědi tak, že původní předložka je buď vynechána úplně (*kolem Kneipy*), anebo se transformuje na jméno přímé (*Potkali jsme se na Knejpě*).

Změnám přirozeně podléhají pojmenování takových onymických objektů, které jsou důležité z komunikačního a orientačního hlediska bez ohledu na jejich typ. K nejčastěji univerbizovaným jménům patří názvy komunikací, u nichž dochází k vypouštění toponymického apelativa (*Viničná cesta – Viničná, Kasárenská cesta – Kasárenská, Promenádní cesta – Promenádní*), a názvy turistických chat a hotelů, které jsou univerbizovány nejběžnějším způsobem – transformací do sufixálního útvaru (*Šámalova chata – Šámalka, Bártlova bouda – Bártlovka, Tetřeví boudy – Tetřevky*). Těmito typy onymických objektů se ale tato disertační práce nezabývá.

5. DEANTROPONYMICKÁ POMÍSTNÍ JMÉNA

V této části představíme deantroponymický motivační faktor a jeho uplatnění i proměny v anoikonymii Jizerských hor v závislosti na jazykových a mimojazykových skutečnostech. Deantroponymická jména jsou nejčastěji realizací posesivního vztahového modelu D, který „vyjadřuje jeden z nejstarších a nejrozšířenějších propriálně pojmenovacích motivů.“⁵⁷¹ Vzhledem k tomu, že antroponymický komponent v pomístních jménech není vždy nutně realizací čistě přivlastňovacího vztahu, používáme v této kapitole širší označení deantroponymické (pomístní) jméno.

Antroponyma reprezentují mimořádně frekventovaný motivační faktor v pomístním názvosloví: „Vztah osoby k objektu ... představuje jeden z nejvýraznějších motivačních podnětů pro vznik pomístních jmen, ne-li vůbec podnět nejvýraznější.“⁵⁷² Různé vztahy mezi nositelem antroponyma a pojmenovaného objektu vymezuje M. Knappová: vlastnický, zakladatelský, držební (nájemní), honorifikační, vzpomínkový.⁵⁷³ Také v anoikonymii Jizerských hor lze nalézt zástupce všech těchto typů. Do pomístních jmen vstupují v zásadě všechny druhy antroponym – nejčastější jsou ovšem příjmení.⁵⁷⁴ Formální ztvárnění pomístních jmen obsahujících antroponym sice představuje mimořádně široký repertoár nejrozličnějších prostředků,⁵⁷⁵ avšak jizerskohorská pomístní jména se v tomto ohledu příliš velkou rozmanitostí nevyznačují: zásadně převažuje dvoučlenný model v podobě určující člen (deantroponymický komponent) – určovaný člen (toponymické apelativum), v němčině vyjádřený kompozity typu *Seibthübel*, v češtině kolokacemi typu *Seibtův vrch* s určujícím členem v podobě posesivního adjektiva.

5.1 Deantroponymický motivační faktor v Jizerských horách

V Jizerských horách se antroponymický motivační faktor začíná intenzivně uplatňovat u objektů pojmenovávaných v souvislosti s druhou, vnitřní kolonizací. Nejprve se ale realizuje v oikonymii. Většina obcí zakládaných od konce 16. století obvykle odvozuje svá pojmenování z antroponyma:⁵⁷⁶ buď podle prvního osadníka, například *Johannesberg*, lidově *Honsberg* (*Janov nad Nisou*, první zmínka 1654), *Georgenthal* (*Jiřetín pod Bukovou*, 1669), anebo častěji podle příslušníka šlechtického rodu, v jehož držení se příslušné pozemky nacházely. V 17. a 18. století byly v souvislosti s intenzifikací lesního hospodaření plánovitě zakládány četné horské osady. Obvykle byly pojmenovávány na počest nějakého z příslušníků

⁵⁷¹ ŠRÁMEK, 1999, s. 45. Např. také J. Pleskalová potvrzuje, že posesivní motiv, realizovaný širokým repertoárem odvozovacích prostředků, je v české anoikonymii přítomen už od jejich počátků (PLESKALOVÁ, 2000, s. 408–412).

⁵⁷² MATÚŠOVÁ, 2006, s. 357.

⁵⁷³ OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ – KNAPPOVÁ – MALENÍNSKÁ – MATÚŠOVÁ, 1995, s. 202n.

⁵⁷⁴ MATÚŠOVÁ, 2006. Totéž platí pro anoikonymii Jizerských hor.

⁵⁷⁵ OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ – KNAPPOVÁ – MALENÍNSKÁ – MATÚŠOVÁ, 1995, s. 52–80, 211–214.

⁵⁷⁶ Srov. GIERACH, 1932; SCHWARZ, 1934c; GIERACH, 1935.

rodu Redernů a Clam-Gallasů (Liberecko, Frýdlantsko) nebo Desfoursů (Jablonecko): například *Rudolfsthal*, lidově *Buschdorf* (*Rudolfof*, 1657, podle Antona Rudolfa z Gallasu), *Friedrichswald* (*Bedřichov*, 1602, podle Friedricha I. z Redernu), *Ferdinandsthal* (*Ferdinandov*, 1783, podle Ferdinanda Clam-Gallase), *Maxdorf* (*Maxov*, 1681) a *Albrechtsdorf*, lidově *Lichtenberg* (*Albrechtice*, 1670) podle Albrechta Maxmiliana Desfourse či *Antoniwald* (*Antonínov*, 1697, podle Albrechta Maxmiliana II. Antona Desfourse) a řada dalších. Taková oikonyma lze považovat za přechodná mezi čistě posesivními a honorifikačními jmény.

V nejstarších doložených pomístních jménech (záznamy o hraničních sporech z 2. poloviny 16. století, viz kap. 3.2.1) je zastoupení deantroponymického motivačního faktoru sporné. Na tuto motivaci ukazují pouze dvě anoikonyma: *Salabecz*⁵⁷⁷ a *Šlegelfichten* (v německé mutaci *Salaberg*, *Schlegelfichten*).

Jak se zahušťovalo osídlení, uplatňoval se od 17. stoletíantroponymický motivační faktor intenzivně i nadále – ve jménech místních částí, pozemkových tratí, ale také orografických objektů. Objekty jsou nejčastěji pojmenovávány podle svého vlastníka či nájemce hospodařícího na příslušném pozemku. Vysoká míra deantroponymických toponym souvisí zejména s jejich vysokou schopností jednoznačně určitý objekt identifikovat.⁵⁷⁸ Po roce 1945 sice z oficiální anoikonymie tento typ pomístních názvů mizí, avšak v úzu se některá taková pomístní jména zachovala i nadále (některá z nich byla po roce 2000 včleněna do standardizovaného názvosloví). Vazba k původní motivaci (tzn. ke vztahu mezi nositelemantroponyma a onymického objektu v momentě pojmenovacího aktu) se u nich vytratila, ale jejich značkovost překážkou plnění onymické funkce nebyla, naopak. Obsahem toponyma se totiž stává právě jeho onymická funkce.⁵⁷⁹

5.1.1 Areálová distribuce deantroponymických jmen

Areálová, ale i časová distribuce tohoto motivačního faktoru je výrazně závislá na vnějších mimojazykových faktorech – reflektuje jak terénní poměry, tak vývoj osídlení i požadavky standardizace. V neobydlených částech pohoří není deantroponymická motivace zastoupena v takové míře, navíc – na rozdíl od jmen v nejbližším okolí sídel – obvykle nelze zjistit vlastní etiologii pojmenování. Deantroponymická toponyma se přirozeně objevují ve větší frekvenci v okolí lidských sídel, kde nejčastěji reflektují nějaký posesivní nebo držební vztah. S ohledem na terénní poměry sledované oblasti jsou jména tohoto typu častější na jihu Jizerských hor, kde horské svahy, tvořící různá hlavní a postranní údolí, plynule přecházejí

⁵⁷⁷ Jméno je nejasného původu, snad by mohlo souviset santroponymem Salaba; v protokolech týkajících se hraničních sporů mezi Rederny a Smiřickými několikrát figuruje hajný Jan Salaba z Držkova, svědek Smiřických.

⁵⁷⁸ Srov. OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ – KNAPPOVÁ – MALENÍNSKÁ – MATUŠOVÁ, 1995, s. 216. Ke stejnému závěru dospívá také J. Krško (KRŠKO, 2006, s. 326).

⁵⁷⁹ ŠRÁMEK, 1999, s. 21. Podobně i HENGST, 2009, s. 71.

přímo do obydlených částí zdejších obcí. Naopak na severu, kde hradba Jizerských hor tvoří významný předěl od rovinatého údolí řeky Smědé, podobná toponyma najdeme v minimálním počtu.

5.1.1.1 Deantroponymická toponyma v sídelních areálech

V podhorských obcích na jihu sledované oblasti splývala mnohá anoikonyma s názvy místních částí, resp. usedlostí, samot apod. Vedle tradičních oronymických apelativ (viz kap. 3.3.2.1.1) se zde tedy uplatňují i jiné topolexémy. Pro Jizerské hory a jejich terénní poměry byly typické zejména komponenty „Loch“ (*Böhmsloch*), „Ecke“ (*Staffecke*), „Grund“ (*Haselgrund*) nebo „Winkel“ (*Seibtwinkel*). Pokud se taková jména zachovala do současnosti (např. *Böhmova – Bémova kotlina*), status jména místní části už zpravidla nemají (viz dále) a obvykle je můžeme považovat za oronyma.

Například na katastru obce Lučany nad Nisou⁵⁸⁰ se objevují tato deantroponymická toponyma: *Pohlberg*, *Jakobsberg*, *Böhmsloch*, *Scholzberg*, *Posseltsgrund*, *Posseltsberg*, *Kittelsberg*, *Ferdinandsberg*, *Klingerloch*, *Koschlberg*, *Tischerberg*, *Pochberg*, *Pfeiffersberg*, *Staffenberg*,⁵⁸¹ *Hauptberg*, *Weisskippe*. Jejich deantroponymický původ – v mnoha případech odvozený od konkrétní doložené osoby – potvrzuje Ernst Schwarz.⁵⁸² Status místní části měly v roce 1930 podle Statistického lexikonu⁵⁸³ tyto objekty (v závorce uvádíme českou úřední podobu ze Statistického lexikonu): *Ferdinandsberg* (*Ferdinandův Kopec*), *Jakobsberg* (*Jakubův Kopec*), *Böhmsloch* (*Böhmova Kotlina*), *Scholzberg* (*Na Scholzově Kopci*), *Pohlberg* (*U Pohlů*), *Hauptberg* (*U Hauptů*) a *Weisskoppe* (bez českého ekvivalentu). Česká jména byla ve své době vytvořena v zásadě jednorázově buď pro úřední účely, nebo pro potřeby turistického průvodce,⁵⁸⁴ aniž by pravděpodobně aspirovala proniknout do širšího užití. Avšak pohled na současnou katastrální nebo turistickou mapu odhaluje, že mnoho německých jmen bylo ve větší či menší míře zachováno: *Pohlův vrch*, *Jakubův kopec*, *Böhmova kotlina* (tak v turistické mapě, v databázi Geonames hláskově adaptováno jako *Bémova kotlina*), *Scholtzův vrch*, *Posseltův vrch*, *Staffenův kopec* (Geonames: *Staffenův vrch*), *Veisův kopec*. Tato jména tvoří celou polovinu všech současných posesivních anoikonym v Jizerských horách zanesených v databázi Geonames. Dvě německá jména byla mylně považována za deapelativní, v českém pomístním názvosloví jsou tedy v překladové formě a původní motivaci zakrývají: *Zvonkové údolí* (*Klingerloch*) a *Stolní vrch* (*Tischerberg*). Všechna jména jsou uvedena také v současné databázi Geonames, nemají ale status označení

⁵⁸⁰ *Das Stadtgebiet von Wiesenthal a.d./N.*, nedatováno, [ca 30. léta].

⁵⁸¹ Staffen je nářeční podoba jména Stephan. Na Jablonecku se vyskytovala řada anoikonym motivovaných tímto jménem (viz např. dále *Staffecke* / *Staffenův Kout* ve Smržovce), některá z nich se odvozují od rodného jména, některá od doložených vlastníků pozemku s příjmením Staffen. (SCHWARZ, 1934a, s. 83).

⁵⁸² SCHWARZ, 1934a, s. 82n.

⁵⁸³ *Statistický lexikon obcí v zemi české*, 1934, s. 113.

⁵⁸⁴ Podrobný Kinského průvodce z roku 1932 obsahuje tyto české varianty: *Kitlův vrch*, *Pfeifrův kopec*, *Posseltův důl*, *Šolcův kopec* (KINSKÝ, 1932).

místních částí, ale fungují jako oronyma a v případě *Stolního* a *Pohlova vrchu* jako pozemkové tratě. Ostatní německá jména zanikla.

V okolí horské obce Janov nad Nisou se nacházela tato deantroponymická pomístní jména:⁵⁸⁵ *Königsloch, Helmloch, Richterberg, Nazerkoppe, Dresslerkoppe, Wormloch, Lammelberg, Seibthübel, Nickelkoppe, Tischerkoppe, Hannichberg, Wolfsberg*.⁵⁸⁶ Z období před rokem 1945 jsme zachytili tyto české ekvivalenty: *Tišrův kopec / Tischerův Kopec, Králova díra, Králičí kopec (Nickelkoppe), Vlčí kopec (Wolfsberg), Seibtův vrch*, ke jménu *Helmloch* se váže *Helmova stezka*. Až na oronymum *Seibtův vrch*,⁵⁸⁷ které se v českojazyčných textech používalo celkem běžně, a to i po roce 1945, vznikla uvedená jména v zásadě pro jednorázové užití, aniž by pronikla do širšího povědomí.⁵⁸⁸ Ze současnosti jsme zaznamenali pouze jednorázové označení *Richtrův kopec (Richterberg)*.⁵⁸⁹

Některá z původních jmen se mezi německými starousedlíky používala až do přelomu 60. a 70. let. V dnešní době ale žádné ze jmen součástí komunikačního procesu není. Německá jména, ať už v původní, v hláskově nebo slovotvorně adaptované nebo v názvukové či překladové formě, nefigurují ani v současných mapách. Většina objektů dnes dokonce nenese žádné české označení. Výjimkou jsou dva orografické objekty, které dostaly svá nová česká jména v 50. letech. Jejich pojmenovací motiv byl ale změněn – *Seibthübel* na jméno *Slovanka* a *Nickelkoppe* (oronymum je motivováno nářeční hypokoristickou podobou jména Nikolaus, prvního osadníka) na *Severák*. Oba české názvy vznikly rozšířením fixace jména turistických chat, které na nich stojí, na celý orografický objekt. Turistické chaty získaly svá česká jména po skončení druhé světové války, kdy přešly pod národní správu. Například turistický průvodce z roku 1950 uvádí: „Chata Slovanka na Seibtově vrchu.“⁵⁹⁰ Návoslovná komise pak jméno *Slovanka* použila i pro označení orografického objektu. *Nickelkoppe/Severák* se mezi hlavní pomístní jména, která byla v 50. letech úředně revidována, nedostala, nicméně současná katastrální mapa oronymum *Severák* pro označení vrchu používá. Jako oronymum je *Severák* uváděn na turistických mapách od roku 1958.

Porovnáme-li uvedené soubory jmen z okolí Lučan nad Nisou a Janova nad Nisou, je vidět, že na katastru Janova se zachovalo mnohem méně německých anoikonym než na katastru Lučan. Samozřejmě se to zdaleka netýká jen jmen deantroponymického původu, o nichž pojednává tato kapitola. Současná anoikonymie ukazuje, že počet zachovaných německých jmen

⁵⁸⁵ Jejich forma je skutečně – podle Schwarze (SCHWARZ, 1934a) – odvozena z antroponym, obvykle z doložených osadníků, majitelů usedlostí.

⁵⁸⁶ *Orts- und Lageplan der Gemeinde Johannesberg*, nedatováno [ca 30. léta]; SCHWARZ, 1934a.

⁵⁸⁷ *Seibthübel* je nejvyšší bod *Maxovského hřebene*, na jeho jižním úpatí se rozkládá osada Horní Maxov, založená kolem roku 1680. Prvním osadníkem byl údajně Filipp Seibt; příjmení Seibt patřilo mezi zdejšími německým obyvatelstvem mezi nejrozšířenější (HRDÝ, 1907, s. 75; SIMM, 2004, s. 118).

⁵⁸⁸ Jména pocházejí z příruček B. Kinského, zejm. z KINSKÝ, 1932. Jméno *Helmova stezka* najdeme v kronice libereckého odboru KČST. Hláskově nepočestěnou podobu *Tischerův Kopec* uvádí Statistický lexikon z roku 1934 (*Statistický lexikon obcí v zemi české*, 1934, s. 112).

⁵⁸⁹ KURTIN – SIMM, 1998, s. 77.

⁵⁹⁰ PATOČKA, 1950.

(pravopisně, hláskově, slovotvorně adaptovaných, ne však překladových) je vyšší v podhorských obcích a městech typu Lučany nad Nisou nebo Smržovka. Jednou z možných příčin tohoto stavu může být fakt, na který upozorňuje i J. Matúšová,⁵⁹¹ podle níž je „procento zachovaných a užívaných (...) německých lexikálních jednotek po r. 1945 závislé na národnostním složení obyvatelstva obce před r. 1945, na podílu českého obyvatelstva. (...) čím vyšší bylo procento českého obyvatelstva v obci, tím více německých jmen se zachovalo po r. 1945.“

Výměna obyvatelstva v horských obcích (Bedřichov, Janov n. N., Horní Maxov, Albrechtice...) byla téměř úplná. Čeští obyvatelé – úředníci, živnostníci, zaměstnanci drah, zaměstnanci průmyslových podniků atd. – působili před rokem 1938 hlavně v podhorských obcích s rozvinutou infrastrukturou a průmyslem. Horské obce naproti tomu měly skoro ze 100 % německé obyvatelstvo, které bylo po roce 1945 odsunuto. To do jisté míry potvrzují i data ze statistického lexikonu z roku 1934. Podle sčítání lidu žilo v roce 1930 v obci Janov nad Nisou 2356 Němců a 75 Čechů. V místní části Hrabětice, kde se vyskytovala většina výše uvedených toponym, je dokonce evidován jediný Čech a 177 Němců. V Lučanech nad Nisou byl naproti tomu počet českého obyvatelstva vyšší: 351 Čechů a 3262 Němců.⁵⁹² Nemnoho německých rodin, které nebyly po roce 1945 z horských obcí odsunuty (viz kap. 3.3.3), pak již na kontinuitu německé anoikonymie v širším komunikačním okruhu vliv neměly.

Podobná situace je vidět i v dalších obcích. Například v Bedřichově, kde žilo v roce 1930 34 Čechů a 1210 Němců, se žádná německá anoikonyma (nepočítáme-li překladová) nezachovala. Naproti tomu ve Smržovce, kde byl vysoký počet Čechů (1984 obyvatel, k německé národnosti se hlásilo 5775 lidí), se některá německá oronyma a jména místních částí v úzu zachovala, například *Krévinkl* (*Krähwinkel*), *Bensdorf* (*Pensdorf*), *Grunt* (*Grund*), z deantroponymických pak *Finkovka*, *Bíňák*, *Palcát* a také překladová deantroponymická jména místních částí *Staffenův kout* (*Staffecke*), *Hujerův kout* (*Huyerwinkel*), *Vorbachův kout* (*Vorbachecke*) a další.⁵⁹³

Jméno *Finkstein/Finkenstein* pochází od původního majitele pozemku.⁵⁹⁴ V českých publikacích zůstávalo až do roku 1918 v německé podobě, meziválečné průvodce zachovávají deantroponymickou motivaci a převádějí oronymum jako *Finkova skála* nebo *Finkův kámen*. Po roce 1945 se ve spojení s tímto objektem vyskytuje řada pojmenovacích variant: původní *Finkova skála* a z ní univerbizát *Finkovka*, mylná deapelativní varianta

⁵⁹¹ MATÚŠOVÁ, 1989, s. 179–187.

⁵⁹² *Statistický lexikon obcí v zemi české*, 1934, s. 112n. Zajímavé je, že Finkeho jablonecká vlastivěda, vydaná v roce 1902, neeviduje v těchto obcích jediného česky mluvícího obyvatele (FINKE, 1902, s. 244–245).

⁵⁹³ KARPAS a kol., 2010, s. 10n.

⁵⁹⁴ Již v roce 1699 je zmiňován *Finkmühle* „Finkův mlýn“, k jehož pozemku patřil i popisovaný objekt, poprvé uvedený v roce 1770 (SCHWARZ, 1934a, s. 112). Objekt také někdy přebíral jméno místní části Smržovky *Hofeberg*, kde se nachází (FINKE, 1902, s. 3), přesněji se ke vztahu oronym *Finkstein* a *Hofeberg* vyjadřuje F. Finke: „...Hofeberg ... den sogenannten Finkstein trägt.“ (FINKE, 1902, s. 194.)

Pěnkavčí kámen, honorifikační označení *Vyhlídka gen. Samochvalova*. Návoslovná komise nakonec v 50. letech použila jednoduché deapelativní označení *Vyhlídka*, které se dnes používá ve všech mapových dílech. V lidovém úzu se objektu říká i nadále *Finkovka*. *Bíňák* je univerbizované lidové jméno lokality, která se německy obvykle nazývala *Bienerberg* (opět podle majitelů pozemku⁵⁹⁵). Hláskově i slovotvorně zjednodušené a adaptované české oronymum *Bínův vrch* obsahuje i databáze Geonames, turistická mapa uvádí kromě něj rovněž předložkové traťové jméno *Na Biňáku*. Ojediněle zachycená předválečná podoba *Bínův vrch*⁵⁹⁶ přesněji zachovává původní německý tvar. Názvukové oronymum *Palcát* (uváděné také v turistické mapě) vychází z německého *Balzerstein*, popř. *Balzerberg*. Německé jméno je deantroponymického původu: vzniklo z nářečního hypokoristika ke jménu *Baltasar*,⁵⁹⁷ náslovné „p“ v české variantě reflektuje německou nářeční výslovnost.

V horských obcích byla kontinuita osídlení a s tím spojená kontinuita onymie odsunem německého obyvatelstva zásadně přerušena. Navíc zde byl počet nových osídlenců často razantně nižší než počet původních obyvatel. Mnoho domů a lokalit zůstalo těsně po druhé světové válce neobydleno, až později se některé z nich změnily v rekreační objekty. Jména kromě toho nezanikala jen přirozenou cestou jako odraz dějinných událostí, ale také plánovitě, v souvislosti se změnami iniciovanými činnostmi Návoslovné komise, která v 50. letech prováděla revizi pomístních jmen (viz kap. 3.5.1, 5.4).

V citované Schwarzově studii o místních a pomístních jménech na Jablonecku nalezneme další desítky (!) deantroponymických toponym tohoto typu ve všech obcích bývalého jabloneckého okresu. Český název ale získal jen zlomek z nich. Ze jmen, která se jednorázově, přechodně či trvale dočkala svého českého ekvivalentu, uvedme ještě například *Michelberg*, *Juselkoppe*, *Tomskoppe* (oronyma vycházejí z rodného jména), *Scheffelecke*, *Zapploch*, *Bittnercke*, *Schiercke* a *Weberberg* (východiskem pro tyto názvy byla příjmení). Skalnaté návrší v Josefově Dole *Juselkoppe* pochází z nářečního hypokoristika ke jménu *Josef*,⁵⁹⁸ doloženy jsou také ekvivalenty *Hornkoppe* nebo *Huyerkoppe*.⁵⁹⁹ Před rokem 1938 se objevoval český ekvivalent *Jůzlova kupa*, jenž se sporadicky v podobě *Jůzlův vrch* užívá dosud. Nicméně na turistické mapě je návrší označeno deapelativně jako *Skalní vyhlídka* (v katastrální mapě není objekt pojmenován vůbec). *Tomskoppe* u Jablonce nad Nisou převádějí turistické průvodce v 30. letech jako *Tomsova kupa* nebo *Tomsova hora*.⁶⁰⁰ Návoslovná komise zvolila v 50. letech pro tento objekt jméno *Loučenský vrch*, a to podle místní části Janova nad Nisou Loučná (k tomu viz kap. 5.4).

⁵⁹⁵ SCHWARZ, 1934a, s. 104.

⁵⁹⁶ KINSKÝ, 1932.

⁵⁹⁷ V josefském katastru je ještě uvedena podoba *Baltzar Berg* (SCHWARZ, 1934a, s. 40).

⁵⁹⁸ SCHWARZ, 1934a, s. 143.

⁵⁹⁹ HÜBLER, 1902, s. 415.

⁶⁰⁰ KINSKÝ, 1932; KAMENICKÝ, 1934.

Dvě části Desné se dosud v úzu označují *Šírův Kout* a *Michlův kopec* (toto jméno funguje i oficiálně jako součást urbanonymie města Desná), což jsou doslovné překlady původních jmen *Schierecke* a *Michelberg*. Ke jménu *Krausův kopec*, taktéž v Desné, se nám ale německý ekvivalent dohledat nepodařilo.⁶⁰¹ *Scheffelecke*, skupina chalup v Mariánské Hoře, místní části obce Albrechtice v Jizerských horách, si svůj německý název podržela dodnes – v lidovém úzu (a v turistické mapě) najdeme hláskově a pravopisně zjednodušený tvar *Šeflek*. Jihovýchodně odtud se nacházel *Bittnercke*, v některých současných vlastivědných pramenech překládaný jako *Bittnerův kout*. *Zapploch*, původně místní část Mšena nad Nisou, byla pojmenována podle osadníka Ignaze Zappeho.⁶⁰² Jméno bylo opět jednorázově převedeno pro potřeby turistického průvodce jako *Zappův důl*,⁶⁰³ po roce 1945 se ale žádné pojmenování pro tuto lokalitu neužívá.

5.1.1.2.1 Weberberg / Malinový vrch

K deantroponymickým anoikonymům řadíme také *Weberberg*, německé jméno pro nejvyšší bod Vysokého hřebene (Hoher Kamm) nad Bedřichovem, byť jeho reálnou motivaci žádné německé prameny neuvádějí. Omylem v rakouském mapování byl ale na tento orografický objekt přenesen název *Himbeerberg* („Malinový vrch“), který původně označoval jiný orografický objekt.⁶⁰⁴ Ve II. vojenském mapování je skutečně uveden *Himbeerberg* jako jméno nejvyšší kóty *Vysokého hřebene*. Lesnická mapa z roku 1814 obsahuje zjednodušený tvar *Himberg*,⁶⁰⁵ není ovšem jasné, kterou kótu toto jméno označuje. Ještě starší pojmenování tohoto objektu pochází z textů k I. vojenskému mapování, kde je vrch zmiňován jako *Lautsch-Berg*.⁶⁰⁶ Toto pojmenování bylo nejspíš motivováno hydronymem *Lautschneibach*, starším označením *Bílé Nisy*, jež pramení nedaleko odtud.

Potvrzení synchronní koexistence dvou různých objektů označených jmény *Weberberg* a *Himbeerberg* přináší například turistický průvodce z roku 1902: [der Hohe Kamm] „...erreicht im Weberberg 822 m seinen höchsten Punkt, dann folgt südöstlich der Himbeerberg, der Hohe Kamm...“⁶⁰⁷ Tomuto popisu odpovídá drobná, bezejmenná vyvýšenina (804 m) mezi *Malinovým vrchem* a kótou 812 m (bez českého jména, v němčině se na ni občas přenášelo jméno celého hřebene, tedy *Hoher Kamm*). Avšak jiný pramen naznačuje jinou, pravděpodobnější lokalizaci orografického objektu *Himbeerberg*: „Östlich zeigen sich der Weberberg, der Himbeerberg und der Rollberg.“⁶⁰⁸ Tento popis polohy a

⁶⁰¹ SOBKOVÁ, 1993, obrazová příloha.

⁶⁰² SCHWARZ, 1934a, s. 73.

⁶⁰³ KINSKÝ, 1932.

⁶⁰⁴ Miloslav Nevrlý – osobní fond, SOkA Liberec. Na chybné užívání jména *Himbeerberg* poukazuje i Ressel: „...und der fälschlich als Himbeerberg bezeichnete Weberstein...“ (RESSEL, 1903–1905, s. 288).

⁶⁰⁵ JÍLEK, 1979, s. 153.

⁶⁰⁶ JÍLEK, 1979, s. 153.

⁶⁰⁷ HÜBLER, 1902, s. 35.

⁶⁰⁸ RESSEL, 1903–1905, s. 275. Na straně 288: „Der eigentliche Himbeerberg, südlich vom Weberstein, ist niedriger, liegt bereits im Harzdorfer Reviere und schliesst sich an den Rollberg an.“

terénu obce Rudolfovo spíše lokalizuje objekt ke kótě 746 m (rovněž bez českého jména) ležící právě mezi *Malinovým vrchem*, jihozápadně od něj, a dnes bezejmenným *Rollbergem*; při pohledu z Rudolfova navíc výše uvedená kóta 804 m vidět není.

Jméno *Himbeerberg* pro nejvyšší bod Vysokého hřebene se užívalo zhruba do konce 20. let, prameny ze 30. let už označují vrch opět jménem *Weberberg*. Přispělo k tomu především to, že roku 1929 zde byla postavena tzv. *Weberbergbaude*. České jméno tohoto vrchu zní *Malinový vrch*, popř. *Maliník*. Navrhl jej K. Kořistka,⁶⁰⁹ který ve svém názvosloví vycházel z II. vojenského mapování. Jméno, ač vlastně chybné, se používalo před rokem 1945 i po něm. Doslovný český ekvivalent oronyma *Weberberg* jsme zaznamenali jen jednou (*Webrův vrch*).⁶¹⁰ Dvouslovný tvar *Malinový vrch*, užitý již v poválečné speciální mapě, potvrdila Návoslovná komise v 50. letech, byť prvotní návrh okresního názvoslovného sboru vycházel z uzuální podoby *Maliník*. *Malinový vrch* je dodnes součástí standardizované anoikonymie (včetně databáze Geonames). V úzu se ovšem i nadále používá jednoslovný tvar *Maliník*,⁶¹¹ jenž označuje nejen samotný vrch, ale především turisticky exponovanou lokalitu sedla pod ním, tj. nejvyšší místo silnice spojující Liberec s Bedřichovem. To se v turistických mapách pojmenovává jako *Sedlo Maliníku* nebo *Bedřichovské sedlo*, v německém lidovém úzu se používalo jméno *Hahn*.⁶¹² Původní německé jméno vrchu dodnes žije v názvu *Hotel Weber* (lidově *Weberovka*).

5.1.1.2.2 Německá hypokoristika v toponymii Jizerských hor

Deantroponymická jména mohou do německých toponym vstupovat jak ve své základní, neutrální podobě, tak mohou být různým způsobem modifikována a lze je považovat za hypokoristika. Hypokoristické podoby německých osobních jmen opět nejčastěji najdeme v označení místních částí horských a podhorských obcí, jejichž rozlehlé katastry se rozkládají na jižních svazích Jizerských hor. Až na řídke výjimky všechna tato jména s odsunem německého obyvatelstva zanikla. Materiál pro tuto část čerpáme především ze Schwarzovy studie o pomístním názvosloví Jablonecka, jenž zde často uvádí i konkrétní doloženou osobu, podle níž se lokalita jmenuje.⁶¹³

Hypokoristika mohou vznikat odsunutím koncové nebo počáteční části výchozího antroponyma, přičemž mohou být dále hláskově nebo slovotvorně transformována. Mnohdy se do tohoto transformačního procesu promítají nářeční rysy, za všechny jmenujme například deminutivní sufix *-l* (k němu a k dalším nářečním jevům viz kap. 6.2). Hypokoristiky, která vznikla odsunutím koncové části a případným následným slovotvorným zformováním, jsou motivována například anoikonyma *Tomskoppe* (← Thomas), *Staffecke*, *Stafflössel*,

⁶⁰⁹ KOŘISTKA, 1877.

⁶¹⁰ KAMENICKÝ, 1934.

⁶¹¹ Nicméně používané již v textech druhého poválečného předsedy libereckých turistů F. Patočky.

⁶¹² RESSEL, 1903–1905, s. 292.

⁶¹³ SCHWARZ, 1934a.

Staffenberg (← Stephan), *Nickelkoppe* (← Nikolaus), *Tobschloch* (← Tobias), *Jäcklberg* (← Jakob), *Juselkoppe* (← Joseph) nebo *Bartelberg* (← Bartholomäus). Počáteční část zaniká v antroponymech, jež motivují pomístní jména jako *Nazerkoppe* (← Ignaz), *Toffelloch* (← Christoph) nebo *Helmloch* (← Wilhelm). Do této skupiny patří podle našeho mínění i anoikonimum *Tönnel*, jež E. Schwarz považuje za nejasné.⁶¹⁴ Mohlo vzniknout z antroponyma Anton nářečním odokrouhlením samohlásky *o* a zároveň přidáním přípony *-l*. Do současného českého pomístního názvosloví přešlo jediné z popisovaných anoikonim: *Staffenův kopec* (Lučany nad Nisou).

5.1.1.3 Deantroponymická toponyma mimo sídelní areály

Deantroponymická pomístní jména přirozeně nacházíme častěji v neblížším okolí obcí a osad. Osídlená krajina je toponymy pokryta intenzivněji a deantroponymická jména v tomto případě dobře plní svou základní onymickou funkci, tzn. objekt jednoznačně identifikovat a diferencovat od jiných, lépe než jména deapelativní. Repertoár německých deapelativních jmen Jizerských hor totiž jinak vykazuje určitou stereotypičnost až homonymii. V centrální, neobydlené části hor, kde půda nebyla rozdělena mezi drobné majitele, je deantroponymický motivační faktor zastoupen minimálně. Převažují zde jiné sémantické motivace, z hlediska vztahověmodelové teorie realizované nejčastěji modely B (typ objektu) a C (charakter objektu) a jejich kombinacemi. Jak už bylo řečeno v úvodu, co bylo reálným motivem pro pojmenovací akt, obvykle v případě těchto jmen nelze zjistit. Na jejich deantroponymickou motivaci usuzujeme na základě analogie s podobnými anoikonimy nebo antroponymy. Nejpravděpodobnější motivace je souvislost s lesním hospodařením (jména podle hajných, obchodníků se dřevem, správců polesí atp.)

Co do frekvence je pozoruhodný komponent „Dressler“. Je spojen také s pojmenováním nejvyšší hory české části Jizerských hor *Smrku* (podrobně o pojmenování hory *Smrk* viz kap. 3.2.3.1). Ta svůj současný název odvozuje od jména *Dresslerfichte*, označujícího významný hraniční strom. Původ tohoto starého jména je ale nejasný, zřejmě souvisí i s dnešní polskou *Czerniawskou Kopou*, severovýchodním výběžkem *Smrku*, která se německy nazývala *Dressler Berg*. Stejný etymon obsahuje oronymum na opačné straně *Smrku*. Jižní úbočí Vlašského hřbetu, které prudce spadá do údolí Hájeného potoka, se totiž později označovalo jako *Dresslerlehne*,⁶¹⁵ popř. *Dresslersteine*, nicméně *Dresslerberg* uvedený v I. vojenském mapování odpovídá lokalizaci přímo samotnému Vlašskému hřbetu. Po roce 1945 zůstala lokalita bez českého jména, před válkou se vyskytoval ojedinělý ekvivalent *Dresslerovy kameny* (navíc byla v českých publikacích lokalita často ztotožňována

⁶¹⁴ SCHWARZ, 1934a, s. 150.

⁶¹⁵ Poprvé doloženo v lesnické mapě z roku 1814 (JÍLEK, 1979, s. 105).

s blízkým místem *Kalmrich*, dnes *Tišina*).⁶¹⁶ Domníváme se, že pojmenování objektů jsou deantroponymického původu spíše než deapelativního (z apelativa „Drechsler“, tj. soustružník). Podle koho jsou ale všechna místa pojmenována, jestli podle nějakého panského správce, hajného nebo obchodníka se dřevem, jak se v případě *Dresslerlehne* domníval badatel A. Ressel,⁶¹⁷ je nejasné. Každopádně osobní jméno *Dressler* patřilo v severních Čechách již od 15. století k nejrozšířenějším německým příjmením.⁶¹⁸

Pomístní názvy v okolí Smrku odvozené od jména *Dressler* ale nejsou ojedinělé. Například protáhlé návrší nedaleko Nové Louky se původně jmenovalo *Dresslerhübel*. Na některých mapách se uváděla i podoba *Baslerhübel*, ta ale vznikla chybou rakouských kartografů zpracovávajících podklady pro tzv. II. vojenské mapování.⁶¹⁹ V 50. letech bylo pro objekt zvoleno přímé deapelativní označení *Hřbítek*. Jednou z již zmíněných místních částí Janova nad Nisou byla i *Dresslerkoppe*; po roce 1945 se ovšem svého českého ekvivalentu nedočkala.

Dnešní *Mariánská hora* odvozuje svůj název od Mariánské Hory, místní části Albrechtic, pojmenované na počest manželky Albrechta Maxmiliána II. Desfourse, majitele panství. Obvyklé německé jméno vrchu bylo naproti tomu utvořeno deapelativně – *Steinkoppe*, avšak užívala se i podoba *Marienberg*.⁶²⁰ Obsahuje ji také vojenská mapa z poloviny 19. století (*Marien-Berg*). Z této podoby vyšel i K. Kořistka,⁶²¹ který navrhl první české pojmenování – *Mariánská hora*, které se užívá dosud. Jen výjimečně sloužila za základ českého pojmenování deapelativní podoba *Steinkoppe*: B. Kinský ve 30. letech použil formu substantivizovaného adjektiva *Kamenitý* (1931) a derivát *Kamenice* (1932). Jihozápadně od *Mariánské hory* bychom před rokem 1945 našli další deantroponymické oronymum *Michelkoppe*; to však svůj český ekvivalent nemá.

Německé oronymum *Jörgstein* označuje skalnatý vrch nad obcí Rudolfov. Určující část německé složeniny tvoří antroponymum Jörg, jedna z mnoha variant německého Georg. V mapových podkladech z poloviny 19. století je vrch uveden s invariantním etymonem: *Georgstein*. Etiologie jména je nejasná, A. Ressel⁶²² oronymum spojuje s místními loupežnickými pověstmi. Jméno ale nejspíš pochází od některého z rudolfovských nebo kateřinských osadníků. Původní české ekvivalenty zachovaly deantroponymickou motivaci: *Skály Jiřího*, *Jiřího kopec*, též *Jírův kopec*, avšak postupně se oronymum přiklonilo

⁶¹⁶ Tak např. KINSKÝ, 1931 a LÁZŇOVSKÝ, 1937. V Topografii skal Jizerských hor (GINZEL – NOVÁK, 1962, s. 17) je jako český ekvivalent *Dresslersteine* uvedeno jméno *Trojčata*. Původní pojmenování *Drillinge* ale označovalo jen jeden ze skalních útvarů nacházejících se na *Dresslerlehne*.

⁶¹⁷ RESSEL, 1933a, s. 41.

⁶¹⁸ SCHWARZ, 1934a, s. 55.

⁶¹⁹ Miloslav Nevrlý – osobní fond, SOkA Liberec. Viz také: „...Dresslerhübel auf Karten fälschlich „Baslerhübel“ genannt.“ (RESSEL, 1903–1905, s. 290.)

⁶²⁰ HÜBLER, 1902, s. 37.

⁶²¹ KOŘISTKA, 1877.

⁶²² RESSEL, 1931, s. 42.

k motivaci deapelativní: *Javoří*⁶²³ a nakonec *Javorový vrch*, které zvolila Názvoslovná komise. Důvodem užití apelativa javor bude nejspíš vzdálená hlásková podobnost s německým oronymem, ne mimojazyková realita. Nedaleká skalní vyhlídka nese mladší jméno *Martinská stěna* (*Martinswand*). Ani zde není jasný motiv pojmenování, snad také souvisí se jménem osadníka z nedalekých Kateřinek nebo Rudolfova.

Nad obcí Bílý Potok se nachází skupina skal se souhrnným jménem *Šolcovy skály* (obsahuje jej také databáze Geonames), německy *Scholzefelsen*. Zde ale není jasné, zda východiskem pojmenovacího aktu bylo antroponymum Scholz(e) nebo apelativum „Schulz“ (ve významu šolec, tj. rychtář).⁶²⁴ Mezi horou Jizera a Smědavskou horou se rozkládá lokalita *Pavlova planina* (jméno z turistické mapy i databáze Geonames), vycházející z původního německého *Paulsplan*. Jméno této lokality inspirovalo rovněž další dva novodobé názvy: hodonymum *Pavlova cesta* a jméno nedalekého rašeliniště *Pavlina louka*, obsahující zcela výjimečně antroponymum ženského rodu. Na původní německé jméno lokality *Resselloch* u Oldřichova navazuje oronymum *Resselova jáma* (turistická mapa).

Výše uvedeným jménům se poněkud vymyká oronymum *Rapická hora*, německy *Rapplitz / Rapplitzberg*, pojmenování jednoho ze severních výběžků hory Smrk. Je totiž jediným deantroponymickým zástupcem mezi tzv. hlavními pomístními jmény, které v 50. letech potvrdila Názvoslovná komise při revizi anoikonymie. Zároveň je v tomto souboru také jediným případem „názu převzatého do češtiny hláskovou substitucí“.⁶²⁵ Česká forma jména zatemňuje jeho vztah k původnímu německému názvu a především k jeho původní motivaci (na rozdíl od dominantních překladových jmen). Značkovost tohoto oronyma je s největší pravděpodobností také důvod, proč jej Názvoslovná komise v 50. letech v revidovaném názvosloví ponechala, zatímco jiná deantroponymická jména změnila (k tomu viz kap. 3.5.1 a 5.4). Jméno souvisí s rudným dolováním v okolí Nového Města pod Smrkem a je odvozeno z názvu jednoho z nejstarších místních dolů. Důl, který začal pracovat v roce 1581, byl nazván podle svého majitele jménem Rappelt (Rappold).⁶²⁶ Nejstarší doložené jméno tohoto orografického objektu zní ale *Heidelberg* (dokumenty o dolování z konce 16. století, v popisu hranic z roku 1611 jako *Kleine Heidelberg*),⁶²⁷ vrch se začal nazývat podle dolu až později, první doklad 1767 jako *Rappeltberg*⁶²⁸ (snad kvůli odlišení od samotné hory *Smrk*, jež původní jméno *Heidelberg* na nějaký čas převzala; o *Smrku* viz kap. 3.2.3.1). Formu původního antroponyma mělo jméno vrchu ještě v 19. století, transonymizovaný tvar *Rappelt*

⁶²³ Speciální mapa Vojenského zeměpisného ústavu; PATOČKA, 1955.

⁶²⁴ K deantroponymické motivaci se kloní autoři Topografie skal Jizerských hor (GINZEL – NOVÁK, 1962, s. 31).

⁶²⁵ Podle Skálovy typologie dvoujazyčných oronym (SKÁLA, 1970, s. 209n.).

⁶²⁶ NÁDENÍK, 2008, s. 24.

⁶²⁷ SEELIGER, 1941, s. 129n.

⁶²⁸ TIMA, 2010, s. 26. Autor uvádí ještě jeden variantní název pro tento objekt, údajně nejstarší: *Katharinberg*.

totiž uvádí Sommerova topografie.⁶²⁹ Kromě tvaru *Rapplitzberg* se v 19. století objevuje rovněž varianta *Rapoldsberg*.⁶³⁰ První české ekvivalenty uvádí Kořistkova topografie.⁶³¹ Stejně jako existovaly německé varianty, tak i Kořistka uvádí dvojici jmen: kalkové *Rapoldův vrch* a hláskově a slovotvorně adaptované *Rapická hora*, tzn. podobu, jež se užívá dodnes. V současnosti žije (v turistických mapách a v úzu) i jméno *Hojerův dům*, označení dnes již zaniklé samoty *Hoyerhaus* (popř. *Hojerhaus*), náležející k osadě Jizerka. Chalupa byla postavena roku 1699 a posesivní jméno získala v 18. století podle tehdejších vlastníků.⁶³² Okolí samoty se nazývalo *Hoyerlehne*, to však na rozdíl od jména *Hoyerhaus* po roce 1945 zaniklo bez náhrady. Pozoruhodné jméno je *Pörner Kaspers Bruch Kamm*, jediné deantroponymické pojmenování jizerskohorských hřebenů. V současnosti se pro tento hřeben, oddělující údolí Bílé a Černé Desné, používá označení *Desenský hřeben* (byť se například v Geonames zužuje jen na nejvyšší bod hřbetu). Německá forma kolísala, mj. *Börnerkaspersbruch*, na vojenské mapě nejspíš chybně *Wenners Kaspers Bruch*. Z této podoby vyšel K. Kořistka a jeho české pojmenování *Lom Kašpara Wenera*.⁶³³ B. Kinský navrhl ve 30. letech pojmenování *Desenský přehradní lom*.⁶³⁴ Původ jména je nejasný, „Bruch“ může odkazovat na lesní polom, zbytek oronyma je pravděpodobně deantroponymický, přičemž rozličné hláskové varianty fixují různou míru nářeční adaptace. První část oronyma může ale pocházet i z nářečního apelativa „Born“ (studánka). V I. vojenském mapování je uvedena pojmenovací varianta *Gibler Kamm* s nejasnou motivací.⁶³⁵

Jen pro ilustraci uvedme ještě několik dalších zástupců deantroponymických pomístních jmen, která ovšem svůj český ekvivalent nezískala. Patří sem například lokalita *Rohnhübel* nad Bílým Potokem, pojmenovaná údajně podle obchodníka se dřevem.⁶³⁶ Stejná motivace je přisuzována i jménu *Porsche Hau* u Fojtky.⁶³⁷ Naproti tomu v případě oronym *Georgsgrund* a *Fritschberg* u Lázní Libverda je jejich reálná motivace neznámá. Zajímavé pomístní jméno je *Redersnagel* (popř. v předložkové formě *Bei Reders Nagel*) mezi přehradou Souš a osadou Jizerka. Jméno je v místních pověstech spojováno s příběhem o útěku Redernů z Frýdlantska, nicméně za pojmenováním této lokality zřejmě stojí vymezení hranic redernského panství (viz kap. 3.2.1).⁶³⁸

⁶²⁹ SOMMER, 1834, s. 305.

⁶³⁰ Např. HÜBLER, 1902.

⁶³¹ KOŘISTKA, 1877.

⁶³² GIERACH, 1935, s. 37.

⁶³³ KOŘISTKA, 1877.

⁶³⁴ KINSKÝ, 1934.

⁶³⁵ Podrobněji k tomuto oronymu viz JÍLEK, 1979, s. 100.

⁶³⁶ RESSEL, 1933a, s. 41.

⁶³⁷ RESSEL, 1931, s. 41.

⁶³⁸ RESSEL, 1933a, s. 48.

5.1.2 Deantroponymická motivace u hydronym

Minimálně je deantroponymický (popř. přímo posesivní) motiv zastoupen mezi jmény vodních toků, což je vzhledem k charakteru objektu přirozené: vodní tok protéká více pozemky různých majitelů, často tvoří jejich hranice. Z významnějších jizerskohorských toků má deantroponymické jméno pouze *Görsbach* (*Jeřice*), jejíž název se odvozuje z německých antroponym typu *Gerhart*.⁶³⁹ V případě jejího přítoku *Voigtsbach* (*Fojtka*, *Fojtecký potok*), protékajícího stejnojmennou osadou (*Voigstbach/Fojtka*), nelze rozhodnout, zda pochází z apelativa „Vogt“, nebo z homonymního antroponyma.⁶⁴⁰

Zdánlivě deantroponymický původ mají ještě jména některých drobných vodních toků místního významu. Jejich český ekvivalent ale ve většině případů neexistuje. Jde o tato jména: *Jockflössel* (starší označení potoka *Laubbach*, dnes *Listový potok*), *Friedrichsbach*, *Watzelfloss*,⁶⁴¹ *Seibtflössel*, *Wormflössel*, *Pochflössl*, *Staffenflössel* (jméno dílčího úseku *Smržovského potoka / Grundbach*), *Albrechtsbach* (v některých mapách uváděné jméno pravé pramenné větve *Bílé Desné*) a *Martinsbach / Martinský potok*. Tato hydronyma jsou ale utvořena sekundárně z určujících částí složených oikonym nebo jmen místních částí,⁶⁴² která již z antroponyma odvozena jsou (obvykle podle jména prvního osadníka). Jde tedy o tyto názvy: *Jockloch*, *Friedrichsthal*, *Watzelsbrunn* (*Václavíkova Studánka*), *Seibtwinkel*, *Wormloch*, *Pochloch*, *Staffecke*, *Albrechtsdorf* (*Albrechtice*)⁶⁴³ a *Martinsthal* (*Martinské Údolí*). Nevyjadřují tak, na rozdíl od většiny anoikonym uváděných v této kapitole, žádný vlastnický vztah.

Naproti tomu za hydronyma, která jsou primárně odvozena z antroponym, považujeme *Baiersbach*, drobný liberecký přítok *Nisy* (česky *Jizerský potok* nebo *Lesní potok*, výjimečně i *Baierův potok*)⁶⁴⁴ a *Pobstflössel*, drobný přítok Smědé v Hejnicích (česky deapelativně *Papežský potok*). K deantroponymickým hydronymům řadíme také *Bittnerfloss*, nevýznamný pravý přítok Černé Nisy v Kateřinkách, *Röslbach*, drobný levý přítok Harcovského potoka,⁶⁴⁵ a *Schöllerflössel*, pravý přítok Tiché říčky v Karlově. Deantroponymický původ potvrzuje u hydronyma *Kasperwasser* (též *Georgentaler Bach*)⁶⁴⁶, označení malého přítoku Kamenice

⁶³⁹ GIERACH, 1932, s. 24. Ressel jej odvozuje z antroponyma *Gerlach* (RESSEL, 1911, s. 31).

⁶⁴⁰ GIERACH, 1932, s. 52.

⁶⁴¹ Ojedinělý český ekvivalent *Václavíkův potok* uvádí B. Kinský (KINSKÝ, 1932).

⁶⁴² Ke stejnému závěru dospívá i J. Krško: „Hydronymá motivované antroponymom majú sekundárnu (nepriamu) motiváciu, pretože ide o sprostredkovanú motiváciu cez terénny názov.“ (KRŠKO, 2006, s. 328) V našem případě nejde o sekundární motivaci oronymem, ale oikonymem.

⁶⁴³ Na přímý deantroponymický úvod ze jména Albrecht usuzuje Ressel (RESSEL, 1911, s. 31).

⁶⁴⁴ U tohoto hydronyma se předpokládal honorifikační motiv – prý nesl jméno podle libereckého starosty Franze Bayera (tak např. ANTOŠ, 1991, s. 29). Vzhledem k tomu, že jméno *Baierbach* uvádí už Sommerova topografie (SOMMER, 1834, s. 290) a F. Bayer zastával svou funkci v letech 1893–1929, je tato motivace nemožná.

⁶⁴⁵ V některých pramenech je *Röslbach* mylně lokalizován, a tudíž mu je přisuzován český ekvivalent *Křemenný potok*, jenž ve skutečnosti označuje jiný hydrografický objekt.

⁶⁴⁶ FINKE, 1902, s. 9.

v Jiřetíně pod Bukovou, E. Schwarz.⁶⁴⁷ Žádné z těchto čtyř popisovaných hydronym nemá český ekvivalent.

Databáze standardizovaných pomístních názvů Geonames obsahuje vedle počeštěných hydronym *Jeřice* a *Fojtka* jediné deantroponymické jméno, a to v posesivní podobě: *Šindelův potok*, označení nevelkého přítoku Lužické Nisy přitékajícího z Jindřichova (turistická mapa jej ponechává beze jména). Ačkoliv se svou formou řadí mezi posesivní jména vztahového modelu D, reálná motivace této skutečnosti nejspíš neodpovídá. Jméno je překladem německého *Schindelwasser*. To podle Schwarze vychází z lidového označení *Schindelschleifmühle*;⁶⁴⁸ zda toto označení interpretovat „Schindelova brusírna“ nebo „Šindelová brusírna“, nelze už určit. Starší označení tohoto vodního toku ale znělo *Lindenbach*.⁶⁴⁹

Ze jmen stojatých vod patří do této skupiny novodobé pojmenování *Šolcův rybník*. Starý rybník byl obnoven v roce 1962 a od té doby nesl různá jména, například *Na hrázi*, *Zrcadlový rybník*, *Rybník pod Poledníkem*; v současnosti je nejběžnějším označením univerbizovaný tvar *Šolcák* (podle lesníka z blízké hájovny).⁶⁵⁰ Nově založený (2003) rybník *Hubert* (též *Malý Štolpišský rybník*) ve Ferdinandově nese jméno podle nedalekého penzionu. Znovuobnovený rybník *Dvořák* u Raspenavy má jméno podle současného majitele blízké usedlosti a nedaleké rybníky *Netík* a *Haken* lze k motivaci osobními jmény pravděpodobně zařadit také.

5.1.3 Deantroponymická honorifikační toponyma

Podstatným rysem honorifikačních deantroponymických toponym je absence nějakého přímého, zejména vlastnického vztahu mezi toponymickým objektem a osobou, jejíž antroponymum sloužilo jako základ pojmenování. Podle Šrámka lze v tomto případě hovořit o tzv. nepravých posesivních jménech.⁶⁵¹ Honorifikační motiv se nejvíce uplatňuje mezi oikonymy a zejména urbanonymy, avšak v anoikonymii k častým motivacím nepatří, „neboť honorifikační jména respektují vztah mezi ideologickou, sociální či kulturní závažností/hodnotou motivace a významem onymického objektu“.⁶⁵² Potvrzují to i pomístní jména Jizerských hor, mezi nimiž je honorifikační motiv celkem ojedinělý.

Honorifikační motivace je přítomna především v pojmenování některých méně významných skalních objektů (například *Kauschkova věž*, viz kap. 5.3). Dále můžeme tento motiv nalézt rovněž u jmen komunikací – např. *Riedels Reitweg* (*Jezdecká cesta*), pojmenovaná podle majitelů skláren na Jizerce, anebo *Šámalova stezka*, nazvaná na počest předválečného prezidentského kancléře Přemysla Šámala (1867–1941), který do Jizerských hor často

⁶⁴⁷ SCHWARZ, 1934a, s. 84.

⁶⁴⁸ SCHWARZ, 1934a, s. 50.

⁶⁴⁹ Např. FINKE, 1902, s. 96.

⁶⁵⁰ KARPAS a kol., 2008, s. 500.

⁶⁵¹ ŠRÁMEK, 1999, s. 49.

⁶⁵² DAVID, 2011, s. 14.

zajížděl. Byl po něm pojmenován také původní lovecký zámček na Nové Louce. Obě jména se užívala na přelomu 40. a 50. let, jméno *Šámalova chata* / *Šámalka* bylo po roce 1990 obnoveno. Právě se jmény různých stavebních objektů je honorifikační motiv spojen nejčastěji. Například rozhledna na *Liberecké výšině* nesla jméno *Hohen Habsburg*, po vzniku ČSR byla přejmenována na *Liebiegwarte*, a to podle iniciátora její stavby libereckého průmyslníka a mecenáše barona Heinricha Liebiega; avšak již před rokem 1918 se jí někdy říkalo *Heinrichwarte*.⁶⁵³ Jméno pak rozšířilo svou fixaci na celý orografický objekt.⁶⁵⁴ Jeden z předválečných průvodců uvádí český ekvivalent *Liebigova hora* (s pravopisnou chybou).⁶⁵⁵ Od roku 1945 se používá oronymum *Liberecká výšina*.

U jizerskohorských oronym je ale honorifikační motivace spíše výjimečná, vyskytuje-li se, pak v blízkosti sídelních areálů. Zřejmě k ní můžeme přiřadit jméno *Humboldtshöhe* označující vyvýšeninu na okraji Jizerských hor v liberecké čtvrti Ruprechtice (pouhý výběžek *Žulového vrchu*, dnes bezejmenný). Ačkoliv se konkrétní motivaci tohoto oronyma zjistit nepodařilo, jeho forma s určeným komponentem *Höhe* každopádně naznačuje, že jde o umělé, mladší jméno,⁶⁵⁶ což by na honorifikační motiv mohlo ukazovat. Je pravděpodobné, že vrch získal jméno až v souvislosti se stavbou dřevěné rozhledny v roce 1887, kterou inicioval zdejší Německý horský spolek (katastrální mapa z roku 1843 toto oronymum neobsahuje).⁶⁵⁷ Nedaleké návrší na opačném břehu Černé Nisy v Liberci – Radčicích nazvané *Siegmundshöhe* má již prokazatelně honorifikační jméno – pochází od kateřinských továrníků bratří Siegmundů, kteří zde v roce 1890 nechali postavit dřevěnou rozhlednu. Návrší dnes nese deapelativní jméno *Horka*, v radčickém katastru z poloviny 19. století je v těchto místech zaneseno pozemkové jméno *Hübners Hof*.

Komponent „Höhe“ ukazuje na mladší honorifikační pojmenování také u návrší *Morzinihöhe* (bez českého ekvivalentu), nevýrazné vyvýšeniny u Tanvaldu, a zaniklé skalní vyhlídky *Heinrichshöhe* (také bez českého jména) nad *Kamennou komorou* (*Steinkammer*) u Josefova Dolu. Obě jména zmiňuje mj. i Schwarzův přehled pomístního názvosloví Jablonecka,⁶⁵⁸ avšak konkrétní motivaci, podle které osoby byly objekty pojmenovány, neuvádí. Stejný případ je i oronymum *Schillerhöhe*, návrší severovýchodně od Bílého Potoka, jež uvádějí některé německé mapy z meziválečného období. Vzhledem k apelativu „Höhe“ jde jistě o umělé jméno, zda ale souvisí s německým básníkem Friedrichem Schillerem, je otázkou.

⁶⁵³ RESSEL, 1903–1905, s. 167.

⁶⁵⁴ Ve vojenské mapě z poloviny 19. století je u této lokality uvedeno označení *Schafbergglahne*. Pro samotný vrchol se používalo označení *Schmiedstein*, podle skály charakteristického tvaru nacházející se nedaleko vrcholu, česky *Kovadlina* (RESSEL, 1904, s. 21).

⁶⁵⁵ KINSKÝ, 1931.

⁶⁵⁶ MALENÍNSKÁ, 1995, s. 141.

⁶⁵⁷ Jméno *Humboldtshöhe* bylo živé ještě na konci 30. let a rozšířilo svou fixaci na celý *Kateřinský hřbet* (*Katharinberger Kamm*), jak popisuje F. J. Miethig. Avšak ani on o konkrétní motivaci oronyma nehovoří (MIETHIG, 1938, s. 98). J. Jílek se domnívá, že objekt byl pojmenován na počest německého vědce Alexandra, nebo Wilhelma von Humboldta (JÍLEK, 1979, s. 102).

⁶⁵⁸ SCHWARZ, 1934a.

České ekvivalenty těchto jmen neexistují. K oronymickému apelativu „Höhe“ viz kap. 3.3.2.1.1.

Terezínka, německy *Theresienhöhe*, skalní vyhlídka nad Tanvaldem (těsně za hranicemi CHKO Jizerské hory) byla pojmenována na počest manželky továrníka Johanna Mayera, který nechal roku 1853 skalní ostroh upravit na vyhlídkové místo.⁶⁵⁹ Současné jméno je vlastně univerbizací, předválečné průvodce uváděly obvykle kolokaci *Tereziina výšina* (stejný postup jako u trojice *Stephanshöhe* – *Štěpánova výšina* – *Štěpánka*, viz následující kap.). Avšak z pohledu současného užití zde jiný než formální poukaz k původní motivaci nefiguruje a jméno jako honorifikační již hodnotit nelze. Původní německé označení vrchu bylo *Schaffstein* (odtud i ekvivalentní český tvar *Šouf*).

Honorifikační jména *Vyhlídka generála Samochvalova* (dnešní *Vyhlídka* ve Smržovce) a *Tylšův vrch* (dnešní *Mšenský vrch* u Jablonce nad Nisou) byla navržena místními orgány v 50. letech během revize pomístního názvosloví. Tyto podoby ale nakonec schváleny nebyly. Specifickým případem je pak historie pojmenování vrchu *Hvězda*. Některé z jeho mnohých deantroponymických variant jsou rovněž spojeny s honorifikační motivací (viz následující kap. 5.1.3.1).

Z hlediska Davidovy klasifikace honorifikačních toponym⁶⁶⁰ jsou zdejší anoikonyma realizována hlavně podtypem A4 (posesivní deantroponymické adjektivum + původní toponymum nebo jeho část, popř. apelativum), například *Kauschkova věž*, *Šámalova chata*. Podtyp A2b (rodné jméno + topoformant) představuje například *Stephanshöhe*, *Achimovka*; podtyp A2a (rodné jméno + nulový formant) pak například *František*. Jiné typy deantroponymických honorifikačních jmen jsme v našem materiálu nezaznamenali.

5.1.3.1 Hvězda

Vrch *Hvězda* (959 m) leží na katastru obce Kořenov, na hranicích Jizerských hor a Krkonoš. Sice je již součástí Krkonošského národního parku, avšak tradičně je tento orografický objekt spíše spojován s Jizerskými horami. Z toho důvodu jej také zařazujeme do této disertační práce. Vývoj pojmenování vrchu *Hvězda* velmi dobře ilustruje, jaké různé mimojazykové vlivy hrají roli v pojmenování orografických objektů a jak se proměňuje vztah uživatelů k toponymům. Variantnost je v případě *Hvězdy* enormní: celkem jsme zaznamenali 18 variant, a to jak diachronních a synchronních, tak pojmenovacích a komunikačních. Na vícejmennost, která je s tímto vrcholem spojena, poukázal již v roce 1937 Ivan Honl.⁶⁶¹

Horu jako první pojmenovali čeští obyvatelé. Název *Hvězda* totiž nalezneme v hutní smlouvě, kterou roku 1577 mezi sebou uzavřeli Jaroslav Smiřický a sklář Paul Schierer. Z popisu

⁶⁵⁹ PIKOUS – PIKOUS – ŘEHÁČEK – SIMM, 2003, s. 102.

⁶⁶⁰ DAVID, 2011, s. 17n

⁶⁶¹ HONL, I. Hora, jež pětkrát změnila své jméno. *Sborník Československé společnosti zeměpisné*. Praha, 1937. Citováno dle: ŠMILAUER, 1966, s. 171–172.

pozemků, které zakladatel rejdicke sklárny dostal k dispozici, vyplývá, že jde skutečně s největší pravděpodobností o dnešní *Hvězdu*. V této době sahaly nejsevernější výběžky původního českého osídlení až k Jizerským horám, odtud tedy české označení.

Po 30leté válce byla tato oblast germanizována a od té doby se v německých pramenech uvádí obvykle jméno *Buchstein* nebo *Buchberg* a také starší lidové označení *Pocherstein*,⁶⁶² pocházející zřejmě z osobního jména Pochmann. Podle některých německých vlastivědných badatelů je lidové *Pocherstein* dokonce původní pojmenování, které se až sekundárně přichýlilo k lexému „Buche“.⁶⁶³ S horou lze spojit ještě jedno deantroponymické pojmenování: *Antoniberg*. To uvádí Sommerova topografie⁶⁶⁴ jako označení pro celý hřeben, jehož součástí je i *Hvězda*. V žádném jiném prameni ale toto jméno už nefiguruje.

V polovině 19. století dostala hora nové oficiální jméno. Na jaře 1847 se začala stavět císařská silnice spojující Liberec a Trutnov. Na stavbu dohlížel zemský místodržící arcivévoda Štěpán Viktor Rakouský. Během své inspekční cesty vystoupil 18. června 1847 na tehdejší *Buchstein* a přenocoval ve zdejší Rohanově hájovně. Majitel panství kníže Kamil Rohan pak na počest jeho návštěvy přejmenoval *Buchstein* na *Stefanshöhe* a zároveň začal na vrcholu stavět vyhlídkovou věž. Avšak hned v roce 1848 kníže Rohan stavbu vzhledem ke změně politických poměrů zastavil a nedostavěnou rozhlednu ponechal svému osudu. *Stefanshöhe*, typické umělé jméno s komponentem *Höhe*, ale hoře už zůstalo a mapy a průvodce ji takto nazývaly až do roku 1918. Katastrální mapa z poloviny 19. století i pozdější mapa vojenská uvádějí obě pojmenování: *Stefanshöhe* i *Buchstein*.

Na konci 19. století se objevují první novodobé české ekvivalenty. *Stefanshöhe* bylo jazykově průhledné jméno, tudíž se obvykle překládalo. Jako první jej počeštil K. Kořistka – *Štěpánova skála*.⁶⁶⁵ Další překlady – 1882: *hora Štěpánská*,⁶⁶⁶ 1897: *Štěpánská výšina*,⁶⁶⁷ 1899: *Štěpánka*, *Štěpánova výšina*, *Buchšteinská hora*,⁶⁶⁸ 1901: *Štěpánova/Štěpánská výšina*,⁶⁶⁹ 1909: *Štěpánova výšina*, *Hvězda*,⁶⁷⁰ 1910: *Štěpánka*, *Štěpánova výšina*,⁶⁷¹ 1914: *Štěpánka*,⁶⁷² 1918: *Štěpánčina vyhlídka*.⁶⁷³ Uvedené varianty svědčí o tehdejší neustálenosti, vedle dvouslovných jmen se objevuje už i univerbizovaný tvar *Štěpánka*. Výjimkou byl historik

⁶⁶² Např. THOMAS, 1887, s. 24.

⁶⁶³ Např. FRIEDRICH, 1942, s. 145.

⁶⁶⁴ SOMMER, 1834, s. 342.

⁶⁶⁵ KOŘISTKA, 1877.

⁶⁶⁶ *Řivnáčův průvodce po království českém 1882*, 2001.

⁶⁶⁷ KOBLISKA, 1897.

⁶⁶⁸ BUCHAR, 1899.

⁶⁶⁹ *Průvodce po Liberci a okolí*, 1901.

⁶⁷⁰ ALEŠ-LYŽEC, 1909.

⁶⁷¹ *Kafkův ilustrovaný průvodce po Král. českém. Krkonoše a Jizerské hory*, nedatováno, [ca 1910].

⁶⁷² SEMÍK, nedatováno, [ca 1914].

⁶⁷³ SCHUSTLER, 1918.

J. V. Šimák, který objevil zmíněnou hutní smlouvu 1577 a v díle *Severní Čechy* použil jméno *Hvězda*.⁶⁷⁴ V této době se zatím ale ještě neujalo.

Zásadně se situace změnila po roce 1918. S rozpadem rakouské monarchie se totiž jméno *Stefanshöhe/Štěpánka* přestalo používat. Ani Češi, ani sudetští Němci se k tradici Rakouska nehlásili. Sudetští Němci měli vždy blíž k Německu než k Rakousku, a tak jej neměla připomínat ani toponyma. Hora se tudíž opět vrátila k původnímu názvu *Buchstein*. Kromě něj se v různých německých tiskovinách používaly různé umělé víceslovné ekvivalenty, například *Buchsteiner Berg*, *Buchsteiner Höhe* nebo *Przichowitzer Höhe* (podle osady *Przichowitz / Příchovice* na svazích hory). Situaci dobře ukazuje srovnání inzerátů z ročenky Německého horského spolku: Zatímco v roce 1910 zvaly inzeráty na *Stefanshöhe*, v roce 1924 na *Buchsteinhöhe*.⁶⁷⁵

V českých turistických průvodcích se začalo používat Šimákem navržené označení *Hvězda*, které se propagovalo jako původní české označení. „Hvězda Habsburků zašla, nám zasvitla hvězda Svobody, ať žije Hvězda!“ píše roku 1923 menšinový pracovník J. Veselý.⁶⁷⁶ Z kořenovského nádraží vedly turisty na *Hvězdu* českojazyčné ukazatele, které zhotovili čeští železničáři. Jméno *Hvězda* užíval také B. Kinský, propagátor českého názvosloví, ve svých příručkách vydávaných v první polovině 30. let. *Hvězda* se také stala častým cílem českých turistů – jejich návštěvy se razantně zvýšily v roce 1929, kdy po pozemkové reformě připadla Klubu československých turistů původní německá Rohanbaude. V té době se ale už překvapivě používalo německé, pouze pravopisně počeštěné pojmenování *Buchštejn*. Vojenský zeměpisný ústav Ministerstva národní obrany totiž pro revidované vydání původní rakouské speciální mapy zvolil právě oronymum *Buchštejn*, jak popisuje Ivan Honl.⁶⁷⁷ O tom, proč byl zvolen zrovna *Buchštejn*, a ne *Hvězda*, už ale Honl nemluví. Zřejmě se tak stalo kvůli zachování kontinuity mezi německým a českým názvem. Ze speciální mapy, která představovala vlastně první standardizaci pomístního názvosloví, čerpaly turistické průvodce nebo mapy. Rovněž zmíněná Rohanbaude pak nesla oficiální jméno *Chata KČST na Buchštejně*.

Název *Buchštejn* tedy ve 30. letech převažoval, nedá se ale říci, že byl plně stabilizován, koexistovala různá jména. Některé české průvodce užívaly pro *Hvězdu* také překladové formy německých umělých jmen *Buchsteinská (Buchštejnská) výšina* nebo *Příchovská výšina*. Ojediněle se vyskytnuvší jméno *Buková hora* se kvůli možné záměně s dalšími „bukovými“ vrcholy v okolí (*Bukovec*, *Buková*) neujalo. Nesnáze s pomístním názvoslovím v Sudetech dokládají turistické průvodce z té doby. Nezřídka se stávalo, že na stránkách jednoho průvodce se vyskytly různé názvy pro jeden a tentýž objekt. Dobře tento stav ilustruje právě

⁶⁷⁴ ŠIMÁK, nedatováno, [ca 1900].

⁶⁷⁵ *Jahrbuch des Deutschen Gebirgsvereines für Jeschken- und Isergebirge*, 1910, 1924.

⁶⁷⁶ *Obrázky z Jizerských hor. Vlastivědný časopis I.* Číslo 2. 1923, s. 13.

⁶⁷⁷ HONL, 1930, s. 91.

vrch *Hvězda*. V Lázňovského průvodci z roku 1937⁶⁷⁸ se objevují prakticky všechna popisovaná česká jména. „Nejvyšší bod Vysocké vypnuliny“ se sice nejčastěji nazývá *Buchštejn*, obvykle je ale popis doplněn dovětky „dávno česky Hvězda zvaná“ nebo „dříve Štěpánská výšina“, jinde je zase jako první zmíněna *Hvězda*; jednou se objevuje *Příchovská výšina*, a dokonce ještě i *Štěpánka*.

Tvar *Buchštejn* se ale po roce 1945 přestal užívat, především kvůli své německé formě. Hora tedy nesla opět pojmenování *Hvězda*. Uvádí jej například první poválečná mapa Jizerských hor z roku 1946 nebo poválečné vojenské mapy. Také Návoslovní komise dávala přednost překladovým nebo umělým názvům, a tak jméno *Hvězda* při revizi názvosloví potvrdila. Současná katastrální mapa oronymum *Hvězda* obsahuje i nadále. Deantroponymické jméno *Štěpánka* ale úplně nezaniklo, používá se – zejména pro svou libozvučnost – jako označení rozhledny. Katastrální mapa kromě toho zachycuje traťové jméno *Na Štěpánce*.

V souvislosti se současným užíváním tohoto jména je ale zároveň třeba dodat, že v úzu se jméno *Štěpánka* obvykle rozšiřuje na celý orografický objekt. A podobně jako v případě oronyma *Terezínka*, uvedeného v oddíle 5.1.3, ani zde již nelze z dnešního pohledu o honorifikaci mluvit. Oronymum *Štěpánka* totiž představuje proprium tantum, u něhož funkce honorifikující, resp. dedikační zanikla⁶⁷⁹ a u něhož v současnosti přetrvaly jen základní onymické funkce (tzn. identifikační a diferenciativní), které jsou doprovázené ještě funkcí estetickou.⁶⁸⁰

5.2 Kvazideantroponymická a kvazideapelativní pomístní jména

České pomístní názvosloví v Jizerských horách se větší míře začíná objevovat až koncem 19. století, a to především v souvislosti s rozvojem turistiky a s tím spojeným vydáváním průvodců, cestopisů a vlastivěd. Nejběžnějším způsobem převádění německých toponym do češtiny byl přirozeně více či méně doslovný překlad s různými potenciálními slovotvornými úpravami. Překládala se toponyma, která byla pro české pojmenovatele průhledná, tzn., že v nich bylo možné rozeznat srozumitelný apelativní komponent. V případě, že forma německého toponyma neposkytovala dostatečné vodítko pro překladové tvoření, byly užívány jiné procesy tvoření českých ekvivalentů, například pouhá hlásková a tvaroslovná adaptace. Před rokem 1918 se navíc většina méně významných německých anoikonym ponechávala v původní podobě.

V tvorbě českých pomístních jmen byl samozřejmě velmi patrný vliv osobnosti českého pojmenovatele – jeho jazyková vybavenost a hlavně jeho obeznámenost s místními reáliemi a

⁶⁷⁸ LÁZŇOVSKÝ, 1937.

⁶⁷⁹ Zánik ideologické/komemorativní funkce jména není v průběhu aktu užívání nic mimořádného. Za podobná „značková“ jména můžeme považovat například *Josefino údolí* a *Aloisina výšina*, názvy ulic v Liberci, které byly původně pojmenovány před rokem 1945 na počest příslušnic rodu Clam-Gallasů.

⁶⁸⁰ Ke klasifikaci onymických funkcí viz např. KNAPPOVÁ, 2002, s. 145.

znalost německých pramenů. Pojmenovatel má v pojmenovacím procesu centrální roli: „He has to understand a foreign language, provided that an alien name is to be taken over into the onymical context of his own language, either through a calque or a part-translation. ... Finally the name-giver is expected to have personal experience with topographic features of both the object named and its near surroundings; moreover he has to be acquainted with the social history of the object.“⁶⁸¹ Ne vždy ale byly tyto podmínky splněny. Mnoho jmen bylo tvořeno ad hoc, „od stolu“. Není tak výjimkou, že vznikala česká jména, která vzhledem k tomu, že byla v rozporu se sémantickou motivací původního německého toponyma, můžeme označit jako chybná.

Jedním z markantních a docela frekventovaných příkladů této disproporce jsou české ekvivalenty, u nichž došlo k přehodnocení apelativních a propriálních komponentů v původních německých toponymech. Takové podoby nazýváme kvazideantroponymickými (*Kobelhaus* – *Kobelova chata*) nebo kvazideapelativními jmény (*Königshöhe* – *Královka*, o ní viz kap. 5.2.1.1). Jádrem disproporce je v těchto jménech změna na úrovni vztahového modelu, za níž stojí osoba pojmenovatele. Podstatné je ale to, že jde o nezáměrnou změnu, pramenící například z neznalosti reálií (viz výše), na rozdíl od toponym, u nichž byla změna vztahového modelu záměrná. Taková záměrná změna mohla být vyvolána například nacionálními pohnutkami⁶⁸² anebo vnějšími regulativy – tím máme na mysli především absenci deantroponymického motivačního faktoru mezi jmény standardizovanými činností Návoslovné komise v 50. letech (viz kap. 5.4).

Většinu kvazideantroponymických a kvazideapelativních jmen lze považovat za projevy lidové/bakalářské etymologie, byť je uplatnění klasifikace lidové etymologie⁶⁸³ na toponyma ve dvoujazyčném prostředí komplikované. Jde především o to, zda taková jména hodnotit jako výsledek lidové etymologie se změnou formy nebo bez změny formy.⁶⁸⁴ Vzhledem k tomu, že jde o přehodnocení základu již ve výchozím, tedy v našem případě německém toponymu, přikláníme se spíše k adideaci, tj. vztažení slova k mylnému základu beze změny formy.⁶⁸⁵ Následné počestění prostřednictvím překladu je jen převedením nově interpretované sémantické struktury do cílového jazyka, tj. do češtiny.

5.2.1 Kvazideantroponymická jména

Kvazideantroponymická jména mohou vznikat dvěma způsoby. Deapelativní komponent v německém jméně je mylně reinterpetován jako deantroponymický. České pojmenování

---

⁶⁸¹ LUTTERER, 1982, s. 63.

⁶⁸² Srov. DAVID, 2010, s. 57–70. Příklady nacionálně motivovaného etymologizování jsou v naší oblasti spojeny např. s osobou vlastivědného badatele F. Hüblera, mezi deantroponymickými toponymy jsme ale takové případy nezaznamenali.

⁶⁸³ REJZEK, 2009; DAVID, 2010, s. 57–70.

⁶⁸⁴ REJZEK, 2009, s. 70.

⁶⁸⁵ Srov. DAVID, 2010, s. 58–59.

vzniká slovotvornou úpravou spočívající v připojení (kvazi)posesivní přípony *-ův*. Výsledný český překlad se tak formálně vlastně přiřazuje k posesivnímu typu pojmenování; při aplikaci modelové teorie by šlo nejčastěji o kombinaci vztahových modelů D+B (například *Wittigova hora* z německého *Wittigberg*, dnes *Smědavská hora*). Druhý, méně častý způsob vzniku kvazideantroponymických toponym vychází z hláskové podobnosti německého toponyma (resp. některého z jeho komponentů) a nějakého českého antroponyma (rodného jména) – jde tedy o názvukové tvoření, jehož výsledkem je jednočlenné jméno (například řeka *Vítka* z německého *Wittig*, dnes *Smědá*; podrobně o vývoji pojmenování tohoto toku viz kap. 4.4.3.3.1).

5.2.1.1 Do roku 1918

V prvním období počestřování německé anoikonymie, tj. do roku 1918, jsou tato nepřesná překladová jména spojena hlavně s osobou K. Kořistky a jeho topografií.⁶⁸⁶ Patří sem jím navržená jména *Börndlovy domky* (*Börnlehaus*, dnes lokalita *U studánky*), německé *Kalmrich* (popř. *Kalmrich Berg*) je na jednom místě publikace převedeno i s nepřesností pramenicí z chybného čtení jako *Kulmrichův vrch*, jednou jako *Kalmrichova hora*. Samotu s dnešním českým názvukovým jménem *Na kobyle* (*Kobelhaus*) autor převádí jako *Kobelovu chatu*, ačkoliv původní německý název od osobního jména Kobel odvozen nebyl. Výraz „Kobel“ totiž v místním nářečí označoval chatrč nebo nějaké nuzné obydlí.⁶⁸⁷ Objekt původně sloužil k ustájení dobytka.⁶⁸⁸ V Kafkově průvodci (vydaném kolem roku 1910)⁶⁸⁹ se pro tento objekt uvádí jméno *Koblova hůl*. Po roce 1945 se v místním úzu používalo také jméno *Na koblu*. Hřeben *Scharflehne* (dnes *Ostrá stráň – Srázy*) je označen jako *Scharfova stráň*. *Zimmerlehne*,⁶⁹⁰ část úbočí Středního jizerského hřebene, nazývá Kořistka *Zimmrovou strání*. Toto kvazideantroponymické jméno přetrvalo v českých publikacích až do 50. let, kdy bylo Návoslovnou komisí nahrazeno umělým názvem *Jelení stráň*.

Pro skalnaté návrší na Vlašském hřebeni, které mělo variantní pojmenování *Birnbaumfelsen*⁶⁹¹ / *Börnbaumfelsen*,⁶⁹² použil autor jméno *Birnbaumova skála*. V současnosti se používá jméno *Hruškové skály*, které zavedli autoři monografie *Topografie skal Jizerských hor*⁶⁹³ v reakci na další nepřesné kvazideantroponymické jméno spojené s tímto orografickým objektem *Hruškovy skály*. To použila vojenská mapa z roku 1956. Zda

⁶⁸⁶ KOŘISTKA, 1877.

⁶⁸⁷ SCHWARZ, 1934a, s. 37.

⁶⁸⁸ FRIEDRICH, 1942, s. 144.

⁶⁸⁹ *Kafkův illustrovaný průvodce po Král. českém. Krkonoše a Jizerské hory*, nedatováno, [ca 1910].

⁶⁹⁰ Obvykle se vykládá jako lokalita, kde se těžilo tesařské dříví („Zimmerholz“), např. RESSEL, 1933a, s. 36.

K apelativu „Zimmer“ dodává E. Schwarz: „Wirklich kennt man im Riesengebirge heute noch den tsimär in der Bedeutung ‚Baumstamm zum Bauen.‘“ (SCHWARZ, 1934a, s. 143).

⁶⁹¹ II. vojenské mapování, z něhož Kořistka vycházel.

⁶⁹² Tak například MATOUSCHEK, 1927.

⁶⁹³ GINZEL – NOVÁK, 1962, s. 26.

jméno *Hruškové skály* odpovídá skutečné motivaci původního německého oronyma, je ale otázkou. K této motivaci se kloní E. Schwarz,⁶⁹⁴ ale je možné, že skalnatý vrch získal jméno od pramene/studánky („Born“), jak naznačuje varianta *Börnbaumfelsen*. Podle této motivace pojmenoval lokalitu propagátor českého názvosloví B. Kinský – použil jméno *Studánecká skála*, aniž by se ale později uchytilo.

Řada pojmenovacích a komunikačních variant je spojena se jmény řeky *Smědá* (německy *Wittig*) a objekty v její pramenné oblasti, jejichž označení jsou jménem řeky rovněž motivována (podrobně v kap. 4.4.3.3). Zatímco pro hydronymum *Wittig* vybral K. Kořistka jméno *Smědá*, tedy bez souvislosti s původním německým názvem, v případě oronyma *Wittigberg* se inspiroval hláskovou podobou a použil názvukové označení *Vítkova hora*. Tentýž postup uplatnil rovněž v pojmenování horské enklávy *Smědava* (*Wittighaus*) – *Vítkův domek*. Oba etymony – Vítek i smědý – se poté nejružnějším způsobem kombinovaly až do roku 1938. Výjimkou je Řivnáčův průvodce,⁶⁹⁵ jenž použil jiné, avšak opět kvazideantroponymické jméno *Wittigova hora* (doslova „Wittigova neb Ralská hora“, druhé ze jmen je hláskově-slovotvornou úpravou německé pojmenovací varianty *Rollberg*).

Pozoruhodný případ zpětného přejetí nalezneme v Kafkově průvodci:⁶⁹⁶ rašeliniště *Čihadla*, jehož německý ekvivalent *Tschihahnlwiese* vznikl ze starší české podoby, je rebohemizován jako *Čihandlova louka*.

5.2.1.2 Po roce 1918

Do roku 1918 většina publikací nepřeváděla německé názvosloví plošně, ale jen výběrově, lze dokonce říci, že většina jmen byla ponechávána ve své původní podobě, resp. byla pravopisně, hláskově a gramaticky adaptována. Po roce 1918 se frekvence i způsob převádění německých toponym do češtiny mění, přibývá zejména překladových jmen (viz kap. 3.4), avšak chyb spočívajících v mylné antroponymizaci některých komponentů německých jmen neubývá.

Většina kvazideantroponymických jmen pochází od B. Kinského a jeho prací z 30. let.⁶⁹⁷ V souladu s topografií K. Kořistky převedl *Kobelhaus* na *Kobelovu chatu* (a nedaleko protékající *Kobel Floss* na *Kobelův potok*, dnes bezejmenný), stejně tak používá označení *Zimmrova stráž* (*Zimmerlehne*). Podobné deapelativní oronymum *Zimmerberg*⁶⁹⁸ u Mšena převedl na *Zimrův vrch*; dnes se pro tento objekt používá jméno *Nad skokem*. *Smědá* bývá u Kinského označována jak současným jménem, tak názvukově jako *Vítka*. *Turnergrund*⁶⁹⁹ u

⁶⁹⁴ SCHWARZ, 1934a, s. 118.

⁶⁹⁵ *Řivnáčův průvodce po království českém 1882*, 2001, s. 418.

⁶⁹⁶ *Kafkův ilustrovaný průvodce po Král. českém. Krkonoše a Jizerské hory*, nedatováno, [ca 1910].

⁶⁹⁷ KINSKÝ, 1931; KINSKÝ, 1932; KINSKÝ, 1934.

⁶⁹⁸ Deapelativní původ potvrzuje SCHWARZ, 1934a, s. 143.

⁶⁹⁹ Podle německého tělocvičného spolku, který zde pořádá svá cvičení. Starší jméno této lokality znělo *Tobschloch* – jde tedy také deantroponymické jméno, z nářeční podoby jména Tobias (SCHWARZ, 1934a).

Jablonec n. N. překládá jako *Turnerův důl*. Jak B. Kinský, tak některé průvodce shodně převádějí *Schmiedstein*,⁷⁰⁰ jméno skalní vyhlídky u Liberce, jako *Schmiedův* (*Schmidův*, *Schmidtův*) *kámen*, přestože je německý název motivován tvarem skály – dnes se tedy používá název *Kovadlina*. Podle skalního objektu bylo pojmenováno celé návrší, například vojenská mapa z poloviny 19. století uvádí oronymum *Schmiedberg*.

V předválečné kronice libereckého odboru KČST⁷⁰¹ se pro dva výrazné skalní objekty používají jména *Hainův kostel* jako ekvivalent *Hainskirche* (dnes *Hajní kostel*) a *Köhlerovy kameny* pro *Köhlermütze* (dnes *Uhlířova čapka*, v úzu *Uhlířka*). Jediný předválečný českojazyčný horolezecký průvodce⁷⁰² pojmenovává *Riegelweg* jako *Rieglovu cestu* (v současných turistických mapách *Rauscheckova cesta*, pojmenována podle jizerskohorského cestáře V. Austa, zvaného Rauscheck⁷⁰³). Statistický lexikon⁷⁰⁴ počesťuje jednu z místních částí Janova nad Nisou *Köhlerberg* jako *Köhlerův vrch* (dnes bezejmenná), ačkoliv je německé toponymum deapelativního původu (skutečně se zde pálilo uhlí⁷⁰⁵).

Po roce 1945 se popisovaný typ anoikonym objevuje jen sporadicky. *Zimmerlehne* je v pracích předsedy libereckého KČST F. Patočky i nadále zváno *Zimmrova stráň*.⁷⁰⁶ V kronice libereckých turistů⁷⁰⁷ se pak i v letech 1948–51 objevuje oronymum *Hajnův kostel*. Tyto i další předválečné motivačně chybné názvy nahradila v 50. letech Návoslovná komise vhodnějšími (viz kap. 5.4). Výjimkou je ojedinělé variantní pojmenování skály *Uhlířova čapka* (*Köhlermütze*) jako *Kellerova*, popř. *Köhlerova čepice*.⁷⁰⁸ Sporný je původ německého označení lokality *Schneiderwiesl*. Česká, sporadicky se objevující pojmenování interpretují výchozí jméno buď deapelativně (*Krejčíkova louka*), nebo depropriálně (*Schneiderova louka*, současná turistická mapa).

Uvedená kvazideantroponymická toponyma ilustrují výraznou rozkolísanost a nejednotnost v tvoření českých pomístních jmen před rokem 1938 (viz kap. 4.4). O této rozkolísanosti svědčí i fakt, že kromě několika výjimek (*Vítka*, *Zimmrova stráň*, *Kobelova chata*, *Šmídův kámen*) se žádné z popisovaných jmen neobjevuje vícekrát (u více autorů). Takto tvořená jména tak zanechávají specifický otisk individuálního pojmenovacího aktu. Ačkoliv posesivní (resp. obecně deantroponymická) toponyma jsou centrální a trvalou součástí toponymické normy, žádné ze zde uváděných jmen se v současné anoikonymii nezachovalo.⁷⁰⁹

⁷⁰⁰ LÁZŇOVSKÝ, 1937.

⁷⁰¹ Inventář KČT (KČST), inv. č. 157, SOKA Liberec.

⁷⁰² PILÁT, 1938, s. 25.

⁷⁰³ NEVRLÝ, 1996b, s. 245.

⁷⁰⁴ *Statistický lexikon obcí v zemi české*, 1934, s. 112.

⁷⁰⁵ SCHWARZ, 1934a, s. 49.

⁷⁰⁶ Např. PATOČKA, 1950.

⁷⁰⁷ Inventář KČT (KČST), inv. č. 157, SOKA Liberec.

⁷⁰⁸ ULRYCH, 2006.

⁷⁰⁹ Jediným kvazideantroponymickým v současné standardizované anoikonymii (podle databáze Geonames) je zřejmě *Šindelův potok* (viz kap. 5.1.2).

5.2.1 Kvazideapelativní jména

Kromě výše uvedených jmen, u nichž byl původní deapelativní komponent mylně reinterpretován jako antroponymum, existují také opačné případy, tzn., že původní německé antroponymum v pomístním jméně bylo pochopeno jako apelativum. Jeho více či méně doslovný překlad se pak stává východiskem českého pojmenování. Příčiny tohoto jevu jsou jednak vnitrojazykové: shoda (homonymie) německého toponyma, resp. některé jeho části, a německého apelativa, jednak mimojazykové: český pojmenovatel není obeznámen se skutečnou motivací německého toponyma. Tato disproporce ale samozřejmě není na překážku plnění onymické funkce. Takto vzniklých jmen jsme zaznamenali mnohem méně, ale zato polovina z nich zůstala součástí dnešní anoikonymie. To se dá vysvětlit tím, že do nového pojmenovacího aktu vstupuje české apelativum, které se jednoduše zařazuje do lexikálně-gramatického systému češtiny. Z toho důvodu i z něho vzniklé toponymum má lepší předpoklady stát se součástí komunikačního procesu.

Typickým představitelem této skupiny anoikonym je zejména *Královka*. Vzhledem k mnoha variantám a specifickým mimojazykovým skutečnostem je jí věnována samostatná kapitola (5.2.1.1). Z dalších, i v současnosti užívaných jmen sem lze zařadit již zmíněné *Zvonkové údolí* (*Klingerloch*) a *Stolní vrch* (*Tischerberg*) anebo objekt *Liščí boudy* v Kristiánově (původně podle jejího majitele zvané *Fuchshaus*). Za kvazideapelativní jméno považujeme i hydronymum *Papežský potok* (užívané pouze v turistické mapě), německy ve dvou variantách *Pobstflössel* – *Papstfloss*. Ačkoliv to vlastivědné prameny nepotvrzují, považujeme toto hydronymum za deantroponymické, utvořené buď z příjmení,⁷¹⁰ nebo přezdívkou osoby, jež měla nějaký vztah k pozemku (*Am Pobst*, nacházel se zde i *Pobstberg*⁷¹¹), jímž tento potok protéká. Český ekvivalent hydronyma vychází z podoby *Papstfloss*, jež byla podle našeho názoru mylně vztažena k apelativu „Papst“ (papež).

Pěkným příkladem lidové etymologie, tentokrát se změnou formy (tzn. asonace⁷¹²), k níž došlo až ve fázi plně integrovaného německého anoikonyma, je *Máslovka*, lidové označení nevýrazného návrší v Novém Městě pod Smrkem. Vzniklo hláskovým přizpůsobením jména *Mázlovka*, jež uvádí i databáze Geonames (podle Mazelovy porcelánky).⁷¹³

Z dnes již neužívaných jmen patří mezi kvazideapelativa třeba *Pěnkavčí kámen*⁷¹⁴ (z původního *Finkstein*, „Finkův kámen“, dnes *Vyhlídka*). Sporným jménem je *Weberloch* v Albrechticích (česky jen v mluveném úzu jako *Váberloch*), u něhož není jasné, zda pochází z apelativa nebo antroponyma. Jeho ojedinělý český překlad z 30. let 20. století zní *Tkalcova*

⁷¹⁰ Existenci příjmení Pabst potvrzuje i BENEŠ, 1998, s. 253. Podoba s hláskou *o* je nejspíš pravopisně fixovaná ztemnělá nářeční výslovnost.

⁷¹¹ BENNESCH, 1924.

⁷¹² REJZEK, 2009, s. 71.

⁷¹³ TIMA, 2010, s. 26. Autor zmiňuje i zajímavý projev lidové tvořivosti: protějšimu kopci se prý lidově říká *Margarín* (TIMA, 2010, s. 26). Viz také kap. 4.2.1.3.1.

⁷¹⁴ GINZEL – NOVÁK, 1962, s. 64.

rokle.⁷¹⁵ Ze stejného zdroje pochází taktéž jen jednou doložená oronyma *Králičí kopec* (*Nickelkoppe*, dnes *Severák*), *Vlčí kopec* (*Wolfsberg*, dnes bezejmenné), *Bílý kopec*⁷¹⁶ (*Weisskippe*, dnes *Veisův kopec*), vzniklá mylnou asociací původních deantroponymických komponentů k apelativům: hypokoristikum *Nickel* autor mylně spojil s apelativem „*Karnickel*“ (králík), příjmení *Wolf* a *Weiss* s apelativy „*Wolf*“ (vlk) a „*weiss*“ (bílý).

5.2.1.1 Královka⁷¹⁷

Královka (858,7 m n. m.) je nejvyšší bod Maxovského hřbetu v Jizerských horách. Nachází se v turisticky exponované lokalitě nedaleko obce Bedřichov a na jejím vrcholu je známá rozhledna s turistickou chatou. Vývoj českého názvu tohoto objektu představuje mimořádně atraktivní předmět onomastického zkoumání. Více než kterékoliv jiné pomístní jméno z oblasti Jizerských hor totiž vypovídá o vztahu uživatelů k pojmenování a dobře ilustruje problémy, které vznikají důsledkem napětí mezi úředně stanovenou podobou jména a podobou užívanou.

Oficiální německé jméno, které je deantroponymického původu, znělo *Königshöhe*. To se ale objevuje až v tzv. III. vojenském mapování z let 1877–1880.⁷¹⁸ Ve známost vešlo především s výstavbou první rozhledny (1888) a později chaty na vrcholu. Jde o umělé, úřední jméno, což potvrzuje apelativum „*Höhe*“ (výšina). To je totiž neorganickým prvkem, který se v lidovém názvosloví Jizerských hor nevyskytuje. Oronymické apelativum „*Höhe*“ obsahují v německé anoikonymii mladší, úřední jména.⁷¹⁹ Vrch přebírá určující část svého složeného jména z názvu usedlosti *Königshäuser*, která se nacházela na jeho severovýchodním úbočí a kterou na počátku 19. století (1806) založila rodina *Königů*.⁷²⁰ Pro lokalitu bývalé enklávy *Königshäuser*, kterou její obyvatelé opustili v 2. polovině 19. století po zániku sklárny v Kristiánově, v níž nacházeli obživu, se poté až do roku 1945 užívalo jmen *Königreich*⁷²¹ nebo *Königsloch*.⁷²² Tato jména ale do českého názvosloví nepřešla.

Königshöhe/Königreich ale nebylo jediným německým pojmenováním této lokality. Nejstarší jméno, doložené již v 18. století, je *Hainischberg*. Jde rovněž o posesivní deantroponymické jméno odvozené od původního vlastníka pozemků.⁷²³ J. Jílek uvádí pro popisovaný vrch ještě jeden ekvivalentní název z konce 19. století, *Friedrichswalder Berg*.⁷²⁴ Motivací je v tomto

⁷¹⁵ KINSKÝ, 1932.

⁷¹⁶ Označení *Bílý kopec* se občas používá i v současnosti (viz např. KURTIN – SIMM, 1998, s. 91).

⁷¹⁷ Tato kapitola vychází z článku, který jsme uveřejnili v *Acta onomastica* (LÁBUS, 2007, s. 108–113), pro potřeby disertace byla ale upravena a rozšířena.

⁷¹⁸ JÍLEK, 1979, s. 121.

⁷¹⁹ SCHWARZ, 1934a, s. 144. Podobně též MALENÍNSKÁ, 1995, s. 141.

⁷²⁰ BERGMANN, 1941, s. 139n.

⁷²¹ Viz např. mapa *Der politische Bezirk Gablonz a. N.*, 1934.

⁷²² Např. MATOUSCHEK, 1927.

⁷²³ BERGMANN, 1941, s. 139n.

⁷²⁴ JÍLEK, 1979, s. 121.

případě blízkost obce *Bedřichov (Friedrichswald)* a jméno souvisí i s ekvivalentním názvem pro *Maxovský hřbet (Maxdorfer Kamm) – Friedrichswalder Kamm*.⁷²⁵

Na konci 19. století, v souvislosti s rozvojem turistiky, se objevují první umělé překlady jmen hor do češtiny. Nejstarší český ekvivalent jsme zaznamenali z roku 1897 v Časopise turistů – *Královská výšina*, s poznámkou, že „toto jména nalézá se jen na nejnovějších mapách.“⁷²⁶ Poté jej použil i J. Buchar ve své přednášce o Jizerských horách.⁷²⁷ Českojazyčné průvodce a další tiskoviny tento název obvykle používaly až do roku 1938. Především po roce 1918 se navíc do úzu prosazovala i komunikační univerbizovaná varianta *Královka*. Tento lidový název nakonec uvádí také autor turistických průvodců a jeden z představitelů Lužicko-Jizerské župy KČST B. Kinský ve svém přehledu pomístního názvosloví z roku 1934.⁷²⁸ Další paralelní překlady se objevují sporadicky. Například v Kafkově průvodci po Krkonoších a Jizerských horách⁷²⁹ nalezneme trojí podobu: *Královská Výš*, *Královská Výšina* a v přiložené mapě i *Králov vrch*, Pařízkův průvodce uvádí jméno *Králova výšina*.⁷³⁰

Oronymum *Královská výšina* a jemu podobné varianty mají společné to, že německý komponent „König“ mylně považují za apelativum ve významu král, a zakrývají tak, podobně jako zmíněná jména *Zvonkové údolí*, *Stolní vrch* nebo *Pěnkavčí kámen*, sémantickou motivaci původního německého toponyma. Český překlad, zachovávající deantroponymickou motivaci, by teoreticky měl znít *Königova výšina*. Toto označení se ve spojitosti s popisovaným objektem rovněž vyskytuje, například v některých turistických průvodcích ze 30. let. Jeden z nich, podrobný Láznovského průvodce, si všímá také etymologie oronyma: „Německy se tato výšina nazývá Königshöhe (podle rodiny, jež v minulém století vlastnila část tamních pozemků). Z toho překladem vznikly nesprávné české názvy Královská výšina nebo Královka, v některých mapách a turistických příručkách se vyskytující.“⁷³¹ Ve stejném duchu tematizuje tehdejší užívání jména také J. Kögler, předseda liberecké sekce KČST: „Český název „Královská výšina“ námi používaný již více než 30 let není správný. Königshöhe má své pojmenování od zakladatele, jakéhosi Königa. (...) Správně by tedy bylo pojmenování Königova výšina. Ale když název již zlidověl, není třeba jej měnit.“⁷³² Jednoznačně tedy preferuje uzuální, byť chybně utvořenou podobu. Ve všech materiálech KČST (kroniky, záznamy výletů⁷³³) se v období od znovuzaložení libereckého odboru KČST v roce 1923 až do roku 1938 používá výhradně podoba *Královská výšina*, popř. její

⁷²⁵ HÜBLER, 1902, s. 464.

⁷²⁶ KOBLISKA, 1897, s. 181–182.

⁷²⁷ BUCHAR, 1899.

⁷²⁸ KINSKÝ, 1934, s. 62. Autor zde překládá také už zmiňované jméno *Königsloch* jako *Královu díru*, aniž by se toto umělé označení jakkoli ujalo.

⁷²⁹ *Kafkův ilustrovaný průvodce po král. Českém. Krkonoše a Jizerské hory*, nedatováno, [ca 1910].

⁷³⁰ PAŘÍZEK, 1921, s. 126.

⁷³¹ LÁZŇOVSKÝ, 1937, s. 192.

⁷³² *Výletní zpravodaj*, 1928, roč. 1., č. 1, s. 22.

⁷³³ Inventář KČT (KČST), inv. č. 157, SOKA Liberec.

univerbizát *Královka*. Stejně jméno obsahuje také speciální mapa z 30. let. Jméno *Královská výšina* pak nacházíme i v česky psaných inzerátech té doby zvoucích k návštěvě rozhledny a chaty.

Aby byl obraz úplný, je třeba v souvislosti s *Královkou* doplnit ještě jedno variantní pojmenování – *Nekras*, popř. *Nekraš*. Toto české jméno je některými badateli považováno za úplně první označení popisovaného objektu, pocházející z nejstarší, předněmecké vrstvy pomístního názvosloví. Jméno je doloženo z protokolů vyhotovených na základě hraničních pochůzek v druhé polovině 16. století. Objevují se zde tato označení: potok Nekraš, *potok na Kraši* a také na *vrch Nekras, kdež potůček pod ním teče*.⁷³⁴ Z popisu hranic a výskytu dalších pomístních jmen ve starých listinách lze usoudit, že potok *na Kraši* je dnes bezvýznamný, bezejmenný přítok Červeného potoka, který pramení pod *Královkou*, přesto ale nelze v žádném případě stoprocentně prokázat fixaci starého jména *Nekras* na objekt dnešní *Královky*. Například A. Sedláček jej spojuje s vyvýšeninou v blízkosti Blatného rybníka (*Darrberg*, české jméno objekt nemá). Nicméně řada regionálních badatelů usuzuje, že vrch *Nekras/Nekraš* označuje právě dnešní *Královku*.⁷³⁵ Jméno zmiňuje také již shora uvedený průvodce B. Láznovského: „[Königova výšina] se uvádívá pod různými názvy v příručkách a na mapách (*Královka*, *Nekraš*).“⁷³⁶ Později bylo toto jméno obhajováno a prosazováno jakožto původní české pojmenování. Vyjádřil se k němu již v roce 1938 v Časopise turistů I. Honl, tehdejší pracovník Vojenského zeměpisného ústavu, později tajemník Názvoslovné komise:

Název *Královka*, dávaný takřka zpravidla výšině (858 m), vypínající se nad vrchoviskem Lužické Nisy severovýchodně od Liberce, má tuhý život a dlouho se udržuje i přes to, že vznikl z mylného výkladu své německé předlohy. V druhé polovině XVII. stol. byla dotčená výšina jmenována *Hainisch Berg* podle majetníka usedlosti, na jejím svahu ležící, později pak se pro ni ujalo jméno *Königshöhe*, a to podle rodiny, která tam vlastnila některé pozemky od r. 1806 až do konce osmdesátých let minulého století. Z tohoto názvu bylo pak nesprávným překladem utvořeno české topické označení *Královská výšina* nebo zkráceně *Královka*, které se obecně ujalo a dosud udrželo, ač výšina měla již koncem XVI. stol. své jaderné české jméno *Nekraš*, doložené při r. 1591 v zápise, týkajícím se sporu o meze mezi panstvím navarovským, patřícím Zikmundovi Smiřickému ze Smiřic, a panstvím frýdlantským, náležejícím Michalovi Rederovi z Rederu (Archiv minist. vnitra, kopiář 96, f. 264.) O obnovení tohoto názvu se již v letech 1932–1936 zasadila povolaná úřední

⁷³⁴ SEDLÁČEK, 1920, s. 61–62. Na s. 201 se ale uvádí změkčená podoba *Nekraš*.

⁷³⁵ Např. SCHWARZ, 1934a, s. 57; SCHWARZ, 1927a, s. 3. Schwarz nicméně lokalizuje „potůček na Kraši“ na opačnou stranu hřebene, na potok *Weisses Flössel* (též *Klein-Semmeringer Wasser*, bez českého ekvivalentu).

⁷³⁶ LÁZŇOVSKÝ, 1937, s. 208.

místa, jmenovitě ministerstvo vnitra a vojenský zeměpisný ústav, a proto by bylo tím spíše na místě, aby si ho povšimla a za své jej přijala i naše turistická veřejnost.⁷³⁷

I přes Honlovo tvrzení, že jméno *Nekras* bylo úředně stanoveno, speciální mapa, jak jsme uvedli výše, obsahuje překvapivě jméno *Královka*, nepoužívali jej ani liberečtí turisté. Ve světle dalšího vývoje pojmenování popisovaného orografického objektu hraje ale název *Nekras* důležitou roli. Návoslovná komise jej totiž při poválečné revizi pomístních jmen potvrdila jako závazné, standardizované jméno.

V úzu i v regionálních tiskovinách se ovšem postupně po roce 1945 prosadila podoba *Královka*. V prvních poválečných průvodcích, mapách a dalších materiálech si ještě konkurovaly obě varianty: *Královská výšina* i *Královka* (takto i ve vydání speciální mapy z roku 1949 i v první poválečné mapě⁷³⁸). Zřetelně zde byl vidět rukopis předsedy obnoveného libereckého KČST J. Köglera, v jehož textech se vyskytuje nejfrekventovanější předválečný tvar *Královská výšina*, a jeho následovníka Františka Patočky, který dával přednost jménu *Královka*. Oronymum *Královka* se v úzu používá dosud. Ač zakrývá původní motivaci, je poměrně funkční – je jazykově bezpříznakové, jednočlenné, tudíž komunikačně flexibilní, ani neobsahuje cizí komponent.

Avšak v 50. letech okresní názvoslovný sbor pro jablonecký okres, jenž připravoval ústřední Návoslovné komisi podklady pro revizi pomístního názvosloví, název *Královka* odmítl. „Název *Královka* jest již sice velmi vžitý, ale byl utvořen omylem... Opravení tohoto omylu bylo by proto velmi žádoucí...“ píše se v dopise ze 16. 11. 1954. Etymologicky přijatelné označení *Königova výšina* by ale obsahovalo německé osobní jméno bývalého majitele pozemku. To nebylo v této době přípustné, neboť vzhledem ke všem událostem a změnám ve 40. a 50. letech bylo krajně nevhodné taková jména zachovávat. Jednou za zásad Návoslovné komise bylo zavádět nová, umělá jména, pokud německé toponymum bylo neprůhledné anebo pokud obsahovalo nějaké osobní jméno (viz kap. 3.5.1, 5.4). Z toho důvodu bylo Návoslovné komisi navrženo zmíněné označení *Nekras*. Členové okresního názvoslovného sboru toto jméno jednoznačně preferovali jakožto původní český název, který byl obnoven po boku dalších jmen doložených z dokumentů ze 16. století (*Blatný potok*, *Hvězda*, *Světlý vrch* a další), argumentující rovněž tím, že *Nekras* byl jabloneckými Čechy užíván už před válkou. Již dříve bylo navíc navrženo pro blízký vrch (německy *Bramberg*) jméno *Krásný*; obě oronyma tak měla vytvořit formálně-významový vztah.

Zajímavostí je, že přímý dotaz na důvody nahrazení *Královky* za *Nekras* vznesl také předseda Návoslovné komise Vladimír Šmilauer. Lektorka názvosloví na Liberecku a Jablonecku Helena Turková změnu ve vysvětlujícím dopise zdůvodňuje jednak zásadami Návoslovné

⁷³⁷ HONL, 1938, s. 30.

⁷³⁸ *Jizerské hory a Ještědské pohoří*, 1946.

komise, jednak původem navrhovaného jména: „Nekras jest prý staré české jméno, pocházející prý z roku 1591.“ Těsně před ukončením prací na revizi anoikonymie jablonecké měřické středisko dopisem Návoslovné komisi znovu potvrzuje *Nekras*, avšak vědoma si vžitého jména *Královka*, navrhuje následující postup: „Název Nekras je zásadně správný. Než se však obecně vžije, navrhuje dát (dočasně) vedle názvu Nekras do závorky ještě obecně zde užívaný překlad německého názvu (Königshöhe) – Královka. Vhodný název pro tuto dobu by tedy byl Nekras (Královka).“ Kromě toho středisko zdůrazňuje, aby nedošlo k chybnému zanesení změkčené podoby *Nekraš*.

Jméno *Nekras* bylo tedy zařazeno do normotvorné příručky⁷³⁹ a bylo zaneseno do základních map, odkud jej přebíraly různé informační materiály. Rozhodnutí návoslovného sboru, potvrzené Návoslovnou komisí, ale následovala diskuse jak v odborném, tak regionálním tisku:

Mnoho kritiky a nesouhlasu bylo proneseno při pokusech o přejmenování starých vžitých názvů v Jizerských horách. Běží zde především o přejmenování Královky na Nekras, obou Štolpichů na Sloupský, dokonce na Balvanitý potok, Bramberk na Krásný. Toto nové pojmenování způsobuje desorientaci a návoslovný chaos. Příkladem toho je poslední propagační letáček o Jizerských horách, kde se v textu hovoří o Královce, na přiložené mapce je však napsáno Nekras. Doufejme, že se podaří přátelům Jizerských hor uchovat jméno Královka a že název Nekras zůstane dále ve starém pergamenu z r. 1591, anebo se přestěhuje o kopec dále,⁷⁴⁰ kam patří.⁷⁴¹

Vztah úředního a lidového jména byl zmíněn také ve Zpravodaji Místopisné komise jako reakce na článek v časopisu *Turista* 11/1963 („...Nekras, jak tvrdošíjně nazývá naše kartografie známou a vžitou Královku.“): „Nekras není tvrdošíjnost, nýbrž správným a chvályhodným respektováním toho, co rozhodli kompetentní činitelé a co se stalo závaznou normou.“⁷⁴²

Jaká je ale etymologie Návoslovnou komisí prosazovaného jména *Nekras/Nekraš*? S ohledem na stáří jména, což dokazuje datace pramenů (1591), jej těžko můžeme spojit s hodnotícím výrazem (ne)krásný. Takto je nicméně pomístní jméno interpretováno například u Schwarze.⁷⁴³ Ve staré češtině mělo adjektivum krásný také význam světlý,⁷⁴⁴ ale zda souvisí s popisovaným oronymem, zůstává otázkou. V anoikonymii Čech se několikrát objevuje

⁷³⁹ *Hlavní pomístní názvy kraje Libereckého*, 1957.

⁷⁴⁰ Autor naráží na fakt, že Sedláček vztáhl oronymum *Nekras/Nekraš* na nedaleký, dnes bezejmenný vrch *Darrberg*.

⁷⁴¹ Z dopisu Vladimíra Procyka adresovaného České besedě v Liberci. Miloslav Nevrlý – osobní fond, SOkA Liberec. Na stejné téma zřejmě tentýž autor hovoří i na stránkách libereckého deníku *Vpřed* (23. 5. 1961, Miloslav Nevrlý – osobní fond, SOkA Liberec).

⁷⁴² *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 1963, č. 4, s. 66–67.

⁷⁴³ SCHWARZ, 1934a, s. 57.

⁷⁴⁴ GEBAUER, J. *Slovník staročeský, díl II (K-N)*. Praha : Academia, 1970, s. 131–133.

komponent „kraš“⁷⁴⁵ ale obvykle je spojován s místními jmény *Krašov*, *Krašovice*. Ta jsou údajně původu deantroponymického (Krasoň/Kraš).⁷⁴⁶ E. Eichler⁷⁴⁷ zmiňuje na základě starých dokladů přímo antroponymum Nikras/Nikraš jako motivant lužickosrbských oikonym *Nicollschwitz*, *Kraschwitz* a *Kratschütz*. Avšak tato analogie k vysvětlení původu oronyma *Nekras* příliš nepřispívá. Deantroponymickou motivaci sice nelze vyloučit, ale hypotetické posesivní jméno *Nekrasjъ→*Nekraš* není možné vzhledem ke geografickému a časovému zakotvení oronyma přijmout. Hydronymum *Kraš* uvádí i monografie *Pomístní jména v Čechách*⁷⁴⁸ s poznámkou, že jde o jméno s nejasnou motivací. Je možné, že komponent „kraš“ měl ve staré češtině také nějaký toponymický význam; například bulharský výraz „kraš“ nese i význam skála.⁷⁴⁹ S ohledem na terénní situaci se však ani tato etymologie nedá jednoznačně přijmout.

Jak už bylo řečeno, oronymum *Královka* bylo natolik vžitě, že se udrželo dodnes. Navrhované oronymum *Nekras* se do mluveného úzu nikdy neprosadilo. Přesto obě popisovaná jména dosud koexistují. Název *Nekras* je zanesen v databázi Geonames i v Základní mapě ČR jako označení vrchu, jméno *Královka* zde nese chata s rozhlednou, stejně tomu je i v některých, převážně turistických publikacích.⁷⁵⁰ S názvem *Nekras* se pak můžeme setkat například v různých informačních materiálech, jež přebírají údaje ze základní mapy bez přihlédnutí k místnímu úzu. Na turistických ukazatelích v terénu je patrná tendence k výhradnímu užívání jména *Královka*: zatímco starší rozcestník uvádí *Nekras – Královka* (Hrabětice, tabulka na rozcestníku z roku 1982), tak mladší ukazují cestu jen ke *Královce* (Bedřichov, tabulka z roku 2007; Slovanka, 2002). V současných turistických mapách Klubu českých turistů se pak i pro orografický objekt výhradně užívá označení *Královka*.⁷⁵¹ Ani uživatelé mezi označením vrchu a rozhledny s chatou nečiní rozdíl, v úzu se vyskytuje pouze pojmenování *Královka*. Toto

⁷⁴⁵ *Index lexikálních jednotek pomístních jmen v Čechách*, 1991, s. 106.

⁷⁴⁶ PROFOUS, 1949, s. 371–372. Moravské místní jméno *Velká Kraš* je interpretováno stejně, tedy z hypokoristika Kraš k osobnímu jménu Krasoň (HOSÁK – ŠRÁMEK, 1970, s. 447). Další pomístní jméno s tímto komponentem je *Krašovec*, les zmiňovaný v TK na panství Lovosice a Kamýk (*Tereziánský katastr český*, sv. 3, *Dominikál*. Praha, 1970, s. 289) – za toto sdělení děkuji dr. Malenínské z oddělení onomastiky ÚJČ AV ČR, v. v. i.

⁷⁴⁷ EICHLER, 1985, s. 13, 91, 198.

⁷⁴⁸ OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ – KNAPPOVÁ – MALENÍNSKÁ – MATÚŠOVÁ, 1995, s. 302.

⁷⁴⁹ BEZLAJ, F. *Etimološki slovar slovenskega jezika II. (K-O)*, s. 82. Za tuto informaci děkuji dr. Malenínské z oddělení onomastiky ÚJČ AV ČR, v. v. i. U hesla „kras“ v Machkově etymologickém slovníku jsou zmíněny i významy „kamenitá půda, skalí...“ pro slovinštinu a čakavštinu (MACHEK, 1971, s. 289).

⁷⁵⁰ Takto např. turistický průvodce RŮŽIČKA – JORDÁNOVÁ – POZLOVSKÁ, 2006, s. 97n.: „Na vrchu Nekras, ... se tyčí ... rozhledna Královka.“ Podobně i v mapách *Jizerské hory 1:50 000*, 2008 a *Jizerské hory*, 1991.

⁷⁵¹ *Jizerské hory a Frýdlantsko*, 2006. *Chráněná krajinná oblast Jizerské hory*, 2007. V doprovodném textu k této mapě se o historii pojmenování píše následující: „Název Královka je počestným názvem původního německého pojmenování Königova výšina. Nejstarším, občas v některých pramenech používaným názvem vrcholu je Nekras. Tak byl vrchol nazván v českém zápise hraniční pochůzky z r. 1591.“

onymum tak rozšířilo svou fixaci na celou popisovanou lokalitu. Výlučně název *Královka* užívá i publikace Jizerské hory, nejpodrobnější vlastivěda o tomto pohoří.⁷⁵²

Oronymum *Královka* ukazuje, jak je moment užívání toponyma nezávislý na propriálně pojmenovacím aktu. „Původní apelativní obsah není ... nutný a je u nově vzniklé propriální jednotky nahrazen funkcí: obsahem propria se stává propriální funkce.“⁷⁵³ Naplnění onymické (a širěji i komunikační) funkce jména tedy nesouvisí s jeho původní reálnou motivací. I omylem utvořený název svou diferenční a identifikační funkcí beze zbytku naplňuje. To potvrzuje také I. Lutterer: „...by far not all of the supposed misnomers really offend against the vital principles of naming.“⁷⁵⁴ Také z tohoto důvodu byla snaha zavádět název *Nekras* diskutabilní, tím spíše, že jméno *Královka* bylo po celou dobu užíváno běžně. V tomto ohledu by zřejmě bylo žádoucí, aby se oronymum *Královka* zahrnulo také do nynější základní mapy – podobně jako byla v posledních letech zohledněna i některá jiná lidová toponyma (viz kap. 5.4). Vývoj pojmenování vrchu *Královka* je současně názorným příkladem toho, jak složité bylo v průběhu 20. století hledání tváře českého pomístního názvosloví v Jizerských horách.

5.3 Deantroponymická jména skalních útvarů

Abychom získali úplný přehled toho, jak se v oronymii Jizerských hor uplatňuje deantroponymický motivační faktor, zbývá představit specifickou skupinu objektů – skalní útvary. Některé jsme zmínili již v předchozích výkladech, nyní se zaměříme na skalní objekty lokálního významu. Jejich pojmenování je obvykle vázáno na užší komunikační rámec a jejich užití limituje faktor teritoriální a také sociální: žijí tedy v místním úzu anebo v nějaké zájmové komunikaci. Také tyto objekty a jejich pojmenování lze rozdělit do dvou skupin: útvary ležící nejčastěji v blízkosti lidských sídel, pojmenované německy zpravidla jako reflexe majetkových poměrů, popř. lokálních událostí. Většina takových oronym po roce 1945 zanikla bez náhrady. Dále to jsou útvary nacházející se spíše v neobydlených částech. Některé z nich získaly svá jména až po roce 1945 nejčastěji v souvislosti s intenzifikací horolezecké činnosti a významnou roli u nich hraje honorifikační motiv.

Jako zástupce první skupiny uveďme některá oronyma z Jablonecka ze studie E. Schwarze:⁷⁵⁵ z rodného jména (hypokoristika) *Juselstein*, *Staffenstein*, *Michelsteine*, *Nickelsteine*; z přezdívky *Schmirgelstein*, *Nickel Schneiders Felsen*, *Fanterstein*; z příjmení *Henkelstein*, *Posseltfelsen* aj.

Mimo sídelní areály se vyskytují objekty *Guttenbergovy skály* u Oldřichova (*Guttenbergfelsen*), pravděpodobně pojmenované podle lesníka⁷⁵⁶ a honorifikační jméno

⁷⁵² KARPAS a kol., 2008.

⁷⁵³ ŠRÁMEK, 1999, s. 21.

⁷⁵⁴ LUTTERER, 1982, s. 67.

⁷⁵⁵ SCHWARZ, 1934a.

⁷⁵⁶ GINZEL – NOVÁK, 1962, s. 58.

Klotyldin kámen u Raspenavy (*Klothildenstein*) podle příslušnice rodu Clam-Gallasů (české jméno se ale používá zřídka v některých vlastivědných publikacích). *Půlený kámen* na Poledních kamenech se německy označoval jako *Itschifelsen* (s nejasným původem, snad by mohl pocházet z hypokoristika ke jménu Izák). *Pytlácké kameny* nad Jizerkou měly dvě německé pojmenovací varianty: obě odkazují na skutečnou postavu pytláka jménem Hennrich: *Raubschützenfelsen* anebo deantroponymické *Hennrichfelsen*. Stejně tak *Sněžné věžičky* na Černé hoře měly jak své deapelativní, tak dokonce dvě depropriální pojmenovací varianty: *Schneeturm*, obvyklejší *Tschihahnnelfelsen* vzniklé transonymizací jména blízkého rašeliniště a nejasné *Davidsteine*.⁷⁵⁷ Svou deantroponymickou variantu měla také skála *Černá stěna* nad Bílým Potokem (*Schwarze Wand*): *Richterstein*; dosud se pro okolní objekty používá označení *Richterova cesta* (*Richtersweg*) a *Richterův kříž* (*Richterskreuz*). S místními pověstmi je spojeno ekvivalentní německé pojmenování *Kamenného stolu* nad Harcovem (*Steinerner Tisch*) *Napoleontisch*.

Řada skalních útvarů byla pojmenována buď na počest některých horolezců: *Achimovka* (Achim Šipl), *Čihulova jehla* (Josef Čihula), *Emilova věž* (Emil Novák), *Kauschkova věž* (Rudolf Kauschka), *Vilémova věž* (německy *Wilhelmstein* nebo *Lemstein*, podle Wilhelma Bergmanna), anebo byla pojmenována podle svých prvovýstupců: *Morous* (Ladislav Moro), *František* (František Šída). Kromě *Vilémovy věže*, pojmenované už v meziválečném období, získaly skály svá jména až po roce 1945. Pokud k nim existuje německý ekvivalent (*Emilsturm*, *Kauschkaturm*), byl uměle vytvořen až pro potřeby některých regionálních publikací. S místními horolezci souvisí zřejmě i nově pojmenovaná skála *Hanýsek* u Oldřichova; motivaci jejího názvu se ale zjistit nepodařilo. Významné skalní objekty nad Hejnicemi *Krásná Máří* (*Schöne Marie*) a *Divá Máří* (*Wilde Marie*) odvozují svá pojmenování z názvů důlních děl ze 17. století, která se nacházela v údolí potoku Štolpich. *Divá Máří*, dostupná jen horolezecky, nesla také německé jméno *Gahlerspitze* podle jednoho z prvovýstupců.

I některé další skalní útvary obsahují antroponymický komponent. Ty však už nebyly pojmenovány na základě vztahu k nějaké osobě, nýbrž podle vztahu k jiným objektům: *Oldříšek* (též v podobě s obecněčeským protetickým *v Voldříšek*) podle obce *Oldřichov v Hájích*. Jeho německá podoba *Hemmrichstürml* odkazuje k místní části Oldřichova, v lidovém úzu zvané *Hemmrich*. *Hubertův kámen* byl pojmenován podle patrona myslivců a zároveň v souvislosti s blízkou chatou *Hubertka* (*Hubertusbaude*), *Napoleon* ve skalní skupině *Francouzské kameny* (*Franzosensteine*) vychází právě z pověstí o napoleonských válkách a *Parsifal* (podle hlavní postavy ze stejnojmenné Wagnerovy opery) vykazuje sémantickomotivační souvislost s významnější *Věží grálu* (*Gralsturm*).

---

⁷⁵⁷ GINZEL – NOVÁK, 1962, s. 45.

5.4 Antroponymický motivační faktor a standardizace názvosloví

Už bylo několikrát zmíněno, že deantroponymická motivace z oficiální anokonymie v 50. letech 20. století mizí. Původní německá deantroponymická pomístní jména popisovaná v této části totiž nezanikala jen spontánně důsledkem dějinných událostí (odsun německého obyvatelstva, osidlování pohraničí...), ale také plánovitě, a to činností Návoslovné komise v rámci rozsáhlé revize pomístního názvosloví, která probíhala v 50. letech (k činnosti NK viz kap. 3.5.1). Jednou ze zásad Návoslovné komise bylo neponechávat v oficiální anokonymii taková jména, která byla utvořena právě podle dřívějšího majitele pozemku. Vzhledem ke všem událostem 40. a 50. let 20. století to je celkem pochopitelné. V. Šmilauer popisuje aplikaci zásad v tomto ohledu následovně: „Někdy je německé jméno neprůhledné nebo nevhodné, zvláště proto, že obsahuje vlastní jméno (jméno majitele – případ v územích později kolonizovaných velmi častý). V těchto případech se vytvářela jména nová...“⁷⁵⁸ Nově utvořená hlavní pomístní jména v Jizerských horách, která nahradila původní deantroponymické názvy, jsou následující:⁷⁵⁹

- *Hřbítek – Dressler Hübel*
- *Javorový vrch – Jörgstein*
- *Loučenský vrch – Tomskoppe*
- *Nekras – Königshöhe* (v dnešním úzu *Královka*)
- *Slovanka – Seibthübel*
- *Vyhlička – Finkenstein*

Názorný příklad toho, jak vypadala aplikace zásad Návoslovné komise v praxi, ukazuje například dopis H. Turkové, lektorky pomístního názvosloví pro Liberecko a Jablonecko. Autorka zde komentuje některé navrhované změny: „Jirkův kopec, německy Pilzberg. Oba názvy, jak český, tak německý, pocházejí od majitelů tohoto pozemku.“⁷⁶⁰ Navrhuji proto Prosečský vrch podle blízké obce.“⁷⁶¹ Uplatňování zásad je vidět na všech úrovních – v některých případech již sami členové okresního názvoslovného sboru upravili pojmenování původně navržené respondentem v místě šetření. Pro *Tomskoppe* tedy bylo zvoleno jméno *Loučenský vrch*, a ne *Tomšův kopec*, jak zněl prvotní návrh.⁷⁶² Podle usnesení MNV Smržovka se měl skalní objekt *Finkstein* jmenovat *Vyhlička gen. Samochvalova* (podle osvoboditele města), názvoslovný sbor ale nakonec toto honorifikační jméno odmítl a použil

⁷⁵⁸ ŠMILAUER, 1957, s. 267.

⁷⁵⁹ Podle *Hlavní pomístní názvy kraje Libereckého*, 1957.

⁷⁶⁰ Deantroponymický původ potvrzuje i E. Schwarz: SCHWARZ, 1934a, s. 123. V elaborátech NK je jako nový majitel pozemku označen Josef Jirka, proto okresní názvoslovný sbor navrhl ve shodě s původcem vyšetření oronymum *Jirkův vrch*.

⁷⁶¹ *Pilzberg*, dnešní *Prosečský vrch*, je již za hranicemi popisovaného území CHKO Jizerské hory, pro ilustraci jej však uvádíme.

⁷⁶² Už v roce 1932 použil B. Kinský tvar *Tomsova kupa* (KINSKÝ, 1932). Podobu *Tomsova hora* obsahuje Kamenického průvodce (KAMENICKÝ, 1934).

jednoduché deapelativní označení *Vyhlídka. Klötzerberg* u Jablonce nad Nisou (dnes *Mšenský vrch*) měl mít podle usnesení MNV Mšeno nad Nisou rovněž honorifikační jméno, a to *Tylšův vrch* – podle prvního předsedy zdejšího MNV. Členové názvoslovného sboru ale navrhli překladové jednočlenné oronymum *Pařez*, jež však bylo nakonec Názvoslovnou komisí zamítnuto a nahrazeno jménem *Mšenský vrch*.

V materiálech okresního názvoslovného sboru Liberec se u některých navrhovaných pomístních jmen objevuje přímá formulace „odporuje Směrnicím, s. 7, b 5“, např. *Dressler Hübel – Dresslerův kopec* (z toho důvodu použito oronymum *Hřbítek*) nebo pozoruhodná dvojice *Pilzeberg – Pilcův vrch*. Na rozdíl od výše uvedeného oronyma *Pilzberg* u Proseče nad Nisou je toto pomístní jméno deapelativního původu.⁷⁶³ Členové názvoslovného sboru vybrali jméno *Uhlíř*,⁷⁶⁴ „po uhlíři, který na vrcholu pálil uhlí.“ Názvoslovná komise nakonec zvolila oronymum *Milíř*, jakožto běžnější toponymické ztvárnění příslušné mimojazykové skutečnosti. Jméno *Hajníův kostel* (*Hainskirche*), užívané některými turisty, frýdlantský názvoslovný sbor nahradil jiným lidovým, doslovně přeloženým oronymem *Hajní kostel*. Nicméně ani toto metaforické jméno nebylo odsouhlaseno a rozhodnutím ONV Frýdlant se objekt pojmenoval na *Hejnický vrch*, což Názvoslovná komise potvrdila. Do úzu ale tento název nikdy nepřešel, na současných turistických mapách a rovněž i v databázi Geonames figuruje původní lidový překlad *Hajní kostel* (podrobněji k proměnám pojmenování tohoto orografického objektu viz kap. 4.4.3.4).

Činnost komise s celostátní působností se ale přirozeně soustředila jen na hlavní pomístní jména, tedy taková, jejichž uživatelský okruh byl širší. V praxi to znamenalo pomístní jména zanášená do map v měřítku 1 : 50 000. Jména místního významu tehdejší standardizaci nepodléhala. V lidovém úzu (místní obyvatelé) a také v zájmové (turisté, horolezci...) a profesní komunikaci (pracovníci ochrany přírody, lesních závodů...) se tak zachovala i jména, která zásadám revize neodpovídala. Tedy i jména deantroponymická, v našem případě německá.

Současná standardizace, která pracuje s podrobnějším názvoslovím – se zřetelem k hlavnímu mapovému podkladu, jímž je Základní mapa ČR 1 : 10 000, v poslední době zohledňuje jména, která skutečně žijí v úzu. Na rozdíl od názvosloví, jež bylo standardizováno v 50. letech, tak současná oficiální, úředně stanovená anoikonymie Jizerských hor antroponymický motivační faktor nepostrádá. Je ale třeba říci, že mezi standardizovanými anoikonymy má stále minimální zastoupení. Z 274 pomístních jmen (oronym a pozemkových jmen), která v rámci CHKO Jizerské hory uvádí databáze Geonames (viz Příloha 2), vykazuje deantroponymickou motivaci pouhých 6 % názvů. Jména *Bémova kotlina*, *Bínův vrch*, *Jakubův kopec*, *Pohlův vrch*, *Posseltův vrch*, *Scholtzův vrch*, *Staffenův vrch*, *Veisův kopec*

⁷⁶³ RESSEL, 1931, s. 39.

⁷⁶⁴ Tuto podobu obsahuje už poválečná speciální mapa Vojenského zeměpisného ústavu.

v okolí Lučan nad Nisou a Smržovky vycházejí z lidového úzu, v němž tato původně německá anoikonyma přetrvala. Toponyma *Borisova stráň*, *Holubův kopec* (v okolí Ludvíkova pod Smrkem) a *Kopecká louka*, *Šimkův kopec*, *U Zatloukalů* (v okolí Raspenavy) jsou novodobá a nejspíš všechna pocházejí ze jmen zaměstnanců lesní správy. Jména *Pavlova planina* (*Paulsplan/Paulshau*) a *Šolcovy skály* (*Scholzefelsen*) navazují na stará německá jména lokalit v centrální části pohoří. Předválečné jméno je i *Jirův kopec*, uváděný v této podobě i na německých mapách. Vrch se nachází nedaleko Šumberku nad Desnou, dříve Českého Šumberku, osídleného převážně Čechy. Motivaci jména se nepodařilo zjistit, ale je velmi pravděpodobné, že také souvisí s majetkovými vztahy. O *Rapické hoře* jsme již hovořili. Traťové jméno *Na Štěpánce* v Příchovicích vychází z lidového názvu vrchu a rozhledny *Štěpánka* (z německého *Stephanshöhe*). Až na dvě výjimky jde tedy o adjektivně-substantivní kolokace.⁷⁶⁵ Znamená to tedy, že i současná deantroponymická pomístní jména reflektují nejfrekventovanější strukturní model v anoikonymii Jizerských hor (bráno jak diachronně, tak synchronně): určující deantroponymický člen – určovaný deapelativní člen, reprezentovaný kolokacemi typu *Bíňův vrch*. Mezi jmény tekoucích vod s výjimkou *Martinského potoka*, který je ale odvozen z místní části obce Kořenov *Martinské Údolí*, antroponymické komponenty nenajdeme.

Většina současných deantroponymických jmen je tedy i nadále fixována hlavně v turistické mapě nebo je vázána na lidovou a polooficiální komunikační sféru. Ani tak ale současné pomístní názvosloví Jizerských hor nevykazuje zdaleka tak vysoké zastoupení tohoto motivačního faktoru ve srovnání s anoikonymií zpracovávanou ve Slovníku pomístních jmen v Čechách.⁷⁶⁶ Tento fakt je dán odlišným historickým vývojem této oblasti, resp. celých bývalých Sudet.

5.5 Shrnutí kapitoly 5.

Antroponymický motivační faktor je významným činitelem v oikonymii i anoikonymii Jizerských hor, a to už od doby vnitřní kolonizace, během níž se zahušťovalo osídlení popisované oblasti. Větší prostor jsme této motivaci věnovali ale především z toho důvodu, že více než kterákoli jiná je ovlivněna také umělými, vnějšími zásahy.

Teritoriální i časová distribuce deantroponymických pomístních jmen se výrazně proměňuje. S ohledem na konfiguraci terénu a osídlení je antroponymická motivace přítomna zejména v blízkosti sídelních celků na jihu pohoří. Zde představovala do roku 1945 mimořádně produktivní pojmenovací motiv, byť zejména u objektů místního významu. Je vázána hlavně v pozemkových jménech, jménech místních částí a orografických objektů. Hydronyma

⁷⁶⁵ Krško člení deantroponymická oronyma na substantivní, adjektivní (s elipsou základního členu) a adjektivně-substantivní (KRŠKO, 2006, s. 327).

⁷⁶⁶ MATÚŠOVÁ, 2006.

obsahující antroponymický komponent byla zpravidla odvozena z oikonym (například *Martinsbach* od *Martinsthal*). Vysoká produktivita tohoto motivačního faktoru vyplývá především z jeho schopnosti dobře plnit diferenciativní onymickou funkci.

Zásadní zlom nastal po odsunu německého obyvatelstva. Kontinuita onymie byla přerušena a deantroponymický faktor byl zásadně oslaben, z oficiální anoikonymie navíc mizí úplně. Poválečná deantroponymická jména jsou spojena s objekty lokálního významu, existují primárně v užším komunikačním rámci (místní úzus, profesní/zájmová komunikace). Do standardizovaného názvosloví v rozsahu Základní mapy ČR 1 : 10 000 vstupují až později a pouze v minimálním rozsahu. V současnosti se tento motivační faktor nově uplatňuje ve větším měřítku hlavně v pojmenování objektů, jako jsou pohostinská nebo ubytovací zařízení (například *Hausmanka*), hodonyma (například *Zatloukalova cesta*) nebo lovecké chaty (například *Kuběnkova chata*) v centrální části pohoří. Taková jména ale nejsou náplní této práce.

6. NÁŘEČNÍ PRVKY V POMÍSTNÍCH JMÉNECH

Toponyma a jejich fungování podléhají nejen onymické normě, ale stejně jako apelativa také zákonitostem a pravidlům příslušné jazykové a komunikační normy.⁷⁶⁷ Toponyma tak mohou být přímo realizována nářečními prostředky,⁷⁶⁸ lexikálními, hláskovými nebo morfologickými, jiná toponyma mohou měnit svou formu – hláskový sklad, morfologickou charakteristiku – až v závislosti na konkrétní komunikační situaci. V neoficiálních situacích, v mluveném úzu, tak dochází k aktivizaci nářečních prostředků.

Tato část se ale především zabývá těmi toponymy, u nichž jsou prvky nářeční povahy (hláskové, tvaroslovné, slovotvorné a lexikální) rozeznatelné i z jejich písemné podoby. Jejich nářeční forma je tedy fixovaná v různých mapách, topografických popisech, vlastivědách a v turistických průvodcích. Již od druhé poloviny 18. století je sice na německé anoikonymii patrná snaha po určité míře standardizace: většina jmen se uvádí ve spisovné němčině a s ohledem na širší okruh uživatelů a na potřeby centrální správy jsou některá původně lokální anoikonyma blíže určována (*Stolpich Bach*) nebo rozlišována (*Iser-Schwarz Berg*, *Keulichter Buchberg*, *Wiesentaler Neisse*). Přesto tištěné prameny a mapy, z nichž tato disertace vychází, obsahují překvapivě mnoho nářečních jevů. Na jejich popis se zde zaměříme. Nářečními jevy realizovanými v mluvené komunikaci, jež některé německé publikace o regionální toponymii taktéž popisují,⁷⁶⁹ se zde nezabýváme.

Nářeční podoby anoikonym v některých případech zakrývají původní sémantickou motivaci, toponymum se tím mnohdy stává značkovým. Nářeční deformace mohou dokonce vést k reinterpetaci motivace, k reetymologizaci (i na úrovni hloubkového sémantického motivu nebo vztahového modelu), a to nejen v procesu převádění německých jmen na česká, ale také v rámci samotné německé anoikonymie (viz dále).

6.1 Německá nářečí v oblasti Jizerských hor

Německá nářečí v oblasti Jizerských hor se řadí k široké skupině středoněmeckých, konkrétně východostředoněmeckých nářečí, jejichž areál se, zjednodušeně řečeno, rozprostíral v celé severní části Čech a Moravy.⁷⁷⁰ Charakterizovat a přesně zařadit nářečí Jizerských hor je ovšem komplikované. Vedle vlivu středoněmeckých slezských dialektů zde totiž působí také nářeční prvky hornoněmecké, tj. bavorské a východofranské. V rámci východostředoněmeckých nářečí se vymezuje areál, který sahá od severočeského Mostu

⁷⁶⁷ Srov. ŠRÁMEK, 1999, s. 20.

⁷⁶⁸ Srov. HARVALÍK, 2004, s. 41.

⁷⁶⁹ Např. BENNESCH, 1924; SCHWARZ, 1934a; SCHWARZ, 1934c; GIERACH, 1932; GIERACH, 1935; FRIEDRICH, 1942, s. 144.

⁷⁷⁰ SCHWARZ, 1934b, s. 543. Na základě srovnávacího studia toponymie soudí Schwarz, že kolonisté do severní části Čech přicházeli přes Sasko z Duryňska, popř. až z Hesenska (SCHWARZ, 1931, s. 447n).

k pramenům Jizery, označovaný jako severočeská jazyková oblast.⁷⁷¹ Nářečí v tomto areálu se někdy označuje jako saské.⁷⁷² Jizerské hory ale leží na samé hranici této oblasti a prolínají se s areálem výrazně ovlivňovaným slezskými nářečími. Oblast severovýchodních Čech se pak v rámci východostředoněmeckých nářečí charakterizuje jako slezská.⁷⁷³ Někteří autoři navíc celou severní polovinu Čech označují jako nářeční areál slezského nebo sasko-slezského charakteru.⁷⁷⁴ Nářeční jevy nejsevernějších a severovýchodních Čech nadto úzce souvisejí s tím, že osídlení směřovalo z Horní Lužice a ze Slezska.⁷⁷⁵

V oblasti Jizerských hor se proti sobě vymezují především dva areály – relativně izolované Frýdlantsko s řadou starobyklých dolnoslezských nářečních jevů („Frýdlantský výběžek jazykově nezapadá do severních Čech. Stejností osadníků je patrně v souvislosti s dolní slezštinou.“⁷⁷⁶) a proti němu Liberecko a Jablonecko s vlastními nářečními specifiky. Není ale hlavním cílem disertační práce přesně vymezit příslušnost a původ místních dialektů nebo konkrétních nářečních jevů, ale poukázat na to, jak se nářeční jevy promítají do pomístního názvosloví.

Nejpronikavějším nářečním rysem, který zasahuje prakticky všechna německá nářečí na území bývalé ČSR, tedy bavorská i středoněmecká, je transformace původního středohornoněmeckého *a* na *o* (ztemnělé *a*). V severočeské oblasti tato změna neproběhla před kombinací *l* + dentální souhláska a *n* + souhláska.⁷⁷⁷ Změna, která odlišuje středoněmecká nářečí od hornoněmeckých, je výslovnost středohornoněmeckého *ei*: v bavorských dialektech jako *ā*, ve slezských *ē*. Tento znak převzaly středoněmecké dialekty z východofranských nářečí. Izoglosa prochází právě kolem zmíněného Mostecka.⁷⁷⁸ Avšak v Jizerských horách se výslovnost opět diftongizovala ([sejfe]).⁷⁷⁹ Pro středoněmecká nářečí je typické odsouvání (apokopa) koncové samohlásky (na Jablonecku se ale z větší části zachovává) a také změna středohornoněmeckého *ē* na *a*, což je podle J. Matúšové opět původně rys východofranský.⁷⁸⁰ Případné další nářeční jevy zmíníme u jednotlivých anoikonym.

⁷⁷¹ SCHWARZ, 1934b, s. 560.

⁷⁷² OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ – KNAPPOVÁ – MALENÍNSKÁ – MATÚŠOVÁ, 1995, s. 222.

⁷⁷³ SCHWARZ, 1934b, s. 545. V jiné práci vymezuje místní (konkrétně jablonecké) nářečí E. Schwarz takto: „Die Mundart des Bezirkes ... gehört zur lausitzisch-schlesischen Gruppe ... der schlesischen Mundart.“

⁷⁷⁴ Např. BENEŠ, 1998.

⁷⁷⁵ SCHWARZ, 1934b, s. 567; SCHWARZ, 1934c, s. 51.

⁷⁷⁶ SCHWARZ, 1934b, s. 567.

⁷⁷⁷ SCHWARZ, 1934b, s. 560.

⁷⁷⁸ SCHWARZ, 1934b, s. 544.

⁷⁷⁹ SCHWARZ, 1934b, s. 566.

⁷⁸⁰ OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ – KNAPPOVÁ – MALENÍNSKÁ – MATÚŠOVÁ, 1995, s. 224.

6.2 Německé nářeční prvky v německých jménech

6.2.1 Nářeční jevy hláskové povahy

Východofranské ztemnělé *a* zůstalo písemně zachováno například v oronymu *Dorrberg*,⁷⁸¹ které označovalo dnes bezejmennou vyvýšeninu jižně od Blatného rybníka. Jméno znamená „Suchý vrch“. Stejný nářeční rys najdeme u anoikonyma *Tonnengrund* ve Mšeně, obvykle bez českého ekvivalentu, výjimečně doslova překládaného jako *Jedlový důl*. Změna *a-o* stojí i za mylnou motivační reinterpetací oronym *Lange Farbe* a *Farbenberg* (viz kap. 6.2.1.1) a hydronyma *Papstfloss* – *Pobstfloss* (viz kap. 5.2.1).

Dalším historicky východofranským rysem je změna středohornoněmeckého *ë* na *a*.⁷⁸² V písemně fixovaných anoikonymech je tato změna zachycena především u jmen se základním členem „Lehne“, nářečně „Lahne“. Toto oronymické apelativum označuje svah, úbočí, podle J. Malenínské se v nářečí specifikovalo i ve významu „kopec“,⁷⁸³ v Jizerských horách je ovšem spojeno se svým základním významem (*Gartenlehne*, *Scharflehne*, *Brandlehne*, *Grünlehne* ad.), s nářečním *a* například *Zimmerlahne*,⁷⁸⁴ *Jungferlahne*, *Dessendorfer Lahne*, *Winterlahne*. Mezi anoikonymy realizovanými v mluveném úzu je tento rys nejviditelnější u oronymického apelativa „Berg“ ([bark]/[park]).

Typická nářeční změna středohornoněmeckého náslovného znělého *b* na neznělé *p* se v kartograficky fixovaných anoikonymech překvapivě téměř nevyskytuje, výjimkou je *Puchloch* u Mariánské Hory⁷⁸⁵ („Buková strž“, bez českého ekvivalentu).

Východostředoněmecká asimilace hláskové skupiny *pf* na *pp*⁷⁸⁶ je mezi kartograficky zaznamenanými anoikonymy přítomná v podstatě jen u jména *Schuppengrund* v Lučanech nad Nisou (česky *V Šupáku*, viz dále kap. 6.4), jež je skutečně motivované zaniklým dřevníkem („der Schupfen“).⁷⁸⁷ Stranou ležící lokality v sídelních areálech a jejich blízkosti bývaly na obou stranách pohoří označovány komponentem „Zipfel“ (doslova cíp), v nářeční výslovnosti [tsipl]. S touto asimilací byly tyto lokality výjimečně zachyceny v některých mapách, například *Zippelbusch* u Nového Města pod Smrkem (bez českého ekvivalentu)⁷⁸⁸ nebo *Lange Zippel*⁷⁸⁹ v Liberci-Harcově (obvykle *Lange Zipfel*, česky jen v turistických mapách doslovně přeloženo jako *Dlouhý cíp*).

⁷⁸¹ Tak například MATOUSCHEK, 1927, v některých pramenech ve spisovném tvaru *Darrberg*. FINKE, nedatováno, [ca 1900] uvádí podobu *Darre* (tedy homonymní s oikonymem *Darre/Souš* se stejnou motivací).

⁷⁸² OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ – KNAPPOVÁ – MALENÍNSKÁ – MATÚŠOVÁ, 1995, s. 224; MATÚŠOVÁ, 1991, s. 85.

⁷⁸³ MALENÍNSKÁ, 1995, s. 143.

⁷⁸⁴ Tak například KLINDERT, 1915 nebo MENZEL, 1868, s. 3 (*Zimmerlahnfelsen*), častěji ale ve spisovné podobě *Zimmerlehne*.

⁷⁸⁵ MATOUSCHEK, 1927.

⁷⁸⁶ SCHWARZ, 1934b, s. 543.

⁷⁸⁷ SCHWARZ, 1934a, s. 44. Srov. též s českým apelativem šupna.

⁷⁸⁸ TIMA, 2010, s. 23.

⁷⁸⁹ Kreibichova mapa Boleslavského kraje z roku 1834.

Mnohem častěji písemně zachyceným nářečním jevem je hlásková redukce, popř. až likvidace nepřízvučné části (topolexému i topoformantu) nebo spojovacího morfému ve složených toponymech.⁷⁹⁰ Například *Bärenlager* nad Desnou bývá obvykle zapisován jako *Bermlager*. Spojovací morfém zanikl v hydronymech *Stolpich* a *Golbich*. Tato hydronyma jsou navíc tvořena nářečně deformovaným apelativem „Bach“. Tento jev se vyskytuje jen na dříve osídleném Frýdlantsku (vedle jmen *Stolpich* a *Golbich* doložený rovněž v hydronymu *Schöllbich/Schilbich* a ve jménech *Schwarzbich* a *Weissbich* uvedených v I. vojenském mapování), zatímco v jižní části Jizerských hor jej nenajdeme. V mluveném úzu šla nářeční deformace dokonce ještě dále a základní člen byl redukován na jediný konsonant: [štolpš], [golpš].⁷⁹¹ Podrobněji k hydronymu *Štolpich* viz kap. 4.2.2.

Na starobylost a specifčnost frýdlantského nářečí ukazuje další toponymický komponent, v postnominativní fázi vyčlenitelný jako *-rich*, který se na Liberecku ani Jablonecku neobjevuje. Na frýdlantské straně Jizerských hor se vyskytuje například ve jménech *Kalmrich*, *Numrich*,⁷⁹² *Salmrich*,⁷⁹³ *Steinrich* (vícekrát) a jeho hláskové variantě *Steimerich*. Anoikonyma *Hemmrich* (Oldřichov v Hájích) a *Ranserich* (Fojtka) na Liberecku se areálu výše uvedených názvů vymykají jen zdánlivě. Obce, na jejichž katastru se nacházejí, totiž původně patřily k frýdlantskému panství. Komponent *-rich* je silně nářečně redukovanou a transformovanou podobu základového, ve složeninách nepřízvučného topolexému „Berg“.⁷⁹⁴ K oronymu *Kalmrich* viz kap. 4.2.1.3.1 a k oronymu *Hemmrich* kap. 4.2.1.1.2 (tam i podrobnější výklad tohoto nářečního jevu).

Pronikavé změny nepřízvučných komponentů mohou zatemnit motivaci a slovtvornou strukturu některých anoikonym. Ta přestávají být vnímána jako kompozita, a stávají se tak značkovými. Proto byla někdy úředně zapisována s uměle přidaným průvodním topolexémem, jenž naznačuje, o jaký typ topografického objektu jde. Vznikají tak tautologická jména, jakou jsou například *Stolpich Bach* nebo *Kalmrich Berg*.

V Jizerských horách se původní středohornoněmecké „brunne“ (pramen) užívalo v přesmyknuté, slezsko-hornosaské podobě „Born“. V toponymii má četné zastoupení, a to nejen v anoikonymech, ale i v oikonymech (například *Schönborn* / *Krásná Studánka*). Primárně se užívalo pro označení vodních pramenů, studánek a studní, ale přenášelo se i na jiné objekty, například *Hinterborn* (polesí *Zadní studánka*). Časté jsou i deminutivní varianty s typickou příponou *-l* (o ní viz kap. 6.2.2), jako je například lesní trať *Börn*l u Fojtky (dnes bezejmenná) nebo oronymum *Börn*lberg (někdy i v hláskových variantách *Brennelberg*,

⁷⁹⁰ Viz např. SCHWARZ, 1931, s. 158n.

⁷⁹¹ GIERACH, 1935, s. 57; SCHWARZ, 1931, s. 159.

⁷⁹² Také v podobě *Nummrich*, zmiňován již k roku 1580, jeho etymologie je ale nejasná (BENNESCH, 1924, s. 257).

⁷⁹³ Lokalita pod dnešními Srázy, jméno jsme zaznamenali pouze v katastrální mapě Raspenavy (1843). Ani v tomto případě není etymologie jasná.

⁷⁹⁴ K tomu např. SCHWARZ, 1934c, s. 53n; GIERACH, 1935, s. 64.

Börndlberg) na *Vlašském hřbetu*, vybíhající z hory Smrk. Tato kóta 859 m, v současných mapách taktéž bezejmenná, se v předválečných českých pramenech uváděla v citátové formě, jen jednou se objevuje ekvivalent *Studánka*.⁷⁹⁵ Ojedinelá užití tvaru „Brunn“ souvisejí s úředními zápisy (například oikonymum *Watzelsbrunn* / *Václavíkova Studánka*): „Heute gilt in der Mundart nur Born, Börnel. Auch dort, wo sich in der Schriftform Brunn durchgesetzt hat, wie bei Watzelsbrunn, Gutbrunn, Schwarzbrunn, sagt man in der Mundart nur -born.“⁷⁹⁶ *Lomnice*, staré pojmenování významného pravého přítoku Smědé, na jehož lužickosrbský původ se usuzuje na základě mimojazykových skutečností,⁷⁹⁷ bylo do němčiny převzato jen s drobnými hláskovými úpravami. Zapisovalo se jako *Lumnitz*, *Lomnitz*, *Lomnitz Bach*, ale v úzu se jméno deformovalo na [luntsə], tato nářeční podoba byla zaznamenávána v různých hláskových variantách: *Lunze* – *Lunza*, *Lonze* – *Lonza* (první písemný doklad *Lonza* pochází už z roku 1608).⁷⁹⁸ Hydronymum přešlo v nářeční podobě také do oikonyma *Lunzenau* (ves zanikla již ve středověku), což zpětně působilo na jeho fixaci. Za změnou *Lomnitz* → *Lonze* stojí likvidace souhláskové skupiny *mn* (jež se měnila na nosovku *ŋ*), průvodní jev lidového poněmčování slovanských (českých, lužickosrbských) jmen, odstraňující pro němčinu nesystémovou souhláskovou kombinaci.⁷⁹⁹ Stejným způsobem se v místním nářečí změnilo i další slovanské hydronymum *Kamenice* (*Kamnitz*), jež se vyslovovalo jako [khamintsə]. Tuto změnu zaznamenávají jen některé prameny: *Kamenz* (1602)⁸⁰⁰ a *Kamintz*, doložené například v I. vojenském mapování. K této změně viz i kap. 6.3.2 a 3.2.2.

Oronymum *Staffenberg* (*Staffenův kopec* v Lučanech) je tvořeno nářečním hypokoristikem antroponyma *Stephan*.⁸⁰¹ Základní část metaforického oronyma *Bärheid* (*Vřesoviště* u Oldřichova v Hájích) vychází z nářečního apelativa „Heite“ (hlava).⁸⁰² Podrobně k tomuto jménu viz kap. 4.2.1.1.2.

S ohledem na nářeční jevy jsou cenné kartografické materiály I. vojenského mapování. Některá jména jsou zde totiž uvedena ve své nářeční realizaci, tzn. včetně hláskových změn. Pozdější mapy naproti tomu uváděly toponyma ve standardní němčině a nářeční jevy byly omezeny na rovinu lexikální a slovotvornou, resp. na deetymologizovaná jména (*propria tantum*). V I. vojenském mapování jsou tak zaznamenána anoikonyma s typickým ztemnělým *a* – *das Thon Wasser* (*Tannwasser* / *Jedlová*),⁸⁰³ *die Dor Hauser* (*Darre* / *Souš*); se změnou *e*-

⁷⁹⁵ KINSKÝ, 1934.

⁷⁹⁶ SCHWARZ, 1934a, s. 166.

⁷⁹⁷ Nicméně i v Horní Lužici se vyskytuje oikonymum *Lomnitz* (KÜHNEL, 1981, s. 20).

⁷⁹⁸ GIERACH, 1935, s. 56.

⁷⁹⁹ Srov. EICHLER, 1985, s. 3.

⁸⁰⁰ SCHWARZ, 1934c, s. 43.

⁸⁰¹ SCHWARZ, 1934a, s. 83. Další anoikonyma na Jablonecku s určujícím členem *Staff(en)* již český ekvivalent nemají: *Staffecke*, *Staffenstein*, *Stafflössel*, *Staffenkippe*.

⁸⁰² RESSEL, 1933b, s. 8.

⁸⁰³ Zajímavou dvojici uvádí Sommerova topografie (SOMMER, 1834, s. 322): *Tonnenbach, oder das Thonwasser*; v Kreibichově mapě Bolešlavského kraje (1834) je u tohoto vodního toku uvedeno *Tannenbach, od. Thonwasser*.

a – *Granz Wasser* (*Grenzbach* / *Hraniční potok*), *Granz Stein* (jedno ze starých označení hory *Tafelfichte* / *Smrk*), *die Lunza* (*Lunze* – *Lomnitz* / *Lomnice*). Věrný odraz nářeční výslovnosti představuje podoba *Kamintz* (*Kamnitz* / *Kamenice*). Již zmíněnou deformaci nepřízvučných členů složenin ukazují hydronyma *Weissbich* (*Weissbach* / *Bílý potok*) a *Schwarzbich* (*Schwarzbach* / *Černý potok*). Změnu lexému „Berg“ v nepřízvučné pozici uchovávají anoikonyma *Steimerich* (*Steinrich*) a *Hemerich* (*Hemmrich*). Jméno dnešní hory *Jizera* uvádějí tyto mapy v podobě *der Sigibel Stein*, což je cenným důkazem postupné změny od původního pojmenování *Siebengiebel Stein* k redukovanému perintegrovanému názvu *Sieghübel* (*Siechhübel*). *Käuliger Berg* (*Paličník*) je zde uveden v nářeční hláskové variantě *Keulichte Stein*. Dnešní *Mariánskohorské Boudy*, jejichž německá podoba se vyvíjela tímto způsobem: *Bauden*, *Fritzbauden*, *Marienberger Bauden*,⁸⁰⁴ jsou ve vojenské mapě zaneseny jako *die Abschner Hause*. Komponent „Abschn“ je nářeční realizací lexému „Eberesche“, tj. jeřáb (viz i kap. 6.2.2.1). Nejstarší vojenské mapy zaznamenávají také jméno obce *Haindorf* v podobě *Heundorf*, jež reflektuje nářeční výslovnost [hoendorf], popř. starší [huaendorf],⁸⁰⁵ a dnešní *Jablonec nad Nisou* je uveden jako *Teutsch Gabluntz*.

6.2.1.1 Lange Farbe / Brdo, Farbenberg / Bučina

Nářeční výslovnost zůstala zachována i v kartograficky fixované podobě oronym *Farbenberg* / *Bučina* a *Lange Farbe* / *Brdo*. Takto zaznamenaná forma navíc zpětně působila mylnou reinterpretací (adideací) motivace obou jmen, a to jak německých, tak při překladu i českých.⁸⁰⁶ Oronymum *Lange Farbe* označuje vrchol (875 m) západně od přehrady Černá Nisa, *Farbenberg* vyvýšeninu (868 m) jižně od Mariánskohorských Bud. Obě jména jsou motivována porostem kapradí („Farn“). V místním dialektu byla výslovnost lexému „Farn“ různě deformována: [forə] nebo [forbə].⁸⁰⁷ Z toho důvodu, jak potvrzuje Schwarz,⁸⁰⁸ byla jména rakouskými kartografy mylně vztažena k lexému „Farbe“ (o bylo považováno za důsledek ztemnění *a-o*). Jména se v této podobě objevují poprvé v podkladech II. vojenského mapování (*Lange Farbe B.*, *Farben B.*) a užívala se až do roku 1945.

První české ekvivalenty obou oronym – *Brdo* (*Farbenberg* / *Bučina*) a *Dlouhé Brdo* (*Lange Farbe* / *Brdo*) – uvedl K. Kořistka ve své topografii (1877).⁸⁰⁹ Použil ve své době ještě živé oronymické apelativum *brdo*, snad pro vzdálenou zvukovou podobnost českého a německého názvu. Jména se ale neujala a pozdější českojazyčné průvodce a další materiály si obvykle

⁸⁰⁴ SCHWARZ, 1934c, s. 25–26.

⁸⁰⁵ GIERACH, 1935, s. 63. Gierach přináší další doklady takto zapisovaného oikonyma *Haindorf* a uvádí: „Die Schreibung Heundorf, die im 17. und 18. Jh. üblich ist, gründet sich auf die mundartliche Aussprache.“ (GIERACH, 1935, s. 29.)

⁸⁰⁶ K dalším případům adideace viz kap. 5.2, 4.2.1.1.2, tam i literatura.

⁸⁰⁷ RESSEL, 1931, s. 38; SCHWARZ, 1934a, s. 123; HÜBLER, 1902, s. 34: „...in der Langen Farbe 877 m, jedenfalls von Farnen, mundartlich Forbe.“

⁸⁰⁸ SCHWARZ, 1934a, s. 123.

⁸⁰⁹ KOŘISTKA, 1877.

vystačily s doslovným (avšak motivačně chybným) překladem *Dlouhá Barva* (pro *Lange Farbe / Brdo*) a *Barevný vrch*, *Barevný kopec* nebo jednočlenným *Barva* (pro *Farbenberg / Bučinu*). Těsně po roce 1945 byla situace stejná, avšak již speciální mapa z roku 1949 tyto názvy pro jejich chybnou motivaci zrušila a použila Kořistkovo *Brdo* (pro *Lange Farbe*) a umělé *Bučina* (pro *Farbenberg*), stejná jména používaly i průvodce F. Patočky.⁸¹⁰ Tyto podoby potvrdila i Názvoslovná komise při revizi pomístních jmen i přes to, že oronymum *Brdo* vlastně odporuje zásadě pojmenovávat terénní objekty časově a místně nepříznakovými prostředky (viz též kap. 4.2.1).⁸¹¹

Motivačně chybný název, vycházející z lexému *barva*, nese dodnes *Barwna Góra*, severní výběžek Lužce v polském Kamenickém hřbetu, který se dříve nazýval rovněž *Farbenberg*. Etymologicky adekvátní český ekvivalent všech popisovaných jmen, zachovávající reálnou motivaci, by měl hypoteticky znít například *Kapradník*, tedy stejně jako vrch (952 m) severovýchodně od Příchovic (již mimo zájmovou oblast disertace), jehož německá podoba byla zapisována nejčastěji jako *Farnberg*, výjimečně i *Farrenberg*, *Farmberg* nebo s nářečním ztemněním *Formberg*.⁸¹² Původní německá forma je dodnes částečně zachována v hláskově redukovaném a slovotvorně zformovaném hodonymu *Famberka* (cesta na úbočí *Kapradníku*).

Uvedená jména jsou názorným příkladem toho, jak nářeční podoba ovlivňuje pozdější užívání jména a jeho motivační (re)interpretaci.

6.2.2 Nářeční jevy slovotvorné a lexikální povahy

Typickým nářečním rysem slovotvorné povahy, který se realizuje v mnoha anoikonymech, je deminutivní přípona *-(e)l*. Jak uvádí E. Schwarz, je to jediná deminutivní přípona, která se v nářečích Jizerských hor užívala.⁸¹³ To také vysvětluje její frekventované zastoupení v pomístních jménech, a to i mezi těmi písemně a kartograficky fixovanými. Vedle topolexémů „Floss“ (s nímž se také nejčastěji pojí) a „Hübel“ (viz dále), jehož areálová distribuce je ale širší, jsou deminutiva tohoto typu nejčastěji zastoupeným nářečním jevem v anoikonymii Jizerských hor.

Jak už bylo řečeno, sufix *-(e)l* se nejčastěji kombinuje s dalším nářečním prvkem – hydronymickým apativem „Floss“. Územní distribuce tohoto lexému franského původu,

⁸¹⁰ PATOČKA, 1950; PATOČKA, 1955.

⁸¹¹ K oronymickému apativu *brdo* (podle Jungmannova Česko-německého slovníku obecné pojmenování pro „vrch, chlum, horu“) viz zejména VORLOVÁ, 1977, s. 92n nebo ŠMILAUER, 1970, s. 45.

⁸¹² SOMMER, 1834.

⁸¹³ SCHWARZ, 1934b, s. 535, 539, 561. Schwarz tím má na mysli soudobé užívání; historicky se zde používala rovněž deminutivní přípona *-chen* (původem durynská nebo hornosaská), a to i mezi toponymy, jak dokazují oikonyma *Hanichen* (*Hanychov*, dnes čtvrť Liberce, první zmínka 1560) nebo *Mildeneichen* (*Lužec*, dnes místní část Raspenavy, první zmínka 1381). Postupně ale zcela převládla přípona *-l*, která se rozšířila prakticky do všech nářečí v Sudetech (SCHWARZ, 1931, s. 141). Zejména v severovýchodních a východních Čechách se vlivem slezských nářečí prosadila varianta *-la* (SCHWARZ, 1931, s. 240; MATÚŠOVÁ, 1991, s. 88).

který se šířil z Porýní, odpovídá východostředoněmeckému areálu, v českých zemích se vyskytoval od východního Krušnohoří až po Jeseníky.⁸¹⁴ Jeho rozšíření úzce souvisí s vnitřní kolonizací hor probíhající od 16. století a záhy se stal nejfrekventovanějším hydronymickým apelativem (*Schwarzfloss, Rotes Floss, Schlammfloss, Bienenfloss, Schönwiesfloss, Kobelfloss* apod.). Deminutivní podoba „Flössel“ se objevuje přinejmenším tak často jako základní neodvozená forma. Hydronyma se základním členem „Flössel“ by teoreticky měla označovat drobné, krátké vodoteče lokálního významu, ale vzhledem k povaze objektů lze říci, že velký rozdíl mezi užitím apelativ „Flössel“ a „Floss“ není. Příklady:⁸¹⁵ *Dreiflössel, Weisse Flössel, Waldflössel, Saphirflössel, Grenzflössl, Drahtflössel, Friedrichstaler Flössel* ad. Mnoho drobných místních toků se označovalo jednoduše *Flössel*.⁸¹⁶

Časté zastoupení má přípona *-(e)l* v pojmenování skalních útvarů, a to jednak přímo v oronymických apelativech (například „Türml“), ale i v určujících členech: *Hemmrichtürml, Schneetürml, Haselhühnelstein*,⁸¹⁷ *Christkindlsteine, Törmelfelsen, Iserkirchl*.⁸¹⁸ Vícekrát se objevují oronyma *Kammel* a *Steinköppl* a několik složených pomístních jmen se základním členem „Büschel“ (lesík), „Wiesl“ (loučka, resp. malá paseka, ale též rašeliníště), „Börn“ (pramen, studánka, viz výše), „Gründel“ (údolíčko), „Brand(e)l“ (místo zasažené požárem) apod. Původ anoikonyma *Tönnel* (bez českého jména), jež se rozšířilo z názvu hostince *Zum Tönnl* (nářečně [tinl]), je podle Schwarze⁸¹⁹ nejasný; je ale pravděpodobné, že pochází z antroponyma, buď z hypokoristika (k tomu viz kap. 5.1.1.2.2), nebo z příjmení Tonne – v tom případě by deminutivní označení odpovídalo modelu *Koppe* → *Köppl* (viz dále). Schwarz zmiňuje řadu dalších takovýchto deminutivních anoikonym, jsou však čistě lokálního významu, některá z nich jsou tvořena i hypokoristiky (*Jocklflössel, Nickelkoppe, Jackl Franzens Kippe*...).⁸²⁰ Doplňme, že v úzu se tato deminutivní přípona používala i u oikonym: *Neustadtl* (*Neustadt an der Tafelfichte* / *Nové Město pod Smrkem*), *Papierdörfel* (*Ferdinandsthal* / *Ferdinandov*).

Také mezi oronymickými apelativy mají své zastoupení nářeční lexikální jednotky. Do určité míry za ni považujeme také apelativum „Hübel“. Areál tohoto oronymického apelativa franského původu sahal od Krušných hor směrem do Slezska.⁸²¹ Jeho spisovná, úřední varianta zní „Hügel“; v anoikonymii Jizerských hor (a to ani v kartograficky zachycené) se

⁸¹⁴ SCHWARZ, 1934a, s. 162–163.

⁸¹⁵ Příklady z: MATOUSCHEK, 1927; HÜBLER, 1911; SCHWARZ, 1934a.

⁸¹⁶ SCHWARZ, 1934a, s. 161.

⁸¹⁷ Určující část oronyma *Haselhühnelstein* (bez českého jména) u Fojtky tvoří nářeční výraz pro tetřívka (RESSEL, 1931, s. 38).

⁸¹⁸ Menší horolezecká skála u Oldřichova v Hájích, pojmenovaná až ve 20. letech 20. století, se nyní označuje jako *Jizerský kostelík*. V některých současných vlastivědných publikacích je jméno zpětně překládáno (očividně bez znalosti původního jména) jako *Isergebirgskirchlein*.

⁸¹⁹ SCHWARZ, 1934a, s. 150.

⁸²⁰ SCHWARZ, 1934a. Viz též kap. 5.2.2.1.1 o užití hypokoristik v anoikonymii Jizerských hor.

⁸²¹ MALENÍNSKÁ, 1995, s. 141 (cit. podle T. Valtavuo). J. Malenínská ovšem lexém „Hübel“ jako nářeční explicitně nepopisuje.

téměř nevyskytuje: „Doch ist Hügel in der Mundart ungebräuchlich, hier gilt ausschliesslich Hübel.“⁸²² Lexémy „Berg“ a „Hübel“ jsou nejfrekventovanějšími oronymickými apelativy Jizerských hor (viz též kap. 4.2.1.1 a 3.3.2.1.1).

Další topolexémy, které se vyskytují především v severočeské jazykové oblasti a i v Jizerských horách byly hojně zastoupeny, jsou „Koppe“ (a deminutivní podoba „Köppl“) a „Kippe“ (s deminutivním „Kippel“): „Der Bezirk [Jablonec nad Nisou] gehört zu den Landschaften, die mindestens vom Mittelrhein bis Schlesien reichend Koppe sowie Kippe für kleine Berge gebrauchen.“⁸²³ Areál těchto lexémů, přenesených do Čech porýnskými a hesenskými kolonisty, sahá od Karlových Varů po Krkonoše.⁸²⁴ Ač jsou obě oronymická apelativa formálně podobná, jejich etymologie je rozdílná: „Koppe“ je odvozeno od výrazu „Kopf“, zatímco „Kippe“ souvisí se středohornoněmeckým „kippen“ (tj. schlagen, stossen) a ve středoněmeckých nářečích později nabylo také významu „Spitze“,⁸²⁵ jenž se metaforicky přenášel na označení orografických objektů. „Es ist deshalb unrichtig, Koppe- und Kippennamen zusammenzuwerfen und daraus Schlüsse zu ziehen.“⁸²⁶

Častěji je v oblasti Jizerských hor – podle tištěných dokladů – zastoupen lexém „Koppe“ (*Vogelkoppen, Heukoppe, Juselkoppe, Mühlkoppe, Natzerkoppe, Nickelkoppe, Steinkoppe, Tomskoppe* aj.), deminutivní lexém „Köppl“ vstupuje nejčastěji do složenin *Steinköppl*. „Kippe“ a „Kippel“ se vyskytují v menší míře (*Weiskippe, Mittelkippe, Steinkippel* aj.). J. Jílek hovoří o tom, že rozšíření uvedených lexémů souvisí teprve s kolonizací Jablonecka,⁸²⁷ probíhající od 16. století – areál výše zmíněných příkladů tomu skutečně odpovídá, všechna oronyma se nacházejí v jižní části Jizerských hor, v okolí horských obcí zakládaných v 16.–18. století. V severní části, jež patřila frýdlantskému panství, germanizovanému již od 13. století, tato jména nenajdeme (viz obr. 5).

K vzájemnému poměru lexémů „Koppe“ a „Kippe“ se v práci o anoikonymii Jablonecka obšírně vyjadřuje E. Schwarz: převažující zastoupení apelativa „Koppe“ jde totiž na vrub úředním záznamům příslušných jmen. Podle toho, jak se oronyma v úzu vyslovovala ([khopə] proti [khepə]), by byl poměr obou apelativ víceméně vyrovnaný, avšak jména s lexémem „Kippe“ byla často uměla nahrazena známějším slovem „Koppe“.

⁸²² SCHWARZ, 1934a, s. 143.

⁸²³ SCHWARZ, 1934a, s. 144. Tvzení, že zmiňované lexémy označují menší vrchy, je nutno brát s rezervou, vždyť například objektivně i relativně výrazný, zdaleka viditelný vrchol *Ještěd*, 1012 m (*Jeschken*, již mimo Jizerské hory) byl v úzu nazýván *Koppe*, popř. *Jeschkenkoppe*. Schwarzovo tvrzení vyvrací koneckonců i jméno nejvyšší hory ČR *Sněžky* / *Schneekoppe*. Geomorfologická různorodost vyvýšenin pojmenovaných prostřednictvím lexémů „Koppe“ a „Kippe“ neumožňuje učinit nějaké závěry o tom, na jaký typ orografických objektů se přednostně fixují.

⁸²⁴ SCHWARZ, E. *Deutsche Namenforschung II*. Göttingen, 1950, cit. dle SKÁLA, 1970, s. 215–216.

⁸²⁵ SCHWARZ, 1934a, s. 145. Jako různé topolexémy je popisuje i J. Maleninská (MALENÍŇSKÁ, 1995, s. 142–143)..

⁸²⁶ SCHWARZ, 1934a, s. 145.

⁸²⁷ JÍLEK, 1979, s. 165.

Obr. 5.: Areálová distribuce anoikonym s komponenty Koppe, Köppl, Kippe, Kippel (podle německých map z období od poč. 20. stol. do 30. let). Areálu se vymyká oronymum *Vogelkoppen*, jeho původní název ale zněl *Vogelberge*, resp. ještě dříve nebyly dílčí vrcholy dnešního Hejnického hřebene rozlišovány a užíval se souhrnný název *Friedländische Gebirge*.⁸²⁸

Dalším oronymickým apelativem, jež lze hodnotit jako nářeční, je „Riegel“. Tento topolexém má ve slezských dialektech orografický význam horský hřbet, resp. horský výběžek. K významnějším objektům v Jizerských horách, jejichž pojmenování tento komponent využívá, patří zejména *Riegel* (západní výběžek Smrku) a *Mittel Riegel* (jihozápadní výběžek Poledníku). Podrobně k těmto oronymům a charakteristice topolexému „Riegel“ viz kap. 4.2.1.1.2.

V oblasti Jizerských hor se užívaly další specifické lexémy, jež se ve vysoké míře vyskytují i v místním a pomístním názvosloví, jak samostatně (například *Winkel*), tak i jako součást propriálních kompozit, a to v pozici základního členu (například *Huyerwinkel*) anebo méně často v pozici členu určujícího (například *Winkelwasser*).

⁸²⁸ BENNESCH, 1924, s. 253.

Ve významu „Wald“ (les) se výhradně používaly lexémy „Busch“ (*Königsbusch* ad.) a „Hain“ (*Hainskirche* ad.): „Die zwei volkstümlichen Namen für Wald sind in der Mundart Busch und Hain.“⁸²⁹ „Hain“ mohl označovat nízký, ale také vykácený les, lesní pastvinu, zatímco „Busch“ je v tomto ohledu zcela bezpříznakový („Busch herrscht allgemein für Wald.“⁸³⁰). V postnominativní fázi se na charakter objektu z použití lexémů „Hain“ nebo „Busch“ usuzovat nedá. Vlivem slezských nářečí se i zde lexém „Busch“ vyslovoval s náslovným neznělým *p* [puš]. Jeho diminutivní podoba zněla „Büschel“ (*Steinbüschel* ad.). O lexému „Hain“ říká E. Schwarz, že se jeho význam („nízký les“) postupně vytratil a že se z něj v zásadě stává *proprium tantum*: „Heute ist diese Bedeutung bei geänderten Voraussetzungen nicht mehr klar, die Haine sind bei uns schon entweder ganz Flurnamen geworden oder werden es bald sein, d. h. das Wort Hain stirbt als Gattungswort in der Mundart aus.“⁸³¹ Obě apelativa mají hojné zastoupení i mezi oikonymy: *Haindorf*, *Buschullersdorf*, *Buschdorf* (lidový název pro *Rudolfsthal*) ad. Z německých map vyplývá, že lexém „Busch“ je častěji zastoupen na jižní, jablonecké straně pohoří. Tento fakt lze vysvětlit opět podobně jako v případě oronymického apelativa „Koppe“ pozdější kolonizací jižní části Jizerských hor, kdy apelativum „Hain“ již vycházelo z užívání. Kolonizace Frýdlantska probíhala v době, kdy lexém „Hain“ byl živým prostředkem (o tom svědčí mj. i oikonymum *Haindorf*, první zmínka 1381). V konkurenci „Hain“ – „Busch“, popř. „Wald“ (viz níže), se tehdy při pojmenovacím aktu spíše vybíral lexém „Hain“, jenž byl vzhledem ke své příznakovosti schopen lépe plnit diferenciativní onymickou funkci.

Jména s apelativem „Hain“ byla vzhledem k nářeční výslovnosti [hōn] někdy zapisována také jako „Hahn“,⁸³² čímž dochází k mylnému formálnímu, ale i sémantickému propojení s apelativem „Hahn“, resp. „Auerhahn“ (tetřev), „Birkhahn“ (tetřívka). Z toho důvodu nelze vždy přesně určit motivaci v německé anoikonymii velmi frekventovaných jmen typu *Hahn*, *Hahnberg* apod. Například místní části Lučan *Hahn* a Kořenova *Schenkenhahn* odvozuje E. Schwarz právě z apelativa „Hain“.⁸³³

V anoikonymii zachycené zejména v Josefském katastru, ale i v oikonymii se vyskytuje také apelativum „Wald“ (oikonyma *Friedrichswald*, *Tannwald*, *Antoniwald* ad.). Jde však o úřední jména zapisovaná ve spisovné němčině, která se jen zcela výjimečně dostala do běžného užívání.⁸³⁴ V souvislosti s tímto lexémem se Schwarz domnívá, že v době první kolonizace

⁸²⁹ SCHWARZ, 1934a, s. 124.

⁸³⁰ SCHWARZ, 1934a, s. 124. Rozšíření nářečních lexémů ve významu „Wald“ popisuje Schwarz takto: „Pro pojem les se na veliké části východní středoněmčiny užívá slova Busch, v severní Moravě a v bavorštině Wald, v Chebsku ještě zastihujeme v tomto významu Holz, jinak již zastaralé nebo zcela vyhynulé.“ (SCHWARZ, 1934b, s. 535.)

⁸³¹ SCHWARZ, 1934a, s. 125.

⁸³² SCHWARZ, 1934a, s. 126–127. Totéž potvrzuje i JEJKAL, 1967. Striktněji vymezuje vztah *Hain* – *Hahn* E. Gierach: „Die heimische Form für Hain ist Hahn.“ (GIERACH, 1932, s. 27–28)

⁸³³ SCHWARZ, 1934a, s. 127; SCHWARZ, 1934c, s. 35.

⁸³⁴ SCHWARZ, 1934a, s. 127n.

(13.–14. století) bylo součástí úzu, pravděpodobně ve významu „grosser, den Grundherren, vor allem dem König gehöriger Wald“ a až později v souvislosti se zahušťováním osídlení a masivním odlesňováním během druhé kolonizace se tento význam vytratil a s ním i samotné slovo.⁸³⁵

Topolexém „Wiese“ se v anoikonymii Jizerských hor objevuje nejen v souvislosti se svým základním apelativním významem louka (nejčastěji v sídelních areálech), ale mimo sídelní areály se jím označovala jakákoli bezlesá místa, například odlesněná (luční enkláva *Neuwiese* / *Nová Louka*), ale především rašeliniště (rašelinné louky): *Grosse Iserwiese*, *Kleine Iserwiese*, *Knieholzwiese* apod.; v doslovném překladu i v češtině: *Velká Jizerská louka*, *Malá Jizerská louka*, *Klečové louky*... Užití lexému louka ve významu „rašeliniště“ lze hodnotit jako sémantický kalk.

V kap. 5.1.1.1 jsme již zmínili topolexémy „Loch“, „Grund“, „Winkel“ a „Ecke“. Všechna čtyři apelativa jsou nejčastěji součástí názvů místních částí rozlehlých horských a podhorských obcí na jihu Jizerských hor. Oronyma „Loch“ a „Grund“ mohou označovat i nesídelní objekty (a to v severní i jižní části Jizerských hor: *Schindelgrund*, *Tonnengrund*, *Schölerloch*, *Bärloch* apod.). Význam obou oronymických apelativ je diferencován následovně: „Grund“ označuje mělké, světlejší údolí, „Loch“ naopak úzké, temné údolí s příkrými svahy.⁸³⁶ Apelativum „Tal“, doložené například v oikonymech *Josefsthäl*, *Wiesenthal*, *Grünthal*, bylo prosazováno „shora“, úřední cestou, v úzu se nevyskytovalo.⁸³⁷ Lexémy „Winkel“ a „Ecke“ se v toponymii používaly pro označení částí obce ležících stranou, v postranním údolí, na hranici katastru apod.

Nářeční lexikum mělo množství dalších specifík a odlišností. Avšak záměrem této práce není úplný popis veškerých nářečních jevů, které byly realizovány v německé anoikonymii Jizerských hor. Závěrem tak představme ještě několik neobvyklých pomístních jmen, u nichž nářeční rysy hrají podstatnou roli: *Schalasterhübel*, *Maitschelwiese*, *Orlwiese*, *Telke* a *Abschknochen*, jemuž je věnována samostatná kapitola 6.2.2.1.

Schalasterhübel je pojmenování dnes bezejmenné vyvýšeniny východně od Bílého Potoka. Určující část složeného jména tvoří nářeční podoba lexému „Elster“ (straka). Stejná motivace vedla k názvu *Schalasterberg* (vrch nedaleko Fojtky, rovněž bez českého ekvivalentu).⁸³⁸ F. Spatzal jej uvádí v podobě *Schoalasterberg* se ztemnělou výslovností *a*.⁸³⁹ Obě jména se poprvé objevují až v lesnických mapách z 19. století.⁸⁴⁰ Živou přírodou jsou motivována i jména *Maitschelwiese* (lokalita severně od vrchu Zámky, bez českého ekvivalentu) a *Orlwiese*

⁸³⁵ SCHWARZ, 1934a, s. 129.

⁸³⁶ JÍLEK, 1979, s. 79.

⁸³⁷ SCHWARZ, 1934a, s. 152.

⁸³⁸ RESSEL, 1931, s. 38; RESSEL, 1933a, s. 38.

⁸³⁹ SPATZAL, 1940, s. 161.

⁸⁴⁰ JÍLEK, 1979, s. 138.

(lesní trať na severozápadním úbočí Žulového vrchu, dnes bezejmenná). „Maitschel“ je nářeční výraz pro suchopýr („Wolfgrass“)⁸⁴¹ a „Orl(e)“ pro javor („Ahorn“).⁸⁴²

K nářečním toponymům patří také jméno *Telke*⁸⁴³ (úředně též *Karolintaler Bach* / česky *Pekelský potok* u Raspenavy). Podobná jména se vyskytují i na Jablonecku, kde ale označují pozemkové tratě.⁸⁴⁴ Schwarz odvozuje tato anoikonyma, písemně zachycená obvykle jako *Tülke* a v mluveném úzu vyslovovaná [telkə], od středohornoněmeckého *tülle*, „kleines Tal“, přičemž deminutivizace prostřednictvím přípony *-ke* je velmi stará.⁸⁴⁵ *Löffeltülke*, jméno dolíku ve fojteckém revíru, uvádí také A. Ressel.⁸⁴⁶ Jméno potoka *Telke* na Frýdlantsku tak očividně vzniklo iradiací označení údolí, forma s *e* pak reflektuje nářeční výslovnost.

6.2.2.1 Abschknochen / Olivetská hora

J. Malenínská řadí k nářečním oronymickým apelativům také deminutivní výraz „Knöchel“, jenž ve slezských nářečích označuje vršek nebo kopeček. Jeho rozšíření je ale omezeno na Ústecko a Děčínsko.⁸⁴⁷ Ve východních Krušných horách se v pomístním názvosloví vyskytuje nezdobnělá podoba „Knochen“, a to ve významu „krátce a prudce vystupující pahorek“.⁸⁴⁸ V Jizerských horách je výskyt tohoto původem východofranského topolexému (v nezdobnělé formě) omezen pouze na jediné oronymum – *Abschknochen*,⁸⁴⁹ nyní *Olivetská hora*, pojmenování výrazného vrcholu (886 m) severně od přehrady na Černé Nise. Ojedinelý výskyt apelativa „Knochen“ v anoikonymii Jizerských hor naznačuje, že jde o cizí prvek, který sem mohl být importován zvenčí. To potvrzuje i J. Jílek, který se zároveň domnívá, že jméno sem mohlo být přeneseno poutníky.⁸⁵⁰ Ti pravidelně směřovali k hejnickému poutnímu místu, chrámu Navštívení Panny Marie po tzv. *Nové poutní cestě* (*Wallfahrtsweg*), která tudy procházela od konce 18. století. Poutníci stojí také za variantním pojmenováním *Ölberg* / *Olivetská hora*.⁸⁵¹ E. Schwarz nicméně soudí, že jizerský výskyt dokládá rozšíření oronymického apelativa „Knochen“ na východ od výše uvedených oblastí.⁸⁵² Také určující

⁸⁴¹ SCHWARZ, 1934a, s. 122.

⁸⁴² MIETZIG, 1938, s. 98.

⁸⁴³ Jméno je podle Ressela doloženo již z roku 1552 (RESSEL, 1911, s. 37).

⁸⁴⁴ Na Ještědském hřbetu (již mimo Jizerské hory) pramení potok jménem *Jeschkentilke* (HÜBLER, 1901, s. 7).

⁸⁴⁵ SCHWARZ, 1934a, s. 152–153.

⁸⁴⁶ RESSEL, 1931, s. 44.

⁸⁴⁷ MALENÍNSKÁ, 1995, s. 143.

⁸⁴⁸ JEJKAL, 1973, s. 307. Na speciálních mapách z Ústecka a Liberecka se podle autora oronyma s apelativem „Knochen“ nevyskytují; neznamená to ale, že by tyto oblasti byly již mimo areál rozšíření zmíněného oronymického apelativa, jeho absence se dá vysvětlit tím, že šlo o pojmenování méně významných objektů.

⁸⁴⁹ Zaznamenali jsme ještě jedno užití – *Scholzeknochen*, variantní pojmenování nevýznamného skalního útvaru *Birkentürml* (*Březová věžička*) ve skalní skupině *Scholzefelsen* (*Šolcovy skály*) nad Bílým Potokem. Jméno je podle našeho mínění mladšího původu a je uměle vytvořené; rozhodně nijak neilustruje rozšíření tohoto jazykového jevu.

⁸⁵⁰ JÍLEK, 1979, s. 87, 165.

⁸⁵¹ Potvrzuje to A. Ressel, podle něhož se zde zřejmě nacházel na stromě svatý obrázek s vyobrazením biblické *Olivetské hory* (RESSEL, 1931, s. 41).

⁸⁵² SCHWARZ, 1931, s. 125. Zde je nastíněna i etymologie: „Knochen“ a jeho varianta „Knock“ (užívaná v západních Čechách, resp. podle JEJKALA, 1973 v západním Krušnohoří) vycházejí ze středohornoněmeckého

část tohoto oronyma fixuje další nářeční prvek: lexém „Abschn“ označoval v místním úzu jeřáb („Eberesche“),⁸⁵³ vrch byl tedy pojmenován podle porostu.⁸⁵⁴ První doklady jména *Abschknochen* pocházejí z lesních map z první poloviny 19. století.⁸⁵⁵

Jak už bylo řečeno, vrch nesl i variantní pojmenování *Ölberg*. V novější vlastivědné literatuře se obě jména ztotožňují, z dokladů regionálních německých autorů ale vyplývá, že objektová fixace těchto jmen byla rozdílná, ovšem ani zde jednotu nepanuje. Podrobná Matouschkova mapa Jizerských hor spojuje *Abschknochen* s vlastním vrcholem celého masivu (kóta 886 m) a *Ölberg* s jeho jižním výběžkem (kóta 837 m).⁸⁵⁶ A. Ressel v detailním popisu anoikonym fojteckého revíru uvádí: „Der Abschknochen, der höchste Punkt des Ölberges...“,⁸⁵⁷ avšak z přiložené schematické mapy vyplývá fixace podobná jako v Matouschkově mapě. Řada map a průvodců ale naproti tomu používá pouze *Ölberg* (*Oelberg*), a to jako označení vrcholu; pokud se v některých z nich *Abschknochen* vyskytuje, pak nelogicky v bezprostředním sousedství oronyma *Ölberg*. Obsáhlý Hüblerův průvodce obsahuje jen oronymum *Ölberg*, v poznámce ale doplňuje, že v saských mapách (*Messtischblätter*) se místo něj používá právě *Abschknochen*.⁸⁵⁸ Rakouská speciální mapa pro vrcholovou kótu uvádí jen *Ölberg*, v její české revizi z roku 1929 je uvedena *Olivetská hora*. Doklady z lesnických map z první poloviny 19. století, které zprostředkovává J. Jílek,⁸⁵⁹ ale vnášejí do problému další nejasnosti. Lokalita *Abschknochen* se nachází na severním výběžku hory (tedy na opačné straně, než popisují Matouschek a Ressel), vlastní vrchol je pojmenován *Oehlberg* a výše zmíněná kóta 837 m se nazývá *Schüssshütte Hiebel*. Z pramenů, které máme k dispozici, tak nelze o fixaci obou jmen jednoznačně rozhodnout. Původní fixaci pravděpodobně naznačují lesnické mapy, později se nejspíš prosadilo oronymum *Ölberg*, označující nejen vlastní vrchol, ale celý rozlehlý masiv hory.

S pojmenováním *Olivetské hory* jsou ovšem spojena i další variantní pojmenování. *Abschknochen* i *Ölberg* jsou mladší, vznikla někdy na přelomu 18. a 19. století. Starší jméno uchovávají vojenské mapy, I. i II. vojenské mapování shodně uvádějí *Grosse Stein B(erg)*. Motivací tohoto sémanticky jednoduchého a průhledného pojmenování jsou skály na vrcholu hory. Z dokladů (včetně J. G. Sommera⁸⁶⁰) vyplývá, že všechny tři pojmenovací varianty

---

výrazu knoc, „Nacken“ (týl, šíje) a podobně jako jiné části lidského těla se přenášel do označení orografických objektů.

⁸⁵³ RESSEL, 1931, s. 39.

⁸⁵⁴ Z toho důvodu J. Jílek lokalizuje starý doklad *Jeřábovej* (vrch) z roku 1577 (viz kap. 3.2.1) na tento objekt (JÍLEK, 1979, s. 77), není to však pravděpodobné.

⁸⁵⁵ JÍLEK, 1979, s. 76.

⁸⁵⁶ MATOUSCHEK, 1927. Stejně i JÍLEK, 1979, s. 76–77.

⁸⁵⁷ RESSEL, 1931, s. 39.

⁸⁵⁸ HÜBLER, 1902, s. 32.

⁸⁵⁹ JÍLEK, 1979.

⁸⁶⁰ Hlásková varianta *Absknochen* (SOMMER, 1834, s. 289).

nějaký čas koexistovaly vedle sebe. J. Jílek připomíná ještě jedno umělé označení – *Haindorf Berg*, stejně jako *Olivetská hora* motivované poutní cestou (vedoucí do Hejnic/Haindorf).⁸⁶¹

První české pojmenování přináší K. Kořistka.⁸⁶² Ve své topografii vycházel z rakouských vojenských map, a použil tedy kalkové označení *Velký kámen*. Pozdější čeští autoři se inspirovali německým *Ölberg* – vznikl tak český ekvivalent *Olivetská hora* (nejběžnější) a jeho slovotvorné a sémantické varianty *Olivová hora*, *Olejová hora*, *Olejník*. Některé průvodce z přelomu 19. a 20. století jméno ponechávaly v německé formě. Jiné německé varianty české materiály v potaz nebraly. Do českého revidovaného vydání speciální mapy bylo zaneseno oronymum *Olivetská hora*, což působilo na jeho stabilizaci; tato podoba přetrvala dodnes.

Historie pojmenování *Olivetské hory* je spojena s řadou pojmenovacích variant, což není u takto významného orografického objektu obvyklé; jedna z variant (*Abschknochen*) obsahuje velmi specifické nářeční jevy. Pozoruhodné je, že varianty koexistovaly vedle sebe, přičemž se jejich fixace různě zaměřovala. Všechny tyto skutečnosti řadí *Olivetskou horu* z toponomastického hlediska mezi nejzajímavější objekty v Jizerských horách.

6.3 České nářeční prvky v německých pomístních jménech

Českých jmen z nejstarší vrstvy, která byla převzata do německého pomístního názvosloví prostřednictvím různých hláskových, pravopisných, morfologických a slovotvorných adaptací, je minimum (viz kap. 3.2.2). U třech z nich – hydronym *Blattnei* (*Blatný potok*), *Lautschnei* (*Loučná – Bílá Nisa*) a *Rabenei* (*Rovný potok*) – můžeme identifikovat také český nářeční jev, jenž zůstal petrifikován v německé formě. Ta ukazuje, že jména byla adaptována z pojmenování, jež byla v úzu realizována s adjektivní koncovkou *-ej* („*Loučnej*, *Rovnej*“ *potok*).⁸⁶³ Několikrát uváděný protokol z hraniční pochůzky (1591), jediný starý český (resp. česko-německý) doklad výskytu popisovaných hydronym, sice uvádí v nářeční formě jen hydronymum *Loučná* („...k potoku Laucznýmu“), *Blatný potok* je zde v jednoslovné formě *Blatnicze* a *Rovný potok* v neutrální podobě („...až k Potoku Rownému,...“). Německá hydronyma ale naznačují, jak byla původní česká jména v komunikaci užívána. Sporná je v tomto ohledu jen forma *Blattnei* (viz dále).⁸⁶⁴

---

⁸⁶¹ JÍLEK, 1979, s. 76.

⁸⁶² KOŘISTKA, 1877.

⁸⁶³ Změnu *y/i-ej* zde popisujeme jako nářeční, i když jsme si vědomi, že se již od 15. století jedná o silně expanzivní jev, jehož rozšíření překračuje i – z dnešního pohledu – areál obecné češtiny. Ke chronologii a distribuci této diftongizace viz např. CUŘÍN, 1967, s. 38n.

⁸⁶⁴ V hutní smlouvě mezi Zikmundem Smiřickým a Paulem Schiererem z roku 1577 se vyskytují různá česká pomístní jména, z nichž mnohá mají také zakončení *-ej*, například vrchy *Kroupenskej*, *Kammennej*, *Wrackej*, *Medinskej*, *Kladskej*, *Kolarzskej*, všechny s nejasnou lokalizací (k tomu viz např. SEDLÁČEK, 1920; SCHWARZ, 1934a, s. 173n).

Jméno *Lautschnei* později změnilo svou fixaci, jako hydronymum se přestalo užívat v 17. století a vodní tok se označoval jako *Neisse*.⁸⁶⁵ Označení *Lautschnei* převzala nově založená obec (první doklad 1608 – *Louczna*, dnes místní část Janova nad Nisou *Loučná*), jíž říčka protéká (podrobně viz kap. 4.3.2.1).

Uvedená hydronyma, stejně jako některá další českého původu, bývala s ohledem na svou motivační neprůhlednost oficiálně zapisována s průvodním topolexémem: *Blattnei Bach*, *Lautschneibach*, *Rabenei Bach*.⁸⁶⁶

6.3.1 Blattnei Bach / Blatný potok

Pojmenování *Blatného potoka* patří k nejstarší vrstvě pomístních jmen centrální části Jizerských hor a je doloženo již z roku 1591. V dvoujazyčném zápise hraniční pochůzky je uveden v jednoslovné sufixální formě *Blatnicze*, v německém vyhotovení *Blatniczer Bach*. Jméno pochází z lexému *blata*, tzn. od rašelinišť podél toku říčky. Tato rašeliniště byla původně označována jako *Medvědí louka* („*k nedwiedj laucze*“), německy *Beerenwiese*. Dnes nese rašeliniště jméno podle horské enklávy *Nová Louka*.

Původní český jednoslovný název *Blatnice* lze identifikovat ještě ve staré německé podobě zachycené v roce 1632 – *Plätnitz*,⁸⁶⁷ která zároveň prozrazuje německou výslovnost jména. Znělé náslovné *b* se mění na neznělé *p* a neztemnělá výslovnost [a] byla naznačena přehláskou.⁸⁶⁸ Na konci 18. století se objevuje podoba *Platnay* (I. vojenské mapování), v pozdějších pramenech tvar *Blatney* (II. vojenské mapování: *Blattney B.*), až se ve druhé polovině 19. století pravopis ustálil na *Blattnei*.⁸⁶⁹ E. Schwarz vidí ve změně z tvaru *Plätnitz* na *Platnay* vliv analogie s hydronymy *Lautschnei* a *Rabenei*.⁸⁷⁰ Absence starého českého dokladu v adjektivní formě (*Blatný – Blatnej potok*) tuto interpretaci potvrzuje. V mapách a průvodcích vydávaných od konce 19. století se pak hydronymum obvykle objevuje s hydrografickým lexémem „Bach“ – *Blattnei Bach* kvůli jednoznačné identifikaci typu onymického objektu.

Hydronymum *Blattnei* motivovalo také pojmenování několika dalších objektů: *Blattberg* (dnes bezejmenná vyvýšenina jižně od osady Kristiánov⁸⁷¹), *Blattnei Teich* (*Blatný rybník*, založený v roce 1780) a *Blattwegbach*,⁸⁷² paradoxně označení pramenného toku řeky *Kamenice/Kamnitz*.

---

⁸⁶⁵ RESSEL, 1903–1904, s. 290.

⁸⁶⁶ Srov. OLIVA, 1983, s. 65.

⁸⁶⁷ SCHWARZ, 1934a, s. 41.

⁸⁶⁸ SCHWARZ, 1934a, s. 51.

⁸⁶⁹ Výjimkou je MENZEL, 1868, s. 6, který překvapivě ještě uvádí starou podobu *Platney*.

⁸⁷⁰ SCHWARZ, 1934a, s. 55.

⁸⁷¹ Nářečně [platpark] (SCHWARZ, 1934a, s. 142).

⁸⁷² HÜBLER, 1901, s. 10.

Novodobá česká pojmenování říčky se objevují od konce 19. století především v turistických materiálech, a to v nejrozličnějších slovotvorných variantách: nejběžnější *Blatný potok*,⁸⁷³ ale i *Blatná*, *Blatnice*, *Blatenský potok*. Jméno se nakonec ustálilo v podobě *Blatný potok*, již také potvrdila Návoslovná komise v 50. letech.

6.3.2 Rabenei / Rovný potok

Podobné hláskové jevy, které se realizují v toponymech *Blattnei* a *Lautschnei*, lze nalézt i v hydronymu *Rabenei*, česky *Rovný potok*. Vodní tok tohoto jména pramení v Přírodní rezervaci *Malá Strana* u Horního Maxova a v Janově nad Nisou se vlévá do Bílé Nisy. Z hydrografického pohledu není nijak významný, avšak z pohledu historicko-jazykového se řadí mezi nejzajímavější objekty v kontextu celých Jizerských hor. Potok je zmiňován již v roce 1591 jako jeden z orientačních bodů v hraničních sporech mezi frýdlantským a navarovským panstvím, a to v české podobě *Rovný potok* („...až k Potoku Rownému,...“) a v německé *Gradenbach*. Od té doby se ale jeho pojmenování výrazně proměňovalo, přičemž různé synchronní i diachronní varianty jsou spojeny i s méně obvyklými transformačními a nominačními procesy.

Vlastní původ pojmenování této říčky v sobě neskrývá žádnou záhadu – za své jméno vděčí tvaru koryta na svém horním toku.⁸⁷⁴ Výše uvedený německý ekvivalent *Gradenbach* se objevuje pouze v hraničním protokolu, jinak se až do roku 1945 vodní tok nazýval *Rabenei*. Je tedy pravděpodobné, že překladové hydronymum bylo uměle vytvořeno pouze pro potřeby příslušného právního dokumentu. V úzu se naproti tomu užívalo hláskově (později rovněž slovotvorně) poněmčené starší české pojmenování – stejně tomu bylo i v případě jmen blízkých vodních toků *Blattnei*, *Kamnitz*, *Lautschnei*, *Desse*.

V dokladech z 18. století se potok zaznamenává v různých pravopisných variantách: *Rabeney* nebo *Rabnay*, někdy i s doplněním *Rabneyflössl*, od počátku 19. století se používá podoba *Rabenei*, vzhledem ke značkovosti hydronyma byl v některých turistických průvodcích a mapách přidáván komponent *Bach* – *Rabeneibach*. Nářeční výslovnost, která zněla [rōbənai],⁸⁷⁵ přímo navazuje na českou formu hydronyma. Grafém *a* se do německého tvaru dostal omylem: vyslovované *o* bylo totiž považováno za výsledek nářečního ztemnění *a* na *o*, a jméno tak bylo mylně kartograficky a písemně fixováno s hláskou *a* jako *Rabney*, později *Rabenei*. Změna hlásky *v* na *b* je pak spojena s dalším, především nářečním jevem: v nepřízvučné pozici se totiž hlásky *v* měnila při poněmčování cizojazyčných jmen na *b* (odtud například změna *Javorníku* u Liberce na *Jaberlich*).⁸⁷⁶ Je pravděpodobné, že tato změna také úzce souvisí se staročeskou (a podkrkonošskou) bilabiální výslovností

⁸⁷³ V této podobě již KORIŠKA, 1877 i speciální mapa (list č. 3654) v polovině 30. let.

⁸⁷⁴ SCHWARZ, 1934a, s. 159.

⁸⁷⁵ SCHWARZ, 1934a, s. 159; SCHWARZ, 1931, s. 185.

⁸⁷⁶ SCHWARZ, 1934c, s. 52. Ke změně *v-b* v poněmčených toponymech viz SCHWARZ, 1931, s. 238.

v („*Rounej*“ *potok*), jež bývala transkribována prostřednictvím grafému *b*.⁸⁷⁷ Zakončení *-ei* (ve výslovnosti [-ai]) pak ukazuje na to, že byl poněmčen tvar s nářeční koncovkou *-ej* („*Rounej*“ *potok*).⁸⁷⁸ Vedle podoby *Rabenei* jsme zaznamenali i ojedinělou, uměle vytvořenou pojmenovací variantu *Gross-Semmeringer Wasser*,⁸⁷⁹ jejíž motivací je jméno místní části Janova nad Nisou, kterou potok protéká.

Znovuobnovené české pojmenování se ojediněle objevuje teprve v meziválečném období, nešlo totiž o turisticky nebo orientačně významný objekt. Zmiňuje ho A. Sedláček v souvislosti s překladem hraničních protokolů v podobě substantivizovaného adjektiva *Rovný*,⁸⁸⁰ poté až propagátor českého názvosloví B. Kinský, jenž užil názvukové, slovotvorně zformované pojmenování *Hřebenka*.⁸⁸¹ Jméno se rozšířilo až v souvislosti se změnou sídelních poměrů po roce 1945. Lze vysledovat dvě linie počestění: zpětné přejetí (v úzu) a rebohemizaci (v zájmové a profesní komunikaci). Místní obyvatelé užívají označení *Rábenka*, což je hláskově a slovotvorně počestěné německé *Rabenei* – jde tedy o jev, který je v toponymii Liberecka a Jablonecka velmi vzácný, a to o zpětné přejetí.⁸⁸² Hydronymum *Rábenka* pak převzala aktuální katastrální mapa i databáze Geonames. V turistických mapách a vlastivědných publikacích se naproti tomu užívá rebohemizované jméno *Rovný potok*. V současnosti tak vedle sebe koexistují obě stará pojmenování: v turistické mapě *Rovný potok*, v základní *Rábenka*, což není z orientačního hlediska úplně vhodné. Jako velmi problematická se tak v tomto ohledu se jeví snaha zavést třetí pojmenovací variantu *Malostranský potůček*, již navrhuje Základní vodohospodářská mapa ČR. Název překvapivě přebírá, a to v podobě *Malostranský potok*, i současná vlastivěda Jizerských hor.⁸⁸³ Toto umělé pojmenování je odvozeno ze jména části Horního Maxova, v níž popisovaný potok pramení.

6.4 Německé nářeční prvky v českých pomístních jménech

V této části zaměříme pozornost na jména, která jsou součástí české anoikonymie a která vznikla formální adaptací původních německých jmen. O mnoha z nich hovoříme také na jiných místech této práce. V kontextu celých Jizerských hor formálně adaptovaných anoikonym není velké množství a jen minimum z nich dosud zachovává některé německé lokální nářeční jevy. Tato jména původně nebyla součástí standardizovaného názvosloví –

⁸⁷⁷ CURÍN, 1967, 21n. Obce na jihu Jizerských hor Držkov, Zlatá Olešnice, centra původního českého osídlení v širším okolí Jizerských hor, jsou dodnes součástí areálu, kde se vyslovuje obouretné *v*, areál obklopuje“ Jizerské hory z jihovýchodu až na západ, kde zasahuje až do Podještědí (BALHAR, 2005, s. 429n)

⁸⁷⁸ K tomu i SCHWARZ, 1931, s. 185.

⁸⁷⁹ LILIE, 1895, s. 435.

⁸⁸⁰ SEDLÁČEK, 1920.

⁸⁸¹ KINSKÝ, 1932.

⁸⁸² Ke zpětnému přejímání viz ŠMILAUER, 1963, s. 68. Stejným procesem prošlo například i pojmenování obce, dnes čtvrti Liberce, *Rokytnice – Röchlitz – Rochlice*.

⁸⁸³ KARPAS, 2008, s. 351.

jednak pro svou formu, jež neodpovídala zásadám Návoslovné komise, jednak z toho důvodu, že často označovala méně důležité objekty lokálního významu. Tato toponyma tak byla vázána na běžný úzus (lidová nebo zájmová komunikace). Teprve v posledních letech se některá z nich stávají součástí úřední standardizace a vstupují do základních map i databáze Geonames (k tomu viz též kap. 5.4).

V neosídlených částech pohoří se tato jména nevyskytují, setkáme se s nimi v sídelních areálech podhorských obcí, obvykle jde o označení místních částí – v těchto případech jsou zde zachovány především lexikální prvky typické pro zdejší německé prostředí (viz též kap. 5.1.1.1, 6.2.2), jako jsou „Loch“, „Grund“, „Winkel“, „Ecke“: například *Váberloch* (*Weberloch*), *Grund* (*Grund*), *Šeflek* (*Scheffelecke*), *Krévinkl* (*Krähwinkel*) apod. Nářeční redukci nepřízvučné základní části složeného německého jména obsahují i do češtiny převzatá anoikonyma *Hemrich* (viz kap. 4.2.1.3.1) a *Štolpich* (viz kap. 4.2.2). Názvukově utvořené české oronymum *Palcát* (na katastru Smržovky) bylo zčásti inspirováno nářeční výslovností původního posesivního jména *Balzerstein*. Původně východofranskou výslovnost *e-a* obsahuje i zmíněné toponymum *Váberloch*. K reliktním nářečně realizovaných toponym patří také jméno *V Šupáku* (*Schuppengrund*), fixující výslovnost skupiny *pf* na *pp*. Věrné zachycení ztemnělé nářeční výslovnosti apelativa „Schaf“ (ovce, nářečně [šouf]⁸⁸⁴) uchovává anoikonymum *Šouf*, lokalita na jihovýchodním konci Černostudničního hřebene (již mimo zájmovou oblast této práce).

Také v turistických průvodcích a topografiích z období před druhou světovou válkou nacházíme některá pomístní jména, jejichž písemná forma reflektovala německou nářeční výslovnost. Šlo ale vždy o jednorázová užití pro potřeby dané publikace. Jsou to například *Brachštein*⁸⁸⁵ (*Brechstein* / *Zlomený kámen*, změna *e-a*), *Bromberg*⁸⁸⁶ (*Bramberg* / *Bramberk*, změna *a-o*) nebo třeba *Ralská hora*,⁸⁸⁷ názvukové jméno, k jehož užití mohla vést i falešná domněnka, že německý název *Rollberg* obsahuje nářeční změnu *a-o*, popř. mylná analogie s dvojicí *Ralsko/Rollberg*, pojmenováním nejvyššího bodu Ralské pahorkatiny.⁸⁸⁸

Cenné svědectví o užívání starých pomístních jmen přinášejí prameny z 16. století, zmiňované na mnoha místech této práce (podrobně viz kap. 3.2.1). Ač šlo o úřední dokumenty, i zde jsou fixovány některé nářeční jevy, v českém vyhotovení protokolu o průběhu hranic z roku 1591 se vyskytují například pomístní jména *Buchšocht* („přes horu dlauhej Buchšocht“), *Puchbergk* („a odtud na Puchbergk“) a *Švorcpurgk* („přes Wrch Švorcpurgk“). Ve jménu *Puchbergk* je i v písemné podobě zachována nářeční změna

---

⁸⁸⁴ HANNICH, 1913, s. 26.

⁸⁸⁵ KOŘISTKA, 1877.

⁸⁸⁶ *Kafkův ilustrovaný průvodce po Král. českém. Krkonoše a Jizerské hory*, nedatováno, [ca 1910].

⁸⁸⁷ *Řivnáčův průvodce po království českém. Nejstarší souhrnný průvodce po Čechách. 1882, 2001.*

⁸⁸⁸ Nejstarší německý doklad spojený s *Ralskem* (1426) jej zaznamenává jako *Ral*, pozdější doklady už obsahují nářeční změnu *a-o*, tj. *Roll*, resp. *Rollberg* (LUTTERER – ŠRÁMEK, 1997, s. 222).

náslovného znělého *b* na neznělé *p*. Tentýž jev, a navíc i ztemnělé *a* jsou obsaženy v počeštěném *Švorcpurk*. Zajímavý je v této souvislosti fakt, že v tomto dokumentu se uvádějí oba orografické objekty německy, ačkoliv v protokolu z roku 1539 je *Puchbergk* jmenován česky (*Buková Hora*) a v hutní smlouvě z roku 1577 je *Švorcpurk* uváděn jako *Czernej*. Toponymické apelativum „*Buchschacht*“ označovalo ve zdejším německém prostředí osamoceně stojící úsek lesa.⁸⁸⁹ Ještě ve 20. století se tímto jménem označovala lokalita na *Desenském hřebeni* (pravděpodobně onen původní „*dlauhej Buchsocht*“, uvedený v českém zápise s nářečním ztemněním *a* na *o*). Podobné jméno *Buchschachtfelsen* označovalo dříve také skalnaté návrší nedaleko Nové Louky (dnes bezejmenné).

6.5 České nářeční prvky v českých pomístních jménech

Česká toponyma písemně a kartograficky fixovaná od konce 19. století neobsahují v zásadě žádné znaky běžně mluveného jazyka, výjimkou jsou jen některá univerbizovaná pojmenování, která však nejsou vymežitelná teritoriálně, nýbrž funkčně (k univerbizovaným toponymům viz kap. 4.5.2). Jako teritoriálně příznakové jazykové prostředky lze v oblasti Jizerských hor hodnotit pouze obecněčeské prvky realizované v mluveném úzu, byť jsme si vědomi faktu, že v prostředí Čech takto vnímány nebývají. Severní části Liberecka a Jablonecka patří důsledkem výměny obyvatelstva po roce 1945 k nářečně nevyhraněným areálům. Pouze Podještědí a jižní část Jablonecka, které ale do území, jímž se tato disertační práce zabývá, nezasahují, se řadí k severovýchodočeské oblastní varietě češtiny (zachovávající i znaky původního podkrkonošského nářečí).

V mluveném úzu, v neoficiální nebo polooficiální komunikační situaci, fungují pomístní jména Jizerských hor na platformě obecné češtiny, přebírajíce její hlásková a morfologická specifika (kolem *Černý hory*, nad *Ptačíma kupama*, na *Černý Nise*, na *Pytláckejch kamenech* z *Olivetský hory*, *Vořešník*, *Žulovej vrch*, *Stržovej vrch*...). Písemně zachycovány tyto komunikační varianty přirozeně nejsou. Významnější onymické objekty, které podléhají standardizaci, se totiž „standardizují podle zásad a pravidel spisovné češtiny. Při standardizaci se odborně posuzuje věcná a jazyková správnost geografického jména s přihlédnutím k místně užívané podobě jména a lokalizace standardizovaného jména“.⁸⁹⁰ Platí to i pro novodobé oronymum *K Radčicům*, jež uvádí databáze Geonames. Dativní podoba *-ům* v pomnožných toponymech na *-ice* není hodnocena jako nespisovná, nýbrž jako lokální (hovorová).⁸⁹¹ Avšak

⁸⁸⁹ „Es ist also nicht zu zweifeln, dass das mhd. *schache*, woneben schon zeitig *schacht* bezeugt ist, einzeln stehendes Waldstück oder Vorsaum eines Waldes, das jetzt noch der Sprache der Heger und Waldarbeiter bei uns als *Waldrest*, der beim Schlagen des Waldes stehen bleibt, bekannt ist, in weiterem Umfange und etwas anderer Bedeutung wenigstens den deutschen Waldarbeiter im Isergebirge geläufig war.“ (SCHWARZ, 1934a, s. 119). Stejně tak KLINDERT, 1915, s. 57: „*Schacht* wird in der Jägersprache ein *Waldrest*, ein Baumgruppe, ein *Hain* genannt.“

⁸⁹⁰ Odstavec 4 § 11 Vyhlášky č. 31/1995 Sb.

⁸⁹¹ Srov. POLÍVKOVÁ, 1985, s. 34.

i méně významné objekty se ve vlastivědné literatuře nebo místním tisku zaznamenávají ve spisovné formě. Jediné pojmenování s explicitním obecněčeským znakem, které jsme zaznamenali v tištěných pramenech, je *Voldříšek*,⁸⁹² variantní jméno horolezecké skalky u Oldřichova v Hájích. Invariantní pojmenování je *Oldříšek*, jež se užívá i v běžné a zájmové komunikaci; německé jméno znělo *Hemmrichtürml*.

---

⁸⁹² GINZEL – NOVÁK, 1962; ULRYCH, 2006.

7. ZÁVĚR

Současná anoikonymie Jizerských hor, reprezentovaná standardizovanými pomístními jmény, představuje po formálně-sémantické stránce homogenní celek, tvořený z větší části pouze bezpříznakovými jazykovými prostředky, a to jak z hlediska původu, tak z hlediska časového, stylového nebo funkčního. Několikasetletý vývoj a jednotlivé toponymické vrstvy zůstávají uživatelům skryty a jejich reflexe v dnešním pomístním názvosloví odhalí až podrobnější diachronní analýza. Německá vrstva toponymie zřetelně vystupuje v nemnohých formálně adaptovaných jménech, jež se na celkovém počtu standardizovaných anoikonym podílejí pouhými pěti a půl procenty.

Avšak nejstarší vrstvu tvoří předněmecká pojmenování významných řek (předslovanská *Jizera* a *Nisa*, lužickosrbská *Lomnice*, česká *Desná*, *Loučná*, *Kamenice*...). Německá vrstva anoikonymie, konstituující se v severní části pohoří již od 14. století a v jižní části od poloviny 16. století, je zachována jednak implicitně v překladových jménech, která v různé míře zachovávají sémantickou kontinuitu (*Polední kameny*, *Ptačí kupy*, *Olivetská hora*...), jednak explicitně vystupuje v nečetných substrátových jménech (*Štolpich*, *Kelbeloch*, *Na kneipě*...). Novodobá česká vrstva se projevuje v povrchové struktuře překládaných jmen nebo v samostatně utvořených názvech, které k původnímu německému pojmenování nemají vztah (*Severák*, *Kančí vrch*...) nebo pojmenovávají objekty, jež německý název neměly (*Bílá kuchyně*, *Rozmezí*...).

Současné pomístní názvosloví se již vyvíjí bez vazby na původní německou anoikonymii a vztah českých a německých jmen je radikálně oslaben. Z toho důvodu je detailní srovnání dnešních českých a původních německých anoikonym ve smyslu postižení vzájemné ekvivalence bezpředmětné. Vlastní jména totiž v mnoha případech dostávají objekty, které dříve pojmenovány nebyly, naopak velké množství objektů pojmenovaných v němčině dnes české jméno nemá. České pomístní názvosloví navíc nikdy nedosáhlo takové hustoty jako německé. Z toho důvodu jsme česko-německou ekvivalenci analyzovali především v rámci hlavních pomístních jmen (oronym a hydronym), jež byla standardizována činností Názevoslovné komise v 50. letech 20. století a která bezprostředně navazují na německou anoikonymii. Tento soubor ilustruje pracovní postupy tehdejší standardizace: dvě třetiny jmen vznikly volným nebo doslovným překladem (*Mittagsberg* / *Poledník*, *Grüner Hübel* / *Zelený vrch*), třetina jmen byla utvořena samostatně, a to v případě nejednoznačné etymologie (*Farbenberg* / *Bučina*) nebo přítomnosti antroponymického komponentu (*Seibthübel* / *Slovanka*) ve výchozím německém označení. Nejstarší česká hydronyma byla rebohemizována (*Kamnitz* / *Kamenice*). Adaptovaná jména se mezi hlavními jmény až na jednu výjimku nevyskytují. Teprve současná standardizace některá zachovaná

deantroponymická (*Staffenův vrch, Bémova kotlina, Pohlův vrch*) a formálně adaptovaná (*V Šupáku, Na kneipě, Kelbeloch...*) jména do svého systému včleňuje.

Současné pomístní názvosloví Jizerských hor ale nereprezentují pouze standardizovaná anoikonyma. O něco formálně i sémanticky pestřejší obraz anoikonymie přinášejí aktuální turistické mapy. Ty obsahují také názvy realizované primárně v lidovém úzu anebo v profesní a zájmové komunikaci (zejména turisté). Zastoupení periferních jevů – především ve smyslu zachovaných německých jmen s různým stupněm adaptace (*Hemrich, Semerink, Šeflek...*) – je zde vyšší. Jiná podobná jména žijí pouze v mluveném úzu (*Šenkhán, Heleštejn, Švajcák...*). Ani tak ale existence integrovaných německých jmen celkový obraz anoikonymie, jak jsme jej naznačili výše, příliš neovlivňuje.

Základní rozdíl mezi českou a německou anoikonymii spočívá především v odlišném množství a typech objektů podléhajících onymickému aktu (v rozdílném „pokrytí krajiny“ pomístními jmény), což vyplývá z odlišného vztahu ke krajině a jejího využívání. Kromě toho se česká anoikonymie liší i v sémantickomotivační oblasti. Rozdílná sémantickomotivační struktura pramení z mimojazykových skutečností, které ovlivňovaly vznik českého pomístního názvosloví. Česká jména jsou sice realizována týmiž vztahovými modely a řadí se k týmž sémantickým skupinám, ale výrazně se proměňuje zastoupení jednotlivých modelů a motivů. Velký vliv na to měla především úřední standardizace. Oproti německé anoikonymii je tak zásadně oslaben posesivní typ pojmenování (mezi oronymy a hydronymy revidovanými v 50. letech tento sémantický motiv není přítomen dokonce vůbec). Obecně mají v současném názvosloví menší zastoupení pojmenování sémantického okruhu „Člověk“.

Původní německé názvosloví se postupně vytvářelo v rámci relativně uzavřených mikroareálů (katastrů jednotlivých obcí) bez jednotlicích standardizačních zásahů. To se projevuje ve vysoké míře propriální synonymie (variantnost) a homonymie (stejná jména). Tyto jevy poválečná standardizace, jež anoikonymii pojímala jako celek, odstranila. Tím byla podpořena diferenciativní onymická funkce, kterou současné pomístní názvosloví plní na rozdíl od předválečného českého i německého beze zbytku.

Rozdíly jsou zřetelné i v oblasti formálního ztvárnění. Nemáme však primárně na mysli rozdíly plynoucí z různých noremních názvotvorných procesů, které reflektují odlišnou typologickou charakteristiku obou jazyků: v němčině jednoznačně převažují (mezi oronymy a hydronymy) dvoučlenná kompozita s toponymickým apativem v pozici základního členu (*Grubberg, Schwarzbach, Mittagsberg*), jimž v češtině odpovídají podobné dvoučlenné kolokace (*Stržový vrch, Černý potok*) a zároveň i jednočlenné sufixální útvary (*Poledník*). Formální rozdíly ale také reflektují odlišnou dobu, během níž se většina českých jmen vytvářela, a zmíněné úřední zásahy. Vzhledem k tomu, že se česká anoikonymie stabilizovala až v průběhu 20. století, jsou česká pomístní jména tvořena omezeným repertoárem formálních jazykových prostředků a toponymických apativ. Až na řídké výjimky se

využívají pouze bezpříznakové prostředky, jež jsou součástí dobové onymické normy. Jen minimum pomístních jmen bychom mohli zařadit do kategorie *propria tantum*, přičemž většina z nich by byla opět adaptovaná německá toponyma, například *Hemrich*, z ojedinělých českých pak například *Brdo*.

Míra variantnosti, jejímuž postižení jsme se v disertační práci podrobně věnovali, je oproti předválečnému období minimální. Současné názvosloví je stabilizované a propriálně variační procesy se projevují především v povrchovém ztvárnění, což vyplývá ze zapojení jmen do komunikačního procesu (*Malinový vrch* – *Maliník*). Pojmenovací varianty se vyskytují ojediněle (*Nekras* – *Královka*). Standardizovaná anoikonymie postupně včleňuje do své nomenklatury také jména vázaná na lidový úzus a v mnoha případech tím dřívější disproporce (*Sloupský potok* → *Štolpich*) odstraňuje.

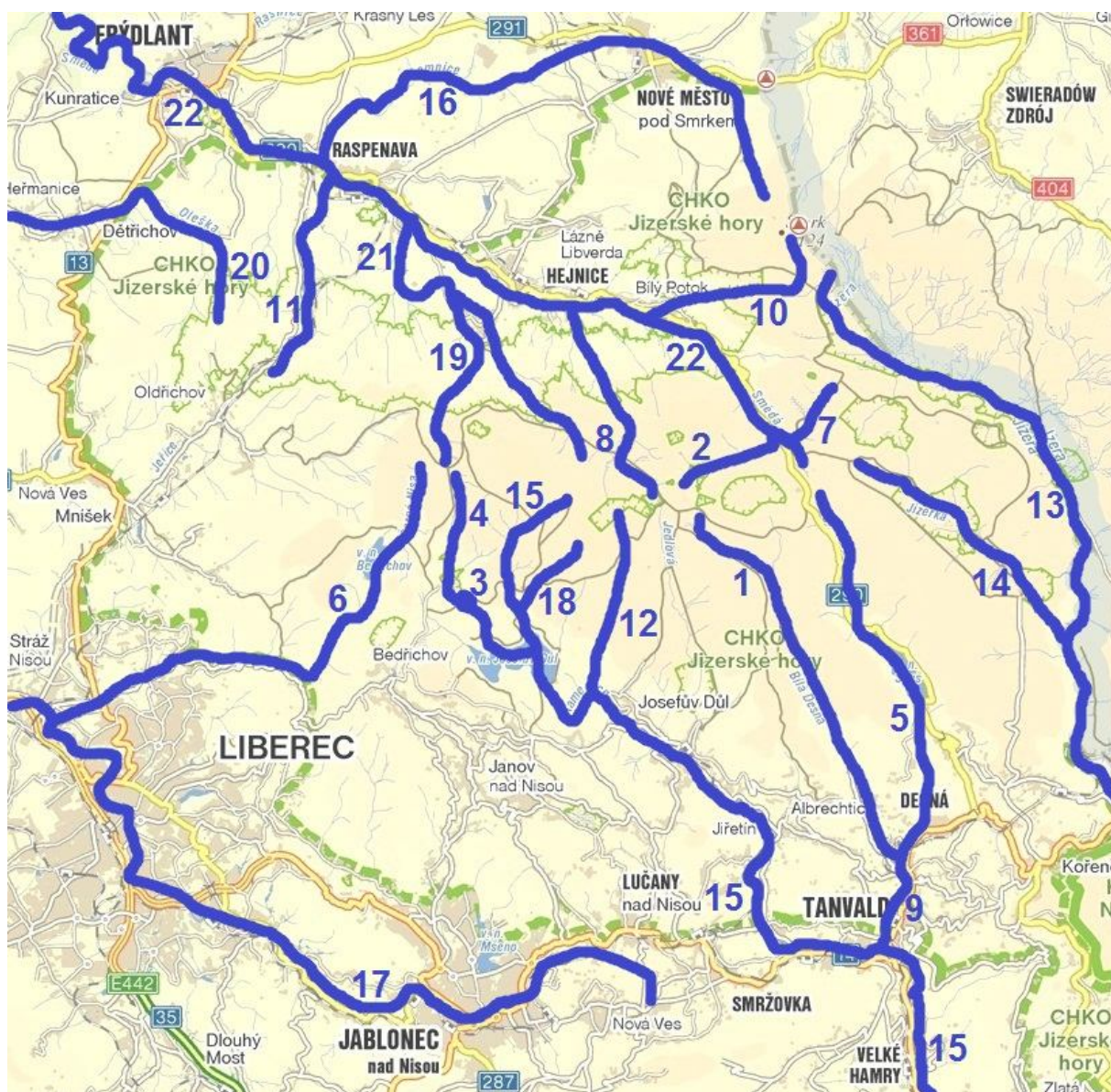
Věříme, že tato disertační práce alespoň částečně přispěje k současnému výzkumu pomístních jmen v Čechách, a to i přesto, že analyzuje rozsahem poměrně nevelké území v okrajovém areálu.

PŘÍLOHA 1: Hlavní pomístní názvy

Přehled hlavních pomístních názvů, které podléhaly úřední standardizaci, již prováděla Návoslovní komise (NK) v 50. letech 20. století. Zahrnujeme sem hydronyma a oronyma na území Jizerských hor vybraná z publikace *Hlavní pomístní názvy kraje Libereckého* (1957), a to ze sekce Terénní tvary, Území a Vodstvo kapitol (okresů) Liberec, Frýdlant, Jablonec nad Nisou. Přehled obsahuje standardizovaný český název a jeho německý ekvivalent, převzatý z uvedené publikace (včetně nepřesností), případné české jméno užívané v současnosti a číslo kapitoly v této disertaci, v níž je příslušné pomístní jméno nejpodrobněji popsáno. Další zmínky o těchto jménech viz Rejstřík. Hydronyma i oronyma jsou pod svými čísly lokalizována i v přiložených mapách (obr. 6, obr. 7).

HYDRONYMA

1. Bílá Desná (Weisse Desse)	3.2.2
2. Bílá Smědá (Weisse Wittig)	4.4.3.3.1
3. Blatný (Blattnei Teich)	6.3.1
4. Blatný potok (Blattnei Bach)	6.3.1
5. Černá Desná (Schwarze Desse)	3.2.2
6. Černá Nisa (Schwarze Neisse Bach)	4.3.2.1
7. Černá Smědá (Schwarze Wittig)	4.4.3.3.1
8. Černý potok (Schwarz Bach)	4.2.2
9. Desná (Desse)	3.2.2
10. Hájený potok (Hegebach)	4.2.2
11. Holubí potok (Goldbich Bach)	4.2.2
12. Jelení potok (Bergwasser)	4.2.2
13. Jizera (Iser)	3.1.1
14. Jizerka (Klein Iser)	3.1.1
15. Kamenice (Kamnitz)	3.2.2
16. Lomnice (Lomnitz Bach)	6.2.1
17. Lužická Nisa (Nisa, Neisse)	4.3.2.1; 3.1.1
18. Malý Kamenický potok (Klein Kamnitz Bach)	3.2.2
19. Malý Sloupský potok (Klein Stolpich Bach)	
[Malý Štolpich]	4.2.2
20. Oleška (Erl Bach)	4.2.2
21. Sloupský potok (Stolpich Bach) [Štolpich]	4.2.2
22. Smědá (Wittig)	4.4.3.3.1

Obr. 6: Hydronyma standardizovaná v 50. letech 20. století.

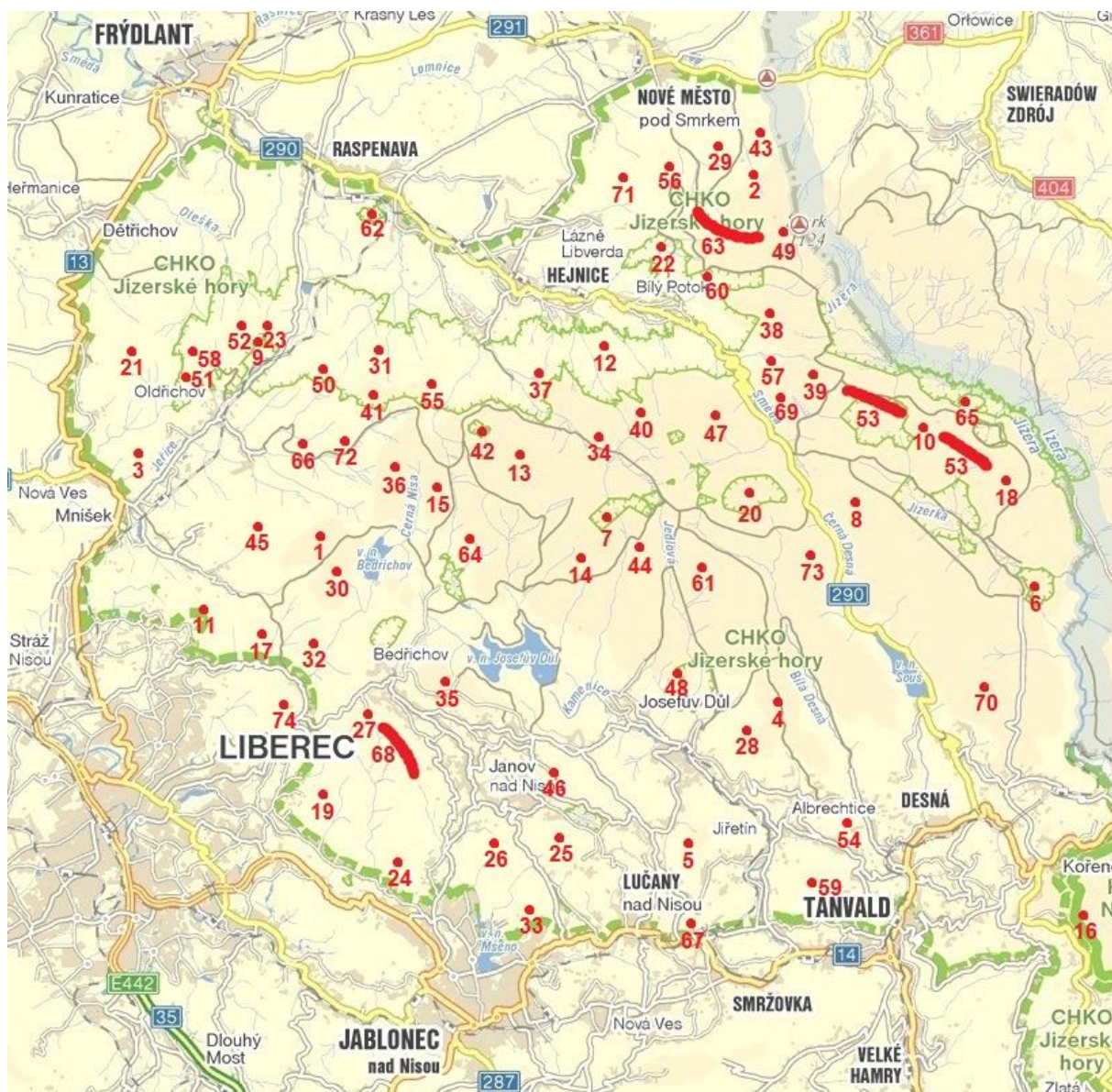
ORONYMA:

1. Brdo (Lange Farbe)	6.2.1.1
2. Brusná (Wetzsteinloch)	4.2.1.1.1
3. Březový vrch (Přingsthübel)	4.2.1.2
4. Bučina (Farbenberg)	6.2.1.1
5. Buková (Buchberg)	3.2.1.2
6. Bukovec (Buchberg)	3.2.1.2
7. Černá hora (Schwarzeberg)	4.2.1
8. Černý vrch (Schwarzer Berg)	4.2.1
9. Čertova jáma (Teufelsloch)	3.3.2.4
10. Český vrch (Böhmischer Hübl)	3.2.2
11. Dračí vrch (Drachenberg)	3.3.2.4
12. Hejnický vrch (Hainskirche) [Hajní kostel]	4.4.3.4
13. Holubník (Taubenhaus)	4.2.1.1.1

14. Homole (Steinköppel)	4.2.1.2
15. Hřbítek (Dressler Hübel)	5.1.1.3
16. Hvězda (Buchstein)	5.1.3.1
17. Javorový vrch (Jörgstein)	5.1.1.3
18. Jelení stráň (Zimmerlehne)	4.2.1.2
19. Jílový vrch (Leimberg)	4.2.1.1.1
20. Jizera (Sieghübl)	3.2.3.2
21. Kančí vrch (Schwarzberg)	4.2.1
22. Kočičí kameny (Katzenat)	3.3.2.3
23. Kopřivník (Nesselberg)	4.2.1.1.1
24. Kotel (Kesselstein)	4.2.1.1.1
25. Krásný (Bramberg) [Bramberk]	4.2.1.3.2
26. Loučenský vrch (Tomskoppe)	5.4
27. Malinový vrch (Himbeer Berg) [Maliník]	5.1.1.2.1
28. Mariánská hora (Steinkoppe)	5.1.1.3
29. Měděnec (Kupferberg)	4.4.3.1
30. Milíř (Pilzeberg)	5.4
31. Mlaka (Pfützhübel)	4.2.1
32. Mniškový vrch (Jungferschrittlahne)	4.2.1.2
33. Mšenský vrch (Klötzer Berg)	5.4
34. Na skalce (Scharchen)	3.2.2
35. Nekras (Königshöhe) [Královka]	5.2.1.1
36. Olivetská hora (Ölberg)	6.2.2.1
37. Ořešník (Nussstein)	4.2.1.1.1
38. Paličník (Käuliger Berg)	4.3.1.1
39. Plochý vrch (Quarre)	4.2.1.2.1
40. Polední kameny (Mittagssteine)	4.2.1.1.1
41. Poledník (Mittagsberg)	4.2.1.1.1
42. Ptačí vrchy (Vogelkoppen) [Ptačí kupy]	4.2.1.1.1
43. Rapická hora (Rapplitzberg)	5.1.1.3
44. Rozmezí (Welz)	4.2.1.2
45. Skalky (Spitzstein)	4.2.1.1
46. Slovanka (Seibthübel)	5.1.1.1
47. Smědavská hora (Wittigberg)	4.4.3.3.3
48. Smrčina (Höllenturm)	4.2.1.2
49. Smrk (Tafelfichte)	3.2.3.1
50. Srázy (Scharflehne)	4.2.1.1.1
51. Strmý vrch (Hängeberg)	4.2.1.1.1
52. Stržový vrch (Grubberg)	4.2.1.1.1
53. Střední hřeben jizerský (Mittel Iser Kamm)	3.3.2.1.1
54. Světlý vrch (Steinberg)	4.2.1
55. Svinské čelo (Saustirn)	4.4.3.1
56. Svinský vrch (Sauberg)	4.4.3.1
57. Šindelový důl (Schindel Grund)	4.2.1.1.1
58. Špičák (Spitzberg) [Oldřichovský]	3.3.2.3
59. Špičák (Spitzberg) [Tanvaldský]	3.3.2.3
60. Tišina (Kalmrich)	4.2.1.1.2
61. Uhlířský vrch (Kohlhübel)	4.2.1.1.1
62. Vápenný vrch (Kalkberg)	4.2.1.1.1
63. Vlašský hřeben (Wolischer Kamm)	4.4.3.2
64. Vlčí kámen (Wolfsstein)	4.2.1.1.1

65. Vlčí kameny (Wolfsnest) [Vlčí doupě]	4.2.1.1.1
66. Vřesoviště (Bärheid)	4.2.1.1.2
67. Vyhlička (Finkenstein)	5.1.1.1
68. Vysoký hřeben (Hoher Kamm)	3.3.2.1.1
69. Zadní kopec (Hinter Berg)	4.2.1.2.1
70. Zámky (Schlösserstein)	4.2.1.1.1
71. Závorník (Riegel)	4.2.1.2.1
72. Závory (Mittel Riegel)	4.2.1.2.1
73. Zelený vrch (Grüner Hübl)	4.2.1.1.1
74. Žulový vrch (Hoher Berg)	4.2.1.2

Obr. 7: Oronyma standardizovaná v 50. letech 20. století.

PŘÍLOHA 2: Anoikonyma v databázi Geonames

Přehled anoikonym v rámci CHKO Jizerské hory zanesených v databázi Geonames (prosinec 2011). Uvádíme zde hydronyma, oronyma a pozemková jména (v Geonames modrou a bílou barvou).

ORONYMA

Objekty v Geonames označené jako **vrchol**, **horský hřbet**, **ostroh**, **horské sedlo**, **svah/stráň**, **údolí**, **rokle**, **skály**, **skupina skal**, **osamělá skála**.

1. Bémova kotlina	41. Jílový vrch
2. Bílé kameny	42. Jířův kopec
3. Bínův vrch	43. Jizera
4. Brdo	44. K Radčicům
5. Brusná	45. Kamenný vrch
6. Březový vrch	46. Kančí vrch
7. Bučina	47. Kání hnízdo
8. Buková	48. Kapradník
9. Bukovec	49. Klášterní vrch
10. Černá hora	50. Klínový vrch
11. Černý kopec	51. Kočičák
12. Černý vrch [pod Rozmezím]	52. Kočičí kameny
13. Černý vrch [Souš]	53. Kohoutí hřeben
14. Čertova jáma	54. Kopřivník
15. Český vrch	55. Kopřivový kámen
16. Čihadlo	56. Kotel
17. Desenský hřeben	57. Kovadlina
18. Dlouhá skála	58. Krásná Maří
19. Dlouhý kopec	59. Krásný
20. Dračí vrch	60. Kuří věže
21. Dubový vrch	61. Liberecká výšina
22. Dvojitý viklan	62. Liščí skála
23. Francouzské kameny	63. Loučenský vrch
24. Frýdlantské cimbuří	64. Malinový vrch
25. Hadí kopec	65. Malý Špičák
26. Hajní kostel	66. Mariánská hora
27. Holubník	67. Maxovský vrch
28. Homole	68. Měděnec
29. Horka	69. Mechová věž
30. Houba	70. Mešní skála
31. Hrachový kopec	71. Milíř
32. Hruškové skály	72. Milíře
33. Hřbítek	73. Mlaka
34. Hutní hora	74. Mšenský vrch
35. Hvězda	75. Na chatkách
36. Chlum	76. Nad skokem
37. Chorvatský vrch	77. Nad Zátisím
38. Jakubův kopec	78. Nekras
39. Javorový vrch	79. Olivetská hora
40. Jezdec	80. Ořešník

81. Ostrý	115. Svinské čelo
82. Ostrý hřeben	116. Svinský vrch
83. Paličník	117. Šimkův kopec
84. Pekelský vrch	118. Šindelový důl
85. Plochy vrch	119. Šolcovy skály
86. Pod přehradou	120. Špičák [Oldřichov]
87. Podlesí	121. Špičák [Tanvald]
88. Polední kameny	122. Špičatá věž
89. Poledník	123. Tisový kámen
90. Posseltův vrch	124. Tišina
91. Prostřední hřeben	125. U spálené hospody
92. Předěl	126. Uhlířský vrch
93. Ptačí kupy	127. V šupáku
94. Pytlácké kameny	128. Vápenný vrch
95. Rapická hora	129. Večerní věž
96. Rozmezí	130. Veisův kopec
97. Sedlo Holubníku	131. Věž Grálu
98. Severák	132. Viklan
99. Scholtzův vrch	133. Vlašský hřeben [Smrk]
100. Skalky	134. Vlašský hřeben [Souš]
101. Skalní bludiště	135. Vlčí kámen
102. Skalní brána	136. Vlčí kameny
103. Skalní hrad	137. Vřesoviště
104. Slovanka	138. Vyhlídka
105. Smědavská hora	139. Vysoký hřeben
106. Smrčina	140. Zadní kopec
107. Smrk	141. Zámecké kameny
108. Staffenův vrch	142. Zámky
109. Stolní vrch	143. Závorník
110. Strmý vrch	144. Závory
111. Stržový vrch	145. Zelený kámen
112. Střední jizerský hřeben	146. Zelený vrch
113. Supí hlava	147. Zvonkové údolí
114. Světlý vrch	148. Žulový vrch

POZEMKOVÁ JMÉNA

Objekty v Geonames označené jako **pozemková trať** a **lesní pozemek**.

1. Bělopotocké paseky	14. Hřebínek
2. Bílá kuchyně	15. Jelení obora
3. Borisova stráž	16. Jelení stráž
4. Cikánská pláň	17. Jeskyně
5. Černý dolík	18. Karlovská stráž
6. Čertův odpočinek	19. Kateřinky
7. Červená ruka	20. Kelbeloch
8. Čihadlo	21. Klečové louky
9. Dlouhá seč	22. Kopecká louka
10. Dubina	23. Králův háj
11. Farská louka	24. Krásná louka
12. Holubův kopec	25. Křížový buk
13. Hřbitovní stráž	26. Libverdský most

27.	Malá Krásná louka	77.	U černého kamene
28.	Malá strana	78.	U Černých jezírek
29.	Medvědí kout	79.	U červeného buku
30.	Mechoviště	80.	U Čihadla
31.	Mlynářův kříž	81.	U Divadla
32.	Mniškový vrch	82.	U druhé lavičky
33.	Mravenčí	83.	U hnoje
34.	Na čihadle	84.	U hřbitova
35.	Na hranicích	85.	U jámy
36.	Na Kneipě	86.	U jeřábu
37.	Na kozím rynku	87.	U kamene
38.	Na Hrázi	88.	U kapličky
39.	Na hřebenkách	89.	U Karlovského mostu
40.	Na kamenci	90.	U koupaliště
41.	Na kolečku	91.	U křížku
42.	Na kopečku	92.	U křížku
43.	Na lukách	93.	U Kyselky
44.	Na paloučku	94.	U lavičky
45.	Na písčinách	95.	U lesa
46.	Na planinách	96.	U Lesní boudy
47.	Na rozcestí	97.	U lomu
48.	Na salaši [Horní Tanvald]	98.	U lomu
49.	Na salaši [Raspenava]	99.	U Málkova pomníku
50.	Na skalce	100.	U mostu
51.	Na Štěpánce	101.	U obrázku
52.	Na vršku	102.	U oltáře
53.	Na zelené stráni	103.	U Polních domků
54.	Nad hasičárnou	104.	U posedu
55.	Nad hřbitovem	105.	U Streitova obrázku
56.	Nad lomem	106.	U štoly
57.	Nad střelnicí	107.	U tlusté jedle
58.	Nad vodopády [Štolpich]	108.	U velkých kamenů
59.	Nad vodopády [Jedlová]	109.	U Zatloukalů
60.	Novina	110.	V břízkách
61.	Obecní les	111.	V bukách
62.	Obora	112.	V tokaništi
63.	Pavlova planina	113.	V zatáčce
64.	Pod Kamennou horou	114.	V zátiší
65.	Pohlův vrch	115.	V žitě
66.	Pustý statek	116.	Valašsko
67.	Skalička	117.	Ve skálách
68.	Sluneční strana	118.	Ve spáleném
69.	Sněžné věžičky	119.	Velká jizerská louka
70.	Srázy	120.	Velká louka
71.	Stará jáma	121.	Vlčí doupě
72.	Starý polom	122.	Vlčí louka
73.	Strážní buk	123.	Vrchoviště
74.	Tetřeví louka	124.	Za přehradou
75.	Třešňovka	125.	Zadní studánka
76.	U buku	126.	Zátiší

HYDRONYMA

Objekty v Geonames označené jako **potok**, **řeka**. Jména stojatých vod neuvádíme.

1. Albrechtický potok	34. Malá rybí voda
2. Bílý potok	35. Malý Kamenický potok
3. Blatný potok	36. Martinský potok
4. Černá říčka	37. Mšenský potok
5. Černý potok [Bílý Potok]	38. Nisa, Bílá (Rýnovická)
6. Černý potok [Liberec – Harcov]	39. Nisa, Černá
7. Červený potok	40. Nisa, Lučanská
8. Desná, Bílá	41. Nisa, Lužická
9. Desná, Černá	42. Oleška
10. Fojtka	43. Pařezový potok
11. Hájený potok	44. Pekelský potok
12. Harcovský potok	45. Příchovický potok
13. Hlinitý potok	46. Rábenka
14. Hluboký potok [Dolní Polubný]	47. Radčický potok
15. Hluboký potok [Josefův Důl]	48. Ruprechtický potok
16. Holubí potok	49. Sařírový potok
17. Huťský potok	50. Sklářský potok
18. Jedlová	51. Sloupský potok (Štolpich)
19. Jelení potok	52. Smědá
20. Jeřice	53. Smědá, Bílá
21. Jeřice, Malá	54. Smědá, Černá
22. Jizera	55. Smržovský potok
23. Jizerka	56. Šindelův potok
24. Jizerský potok	57. Štolpich, Bílý
25. Kamenice (Velký Kamenický potok)	58. Štolpich, Černý
26. Krásný potok	59. Štolpich, Velký
27. Křemenný potok	60. Šumicí potok
28. Libverdský potok	61. Tesařovský potok
29. Listový potok	62. Tichá říčka
30. Lomnice	63. Včelí potok
31. Luční potok	64. Velká rybí voda
32. Ludvíkovský potok	65. Ztracený potok
33. Lužický potok	

PRAMENY A LITERATURA

Prameny

1. ALEŠ-LYŽEC, J. *Obrazy horské zimní krásy*. Praha : Grossmann a Svoboda, 1909.
2. ANDĚL, R.; KARPAŠ, R. a kol. *Frydlantsko: minulost a současnost kraje na úpatí Jizerských hor*. Liberec : Nakladatelství 555, 2002.
3. BECKER, E. Die Tafelfichte einst und jetzt. In *Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde der Bezirke Böhm.-Aicha, Friedland, Gablonz, Kratzau, Reichenberg, Rochlitz und Tannwald*. II. Jahrgang. Reichenberg, 1908, s. 33–50.
4. BENNESCH, J. *Führer durch das obere Wittigtal mit besonderer Berücksichtigung der Sommerfrische Haindorf (Isergebirge)*. Haindorf : Ferdinand Bergmann, nedatováno. [ca 1905]
5. BENNESCH, J. *Ortsgeschichte von Haindorf*. Haindorf : Verlag der Stadtgemeinde Haindorf, 1924.
6. BERGMANN, E. Die Geschichte eines Königreiches. In *Jeschken-Iserland. Neue Folge Band 3, 1941/42, Heft 3*. Reichenberg, 1941.
7. BUCHAR, J. Jizerské hory. *Časopis turistů*, 1900, roč. 12, číslo 8., s. 254–266.
8. ČEMUS, J. K. *Jizerské a Lužické hory. Stručný průvodce horami severních Čech*. Liberec : Svaz osvobozených politických vězňů, 1946.
9. ČERNÍK, V. *Malebné cesty po Čechách. Část II*. Kolín : vlastním nákladem, 1885.
10. *Československá vlastivěda. Díl I., Příroda*. Praha : Sfinx, Bohumil Janda, 1930.
11. BUCHAR, J. *Jizerské hory*. Praha : KČT, 1899.
12. DOU TLÍK, K. *Průvodce po Liberci a okolí*. Liberec : vlastním nákladem, 1934.
13. DUNDR, J. *Zeměpis Králowstwj Českého, w němž se nacházj: Gak toto králowstwj zrostlo*. Praha : Antonín Kronberger, 1823.
14. FAJGL, P.; SIMM, O.; VRKOSLAV, M. *Horolezecký průvodce – Jizerské hory*. Jablonec nad Nisou : NH Savana, 2010.
15. FINKE, F. *Führer durch das obere Kamnitzthal und Umgebung*. Ortsgruppe Obere Kamnitzthal des Deutschen Gebirgsvereines für das Jeschken- und Isergebirge, nedatováno. [ca 1900]
16. FINKE, F. *Heimatskunde des politischen Bezirkes Gablonz*. Gablonz a. N. : Der Gablonz-Tannwalder Lehrverein, 1902.
17. FRIEDRICH, A. Flurnamen von Polaun und Umgebung. In *Jeschken-Iserland. Neue Folge Band 3, 1941/42, Heft 3*. Reichenberg, 1942, s. 144–146.
18. Geonames. In *Geoportál ČÚZK*. Dostupné na WWW: <http://geoportal.cuzk.cz/>
19. GIERACH, E. Der Siebengiebelstein. In *Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde des Jeschken-Isergaues*. XII. Jahrgang. Reichenberg, 1918, s. 127.
20. GIERACH, E. Zur Ortsnamenbildung. In *Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde des Jeschken-Isergaues*. V. Jahrgang. Reichenberg, 1911, s. 100–101.
21. GIERACH, E.; RESSEL, A. *Heimatkunde des Bezirkes Reichenberg in Böhmen. [I, 1–3]*. Reichenberg : Die Lehrvereine des Bezirkes und das Verein für Heimatkunde des Jeschken-Isergaues, 1929.

22. GINZEL, G.; NOVÁK, E. *Topografie skal Jizerských hor*. Liberec : Severočeské muzeum, 1962.
23. HANNICH, W. Die Tiernamen im Volksmunde des Isergebirglers. In *Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde des Jeschken-Isergaues*. VII. Jahrgang. Reichenberg, 1913, s. 21–27.
24. *Heimatkunde des Bezirkes Friedland in Böhmen. Allgemeiner Teil III, Die Geschichte des Friedländischen*. Friedland : Verlag des Friedländer Lehrervereines, 1926.
25. HELBIG, J. *Beiträge zur Geschichte der Stadt und des Bezirkes Friedland i. B. Band 1, 2*. Friedland : Josef Weber, 1896.
26. HELBIG, J. *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der edlen Herren von Biberstein und ihrer Güter*. Reichenberg : Verein für Heimatkunde des Jeschken-Isergaues, 1911.
27. HIEBEL, J. Flurnamen in Neuharzdorf und dem Neuharzdorfer Reviere. In *Festschrift zum Heimatsfest Neu-Harzdorf 1931*. Reichenberg : Carl Thier, 1931, s. 54–58.
28. *Hlavní pomístní názvy kraje Libereckého*. Praha : SNTL, 1957.
29. HONL, I. Jak pojmenujeme chatu pod Buchštejnem? *Časopis turistů*, 1930, roč. XLII, č. 3, s. 91.
30. HONL, I. Nekraš, ne Královka. *Časopis turistů*, 1938, roč. 50, č. 3, s. 30.
31. HONL, I. Postup prací na speciální mapě. *Časopis turistů*, 1926, roč. XXXVIII, s. 114–120.
32. HRDÝ, J. *Aus dem Isergebirge. Ein Beitrag zur Geschichte der Gablonzer, Tannwald-Morchensterner Gegend und des oberen Kamnitztales*. Gablonz a. N.: Hermann Rösslers Buchhandlung, 1907.
33. HRDÝ, J. Ein Grenzstreit zwischen der Nawarower und Friedländ'schen Herrschaft im Jahre 1539 und Reiditzer Glashüttengut 1577. In *Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde des Jeschken-Isergaues*. V. Jahrgang. Reichenberg, 1911, s. 1–14.
34. HRDÝ, J. Wieder ein Grenzstreit zwischen der Nawarower und Friedländischen Herrschaft im Jahre 1591. In *Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde des Jeschken-Isergaues*. IX. Jahrgang. Reichenberg, 1915, s. 125–128.
35. HÜBLER, F. Das Gewasser des Jeschken- und Isergebirges. In *Jahrbuch des Deutschen Gebirgsvereines für Jeschken- und Isergebirge*. Reichenberg, 1901, s. 1–12.
36. HÜBLER, F. *Führer durch das Jeschken- und Isergebirge*. Reichenberg : Paul Sollors, 1902.
37. HÜBLER, F. Zur Frage der Siechhübelnennung. In *Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde des Jeschken-Isergaues*. XV. Jahrgang. Reichenberg, 1921, s. 24–29.
38. JÓŽA, M.; VONIČKA, P. a kol. *Jizerskohorská rašeliniště*. Liberec : Jizersko-ještědský horský spolek, 2004.
39. JUNGSMANN, J. *Slovník česko-německý*. Dostupný z: www.slovník.cz
40. *Inventář KČT (KČST)*, inv. č. 157, SOKA Liberec.
41. *Kafkův illustrovaný průvodce po Král. českém. Krkonoše a Jizerské hory*. Praha, nedatováno. [ca 1910]
42. KAMENICKÝ, J. *Český ráj, Pojizeří, Podkrkonoší, Krkonoše, Jizerské hory, Jiráskův kraj, Orlické hory*. Semily, 1934.

43. KARPAŠ, R. a kol. *Jizerské hory – o mapách, kamení a vodě (díl 1.)*. Liberec : Nakladatelství RK, 2008.
44. KARPAŠ, R. a kol. *Kniha o Liberci*. Liberec : Dialog, 1996.
45. KARPAŠ, R. a kol. *Smržovka. Pohledy do historie dávné i nedávné*. Liberec : Roman Karpaš RK, 2010.
46. KAUFMANNOVÁ, H. *Haindorf: listy z rodinné kroniky*. Ústí nad Labem : Albis international, 2002.
47. KAUSCHKA, R. *Wandern und Klettern*. Reichenberg : Paul Sollors, 1923.
48. KINSKÝ, B. *Česko-německý místopis oblasti Lužicko-jizerské župy KČST*. Liberec : KČST, 1934.
49. KINSKÝ, B. *Jablonec nad Nisou a okolí. Turistický průvodce*. Jablonec nad Nisou, 1932.
50. KINSKÝ, B. *Uhrovy cestovní průvodce. Jizerské hory a Podještědí*. Praha, 1931.
51. KIRSCH, F. W. *Meinholds Routenführer Nr. 8. Jeschken- und Isergebirge*. Dresden : Meinholds und Söhne, 1925.
52. KLINDERT, K. Verschollene und dunkle Namen im Isergebirge. In *Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde des Jeschken-Isergaues*. IX. Jahrgang. Reichenberg, 1915, s. 55–61.
53. KLINDERT, K. Der Name des Siechübels. In *Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde des Jeschken-Isergaues*. VIII. Jahrgang. Reichenberg, 1914, s. 20–24.
54. KOBLISKA, V. Několik výletů z Turnova. *Časopis turistů*, 1897, s. 103–108.
55. KOŘISTKA, K. Hory Jizerské a Krkonošské s jižním a východním podhořím jejich: Popis orografických a hydrografických poměrův jejich. In *Archiv pro přírodovědecké proskoumání Čech. 2. díl*. Praha : František Řivnáč, 1877, s. 1–199.
56. KURTIN, P.; SIMM, O. *Album starých pohlednic Jizerských hor*. Liberec : Nakladatelství 555, 1998.
57. LÁZŇOVSKÝ, B. *Průvodce po Československé republice. I. část. Země česká. IV. svazek. Severní a Severovýchodní Čechy*. Praha : Orbis, 1937.
58. LÁZŇOVSKÝ, B. *Průvodce po Československé republice*. Praha : Orbis, 1926.
59. LEPAŘ, J. *Popis mocnářství rakouského*. Opava : H. Kolek, 1863.
60. LILIE, A. *Der politische Bezirk Gablonz. Eine Heimatskunde für Schule und Haus*. Gablonz a. N. : Gablonz-Tannwalder Lehrverein, 1895.
61. LUBAS, J. Pod'te s náma na rajz. In *Ročenka Jizersko-ještědského horského spolku 2007*. Liberec : JJHS, 2008, s. 71–84.
62. MEISSNER, J. Die Gründung Polauns 1689–1709. In *Unser Isergebirge. Heimatkundliche Beilage des Gablonzer Tagblattes*, 1932, 10. Jahrgang, Folge 90, s. 317.
63. MENZEL, G. *Physiographie des Isergebirges*. Reichenberg, 1868.
64. MIETHIG, F. J. Flurnamen und Ortsgeschichtliches der Marktgemeinde Ruppertsdorf. In *Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde des Jeschken-Isergaues*. XIII. Jahrgang. Reichenberg, 1938, s. 94–99.
65. *Miloslav Nevrlý – osobní fond*, SOkA Liberec.

66. MORAVEC, V; JANATA, A. *Jizerské hory a Ještědské pohoří*. Liberec : Cíl, 1947.
67. NÁDENÍK, K. *Smrk – král jizerských hor*. Liberec : Nakladatelství RK, 2008.
68. NENTWIG, H. Schlesisch-böhmische Grenzgeschichten aus alter Zeit. In *Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde der Bezirke Böhm.-Aicha, Friedland, Gablonz, Kratzau, Reichenberg, Rochlitz und Tannwald*. I. Jahrgang. Reichenberg, 1907, s. 165–179.
69. *NPR Jizerskohorské bučiny*. Liberec : Jizersko-ještědský horský spolek, 2000.
70. NEVRLÝ, M. *Jizerské hory*. Praha : Olympia, 1983.
71. NEVRLÝ, M. *Jizerské hory před čtyřmi staletími*. Jizerské a Lužické hory, 1996a, roč. 1, s. 8–9.
72. NEVRLÝ, M. *Kniha o Jizerských horách*. Janov n. N. : Civitas, 1996b.
73. NEVRLÝ, M. Topografie živých rašelinišť Jizerských hor. In *Sborník severočeského muzea* 2, 1962, s. 33–84.
74. NEVRLÝ, M.; KARPAŠ, R. *Jizerské hory na starých diapozitivech*. Liberec : Roman Karpáš RK, 2011.
75. NEVRLÝ, M.; PIKOUS, J.; ŘEHÁČEK, M.; SIMM, O. *Připomínky zašlých časů. Pomníčky Jizerských hor*. Liberec : Jizersko-ještědský horský spolek, 2008.
76. NEVRLÝ, M.; SIMM, O.; PIKOUS, J. *Tři iseriny. Jizerka – Velká Jizera – Orle*. Liberec : Jizersko-ještědský horský spolek, 2006.
77. NEVRLÝ, M.; VINKLÁT, P. *Album starých pohlednic Frýdlantsko*. Liberec : Květa Vinklátová – KNIHY 555, 2009.
78. NOVÝ, P. *Nová Louka – Kristiánov. Historie a současnost sklářských osad*. Liberec : Nakladatelství RK, 2007.
79. *Obrázky z Jizerských hor. Vlastivědný časopis*. 1923.
80. *Ottův slovník naučný XIII. Illustrovaná encyklopaedie obecných znalostí*. Praha : J. Otto, 1898.
81. PALACKÝ, F. *Popis Království českého*. Praha : J. G. Kalve, 1848. Dostupné z WWW: <http://books.google.com/books?id=TbcDAAAAYAAJ&hl=cs&output=text>
82. PAŘÍZEK, A. *Průvodce severními Čechami. Od Jizery k Labi. Díl I.: Pojizeří a Ještěd*. Mladá Boleslav : H. Pfeifer, 1921.
83. PATOČKA, F. *Jizerské hory a Ještědský hřeben*. Praha : STN, 1955.
84. PATOČKA, F.: *Jizerské hory*. Liberec : KNV, 1950.
85. PIKOUS, J.; PIKOUS, Š.; ŘEHÁČEK, M.; SIMM, O. *Daleké obzory. Jizerskohorské skalní vyhlídky*. Liberec : Jizersko-ještědský horský spolek, 2003.
86. PIKOUS, J.; PIKOUS, Š.; SIMM, O. *Poezie jizerské žuly*. Liberec : Pavel Akrman – epicentrum, 2002.
87. PILÁT, R. *Cvičné skály a horolezectví v Československu*. Praha, 1938.
88. *Průvodce po Liberci a okolí*. Liberec : Klub českých turistů v Liberci, 1901.
89. RESSEL, A. Die Bach- und Flussnamen der Iser- und Jeschkengebirgsgegend. In *Jahrbuch des Deutschen Gebirgsvereines für Jeschken- und Isergebirge*. Reichenberg, 1911, s. 30–37.

90. RESSEL, A. Die Flurnamen der Isergebirgsreviere Haindorf, Weissbach, Hinterborn und Klein Iser. In *Jahrbuch des Deutschen Gebirgsvereines für Jeschken- und Isergebirge*. Reichenberg, 1933a, s. 28–49.
91. RESSEL, A. Die Flurnamen des Voigtsbacher Revieres. In *Jahrbuch des Deutschen Gebirgsvereines für Jeschken- und Isergebirge*. Reichenberg, 1931, s. 36–44.
92. RESSEL, A. *Geschichte der Gemeinde Buschullersdorf*. Buschullersdorf, 1933b.
93. RESSEL, A. *Heimatkunde des Reichenberger Bezirkes. Stadt und Land. Erster Band*. Reichenberg : Verlag der Lehrvereine des Stadt- und Landbezirkes Reichenberg, 1903–1904.
94. RESSEL, A. *Heimatkunde des Reichenberger Bezirkes. Stadt und Land. Zweiter Band*. Reichenberg : Verlag der Lehrvereine des Stadt- und Landbezirkes Reichenberg, 1903–1905.
95. RESSEL, A. Slawische Namen im Iser-Jeschkengau und in der unmittelbaren Nachbarschaft. In *Jahrbuch des Deutschen Gebirgsvereines für das Jeschken- und Isergebirge*. Reichenberg, 1913, s. 27–59.
96. RŮŽIČKA, J.; JORDÁNOVÁ, J.; POZLOVSKÁ, Z. *Jizerské hory do kapsy*. Praha : Levné knihy KMa, 2006.
97. ŘEZÁČ, F. J. *Nowý obraz Zemí Českoslowanských, čili, Nowý pohled na vlast Čechů, Morawanů a Slezanů*. Praha : Jaroslav Pospíšil, 1850.
98. *Řivnáčův průvodce po království českém. Nejstarší souhrnný průvodce po Čechách. 1882*. Praha : Baset, 2001.
99. SEDLÁČEK, A. *Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy*. Praha, 1920.
100. SEELIGER, E. A. Hoher Heidelberg, der alte Name der Tafelfichte. In *Jeschken-Iserland. Neue Folge Band 2, 1940/41, Heft 2*. Reichenberg, 1941.
101. SCHALLER, J. *Topographie des Königreichs Böhmen. Bd. 4 – Bunzlauer Kreis*. Prag und Wien, 1790.
102. SCHUSTLER, F. Krkonoše, Studie rostlinozeměpisné. In *Archiv pro přírodovědecké prozkoumání Čech*. Praha : František Řivnáč, 1918, s. 1–181.
103. SCHWARZ, E. Die Entstehung der Friedland-Gablonzer Bezirksgrenze und die Besiedlungsverhältnisse im östlichen Isergebirge vom 14.–16. Jahrhundert. In *Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde des Jeschken-Isergaues*. XXI. Jahrgang. Reichenberg, 1927a, s. 1–11.
104. SCHWARZ, E. Die Namen des Siechhübels. In *Unser Isergebirge. Heimatkundliche Beilage des Gablonzer Tagblattes*, 1927b, 5. Jahrgang, Folge 39, s. 105–106.
105. SCHWARZ, E. *Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle*. München und Berlin : R. Oldenbourg, 1931.
106. SCHWARZ, E. *Heimatkunde des Bezirkes Gablonz, Heft 2-3, Die Orts- und Flurnamen des Bezirkes Gablonz*. Gablonz an der Neisse, 1934a.
107. SIMM, O. Horní Maxov. In *Ročenka Jizersko-ještědského horského spolku 2003*. Liberec : Jizersko-ještědský horský spolek, 2004.
108. SOBKOVÁ, H. *Naše Desná*. Desná : Městský úřad Desná v Jizerských horách, 1993.

109. SOMMER, J. G. *Das Königreich Böhmen; statistisch-topographisch dargestellt. Zweiter Band. Bunzlauer Kreis*. Prag, 1834.
110. SPATZAL, F. Flurnamen aus der Tierreiche im Kreise Reichenberg. In *Jeschken-Iserland. Neue Folge Band 1, 1939/40, Heft 2*. Reichenberg, 1940, s. 159–162.
111. STÄRZ, A. Die Hainskirche. In *Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde des Jeschken-Isergaues*. XVI. Jahrgang. Reichenberg, 1922, s. 41–44.
112. SYROWATKA, J. Wanderungen in der Heimat. In *Heimatkunde des Bezirkes Reichenberg in Böhmen. [I, 1-3]*. Reichenberg : Die Lehrvereine des Bezirkes und das Verein für Heimatkunde des Jeschken-Iser-Gaues, 1929.
113. *Statistický lexikon obcí v zemi české*. Praha : Orbis, 1934.
114. ŠÁDEK, K. *Wšeobecný zeměpis neb Geografie we třech djlech. Djl druhý*. Hradec Králové, 1823.
115. ŠIMÁK, J. V. *Čechy. Společnou prací spisovatelův a umělců českých. Díl XII. Severní Čechy*. Praha : J. Otto, nedatováno. [ca 1900]
116. ŠIMÁK, J. V. K pamětem o sklářích v Pojizeří. *Časopis Společnost přátel starožitností českých*, 1895, roč. 3, s. 9–11.
117. ŠIMÁK, J. V. Nejstarší historie horního Ponisí. In *Prvních deset let Okresního osvětového sboru v Liberci 1920–1930*. Liberec: Okresní osvětový sbor v Liberci, 1930, s. 4–18.
118. ŠTŮVÍČEK, J. Počátky české turistiky na Liberecku. In *Zprávy České besedy. Sborník krajského sdružení rodáků a přátel Liberecka*. Číslo 67. Liberec, 1990.
119. THOMAS, F. *Tannwald und Umgebung: Ein Büchlein für Fremde und Einheimische*. Reichenberg : J. Fritsche, 1887.
120. TIMA, V. *Nové Město pod Smrkem*. Nové Město pod Smrkem : Občanské sdružení pro obnovu a rozvoj Nového Města pod Smrkem, 2010.
121. TOMANDL, M. Význam dřeva pro sklářské hutě v Jizerských horách. In *Ars vitraria II. Sborník studií Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou*. Jablonec nad Nisou, 1968, s. 6–33.
122. ULRYCH, L. *První česká kronika obce Oldřichov v Hájích*. Oldřichov v Hájích : Obec Oldřichov v Hájích, 2006.
123. ULRYCH, L. *První česká kronika obcí Mníšek a Fojtka*. Mníšek : Obec Mníšek, 2004.
124. *Výletní zpravodaj*. 1928–1938. SOKA Liberec.
125. *Zeměpisný lexikon. Vodní toky a nádrže*. Praha : Academia, 1984.

Prameny – mapy

1. *1st Military Survey, Section No. 12, 13, 20, 21*. Austrian State Archive/Military Archive, Vienna. Laboratoř geoinformatiky Univerzity J. E. Purkyně. Dostupné na WWW: <http://oldmaps.geolab.cz>.
2. *2nd Military Survey, Section No. O_2_V, O_2_VI, O_3_V, O_3_VI*. Austrian State Archive/Military Archive, Vienna. Laboratoř geoinformatiky Univerzita J. E. Purkyně. Dostupné na WWW: <http://oldmaps.geolab.cz>.
3. BĚLOHLAV, J. *Orientační mapy*. Liberec. Nedatováno. SOKA Liberec. [ca 30. léta]

4. *Císařské povinné otisky map stabilního katastru*. Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. Dostupné na WWW: <http://archivnimapy.cuzk.cz/>.
5. *Das Stadtgebiet von Wiesenthal a.d./N.* Nedatováno. SOkA Jablonec nad Nisou. [ca 30. léta]
6. Der Bezirk Reichenberg. In *Sudetendeutsches Ortsnamen-Buch. 1. Heft. Der Bezirk Reichenberg*. Reichenberg, 1932.
7. *Der politische Bezirk Friedland i. B.* Nedatováno. [ca 30. léta]
8. Der politische Bezirk Gablonz a. N. In *Heimatkunde des Bezirkes Gablonz. Heft 2–3*. Gablonz an der Neisse, 1934.
9. *Der politische Bezirk Reichenberg*. Reichenberg : Paul Sollor. Nedatováno. [ca 30. léta]
10. FINKE, F. Das obere Kamnitzthal und Umgebung. In *Führer durch das obere Kamnitzthal und Umgebung*. Ortsgruppe Obere Kamnitzthal des Deutschen Gebirgsvereines für das Jeschken- und Isergebirge, nedatováno. [ca 1900]
11. *Geoportál ČÚZK*. Dostupné na WWW: <http://geoportal.cuzk.cz/>
12. *Chráněná krajinná oblast Jizerské hory. Turistická a lyžařská mapa. 1 : 25 000*. Mělník : Rosy, 2008.
13. *III. vojenské mapování – 1 : 75 000, mapový list 3654, 3655, 3754, 3755*. Laboratoř geoinformatiky Univerzity J. E. Purkyně. Dostupné na WWW: <http://oldmaps.geolab.cz>.
14. *III. vojenské mapování – list č. 3654, 3655, 3754, 3755*. Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v.v.i. Historický ústav AV ČR, v.v.i. Dostupné na WWW: <http://mapy.vugtk.cz/specialky>.
15. *Jizerské hory – jih. Turistická a lyžařská mapa. 1 : 25 000*. Mělník : Rosy, 2000.
16. *Jizerské hory 1 : 50 000*. Praha : ShoCart, 2007.
17. *Jizerské hory a Frýdlantsko. Soubor turistických map 1 : 50 000*. Praha : KČT, 1998, 2006, 2011.
18. *Jizerské hory a Ještědské pohoří*. Liberec, 1946.
19. *Jizerské hory a Ještědský hřeben*. Liberec, 1949.
20. Jizerské hory. In *Kafkův illustrovaný průvodce po Král. českém. Krkonoše a Jizerské hory*. Praha, nedatováno. [ca 1910]
21. *Jizerské hory*. Liberec – Jablonec nad Nisou : ONV v Liberci – ONV v Jablonci nad Nisou, 1982.
22. *Jizerské hory. Soubor turistických map*. Praha : Kartografické nakladatelství, 1968.
23. *Jizerské hory. Soubor turistických map*. Praha : Kartografie, 1975.
24. *Jizerské hory. Soubor turistických map*. Praha : Kartografie, 1991.
25. *Jizerské hory. Soubor turistických map*. Praha : ÚSGK, 1958.
26. *Jizerské hory. Soubor turistických map*. Praha : ÚSGK, 1961.
27. KINSKÝ, B. Jizerské hory. In *Uhrovy cestovní průvodce. Jizerské hory a Podještědí*. Praha, 1931.
28. KIRSCH, F. W. *Meinholds Routenführer Nr. 8. Jeschken- und Isergebirge*. Dresden : C. C. Meinhold und Söhne, 1925.

29. *Kreibichovy mapy českých krajů – Boleslavský kraj – 1834*. Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v.v.i. Historický ústav AV ČR, v.v.i. Dostupné na WWW: <http://mapy.vugtk.cz/kreibich>.
30. *Mapy generálního štábu Československé armády. 1 : 50 000. M-33-43-A, B, C, D*. Praha : VZÚ, 1951. SOkA Liberec.
31. *Mapy generálního štábu Československé lidové armády. 1 : 25 000. M-33-43-A-a,b,c,d, B-a,b,c,d, C-a,b,c,d, D-a,b,c,d*. Praha : VZÚ, 1956. SOkA Liberec.
32. *Mapy okresů ČSSR. 1 : 50 000. Severočeský kraj. Okres Liberec. Okres Jablonec n. Nisou*. Praha : ČUGK, 1977.
33. MATOUSCHEK, J. *Markierungskarte vom Jeschken- u. Isergebirge*. Reichenberg : Deutscher Gebirgsverein für Jeschken- u. Isergebirge, 1935.
34. MATOUSCHEK, J. *Spezial-Karte vom Jeschken- u. Isergebirge*. Reichenberg : Paul Sollor, 1927. Reprint Liberec : Jizerko-ještědský horský spolek, 2000.
35. *Müllerova mapa Čech z roku 1720*. Historický ústav AV ČR. Dostupné na WWW: <http://oldmaps.geolab.cz>.
36. *Okres Liberec. Přehled vodních toků 1 : 75 000*. Nedatováno. [ca 50. léta]
37. *Orientierungsplan der Gemeinden Katharinberg und Rudolfsthal*. Reichenberg, 1936. SOkA Liberec.
38. *Orts- u. Lageplan der Albrechtsdorf u. Marienberg*. Seidenschwanz : Ferdinand Schmid, nedatováno. SOkA Jablonec nad Nisou. [ca 30. léta]
39. *Orts- u. Lageplan der Gemeinde Reinowitz*. Seidenschwanz : Ferdinand Schmid, nedatováno. SOkA Jablonec nad Nisou. [ca 30. léta]
40. *Orts- und Lageplan der Gemeinde Johannesberg*. Seidenschwanz : Ferdinand Schmid, nedatováno. SOkA Jablonec nad Nisou. [ca 30. léta]
41. *Ortsplan der Gemeinde Luxdorf*. Seidenschwanz : Ferdinand Schmid, nedatováno. SOkA Jablonec nad Nisou. [ca 30. léta]
42. *Ortsplan Friedrichswald*. Seidenschwanz : Ferdinand Schmid, nedatováno. SOkA Jablonec nad Nisou. [ca 30. léta]
43. *Ortsplan Gränzendorf*. Seidenschwanz : Ferdinand Schmid, nedatováno. SOkA Jablonec nad Nisou. [ca 30. léta]
44. *Ortsplan Johannesberg*. Seidenschwanz : Ferdinand Schmid, nedatováno. SOkA Jablonec nad Nisou. [ca 30. léta]
45. *Ortsplan Přichowitz*. Seidenschwanz : Ferdinand Schmid, nedatováno. SOkA Jablonec nad Nisou. [ca 30. léta]
46. *Plan von Grünwald a. d. N.* 1931. SOkA Jablonec nad Nisou.
47. *Povšechný plánec oblasti Jizerských hor*. Liberec, 1953.
48. SEMÍK, M. *Mapa turistických a značkových cest v severových. Čechách*. Nová Paka : Okrašlovací spolek v Nové Pace, nedatováno. [ca 1914]
49. *Speciální mapa 1 : 75 000, list č. 3654*. Praha : Zeměměřičský úřad, 1945, 1949.
50. STELZIG, H. *Karte des Bezirkes Gablonz*. SOkA Jablonec nad Nisou. [ca 1910]
51. *Topografická mapa 1 : 25 000, list č. 3654, 3754*. 1936. SOkA Liberec.

52. Wegekarte vom Jeschken- und Iser-Gebirge. In *Jahrbuch des Deutschen Gebirgsvereines für Jeschken- und Isergebirge*. Reichenberg, 1896.
53. www.mapy.cz
54. Základní mapa ČR 1 : 10 000, č. 03-14-03, 03-14-04, 03-14-07, 03-14-08, 03-14-12, 03-14-13, 03-14-17, 03-14-18, 03-14-19, 03-14-20, 03-14-24, 03-14-25. Praha : ČÚZK, 2007.
55. Základní mapa ČR 1 : 25 000, č. 03-141, 03-142, 03-143, 03-144, 03-233. Praha : ČÚZK, 1994–2002.
56. Základní vodohospodářská mapa ČR 1 : 50 000. Praha : ČÚZK, 1998.

Literatura

1. ANTOŠ, L. *Jména vodních toků Jizerských hor*. Liberec : Česká beseda, 1991.
2. BALHAR, J. a kol. *Český jazykový atlas 5*. Praha : Academia, 2005.
3. BENEŠ, J. *Německá příjmení u Čechů. 1. svazek. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, 1998.*
4. BENEŠ, J. O jménech hory Smrku v Jizerských horách. *Zpravodaj místopisné komise*, 1969, roč. 10, s. 483–486.
5. CUŘÍN, F. *Kapitoly z dějin českých nářečí a místních a pomístních jmen*. Praha : UK, 1970.
6. CUŘÍN, F. *Studie z historické dialektologie a toponomastiky Čech*. Praha : UK, 1967.
7. DAVID, J. Klasifikace honorifikačních toponym. *Slovo a slovesnost*, 2011, roč. 72, s. 13–27.
8. DAVID, J. Lidová a bakalářská etymologie vlastních jmen (na příkladu toponym). *Naše řeč*, 2010, roč. 93, s. 57–70.
9. EICHLER, E. *Beiträge zur deutsch-slawischen Namensforschung (1955–1981)*. Leipzig : Zentralantiquariat der Deutschen demokratischen Republik, 1985.
10. EICHLER, E. et al. *Namenforschung : ein internationales Handbuch zur Onomastik. Teilbd. 1*. Berlin – New York : Gruyter, 1995.
11. EICHLER, E. et al. *Namenforschung : ein internationales Handbuch zur Onomastik. Teilbd. 2*. Berlin – New York : Gruyter, 1996.
12. EICHLER, E. Sprachlandschaften in Sachsen und Böhmen in slawischer Zeit. In *Teoretické a komunikační aspekty proprií*. Prof. Rudolfu Šrámkovi k životnímu jubileu. Eds. M. Harvalík, E. Minářová, J. M. Tušková. Brno : MU, 2009, s. 195–203.
13. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha : NLN, 2002.
14. GIERACH, E. *Sudetendeutsches Ortsnamen-Buch. 1. Heft. Der Bezirk Reichenberg*. Reichenberg, 1932.
15. GIERACH, E. *Sudetendeutsches Ortsnamen-Buch. 3. Heft. Der Bezirk Friedland*. Reichenberg, 1935.
16. HARVALÍK, M. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha : Academia, 2004.

17. HENGST, K. Zum Problemkreis der Bedeutung von Namen. In *Teoretické a komunikační aspekty proprií*. Prof. Rudolfu Šrámkovi k životnímu jubileu. Eds. M. Harvalík, E. Minářová, J. M. Tušková. Brno : MU, 2009, s. 65–72.
18. HOSÁK, J.; ŠRÁMEK, R. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I., II*. Praha : Academia, 1970, 1980.
19. CHOMOVÁ, A. K hydronymii povodia Torysy (k variantnosti a polyonymii...). In *Mnohotvárnost a specifická onomastika. IV. česká onomastická konference. 15. – 17. září 2009, Ostrava*. Sborník příspěvků. Ostrava – Praha : OU – ÚJČ AV ČR, 2010, s. 198–205.
20. *Index lexikálních jednotek pomístních jmen v Čechách*. Praha : ÚJČ AV ČR, 1991.
21. JEJKAL, J. Drobnosti z Krušnohoří XIV. *Zpravodaj místopisné komise*, 1973, roč. 14, s. 306–309.
22. JEJKAL, J. K pomístním jménům v Českém středohoří II. *Zpravodaj místopisné komise*, 1967, roč. 8, s. 366–377.
23. JÍLEK, J. *Oronyma Jizerských hor*. DP FF UK Praha, 1979.
24. KNAPPOVÁ, M. Funkce onymická. In *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha : NLN, 2002, s. 145.
25. KRŠKO, J. Antroponymá jako motivanty terénných názvů a hydroným. *Acta onomastica*, 2006, roč. XLVII, s. 326–336.
26. KRŠKO, J. *Hydronymia povodia Turca*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2003.
27. KÜHNEL, P. *Die slavischen Orts- und Flurnamen der Oberlausitz*. Görlitz, 1891–1899. Nachdruck E. Eichler (ed.). Slawistische Forschungen, Bd. 36. Köln : Böhlau, 1981.
28. LÁBUS, V. Královka – vrchol mnoha jmen. *Acta onomastica*, 2007, roč. XLVIII, s. 108–113.
29. LÁBUS, Václav. Pojmenování Lužické Nisy a jejích zdrojnic v proměnách času. *Acta onomastica*, 2009, roč. L, s. 143–151.
30. LUTTERER, I. Onymical Mistake in the Naming Process. In *Proceedings of the 13th International Congress of Onomastic Sciences*. K. Rymut (ed.) II. vol. Warszawa – Kraków, 1982, s. 63–67.
31. LUTTERER, I. – ŠRÁMEK, R. *Zeměpisná jména Čech, Moravy a Slezska*. Havlíčkův Brod : Tobiáš, 1997.
32. MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha : Academia, 1971.
33. MAJTÁN, M. Štruktúrne typy slovenských chotárných názvov. In *IV. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 9.–10. novembra 1971. Zborník materiálov*. Ed. M. Majtán. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 1973, s. 147–160.
34. MALENÍNSKÁ, J. Jürgen Udolph: *Die Stellung der Gewässernamen Polens innerhalb der alteuropäischen Hydronymie*. *Onomastický zpravodaj*, roč. XXXII–XXXIII, 1991–1992, s. 232–234.
35. MALENÍNSKÁ, J. K proměně pomístních jmen v neoficiální komunikaci. In *Vlastné meno v komunikácii. 15. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 6.–7. septembra 2002. Zborník referátov*. Eds. P. Žigo, M. Majtán. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – FF Univerzity Komenského – Veda, 2003, s. 177–181.

36. MALENÍNSKÁ, J. *Německá oronymická apelativa severních Čech a jejich české ekvivalenty*. Acta onomastica, 1995, roč. 36, s. 138–144.
37. MALENÍNSKÁ, J. Po stopách oronym Závorník a Závory v Jizerských horách. *Čeština doma a ve světě* 1–2, 2007, s. 23–26.
38. MALENÍNSKÁ, J. Standardizované vs. komunikační formy českých hydronym a oronym v neoficiální sféře. In: Minářová, E.; Ondrášková, K. (eds.). *Spisovnost a nespisovnost. Zdroje, proměny, perspektivy. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve Vzdělávacím středisku Šlapanice 10.–12. února 2004*. Brno : Masarykova univerzita, 2004, s. 319–323.
39. MATÚŠOVÁ, J. Osobní jména ve Slovníku pomístních jmen v Čechách. *Acta onomastica*, 2006, roč. XLVII, s. 351–357.
40. MATÚŠOVÁ, J. Otázka spisovnosti a nespisovnosti u pomístních jmen německého původu. In: Minářová, E.; Ondrášková, K. (eds.). *Spisovnost a nespisovnost. Zdroje, proměny, perspektivy. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve Vzdělávacím středisku Šlapanice 10.–12. února 2004*. Brno : Masarykova univerzita, 2004, s. 314–318.
41. MATÚŠOVÁ, J. Stopy německých dialektů v pomístních jménech na území Čech. In *X. onomastická konference*, Bratislava, 13. – 15. septembra 1989. Zborník referátov. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 1991, s. 85–91.
42. MATÚŠOVÁ, J. Vývoj a standardizace pomístních jmen a urbanonym v českém pohraničí. *Naše řeč*, 1989, roč. 72, s. 179–187.
43. OLIVA, K. Pomístní jména a národnostní hranice. *Onomastika jako společenská věda. Sborník příspěvků z I. československé onomastické konference (18. – 20. 5. 1982 v Trojanovicích)*. Praha : SPN, 1983, s. 63–66.
44. OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L.; MALENÍNSKÁ, J. *Slovník pomístních jmen v Čechách – úvodní svazek*. Praha : Academia, 2000.
45. OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L.; KNAPPOVÁ, M.; MALENÍNSKÁ, J.; MATÚŠOVÁ, J. *Pomístní jména v Čechách*. Praha : Academia, 1995.
46. PLESKALOVÁ, J. Nejstarší česká pomístní jména. In *Onomastické práce IV*. Praha : ÚJČ AV ČR, 2000.
47. PLESKALOVÁ, J. *Tvoření pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*. Jinočany : H & H, 1992.
48. PROFOUS, A. *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny I*. Praha : NČSAV, 1954. *II.*, 1949. *III.*, 1951. *IV.* (s J. Svobodou), 1957. *V.* (J. Svoboda a V. Šmilauer), 1960.
49. PROKOP, P. Ke stavu a vývoji pomístních jmen v českém pohraničí. *Onomastika jako společenská věda. Sborník příspěvků z I. československé onomastické konference (18. – 20. 5. 1982 v Trojanovicích)*. Praha : SPN, 1983, s. 71–74.
50. REJZEK, J. *Lidová etymologie v češtině*. Praha : Karolinum, 2009.
51. SCHWARZ, E. *Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle*. München und Berlin : R. Oldenbourg, 1931.
52. SCHWARZ, E. *Heimatkunde des Bezirkes Gablonz, Heft 2-3, Die Orts- und Flurnamen des Bezirkes Gablonz*. Gablonz an der Neisse 1934a.

53. SCHWARZ, E. Jazyk německý na území ČSR. In *Československá vlastivěda. Díl III. Jazyk*. Praha : Sfinx, 1934b, s. 524–596.
54. SCHWARZ, E. *Sudetendeutsches Ortsnamen-Buch. 2. Heft. Der Bezirk Gablonz*. Reichenberg, 1934c.
55. SKÁLA, E. K typologii dvoujazyčných oronym v Čechách. *Zpravodaj místopisné komise*, 1970, roč. 11, s. 209–223.
56. STEIN, K. Šmorda, Kacák, Bušeranda, Kimrbauda. *Acta onomastica*, 2006, roč. XLVII, s. 413–423.
57. ŠMILAUER, V. *Příručka slovanské toponomastiky*. Praha : Academia, 1970.
58. ŠMILAUER, V. Revize českých pomístních jmen. *Naše řeč*, 1957, roč. 40, s. 260–276.
59. ŠMILAUER, V. Třídění pomístních jmen. *Zpravodaj místopisné komise*, 1972, roč. 13, s. 171–204.
60. ŠMILAUER, V. *Úvod do toponomastiky*. 1. vyd. Praha : SPN, 1963. 2. vyd. Praha : SPN, 1966.
61. ŠRÁMEK, R. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno : MU, 1999.
62. ŠRÁMEK, R. Varianty vlastních jmen. Teze. *Jazykovědné aktuality*, 1982, roč. 29, s. 61–62.
63. ŠTĚPÁN, P. *Označení barev a jejich užití v toponymii Čech*. Praha : FF UK, 2004.
64. ŠTĚPÁN, P. Označení černé a bílé barvy v zeměpisných jménech v Čechách. *Naše řeč*, 2003, roč. 86, č. 2, s. 82–95.
65. VEČERKA, R. a kol. *K pramenům slov. Uvedení do etymologie*. Praha : NLN, 2006.
66. VORLOVÁ, L. Orografický termín „brdo“ a jeho využití v toponymii. *Zpravodaj místopisné komise*, 1977, roč. 18, s. 92–99.
67. WENZEL, W. *Oberlausitzer Ortsnamenbuch*. Bautzen : Domowina, 2008.

REJSTŘÍK

V rejstříku jsou bez dalšího členění uvedena veškerá česká i německá pomístní jména a jejich komunikační i pojmenovací varianty, jež se v disertační práci zmiňují.

A

Abschknochen · 48, 73, 74, 127, 214, 215, 216, 217
Abschner Hause · 208
Absknochen · 216
Achimovka · 182, 198
Albrechtický potok · 91, 122
Albrechtsbach · 30, 41, 56, 133, 179
Alte Bruch · 44, 87
Alte Grube · 87
Alte Wallfahrtweg · 59
Am Kammel · 87, 126
Am Lusdorfer Wasser · 44
Am Pobst · 190
Am Steinberg · 44, 46, 58
Amboss · 44, 59, 110
An dem Neisse Fluss · 134
Andělské kameny · 60
Antoniberg · 183
Aschgraben · 54, 124, 131
Auerhahnberg · 52, 127
Auf der Scheibe · 58

B

Bahnitý potok · 55
Bach · 44, 56, 58, 132
Baiersbach · 56, 122, 179
Baierův potok · 179
Baltzar Berg · 172
Balvanitý potok · 82, 121, 148, 149, 195
Balzerberg · 115, 172
Balzerstein · 172, 221
Bärenlager · 106, 126, 206
Bärenstein · 106
Bärenwiese · 23, 106
Barevný kopec · 209
Barevný vrch · 73, 94, 147, 149, 150, 209
Bärhaupt · 73, 108, 127
Bärhayde · 108
Bärheid · 43, 84, 101, 103, 107, 126, 127, 207, 230
Bärheidfelsen · 108
Bärheidstein · 126, 127
Bärloch · 106, 214
Bärstein · 106
Bartelberg · 175
Bártlova bouda · 166
Barva · 73, 147, 150, 209
Barwna Góra · 209
Baslerhübel · 127, 128, 176
Bastila · 61
Baude Ling Elis · 26
Bauden · 26, 132, 208

Baudenbach · 132
Bavorův kámen · 62
Bedřichovské sedlo · 174
beeren wiese · 23
Beerenwiese · 218
Beerstein · 48, 106
Bei dem Stein · 48
Bei der Rothmühle · 138
Bei Reders Nagel · 44, 126, 178
Beim Dreiecker · 44
Beim grossen Stein · 48
Bémova kotlina · 33, 79, 115, 169, 200, 225
Bensdorf · 171
Beránek Boží · 60
Berghäuselwasser · 54, 56, 124, 131, 133
Bergwasser · 54, 55, 84, 111, 120, 132, 227
Bermlager · 126, 206
Berwiz · 23
Beseda · 116
Bienenfloss · 54, 56, 122, 210
Bienerberg · 115, 172
Bierfloss · 54
Bílá Desná · 30, 41, 55, 120, 227
Bílá kuchyně · 92, 224
Bílá Nisa · 29, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 164, 217
Bílá Smědá · 55, 157, 227
Bílé kameny · 89, 90
Bílý kopec · 191
Bílý potok · 55, 91, 122, 208
Bílý Štolpich · 121
Bíňák · 165, 171, 172
Binnfloss · 122
Bínův vrch · 172
Bínův vrch · 91, 115, 165, 172, 200, 201
Birkelberg · 51
Birkenberg · 110
Birkentürml · 215
Birnbauhfelsen · 48, 66, 110, 128, 187
Birnbauhmova skála · 66, 145, 187
Bittnercecke · 172, 173
Bittnerfloss · 179
Bittnerův kout · 173
Blafák · 165
Blatenský potok · 142, 146, 219
Blatenský potůček · 147
Blatná · 142, 219
Blatney · 218
Blatnice · 147, 150, 218, 219
Blatnicze · 22, 217, 218
Blatniczer Bach · 22, 218
Blatný · 120, 124, 227
Blatný potok · 29, 56, 65, 66, 74, 91, 120, 142, 146, 147, 150, 194, 217, 218, 219, 227
Blatný rybník · 165, 218

Blattberg · 218
 Blattnei · 29, 43, 66, 74, 120, 128, 142, 147, 217, 218, 219
 Blattnei Bach · 33, 53, 56, 218, 227
 Blattnei Teich · 218, 227
 Blattneibach · 44
 Blattney B. · 218
 Blattwegbach · 29, 132, 218
 Bockstein · 48
 Böhmsche Hau · 33
 Böhmscher Hübel · 33, 47, 102
 Böhmscher Hübl · 228
 Böhmscher Mittel Kam · 33
 Böhmlach · 33
 Böhmova kotlina · 33, 110, 169
 Böhmova Kotlina · 169
 Böhmsloch · 110, 115, 169
 Borisova stráň · 88, 201
 Born · 44, 58
 Börnbaumfelsen · 128, 187, 188
 Börndelberg · 126
 Börndlberg · 207
 Börndlovy domky · 187
 Börnelberg · 126
 Börnerkaspersbruch · 114, 178
 Börnl · 44, 54, 58, 206, 210
 Börnlberg · 51, 206
 Börnlhaus · 187
 Brachstein · 145, 221
 Bramberg · 73, 84, 96, 99, 112, 113, 116, 118, 119, 136, 142, 146, 147, 165, 194, 221, 229
 Bramberger Neisse · 136
 Bramberk · 52, 73, 92, 94, 96, 99, 115, 118, 119, 136, 142, 146, 147, 149, 163, 195, 221, 229
 Branberg · 118
 Brand · 44, 58, 127
 Brand(e)l · 58
 Brandberg · 118, 127
 Brandelhau · 87
 Branderhänge · 49
 Branderwasser · 54, 56
 Brandfels · 48
 Brandlehne · 49, 52, 127, 205
 Bráník · 84, 119
 Braunberg · 118
 Braune Wittig · 73, 118, 157
 Bražec · 40, 41, 141, 144, 158, 160
 Bražecké skalí · 40, 41
 Bražecký vrch · 23, 40, 41, 144, 145, 160
 Bražieckyberg · 22, 40
 Brdo · 52, 74, 75, 89, 90, 97, 98, 111, 113, 141, 143, 145, 147, 149, 208, 226, 228
 Brechstein · 73, 110, 127, 221
 Bremberg · 118
 Brennelberg · 126, 206
 Bromberg · 118, 142, 146, 147, 221
 Bručoun · 62
 Bruch · 44
 Brummstein · 62
 Brusná · 83, 103, 104, 107, 165, 228
 Brusný vrch · 83
 Brzda · 117

Březová věžička · 215
 Březový kopec · 110
 Březový vrch · 52, 88, 89, 111, 113, 228
 Bučina · 82, 83, 84, 89, 94, 99, 112, 113, 143, 147, 149, 208, 224, 228
 Buchberg · 24, 26, 27, 28, 33, 46, 51, 65, 73, 74, 75, 97, 102, 104, 126, 127, 128, 142, 143, 145, 147, 165, 183, 228
 Buchnes Rohrflössel · 54
 Buchschachtfelsen · 222
 Buchstein · 48, 100, 112, 113, 126, 127, 145, 183, 184, 229
 Buchsteiner Berg · 184
 Buchsteiner Flössel · 122
 Buchsteiner Höhe · 184
 Buchsteinhöhe · 184
 Buchsteinská (Buchštejnská) výšina · 184
 Buchšocht · 221
 Buchštejnská hora · 183
 Buchštejn · 145, 184, 185
 Buková · 27, 28, 73, 74, 75, 90, 102, 142, 143, 145, 147, 149, 150, 165, 184, 205, 228
 Buková hora · 28, 65, 142, 143, 145, 147, 149, 150, 184
 Bukovec · 23, 24, 26, 27, 28, 51, 89, 90, 96, 97, 102, 104, 143, 146, 147, 150, 184, 228
 Bukowa hora · 23, 28
 Buková Hora · 222
 Bukowec · 65
 Busch · 44, 58
 Buschdorf · 168, 213
 Buschullersdorf · 213

C

Cirkl · 109
 Croaten Hau · 63
 Croatenhügel · 126
 Czarny potok · 25
 Czerna Desna · 30
 Czerna hora · 23
 Czernej · 23, 222
 černému Deso · 30
 Czerniawska Kopa · 35
 Czerniawska Kopa · 175
 Czhihaner · 31
 czierwenemu Potoku · 22

Č

Čarostřelec · 60
 Černá Desná · 30, 55, 120, 152, 227
 Černá hora · 23, 51, 66, 74, 75, 89, 96, 98, 101, 143, 144, 145, 148, 149, 228
 Černá hůra · 143, 145
 Černá Nisa · 55, 72, 120, 133, 138, 227
 Černá říčka · 31, 55, 59, 91, 122, 123, 164
 Černá Smědá · 55, 119, 157, 227
 Černá stěna · 198
 Černý dolík · 88

Černý kopec · 89, 98, 114, 148
Černý potok · 55, 59, 91, 120, 208, 225, 227
Černý Stolpich · 55, 56, 121
Černý vrch · 17, 23, 40, 59, 82, 88, 90, 98, 101, 143, 145, 148, 149, 228
Černý vrch jizerský · 17
Čerstvý potok · 123
Čertova jáma · 52, 61, 103, 107, 228
Čertova komora · 61
Čertovy skály · 61
Čertův kámen · 61
Čertův odpočinek · 61, 87
Červená voda · 55, 123, 124
Červené skály · 51, 110
Červený potok · 55, 122, 149
Červený potůček · 149
Český vrch · 33, 52, 102, 228
Čihadla · 32, 40, 148, 150, 188
Čihadla · 32
Čihadlo · 59, 88, 90, 114, 148, 150
Čihadlová louka · 32
Čihandlova louka · 32, 145, 188
Čihanská · 32
Čihulova jehla · 198

D

Darrberg · 94, 126, 193, 195, 205
Darre · 205, 207
Darrská cesta · 79
Davidsteine · 127, 198
Desenský hřbet · 50
Desenský hřeben · 50, 114, 178
Desenský kopec · 98
Desenský přehradní lom · 178
Desche · 30
Deschen · 30
Desna · 30, 65, 142, 146
Desná · 18, 23, 25, 29, 30, 55, 66, 74, 91, 92, 120, 139, 142, 146, 152, 157, 165, 166, 173, 224, 227
Desse · 18, 23, 29, 30, 55, 74, 120, 128, 133, 165, 219, 227
Dessendorfer Lahne · 205
Dessner Berg · 52, 98, 114, 127
Deutsch auf ewig · 60
dierren Felsen · 22
Divá Máří · 60, 61, 110, 198
Divočák · 82, 150, 152, 164
Dlouhá barva · 143
Dlouhá Barva · 145, 147, 149, 209
Dlouhá seč · 113
Dlouhá skála · 17, 90, 114
Dlouhé Brdo · 141, 145, 147, 149, 208
Dlouhý cíp · 205
Dlouhý kopec · 89, 110
Dor Hauser · 207
Dornst · 126
Dorrberg · 94, 126, 205
Dračí Hora · 68
Dračí Kámen · 68
Dračí kameny · 62

Dračí skály · 149
Dračí vrch · 52, 66, 68, 74, 89, 101, 149, 228
Drahtflössel · 54, 124, 210
Drachenberg · 52, 101, 126, 127, 228
Drachenstein · 48, 62, 68, 74, 126, 127
Drechler-Tanne · 35, 36
Dreiflössel · 54, 55, 132, 210
Dreiflössl · 122
Dreinägel · 25
Dressel Fichte · 24
Dresselfichte · 35
Dressler Berg · 175
Dressler Hübel · 52, 111, 113, 199, 200, 229
Dresslerberg · 35
Dresslerfelsen · 48
Dresslerfichte · 35, 36, 175
Dresslerhübel · 47, 127, 128, 176
Dresslerkoppe · 170, 176
Dresslerlehne · 35, 175, 176
Dresslerovy kameny · 175
Dresslersteine · 175, 176
Dresslertanne · 34
Dresslerův kopec · 200
Dresslerův vrch · 83
Drillinge · 176
Dubina · 73
Dunkelturm · 48, 51
Dürrer Hübel · 51
Dvorský potok · 56, 122, 149, 164
Dvořák · 180

E

Eichelberg · 113
Eichelhau · 73
Einsiedelstein · 63
Einsiedlerstein · 63
Eisenberg · 34, 151
Emauzský obrázek · 60
Emilova věž · 198
Emilsturm · 198
Engelsteine · 60
Erl Bach · 56, 91, 122, 227
Erlbach · 53
Erle Bach · 132
Erlwieswasser · 132

F

Fallwasser · 54, 55, 124, 131
Famberka · 209
Fanterstein · 197
Farbenberg · 73, 74, 75, 84, 94, 99, 112, 113, 141, 149, 205, 208, 209, 224, 228
Farmberg · 209
Farnberg · 94, 209
Farrenberg · 209
Farská louka · 88
Farský potok · 56, 123
Feixberg · 98, 127

Ferdinandsberg · 169
 Ferdinandův Kopec · 169
 Feueresser · 44, 127
 Fichte · 34, 35, 36, 37, 127
 Filipka · 117
 Finkenstein · 126, 171, 199, 230
 Finkova skála · 147, 171
 Finkovka · 164, 171
 Finkstein · 48, 73, 112, 113, 126, 127, 143, 147, 171, 190, 199
 Finkův kámen · 73, 171, 190
 Fischbach · 53, 55, 122
 Fischhüttenfloss · 123
 Floss · 56
 Flössel · 44, 53, 54, 56, 58, 122, 123, 133, 210
 Flösselbach · 133
 Fojtecký potok · 56, 179
 Fojtka · 56, 91, 119, 122, 150, 179, 180, 206
 Fojtský potok · 150
 Fontes Iserae fl. · 17
 Formberg · 209
 Frajšic · 115, 116
 Francouzská čapka · 61
 Francouzské kameny · 52, 61, 64, 110, 198
 František · 77, 182, 198
 Franzosenlager · 63
 Franzosensteine · 48, 52, 64, 110, 198
 Freiheits Bach · 132
 Freischütz · 44, 60, 116
 Friedländer Zinne · 44, 51, 59, 73, 110
 Friedländische Gebirge · 17, 105, 212
 Friedländische Yser · 26
 Friedrichsbach · 179
 Friedrichstaler Flössel · 54, 210
 Friedrichswalder Berg · 191
 Friedrichswalder Kamm · 192
 Friedrichswalder Neisse · 58, 136
 Friedrichswald-Maxdorfer Kamm · 50
 Frischesflössel · 55
 Fritschberg · 178
 Fritzbauden · 208
 Frýdlantská věž · 166
 Frýdlantské cimbuří · 51, 59, 73, 89, 90, 110, 165
 Fuchshaus · 190
 Fuchswetze · 127

G

Gablonzer Neisse · 135
 Gahlerspitze · 47, 127, 198
 Gänsewasser · 56, 123
 Gartenlehne · 49, 205
 Gebirge · 17
 Geierkopf · 44, 59, 126
 Geierstein · 126
 Georgentaler Bach · 132, 133, 179
 Georgentaler Buchberg · 28, 58
 Georgsberg · 128
 Georgsgrund · 178
 Georgstein · 176
 Gersbach · 66, 143

Geschenk Koppe · 108
 Gibler Kamm · 178
 Giftflössel · 55, 124, 132
 Gizera · 16
 Gizera malá · 23
 Gizerka · 23
 Glocke · 44, 51, 59, 110
 Glockenstein · 62
 Golbich · 84, 121, 132, 149, 206
 Golbich Bach · 53, 56, 120, 132
 Goldbach · 121, 132
 Goldbich Bach · 227
 Goldflössel · 124, 132
 Görs · 66, 143
 Görsbach · 43, 56, 66, 73, 119, 122, 131, 133, 138, 143, 147, 149, 179
 Görský potok · 145
 Görsský potok · 66, 143
 Gottes Lamm · 60
 Graben · 58
 Gradenbach · 22, 23, 219
 Grafenstein · 127
 Gralsturm · 48, 59, 60, 110, 198
 Graniczna · 25
 Granicznik · 25
 Gräntzbach · 137
 Granz Stein · 37, 208
 Granz Wasser · 208
 Gränzbach · 136
 Gränzen Dorf · 25
 Gränzen Dorfer Bach · 136
 Gränzen Dorfer Wasser · 136
 Grenzflössel · 124
 Grentzštejn · 23
 Grenz Bach · 132
 Grenzbach · 25, 55, 58, 122, 132, 164, 208
 Grenzflössel · 55, 124, 132
 Grenzflössl · 54, 133, 210
 Grenzstein · 25, 48, 52
 Grenzwasser · 25, 54, 55
 Grenzweg · 25
 Gross Iser · 16, 17
 Gross Kamm · 50
 Gross Kamnitzbach · 74, 132
 Grosse Görsbach · 55
 Grosse Haide · 44
 Grosse Iser · 55
 Grosse Iser Wiese · 17
 Grosse Kamnitz · 29, 55
 Grosse Stein · 46, 48, 127, 143, 148, 216
 Grosse Stein Berg · 46, 127, 128, 216
 Grosser Stein · 58, 145
 Grosskamm · 107
 Gross-Semmeringer Wasser · 131, 133, 220
 Grubberg · 66, 97, 101, 104, 126, 146, 149, 225, 229
 Grubberk · 145, 146, 149
 Grubenberg · 126
 Grund · 44, 58, 101, 116, 117, 126, 169, 171, 214, 221
 Grundbach · 53, 56, 58, 119, 122, 132, 133, 179
 Grüne Lehne · 127

Grüner Hübel · 47, 102, 107, 224
 Grüner Hübl · 230
 Grüner Lehnstein · 48, 110, 127
 Grünlehne · 49, 73, 205
 Grunt · 171
 Grünthaler Flössel · 131, 133
 Grünwalder Bach · 122, 136
 Grünwalder Neisse · 136
 Guttenbergfelsen · 48, 197
 Guttenbergovy skály · 197
 Gyžera · 16

H

Hahn · 44, 58, 136, 174, 213
 Hahnberg · 213
 Hahnelwasser · 123
 Hahnenkamm · 50, 59, 110
 Hahnewasser · 136
 Haindorfer Berg · 151
 Haindorfer Kamm · 50, 52, 105
 Haindorfer-Wallfahrtweg · 59
 Hainischberg · 191
 Hainový kostel · 161
 Hainskirche · 43, 51, 59, 73, 98, 100, 101, 103, 106, 112, 113, 160, 189, 200, 213, 228
 Hainův kostel · 73, 161, 189
 Hájený potok · 56, 82, 91, 120, 143, 147, 227
 Hajní kostel · 43, 51, 59, 82, 86, 87, 90, 100, 103, 106, 149, 160, 161, 162, 189, 200, 228
 Hajní potok · 68, 82, 120, 147, 149
 Hajnův kostel · 149, 161, 189, 200
 Haken · 180
 Hala Izerska · 17
 Halmrich · 73, 108, 143, 146
 Hängeberg · 49, 51, 101, 104, 127, 128, 229
 Hannichberg · 170
 Hanýsek · 198
 Harcovský hřbet · 50
 Harcovský potok · 56, 91, 119, 120, 122, 138
 Harzdorfer Bach · 56, 119, 122, 131, 132, 133, 138
 Harzdorfer Kamm · 50
 Haselgrund · 169
 Haselhühnelstein · 210
 Hau · 44
 Hauptberg · 169
 Hauskirchenberg · 160
 Hausmanka · 164, 202
 Hege · 120, 143, 144, 145, 147, 149
 Hegebach · 56, 68, 120, 132, 143, 147, 227
 Heger · 44, 222
 Heideberg · 62
 Heidelberg · 24, 34, 35, 36, 177
 Heinrichshöhe · 181
 Heinrichswarte · 181
 Hejnická kazatelna · 161
 Hejnická vyhlídka · 161
 Hejnický hřbet · 50
 Hejnický hřeben · 52
 Hejnický vrch · 82, 86, 98, 100, 103, 112, 113, 161, 162, 200, 228

Heleštein · 61, 92, 116, 117, 164, 225
 Helmloch · 170, 175
 Helmova stezka · 170
 Hemerich · 117, 208
 Hemmfloss · 54
 Hemmrich · 46, 108, 115, 117, 164, 198, 206, 208, 225
 Hemmrich Berg · 46
 Hemmrich Kamm · 50
 Hemmrichbach · 132
 Hemmrichberg · 117
 Hemmricher Flössel · 122, 132
 Hemmricher Spitzberg · 58
 Hemmrichpass · 117
 Hemmrichsattel · 117
 Hemmrichstein · 127
 Hemmrichtürml · 48, 198, 210, 223
 Hemmrišské sedlo · 145
 Hemmstein · 117
 Hemrich · 116, 117, 221, 225, 226
 Henkelstein · 197
 Hennersdorfer Neisse · 136
 Hennrichfelsen · 127, 198
 Heukoppe · 47, 211
 Heundorf · 208
 Hexenchor · 160
 Himbeer Berg · 43, 46, 52, 68, 74, 101, 229
 Himbeerberg · 73, 127, 128, 145, 173, 174
 Himberg · 128, 173
 Hinter Berg · 34, 102, 230
 Hinterberg · 51, 73, 113, 127
 Hinterborn · 87, 113, 206
 Hinterborner Loch · 44
 Hintere Saustirn · 152
 Hirschwinkel · 117
 Hlídači Koutu · 166
 Hlinitý potok · 55, 91, 122, 164
 Hluboký potok · 31, 55, 59, 91, 122, 164
 Hnědá Smědá · 73, 118, 157
 Hofeberg · 127, 171
 Hoflade · 116, 118
 Hofladenfelder · 118
 Hofmanns Berg · 114
 Höhe am Heidelberg · 34
 Hohe Berg · 73, 128
 Hohe Fall · 132
 Hohe Iserkamm · 34
 Hohen Habsburg · 181
 Hoher Berg · 46, 51, 84, 97, 111, 113, 143, 147, 230
 Hoher Heidelberg · 35
 Hoher Iserkamm · 17
 Hoher Kamm · 50, 74, 103, 173, 230
 Höhlenturm · 48
 Hochstandstein · 48
 Hojerhaus · 178
 Hojerův dům · 178
 Höllberg · 62
 Hölle · 61
 Hölleberg · 61, 110
 Hölleberk · 145
 Höllentump · 54, 112

Höllentumpf · 61
Höllenturm · 112, 113, 229
Höllesteine · 61, 117
Holubí potok · 56, 84, 120, 121, 164, 227
Holubník · 43, 52, 65, 66, 74, 89, 90, 103, 104, 105, 144, 146, 148, 228
Holubův kopec · 88, 201
Homole · 83, 89, 90, 111, 113, 229
Honsberg · 167
Hora Buková · 23, 28
hora Štěpánská · 183
Horka · 90, 114, 181
Hornkoppe · 127, 128, 172
Houba · 90, 110
Houbařský kopec · 150
Houbový · 149
Houbový kopec · 149, 150
Houbový vrch · 149, 164
Hoyerhaus · 178
Hoyerlehne · 178
Hrad rytířů · 61
Hrachový kopec · 79
Hraničná · 18, 25, 139
Hraniční cesta · 25
Hraniční potok · 25, 55, 122, 164, 208
Hruškové skály · 90, 110, 187
Hruškovy skály · 187
Hřbítok · 52, 83, 89, 111, 113, 176, 199, 200, 229
Hřebenka · 220
Hřebínek · 72, 73
Hubert · 180
Hubertka · 198
Hubertusbaude · 198
Hubertův kámen · 198
Hübners Hof · 181
Hujerův kout · 171
Humboldtshöhe · 47, 52, 181
Hutní hora · 89
Hut'ský potok · 91
Hüttenberg · 52, 112
Hüttenbruch · 50, 112
Hüttenbruch Kamm · 50
Hüttenwasser · 25
Huyerkoppe · 127, 128, 172
Huyerwinkel · 117, 171, 212
Hvězda · 9, 23, 52, 79, 89, 90, 96, 100, 111, 112, 113, 163, 182, 183, 184, 185, 194, 229

Ch

Chlum · 89, 90
Chorvatský pahorek · 52, 63, 87
Chrastavský potok · 119, 149, 164
Christkindl Wiese · 60
Christkindlsteine · 60, 210

I

Im Grunde · 44, 58
Im Verborgenen · 44

Isenstein · 127
Iser · 16, 17, 26, 28, 43, 55, 74, 120, 203, 227
Iser Fluss · 44, 53
Iser Schwarze Berg · 127
Iserberg · 17, 114
Isère · 16
Isergebirge · 16
Isergebirgskirchlein · 210
Iserhäuser · 17, 27
Iser-kamm montes · 17, 28
Iserkirchl · 210
Iserquelle · 17
Iser-Schwarz Berg · 203
Iser-Schwarzberg · 58
Iser-Schwarze Berg · 17
Iserstrasse · 17
Iserwiese · 17, 214
Itschifelsen · 198
Izera · 16

J

Jaberlich · 219
Jackl Franzens Kippe · 210
Jäcklberg · 175
Jakobsberg · 169
Jakubův kopec · 89, 169, 200
Jakubův Kopec · 169
Javorník · 219
Javorový vrch · 52, 62, 82, 84, 96, 111, 113, 177, 199, 229
Javoří · 82, 84, 177
Jedlová · 54, 56, 72, 91, 112, 119, 122, 124, 144, 148, 165, 207
Jedlový důl · 205
Jelení potok · 55, 84, 91, 111, 120, 227
Jelení skála · 111
Jelení stráň · 52, 112, 144, 149, 164, 187, 229
Jelení výšina · 82, 84, 106
Jeřáb · 73
Jeřábická hora · 73
Jeřabickéj · 24
Jeřábovej · 216
Jeřice · 55, 56, 66, 73, 91, 119, 122, 124, 131, 138, 143, 147, 149, 179, 180
Jeschken · 211
Jeschkenkoppe · 211
Jeschkentilke · 215
Ještěd · 211
Jezdcův kámen · 150
Jezdec · 52, 62, 90, 150
Jezdecká cesta · 180
Jezera · 41
Jezukindwiese · 60
Ježíšek · 60
Ježíškovy kameny · 60
Ježíškův kámen · 60
Jíloviště · 82, 83, 105, 150
Jílový · 73, 105, 150
Jílový potok · 55, 122, 123, 124, 164
Jílový vrch · 51, 82, 83, 101, 105, 229

Jirkův kopec · 199
 Jírův kopec · 62, 176, 201
 Jiřetín pod Bukovou · 167
 Jiřího kopec · 176
 Jizera · 14, 15, 16, 17, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 33, 34, 35, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 55, 59, 65, 66, 74, 89, 90, 91, 92, 112, 113, 120, 141, 142, 144, 145, 146, 148, 158, 159, 177, 204, 208, 224, 227, 229
 Jizerka · 16, 17, 18, 26, 27, 42, 55, 56, 66, 74, 91, 120, 143, 147, 148, 178, 227
 Jizerní louka · 17
 Jizerník · 17, 112, 164
 Jizerská silnice · 17
 Jizerské hory · 16
 Jizerský kostelík · 17, 210
 Jizerský potok · 56, 122, 164, 179
 Jizeři · 17
 Jockflössel · 179
 Jocklflössel · 132, 210
 Jockloch · 179
 Jörgstein · 52, 62, 96, 111, 113, 128, 176, 199, 229
 Jörgsteine · 84
 Josefodolský hřeben · 50
 Josefodolský potok · 72
 Josefthal · 214
 Judenhaus · 63
 Judenholz · 63
 Jungferlahne · 49, 126, 205
 Jungferlehne · 49, 126, 127
 Jungferschrittlahne · 84
 Jungfernstein · 62
 Jungfernsteine · 110
 Jungferschrittlahne · 110, 113, 229
 Jungferschrittlehne · 62, 127
 Juselkoppe · 47, 127, 172, 175, 211
 Juselstein · 197
 Jůzlova kupa · 172
 Jůzlův kopec · 115
 Jůzlův vrch · 172

K

K Radčicům · 90, 222
 Kahlsteine · 48, 61, 110, 127
 Kälberloch · 115, 116
 Kalkberg · 52, 101, 105, 229
 Kalmrich · 44, 46, 73, 103, 108, 112, 113, 117, 127, 141, 143, 146, 147, 149, 176, 187, 206, 229
 Kalmrich Berg · 33, 44, 46, 66, 108, 127, 187
 Kalmrichova hora · 108, 141, 187
 Kalmrichův vrch · 66, 145
 Kamenice · 17, 22, 23, 29, 30, 55, 65, 66, 74, 91, 92, 120, 124, 132, 142, 176, 179, 207, 208, 218, 224, 227
 Kamenické vrchy · 17
 Kamenitý · 73, 176
 Kamenné hlavy · 83, 111
 Kamenný stůl · 198
 Kamennej · 24, 217
 Kamennou komorou · 181

Kamenz · 29, 207
 Kamintz · 29, 207, 208
 Kamm · 50
 Kammel · 41, 44, 50, 58, 72, 73, 126, 210
 Kammwasser · 122
 Kamnitz · 23, 29, 43, 53, 55, 65, 74, 120, 128, 133, 207, 208, 218, 219, 224, 227
 Kamnitz Bach · 29, 53
 Kanapee · 44
 Kančí hlava · 145, 152
 Kančí vrch · 82, 89, 98, 112, 113, 224, 229
 Kání hnízdo · 51, 114
 Kaplička · 79
 Kapradník · 209
 Karlsberger Flössel · 132
 Karlsberger Flössl · 54
 Karlsberger Wasser · 122, 132
 Karolintaler Bach · 62, 215
 Kasárenská cesta · 166
 Kasperwasser · 132, 179
 Kateřinský hřbet · 50, 181
 Katharinberger Kamm · 50, 181
 Katzenat · 73, 229
 Katzensteine · 48, 58, 97, 127
 Käulig · 143, 145, 147
 Kaulige Berg · 129
 Kaulige Berg-Felsen · 129
 Kauliger Berg · 43, 51, 73, 101, 102, 103, 127, 129, 130, 143, 145, 147, 208, 229
 Kauliger Fels · 48, 127
 Kauliger Stein · 48
 Kauschkaturm · 198
 Kauschkova věž · 180, 182, 198
 Keilberg · 129
 Keilig · 143, 145
 Keilige B. · 129
 Keiliger Bergstein · 129
 Keilichberg · 129
 Kelbeloch · 87, 115, 116, 224, 225
 Kesselstein · 48, 51, 65, 73, 74, 94, 102, 103, 105, 114, 127, 128, 229
 Keule · 127, 129
 Keulenberg · 129
 Keulige Berg · 129
 Keulichenstein · 129
 Keulicher Berg · 129
 Keulichte Berg · 129
 Keulichte buchberg m. · 28
 Keulichte Stein · 129, 208
 Keulichter Buchberg · 28, 58, 203
 Keulichteststein · 129
 Kitlův vrch · 169
 Kittelsberg · 169
 Kladskej · 24, 217
 Klášterní kopec · 149, 150
 Klášterní vrch · 89, 106, 149
 Klášterský kopec · 150
 Klečové louky · 88, 214
 Klein Iser · 16, 26, 55, 56, 74, 120, 227
 Klein Kamnitz Bach · 227
 Klein Kamnitzbach · 74, 120
 Klein Stolpich Bach · 227

Kleine Görsbach · 122, 124, 131
 Kleine Heidelberg · 177
 Kleine Iser · 17, 26, 27
 Kleine Iser Wiese · 17
 Kleine Iserwiese · 214
 Kleine Kamnitz · 29, 55
 Kleine Spitzberg · 104, 127
 Kleine Stolpich · 55, 56, 120
 Kleiner Heidelberg · 35
 Kleiner Spitzberg · 128
 Klein-Iser · 27
 Kleinseiter Wasser · 132
 Klein-Semmeringer Wasser · 132, 193
 Klingerloch · 95, 169, 190
 Klínová hora · 130, 143, 145
 Klínový · 82, 130
 Klínový vrch · 82, 130, 143, 147
 Klosterbächlein · 123, 124
 Klosterberg · 106
 Klothildenstein · 198
 Klotyldin kámen · 198
 Klötzer Bach · 122
 Klötzer Berg · 112, 113, 229
 Klötzerberg · 98, 200
 Klötzerfloss · 56
 Knaipa · 145
 Kneipa · 118, 145
 Kneipe · 52, 115, 118, 145
 Knejpa · 52, 118
 Knieholzwiese · 214
 Kobel Floss · 132, 188
 Kobelfloss · 54, 56, 132, 210
 Kobelhaus · 186, 187, 188
 Kobelova chata · 186, 189
 Kobelův potok · 188
 Kobleova hůl · 187
 Kočičí kameny · 58, 97, 102, 145, 229
 Kočka · 145
 Köhlerbach · 124
 Köhlerberg · 189
 Köhlermütze · 44, 51, 59, 110, 127, 189
 Köhlerova čepice · 189
 Köhlerovy kameny · 189
 Köhlerův vrch · 189
 Kohlhubel · 43, 47, 52, 72, 84, 101, 102, 106, 229
 Kohlstein · 48
 Kohlsteine · 107
 Kohoutí hřeben · 50, 59, 110, 166
 Königova výšina · 147, 149, 192, 193, 194, 196
 Königreich · 191
 Königsbusch · 213
 Königshäuser · 191
 Königshöhe · 47, 52, 74, 99, 112, 113, 186, 191, 192, 193, 195, 199, 229
 Königsloch · 170, 191, 192
 Koňská hlava · 110
 Kopecká louka · 201
 Kopřivnice · 67, 104, 150
 Kopřivník · 52, 67, 82, 89, 102, 103, 104, 150, 229
 Kopřivový kámen · 87
 Kořenov · 24, 182, 201
 Koschlberg · 169

Kosodřevinná louka · 60
 Kotel · 51, 65, 73, 74, 90, 101, 102, 103, 105, 229
 Kovadlina · 59, 90, 110, 181, 189
 Krähwinkel · 51, 116, 117, 164, 171, 221
 Králičí kopec · 170, 191
 Králova díra · 170, 192
 Králova výšina · 192
 Královka · 52, 74, 79, 82, 87, 94, 99, 119, 143, 147, 150, 163, 186, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 226, 229
 Královská Výš · 192
 Královská výšina · 143, 146, 147, 149, 150, 192, 193, 194
 Královská Výšina · 192
 Králův vrch · 143, 146, 192
 Krásná hora · 106
 Krásná louka · 88
 Krásná Maří · 90
 Krásná Máří · 60, 143, 148, 165, 198
 Krásný · 52, 84, 90, 99, 112, 113, 116, 118, 119, 142, 147, 149, 163, 165, 194, 195, 229
 Krásný potok · 56, 122
 Kratschen · 127
 Krausův kopec · 173
 Krejčíkova louka · 189
 Kretstein · 110
 Kreuzschenke · 79, 115, 116
 Krévinkl · 92, 116, 117, 164, 171, 221
 Kroatenhau · 63
 Kroatenhubel · 52, 63, 126
 Krojčenk · 115, 116
 Kröttstein · 110
 Kroupenský · 24
 Křemenný potok · 91, 122, 179
 Kuběnkova chata · 202
 Kuhbrücken · 63
 Kulmrichův vrch · 187
 Kupferberg · 37, 46, 52, 74, 102, 150, 151, 229
 Kupferberk · 143, 151
 Kuří věže · 90, 166
 Kutíště · 104, 149
 Kužel · 130, 143, 145

L

Ladungs Berg · 111, 128
 Lammelberg · 170
 lange Berg · 34, 35, 36
 Lange Berg · 51, 110
 Lange Farbe · 44, 52, 73, 97, 98, 111, 113, 127, 141, 143, 144, 145, 147, 149, 205, 208, 228
 Lange Farbe B. · 208
 Lange Farbe Berg · 44, 127
 Lange Zipfel · 205
 Lange Zippel · 205
 Laubbach · 56, 122, 132, 179
 Laucznybach · 137
 Lausitzer Neisse · 15
 Lautsch-Berg · 137, 173
 Lautschnei · 23, 29, 31, 43, 136, 137, 139, 217, 218, 219

Lautschnei Bach · 53
 Lautschnei Wasser · 137
 Lautschneibach · 22, 136, 137, 173, 218
 Lautschney · 137
 Läutstein · 63
 Lehm Flössel · 122
 Lehmflössel · 55
 Leim Berg · 126
 Leimberg · 46, 51, 73, 83, 101, 105, 126, 229
 Lemstein · 126, 198
 Lepový vrch · 83, 105
 Lesní potok · 164, 179
 Lesní zábrana · 83, 109
 Leukertsstein · 127
 Liberecká výšina · 114, 165, 181
 Libverdský potok · 122
 Liebiegwarte · 114, 181
 Liebigova hora · 181
 Lieberda Bach · 122
 Lichtenberg · 24, 46, 51, 101, 168
 Lindenbach · 180
 Lindenwasser · 132
 Lingkes Baude · 26
 Link Elis oder Klein Iser Hauser · 26
 Listový potok · 56, 91, 122, 179
 Liščí boudy · 190
 Liščí kameny · 114
 Liščí skála · 87
 Löffeltilke · 215
 Loch · 44, 58
 Lom · 73, 150, 178
 Lom Kašpara Wernera · 178
 Lomnice · 14, 29, 55, 74, 91, 120, 150, 155, 207, 208, 224, 227
 Lomnický potok · 150
 Lomnitz · 14, 43, 55, 74, 120, 131, 132, 207, 208
 Lomnitz Bach · 44, 53, 207, 227
 Lomy · 22, 23, 40, 41
 Lonza · 207
 Lonze · 120, 132, 207
 Louczna · 137, 139, 218
 Loučenský vrch · 52, 89, 98, 112, 113, 172, 199, 229
 Loučná · 23, 29, 31, 137, 139, 172, 217, 218, 224
 Loučná Nisa · 137
 Loučný potok · 139
 Loupežnická jeskyně · 110
 Loupežnické skalisko · 63, 130, 150
 Loupežnické skály · 63
 Lučanská Nisa · 133, 135, 136
 Luční potok · 91, 122, 164
 Ludvíkovský potok · 56
 Lumnitz · 207
 Lunza · 207, 208
 Lunze · 74, 132, 207, 208
 Lunzenau · 132, 207
 Lusdorfer Bach · 56, 131
 Lužyca · 25
 Lužická Nisa · 15, 120, 133, 134, 135, 136, 138
 Lužický hřbet · 68
 Lužický hřeben · 154
 Lužický potok · 25, 55, 122, 164

Łužiska Nysa · 15
 Lysé skály · 61, 87, 110, 164

M

Maitschelwiese · 214
 malá Gizerka · 26
 Malá Jeřice · 122, 124, 164
 Malá Jizera · 16, 27
 Malá Jizerka · 27
 Malá Jizerská louka · 17, 214
 Malá Máří · 61
 Malá rybí voda · 91, 122
 Malá Strana · 219
 Malej Polomej · 24, 31
 Maliník · 52, 72, 73, 79, 94, 148, 150, 163, 165, 174, 226, 229
 Malinová hora · 72, 148
 Malinový vrch · 68, 72, 74, 79, 94, 101, 137, 144, 145, 148, 150, 163, 165, 173, 174, 226, 229
 Malostranský potok · 164, 220
 Malostranský potůček · 220
 Malý Kamenický potok · 55, 74, 120, 227
 Malý Semerink · 116
 Malý Sloupský potok · 227
 Malý Špičák · 89
 Malý Štolpich · 56, 121
 Malý Štolpišský rybník · 180
 Mariánská hora · 74, 89, 176, 229
 Mariánskohorské Boudy · 208
 Mariánskohorský hřeben · 50
 Mariánský vrch · 145
 Marienberg · 46, 127, 128, 145, 176
 Marien-Berg · 176
 Marienberger Bauden · 208
 Marienwiesl · 60
 Martinsbach · 56, 122, 131, 132, 133, 179, 202
 Martinsfloss · 132, 133
 Martinská stěna · 177
 Martinské Údolí · 179, 201
 Martinský potok · 56, 122, 179
 Martinthal · 179, 202
 Martinswand · 177
 Maxdorfer Berg · 110, 127
 Maxdorfer Kamm · 50, 192
 Maxovský hřbet · 50, 192
 Maxovský vrch · 110
 Mázlovka · 116, 118, 190
 Měděnec · 34, 52, 67, 74, 82, 90, 102, 143, 146, 147, 150, 151, 229
 Měděný vrch · 143, 146, 147, 150, 151
 Medinskej · 24, 217
 Mědný vrch · 37, 67, 74, 82, 143, 147, 150, 151
 Medvědí kout · 88, 106
 Medvědí louka · 23, 106, 218
 Medvědín · 73, 107
 Meffersdorfer Gränzflössel · 25
 Meierhofhäuser · 122
 Meixnerka · 79
 Menší Jizera · 27
 Messstein · 52

Messstein Berg · 63
 Messsteine · 63
 Mešní kameny · 52, 63
 Mešní skála · 88
 Michelberg · 172, 173
 Michelkoppe · 176
 Michelsteine · 197
 Michlův kopec · 173
 Milíř · 52, 83, 89, 90, 97, 111, 113, 164, 200, 229
 Milíře · 90, 106
 Mittags Berg · 126
 Mittagsberg · 46, 51, 68, 74, 75, 97, 102, 103, 105, 126, 224, 225, 229
 Mittagsteine · 43, 48, 74, 101, 102, 105, 229
 Mittagszahn · 44
 Mittel Iser Kamm · 103, 229
 Mittel Iserkamm · 50
 Mittel Riegel · 49, 51, 103, 104, 109, 212
 Mittel Zipfel · 50
 Mittelkippe · 47, 211
 Mittlerer Iserkamm · 17
 Mlaka · 51, 83, 90, 99, 102, 103, 229
 Mníškový vrch · 84, 110, 111, 113, 229
 Mníškový vrch · 84
 Mokřůvka · 73
 Moosbeerheide · 127, 136
 Moosturm · 48
 Mordová rokle · 63
 Mordwasser · 54, 63
 Morous · 198
 Morzinihöhe · 47, 181
 Mořina · 79
 Mšenský potok · 122, 136
 Mšenský vrch · 89, 98, 112, 113, 182, 200, 229
 Mühlbach · 124, 131, 132, 133
 Mühlgraben · 54, 58, 131, 133
 Mühlkoppe · 47, 52, 211
 Mühlscheiber Bach · 122, 132
 Mühlstein · 48, 58
 Müllerstein · 94, 105, 127, 128
 Mütze · 127

N

Na Biňáku · 115, 172
 Na čihadle · 32, 88, 105, 166
 Na Čihadlech · 32, 144
 na Gizírce · 26
 Na hrátkách · 114
 Na hrázi · 180
 Na hřebenkách · 41, 87
 Na chatkách · 87, 90, 114, 164
 Na kamenci · 87
 Na kneipě · 30, 87, 91, 115, 118, 166, 224, 225
 Na koblu · 187
 Na kobyle · 187
 na Kraši · 193
 Na krojčenku · 86, 115, 116
 Na Krojčenku · 79, 164
 Na lukách · 87
 Na Mořině · 79

Na paloučku · 88
 Na písčinách · 87, 88
 Na příčnici · 114
 Na salaši · 59, 87
 Na Scholzově Kopci · 169
 Na skalce · 32, 229
 Na spáleném · 82
 Na Štěpánce · 87, 185, 201
 Na Vítku · 159
 Na vyhlídce · 37, 41, 42, 66, 69, 141, 144, 145, 146
 Na Vyhliďce · 42
 Na Výsluní · 118
 Na zámcích · 66, 143
 Na Žďárku · 33
 Nad hasičárnou · 87, 88
 Nad jamou · 66
 Nad lomem · 114
 Nad skokem · 87, 90, 188
 Nad Vítkou · 74, 82, 149, 159
 Nad vodopády · 59, 87
 Nad Zátěším · 114
 Nagelfloss · 25
 Nachtmanns Holzschlag · 62
 Nachtstein · 62
 Nachtsteine · 48, 62
 Namenlos · 114, 127
 Napoleon · 61, 198
 Napoleontisch · 198
 Nase · 61, 127
 Nasefelsen · 127
 Natzerkoppe · 47, 211
 Nazerkoppe · 170, 175
 nedwiedj lauka · 23
 Neiss · 135, 138
 Neissbronn · 134
 Neisse · 15, 43, 56, 74, 120, 127, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 218, 227
 Neisse Bach · 53, 127, 135, 136
 Neisse Fluss · 33, 52, 127, 135, 136
 Neisse Ursprung · 134
 Neisseberg · 126, 138
 Neissefloss · 137
 Nekras · 22, 23, 74, 79, 82, 87, 90, 94, 96, 99, 112, 113, 119, 143, 147, 163, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 226, 229
 Nekrass · 22
 Nekraš · 193, 194, 195
 Nesselberg · 52, 102, 103, 104, 229
 Nesselgrund · 122
 Netík · 180
 Neudorfer Neisse · 135, 136
 Neusseberg · 126, 138
 Neuszberg · 138
 Neuwiese · 214
 Nickel Schneiders Felsen · 197
 Nickelkoppe · 47, 114, 170, 175, 191, 210, 211
 Nickelsteine · 197
 Niederbauersberg · 63, 114
 Nisa · 14, 15, 16, 56, 65, 66, 74, 120, 133, 135, 139, 142, 155, 208, 224, 227
 Nizký hřeben · 153
 Nizký jizerský hřbet · 72

Nová Louka · 23, 214, 218
Nová poutní cesta · 59
Novoveská Nisa · 136
Novoveský potok · 136
Nummrich · 206
Numrich · 52, 206
Nussstein · 48, 73, 74, 75, 97, 102, 104, 105, 143, 148, 229
Nusssteinwasser · 54, 56, 123, 132
Nýdr · 114, 116, 164
Nysa Łużycka · 15

O

Ober dem Steinrich · 44
Ober Hemmrich · 105, 117
obere Neisse · 136
Obrázek · 37, 38, 144, 146
Oehlberg · 216
Oelberg · 143, 145, 216
Oelberk · 143, 145
Ölberg · 46, 48, 52, 58, 59, 67, 74, 101, 127, 128, 143, 145, 148, 215, 216, 217, 229
Olbersdorfer Bach · 132
Oldřichovské sedlo · 60, 117, 164, 165
Oldřichovský potok · 122, 164
Oldřichovský Špičák · 58, 165
Oldříšek · 198, 223
Olejník · 217
Olejová hora · 148, 217
Oleška · 56, 91, 122, 124, 150, 227
Olivetská hora · 52, 58, 59, 66, 67, 74, 89, 92, 101, 143, 148, 215, 216, 217, 224, 229
Olivová hora · 217
Olšový potok · 150
Orlwiese · 214
Ořech · 143, 145
Ořešnický potok · 56, 123
Ořešník · 73, 74, 75, 90, 97, 101, 102, 104, 105, 143, 145, 146, 148, 150, 229
Ořešníky · 150
Ostrá skála · 82
Ostrá stráň · 51, 104, 150, 164, 187
Ostrý · 73, 90, 110, 149
Ostrý hřeben · 50, 88, 89, 104, 164
Ostrý kámen · 149

P

Palcát · 115, 171, 172, 221
Paličatý Wrch · 65, 130
Palička · 129
Paličnický · 51, 73, 89, 101, 102, 103, 129, 130, 143, 145, 146, 147, 163, 208, 229
Panenská stráň · 62, 111
Papežský potok · 123, 179, 190
Papstfloss · 190, 205
Papstflössel · 132
Parsifal · 61, 198
Pařez · 200

Pařezový potok · 56, 122
Paschersteig · 25
Paulshau · 201
Paulsplan · 87, 177, 201
Pavlina louka · 177
Pavlova cesta · 177
Pavlova planina · 87, 177, 201
Pekelná tůň · 54, 61, 112
Pekelné skály · 61
Pekelský potok · 55, 62, 91, 122, 215
Pekelský vrch · 62
Peklo · 61
Pěnkavčí kámen · 172, 190, 192
Pensdorf · 171
Pfarrberg · 118
Pfeiffersberg · 169
Pfeifřův kopec · 169
Pferdekopf · 110
Pfingsthübel · 52, 64, 111, 113, 228
Pfützhübel · 47, 51, 83, 99, 102, 103, 229
Philippsgrund · 117
Pilcův vrch · 83, 200
Pilzberg · 199, 200
Pilzeberg · 46, 52, 83, 97, 98, 111, 113, 200, 229
Pilzstein · 110
Platnay · 218
Platney · 218
Plätnitz · 218
Plattfelsen · 48
Plochý · 82, 114
Plochý vrch · 52, 82, 112, 113, 114, 229
Pobstberg · 190
Pobstfloss · 205
Pobstflössel · 54, 123, 132, 179, 190
Pod Javorovým vrchem · 166
Pod Kamennou horou · 88
Pod přehradou · 59, 90, 111
Podlesí · 90
Podložená skála · 79
Podsvětí · 79
Pohlberg · 46, 87, 115, 169
Pohlsche Kamm · 153
Pohlscher Kamm · 153
Pohlův vrch · 87, 115, 169, 200, 225
pohoří Jizerské · 17
Pochberg · 169
Pocherstein · 183
Pochflössel · 124
Pochflössl · 179
Pochloch · 179
Polackenlager · 63
Polau · 31
Polaum · 31
Polaun · 24, 29, 31, 123, 133
Polauner Bach · 31, 131, 133
Polední hora · 68, 143, 147
Polední kameny · 66, 74, 92, 102, 105, 143, 148, 224, 229
Polední vrch · 67
Poledník · 51, 67, 68, 74, 75, 89, 97, 102, 103, 105, 143, 146, 147, 224, 225, 229
Polische Kamm · 153

Pollengrund · 56, 123
 Polnische Kamm · 153
 Polomej · 31
 Poloubný · 31, 123
 Polsche Kamm · 34, 35, 153
 Polubný · 24, 25, 29, 31, 123
 Pörner Kaspers Bruch · 128, 178
 Pörner Kaspers Bruch Kamm · 50, 178
 Porsche Hau · 44, 178
 Posseltfelsen · 197
 Posseltsberg · 115, 127, 169
 Posseltsgrund · 169
 Posseltův důl · 169
 Posseltův vrch · 86, 115, 169, 200
 Potoku laucznýmu · 22, 137
 potoku rovnému · 22
 Požářiště · 82
 Pramen Jizery · 17
 Pramen Nisy · 135
 Preussische Bahn · 25
 Preussische Hau · 63
 Promenádní cesta · 166
 Prosečský hřbet · 50
 Prosečský vrch · 98, 199
 Proschwitzer Kamm · 50
 Prostřední hřeben · 50
 Pruská cesta · 25
 Przichowitzer Höhe · 184
 Předěl · 90, 114, 149
 Předlánce · 14
 Přední Divočák · 152
 Převislý vrch · 82, 104
 Příčka · 83, 109
 Příčná voda · 55, 123, 124
 Příčnice · 114, 149
 Příchovický potok · 31, 55, 123, 164
 Příchovská výšina · 184
 Příkrá stráž · 104, 150
 Ptačí hlava · 144, 146
 Ptačí kupy · 40, 52, 66, 68, 72, 90, 92, 103, 105, 144, 146, 148, 224, 229
 Ptačí skála · 144
 Ptačí vrch · 150
 Ptačí vrchy · 74, 103, 105, 148, 150, 229
 Ptáčí wrchy · 65
 Puchberg · 22, 26, 28
 Puchbergk · 22, 26, 28, 221
 Puchloch · 205
 Půlený kámen · 198
 Pustý potok · 123
 Pustý statek · 88
 Pytlácká skála · 63, 130, 150
 Pytlácké kameny · 90, 130, 198
 Pytlácké skály · 63
 Pytlácký kámen · 130

Q

Quarkstein · 62
 Quarre · 44, 52, 112, 113, 114, 149, 229
 Quarré · 113

Querwasser · 54, 55, 123

R

Rabenei · 23, 29, 43, 55, 122, 131, 132, 133, 156, 217, 218, 219, 220
 Rabenei Bach · 132, 133
 Rabeneibach · 219
 Rabeney · 219
 Rábenka · 91, 122, 156, 164, 220
 Rabnay · 219
 Rabney · 219
 Rabneyflössl · 219
 Radčický potok · 55, 122
 Ralská hora · 160, 188, 221
 Ramsrich · 126
 Ranserich · 126, 206
 Rapická hora · 34, 35, 36, 73, 74, 75, 89, 96, 97, 115, 143, 145, 148, 150, 177, 178, 229
 Rapický kopec · 178
 Rapoldsberg · 126, 128, 178
 Rapoldův vrch · 143, 145, 178
 Rappelt · 36, 177
 Rappelberg · 177
 Rapplitz · 34, 74, 126, 128, 143, 148, 177
 Rapplitz Berg · 73, 75, 96, 126
 Rapplitzberg · 36, 115, 177, 229
 Rasnitz · 14, 29, 55, 120, 132
 Rasnitz Bach · 132
 Rašeliniště Jizerky · 17
 Rašeliniště Jizery · 17
 Ratschendorfer Grenzbach · 122
 Räuberhöhle · 110
 Raubschützenfelsen · 48, 63, 69, 126, 127, 130, 198
 Raubschützenstein · 63, 126
 Rauscheckova cesta · 110, 189
 Rauschendes Flössel · 54
 Rauschendes Wasser · 54, 55, 122, 132, 135
 Rauschfloss · 132
 Reders Nagel · 25, 126
 Redersnagel · 178
 Reinowitzer Wasser · 136
 Reitstein · 48, 52, 62
 Reitzacken · 44, 127
 Resselloch · 177
 Resselova jáma · 177
 Riedels Reitweg · 180
 Riegel · 44, 49, 51, 73, 83, 95, 101, 103, 109, 110, 126, 127, 212, 230
 Riegel Berg · 127
 Riegelberg · 109, 110, 126, 159
 Riegellehne · 49, 110
 Riegelweg · 110, 189
 Rieglova cesta · 189
 Richterberg · 170
 Richterova cesta · 198
 Richterskreuz · 198
 Richterstein · 198
 Richtersweg · 198
 Richterův kříž · 198
 Richtrův kopec · 170

Rohnhübel · 47, 178
 Rollberg · 127, 159, 173, 174, 188, 221
 Röslbach · 122, 124, 179
 Rote Bach · 132
 Rote Floss · 132
 Rotenbach · 22
 Roter Bach · 55
 Rotes Floss · 43, 54, 55, 122, 210
 Rotfelsen · 126
 Rotmühlbach · 132, 133, 138
 Rotsteine · 48, 51, 110, 126
 Rotwasser · 54, 55, 123, 124, 131
 Rovný · 29, 217, 219, 220
 Rovný potok · 29, 55, 91, 122, 164, 217, 219, 220
 Rozdvojený kopec · 115, 116
 Rozmezí · 25, 52, 79, 84, 87, 90, 92, 111, 113, 224, 229
 Rudolfshöhe · 127
 runde Puschschacht · 22
 Rybí potok · 123
 Rybník pod Poledníkem · 180
 Rýnovická Nisa · 133, 136

Ř

Řapická hora · 148, 150
 Řasná · 150
 Řasnice · 14, 29, 55, 120, 150, 155
 Řásnice · 150

S

Safirový potok · 91, 122
 Safirový potůček · 56, 152
 Sachsenweg · 25
 Salabecz · 22, 23, 114, 168
 Salaberg · 23, 114, 168
 Salabez · 22
 Salmrich · 206
 Saphirflössel · 26, 54, 56, 122, 132, 152, 210
 Saská cesta · 25
 Sau Kuppen · 151
 Sau Stirn · 151
 Sauberg · 37, 46, 52, 65, 74, 96, 101, 151, 229
 Sauere Ebene · 73
 Saukuppen · 126
 Sauschutt · 114
 Saustein · 70, 127
 Saustirn · 43, 49, 97, 103, 126, 151, 229
 Sedlo Holubníku · 90
 Sedlo Maliníku · 174
 Sedmištit · 42, 144, 146
 Seehundsteine · 58, 127
 Seibtflössel · 179
 Seibthübel · 47, 52, 84, 112, 113, 167, 170, 199, 224, 229
 Seibtův kopec · 148
 Seibtův vrch · 144, 148, 150, 167, 170
 Seibtwinkel · 117, 169, 179
 Semerink · 92, 117, 166, 225

Semmering · 116, 117
 Severák · 79, 92, 114, 170, 191, 224
 Schaffstein · 182
 Schachtelberg · 127
 Schachtelstein · 127
 Schalasterberg · 214
 Schalasterhübel · 47, 214
 Scharfberg · 73, 110
 Scharfgraben · 56, 123
 Scharflehna · 145
 Scharflehne · 49, 50, 51, 66, 87, 103, 104, 145, 187, 205, 229
 Scharfova stráž · 66, 104, 187
 Scharfturm · 48
 Scharchen · 31, 32, 43, 52, 73, 149, 229
 Scheffelecke · 116, 172, 173, 221
 Scheibe · 44, 58
 Scheidebach · 25
 Schenkenhahn · 115, 116, 213
 Schierecke · 172, 173
 Schillerhöhe · 47, 181
 Schindel Grund · 43, 52, 229
 Schindelgraben · 54, 56, 107, 123
 Schindelgrund · 103, 107, 126, 214
 Schindelschleifmühle · 180
 Schindelwasser · 54, 107, 122, 132, 180
 Schirrgraben · 54, 124, 131
 Schlammbach · 132
 Schlammfloss · 54, 55, 210
 Schlegelfichten · 22, 168
 Schlesische Weg · 25
 Schlösserstein · 126, 143, 230
 Schlössersteine · 48, 66, 102, 103, 106, 126, 128, 145
 Schmieda · 141, 156
 Schmiedberg · 189
 Schmiedstein · 73, 181, 189
 Schmiedův (Schmidův, Schmidtův) kámen · 189
 Schmirgelstein · 197
 Schneekoppe · 211
 Schneeturm · 198
 Schneetürml · 48, 51, 127, 210
 Schneiderwiesl · 189
 Schnejderova louka · 189
 Schoalasterberg · 214
 Schölerloch · 214
 Schöllbich · 123, 206
 Schöllflössel · 179
 Scholtzův vrch · 115, 169, 200
 Scholzberg · 115, 169
 Scholzeffelsen · 48, 177, 201, 215
 Scholzeknochen · 48, 49, 215
 Schönborn · 206
 Schöne Marie · 60, 127, 143, 148, 198
 Schöne Marie Felsen · 46, 127
 Schönwiesfloss · 54, 56, 122, 210
 Schulbach · 124
 Schuppengrund · 115, 116, 205, 221
 Schüsschütte Hiebel · 216
 schwartze neyß · 137, 138
 Schwarz Bach · 227
 Schwarz Berg · 74, 75, 98, 101, 144, 148

Schwarzbach · 25, 43, 53, 55, 120, 208, 225
 Schwarzberg · 22, 23, 33, 51, 58, 101, 112, 113, 229
 Schwarzbich · 206, 208
 Schwarze Berg · 98, 101, 127, 143, 148
 Schwarze Deschen · 30
 Schwarze Desse · 22, 30, 55, 120, 227
 Schwarze Neisse · 55
 Schwarze Neisse Bach · 227
 Schwarze Stolpich · 55, 56, 120, 121
 Schwarze Teiche · 54
 Schwarze Wand · 198
 Schwarze Wittig · 55, 157, 227
 Schwarzeberg · 228
 Schwarzer Berg · 46, 98, 101, 128, 228
 Schwarzes Floss · 30, 41, 55
 Schwarzfloss · 54, 55, 58, 122, 123, 210
 Schwarzfluss · 31, 164
 Schwedengraben · 63
 Schwedengräber · 63
 Schwedenlager · 63
 Schweingusche · 44, 59, 127
 Siebengibelská voda · 30, 41
 Siebengiebel · 39, 40, 41, 42, 208
 Siebengiebel Stein · 208
 Siebengiebelische wasser · 22, 40, 41
 Siebengiebelstein · 39, 40, 41
 Siebengirbelstein · 39
 Siebngibelskau wodu · 22, 40, 41
 Sieghübel · 39, 42, 112, 113, 126, 141, 144, 146, 148, 208
 Sieghübl · 229
 Siegmundshöhe · 114, 181
 Siechhübel · 33, 39, 40, 42, 43, 66, 74, 126, 128, 146, 208
 Siechhübelberg · 39
 Sigibel Stein · 39, 208
 Signal · 112
 Sichelberg · 112, 113
 Sichhübel · 40, 41, 42, 126, 144, 146, 159
 Skalka · 82, 104
 Skalky · 51, 82, 83, 90, 102, 104, 111, 229
 Skalní bludiště · 87, 164
 Skalní hrad · 90
 Skalní potok · 123
 Skalní vyhlídka · 172
 Skály Jiřího · 176
 Sklářský potok · 91, 123
 Skřítek · 129
 Slepá cesta · 79
 Slezské kameny · 106, 143, 145, 148
 Slezský hřeben · 154
 Sloupský potok · 56, 73, 82, 84, 86, 100, 120, 121, 144, 148, 149, 163, 226, 227
 Slovanka · 52, 79, 84, 112, 113, 144, 148, 150, 170, 196, 199, 224, 229
 Směda · 144, 146, 148, 150, 156, 157
 Smědá · 14, 56, 66, 73, 74, 91, 120, 124, 139, 141, 144, 146, 148, 150, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 165, 187, 188, 227
 Smědava · 41, 74, 144, 146, 148, 149, 150, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 188
 Smědávka · 158
 Smědavská hora · 41, 51, 89, 90, 110, 112, 113, 145, 154, 156, 159, 160, 177, 187, 229
 Smědavská chata · 159
 Smědavská myslivna · 158
 Smědavský kopec · 160
 Smědavský vrch · 146, 160
 Smědov · 144, 149, 150, 158, 160
 Smědovna · 150, 158
 Smědovská hora · 145, 160
 Smědovská chata · 159
 Smědovská myslivna · 158
 Smědovský potok · 157
 Smědovský vrch · 145, 146, 160
 Smědý kámen · 106
 Smrčina · 90, 112, 113, 229
 Smrk · 16, 25, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 42, 43, 52, 65, 66, 71, 74, 90, 95, 101, 103, 104, 141, 142, 144, 145, 148, 152, 153, 175, 177, 207, 208, 229
 Smrková cesta · 79
 Smržovský potok · 56, 119, 122, 164
 Smutná loučka · 79
 Sněžné věžičky · 51, 87, 198
 Soldatenschlag · 64
 Souš · 207
 Spielhahnwiese · 32
 Spitzberg · 46, 47, 51, 74, 102, 104, 229
 Spitze · 47
 Spitzstein · 48, 51, 102, 104, 165, 229
 Sporné území · 25
 Srážný · 82
 Srážný vrch · 82, 150
 Srázy · 50, 87, 103, 104, 164, 187, 206, 229
 Srní · 24
 Staffecke · 169, 171, 174, 179, 207
 Staffenberg · 110, 115, 169, 175, 207
 Staffenflössel · 132, 133, 179
 Staffenkippe · 207
 Staffenstein · 197, 207
 Staffenův kopec · 115, 169, 175, 207
 Staffenův kout · 171
 Staffenův Kout · 169
 Staffenův vrch · 86, 90, 91, 110, 115, 169, 200, 224
 Stafflössel · 174, 207
 Stará buková · 28
 Stará Buková · 73
 Stará jáma · 87, 88
 Stará poutní cesta · 59
 Starý polom · 87
 Stefanshöhe · 183, 184
 Steimerich · 206, 208
 Stein Riegel · 110
 Steinbach · 124, 131, 133
 Steinberg · 46, 48, 58, 98, 110, 143, 229
 Steinbruch · 22, 40
 Steinbüschel · 213
 Steinerner Tisch · 198
 Steinfluss · 123
 Steinkammer · 181
 Steinkippe · 47
 Steinkippel · 47, 211
 Steinkirche · 63

Steinkoppe · 47, 58, 73, 74, 126, 127, 128, 145, 151, 176, 211, 229
Steinköppel · 51, 229
Steinköppel · 47, 48, 58, 83, 111, 113, 114, 126, 210, 211
Steinriegel · 110
Steinrich · 46, 48, 206, 208
Stephanshöhe · 47, 52, 100, 127, 145, 182, 201
Stolbach · 120, 121
Stolní vrch · 169, 190, 192
Stolpich · 44, 53, 56, 73, 84, 100, 120, 121, 127, 144, 148, 149, 203, 206
Stolpich Bach · 44, 53, 100, 121, 127, 203, 206, 227
Stolpichturm · 48
Stráň · 102
Strážce Divé Máří · 61
Strážce grálu · 61
Strittstück · 25
Strmý vrch · 51, 82, 101, 104, 150, 229
Stružyna · 25
Stržník · 104
Stržová plotna · 166
Stržový · 82, 104, 149
Stržový vrch · 82, 97, 101, 104, 225, 229
Střední jizerský hřbet · 17, 50
Střední jizerský hřeben · 50, 90, 103
Střední závora · 109
Studánka · 207
Suchý Skáli · 22
Suchý vrch · 51, 205
Supí hlava · 59, 90, 166
Suťový potok · 56, 123
Svah · 150
Svahový vrch · 104
Světlej · 24
Světlý vrch · 51, 89, 96, 101, 194, 229
Sviní hlava · 152
Sviní hora · 65
Sviní kámen · 59, 87, 166
Sviní kopec · 152
Svinná hora · 151
Sviňská hlava · 145
Svinské čelo · 43, 49, 82, 97, 103, 150, 152, 164, 229
Svinský · 149
Svinský vrch · 34, 74, 89, 96, 101, 149, 150, 151, 229
Sviňský vrch · 37, 52, 74, 150, 151

Š

Šámalka · 166, 181
Šámalova chata · 166, 181, 182
Šámalova stezka · 180
Šeflek · 92, 116, 164, 173, 221, 225
Šenkhán · 115, 116, 225
Šenkhána · 116
Šerák · 32, 73, 149
Šimkův kopec · 201
Šindelový důl · 52, 103, 107, 229

Šindelový potok · 56, 107, 123
Šindelův potok · 122, 180, 189
Široká Vítka · 73, 157
Šírův Kout · 173
Šlegelfichten · 22, 23, 168
Šmídův kámen · 73, 189
Šolcák · 165, 180
Šolcovy skály · 177, 201, 215
Šolcův kopec · 169
Šolcův rybník · 165, 180
Šouf · 182, 221
Špičák · 51, 74, 90, 102, 104, 165, 229
Štěpánčina vyhlídka · 183
Štěpánka · 71, 79, 100, 163, 182, 183, 184, 185, 201
Štěpánova skála · 183
Štěpánova výšina · 145, 182, 183
Štěpánská výšina · 183, 185
Štolpich · 55, 56, 72, 73, 82, 86, 91, 92, 100, 115, 121, 122, 139, 144, 148, 149, 163, 198, 206, 221, 224, 226
Štolpišská silnice · 163
Šumící potok · 55, 122
Šupngrund · 116
Švajcák · 116, 118, 225
Švorcpurk · 221
Šworepurk · 22, 23

T

Tabakstein · 25
Tafelfichte · 24, 25, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 52, 65, 66, 74, 95, 101, 103, 104, 127, 141, 208, 210, 229
Tafel-Fichtstein · 37
Tafelstein · 25, 34, 36, 38
Tan · 72, 148
Tann · 72, 144, 145, 148
Tannenbach · 132, 133, 207
Tannwalder Spitzberg · 47, 58
Tannwasser · 43, 54, 56, 72, 119, 122, 132, 165, 207
Tannwasserfall · 132
Tannwasserhänge · 49
Tanvaldský Špičák · 58, 165
Tanwasser · 133
Taubenhaus · 43, 52, 65, 74, 101, 103, 104, 105, 228
Teich · 44
Telke · 55, 62, 214, 215
Temná věž · 51
Tenl · 72
Tereziina výšina · 182
Terezínka · 182, 185
Tesařovský potok · 91, 122
Tetřeví boudy · 166
Tetřeví louka · 88
Teufelfichte · 34
Teufelsbach · 122
Teufelsfelsen · 61
Teufelsfichte · 37

Teufelskammer · 61
 Teufelsloch · 43, 52, 61, 101, 103, 107, 228
 Teufelslochfelsen · 48, 61, 127
 Teufelslochsteine · 127
 Teufelsnase · 61
 Teufelssitz · 61
 Teufelsstein · 48, 61
 Teufelstein · 34, 58, 61
 Theresienhöhe · 182
 Thon Wasser · 207
 Thonwasser · 132, 133, 207
 Tiefe Graben · 44
 Tiefe Spitze · 47
 Tiefenbach · 31, 53, 55, 123, 131, 164
 Tichá říčka · 56, 122
 Tirns · 126
 Tischerberg · 169, 190
 Tischerkoppe · 170
 Tischerův Kopec · 170
 Tisový kámen · 87
 Tišina · 37, 90, 103, 107, 108, 109, 112, 113, 143, 147, 149, 176, 229
 Tišrův kopec · 170
 Tkalcova rokle · 191
 Tobschloch · 175, 188
 Točna · 79
 Toffelloch · 175
 Tomskoppe · 47, 52, 98, 112, 113, 172, 174, 199, 211, 229
 Tomsova hora · 172, 199
 Tomsova kupa · 172, 199
 Tomšův kopec · 199
 Tönnel · 175, 210
 Tonnenbach · 54, 132, 133, 207
 Tonnengrund · 205, 214
 Tönnl · 72, 210
 Törmelfelsen · 48, 110, 112, 210
 Tränkberg · 52
 Traverz · 79
 Travný · 73, 108, 147, 149
 Trojčata · 176
 Tschiehodel-Wiese · 31
 Tschihahnel Wiese · 31
 Tschihahnelfelsen · 127, 198
 Tschihahnelwiese · 31
 Tschihahnl · 31
 Tschihahnlwiese · 88, 105, 188
 Tschihanel · 31
 Tschihanal · 32
 Tülke · 215
 Turnergrund · 188
 Turnerův důl · 189
 Tylšův vrch · 182, 200

U

U buku · 166
 U černého kamene · 87
 U černých jezírek · 88
 U červeného buku · 87
 U Divadla · 87

U druhé lavičky · 87
 U dvora · 122
 U Hauptů · 169
 U hnoje · 88
 U kapličky · 79
 U Karlovského mostu · 87
 U křížku · 59
 U Kyselky · 87, 88
 U lomu · 59, 87
 U obrázku · 37, 38, 66, 69, 141, 144, 145, 146
 U Pohlů · 169
 U spálené hospody · 87, 90
 U Streitova obrázku · 88
 U studánky · 187
 U štoly · 87, 88
 U Švédů · 63
 U tlusté jedle · 87
 U Zatloukalů · 88, 201
 U závor · 83, 109
 Ueberhangstein · 129
 Uhelný pahorek · 106
 Uhlíř · 82, 83, 150, 200
 Uhlířka · 166, 189
 Uhlířova čapka · 51, 59, 87, 110, 166, 189
 Uhlířský pahorek · 150
 Uhlířský vrch · 52, 72, 82, 84, 101, 102, 106, 229
 Uhlířův vrch · 150
 unter dem siebenden Giebel · 39

V

V bučinách · 82, 83
 V Bučinách · 99
 V bukách · 87
 V kopřivách · 82
 V Šupáku · 86, 115, 116, 164, 205, 221, 225
 V tokaništi · 87
 V žitě · 87
 Váberloch · 116, 164, 190, 221
 Václavíkova Studánka · 179, 207
 Václavíkův potok · 179
 Valetberg · 60
 Vánoční louka · 60
 Vápenný vrch · 52, 101, 105, 229
 Včelí potok · 56, 91, 122
 Ve skálách · 87
 Ve spáleném · 87
 Veisův kopec · 79, 89, 115, 169, 191, 200
 Velbloud · 72, 73
 Velcovka · 111, 116
 Veliká Jizera · 16
 Velišský hřeben · 154
 Velká Jizera · 17
 Velká Jizerská louka · 17, 88, 214
 Velká Kamenice · 29
 Velká rybí voda · 55, 91, 122
 Velkej Polomej · 24
 Velký hřeben · 50
 Velký kámen · 143, 145, 217
 Velký Kamenický potok · 29, 55, 74
 Velký Semerink · 116

Velký Štolpich · 121
 Velšský hřbet · 68, 145
 Verlorener Bach · 43, 55, 122, 131
 Větev · 156
 Větka · 156
 Věž grálu · 59, 60, 61, 90, 110, 166, 198
 Věžní skály · 110, 112, 164
 Viklan · 90
 Vilémova věž · 198
 Vilémova Výšina · 27
 Viničná cesta · 166
 Vinkl · 115, 116, 117
 Vitka · 155, 159
 Vítka · 73, 144, 148, 150, 156, 159, 187, 188, 189
 Vítkova hora · 66, 141, 144, 145, 156, 160, 188
 Vítkův domek · 144, 149, 156, 158, 188
 Vlašský hřbet · 17, 26, 33, 35, 50, 152, 154
 Vlašský hřeben · 50, 59, 72, 74, 103, 145, 152, 154, 229
 Vlčí · 82, 149
 Vlčí doupě · 43, 88, 106, 230
 Vlčí kámen · 52, 82, 89, 90, 102, 106, 149, 229
 Vlčí kameny · 103, 106, 230
 Vlčí kopec · 170, 191
 Vogelberge · 105, 212
 Vogelkoppen · 47, 52, 74, 103, 128, 151, 211, 212, 229
 Vogelkuppen · 105
 Vogelsteine · 105
 Voigtsbach · 53, 56, 119, 122, 179
 Voldříšek · 198, 223
 Volský hřeben · 66, 141, 145, 154
 Vor dem Kalkberg · 44
 Vorbachecke · 171
 Vorbachův kout · 171
 Vordere Saustirn · 152
 Vrackej · 24
 Vrani Kout · 51, 117, 164
 Vřesník · 82, 107
 Vřesoviště · 43, 82, 84, 89, 90, 103, 107, 207, 230
 Vyhlička · 42, 90, 112, 113, 143, 144, 146, 147, 164, 172, 182, 190, 199, 230
 Vyhlička gen. Samochvalova · 172, 199
 Vyhlička generála Samochvalova · 182
 Vysoká hora · 143, 145
 Vysoký hřbet · 50
 Vysoký hřeben · 50, 74, 89, 90, 103, 230
 Vysoký jizerský hřbet · 17, 34, 50
 Vysoký kopec · 147, 149
 Vysoký vrch · 73, 111, 143, 145, 147, 149, 150
 Výšina královská · 143
 Výšina Vilémova · 27

W

Wackelstein · 48
 Wachberg · 64, 128
 Wachstein · 64, 111
 Waldflössel · 54, 56, 131, 132, 133, 135, 138, 210
 Waldmann · 63
 Wallfahrtsweg · 215

Wälsche Kamm · 152, 153
 Wälscher Kamm · 26, 50, 74
 Watzelfloss · 179
 Watzelsbrunn · 179, 207
 Weberberg · 127, 128, 137, 172, 173, 174
 Weberbergbaude · 174
 Weberloch · 190, 221
 Weberovka · 79, 174
 Webrův vrch · 174
 Weiskippe · 47, 126, 211
 Weissbach · 53, 55, 122, 208
 Weissbacher Lehne · 49
 Weissbich · 206, 208
 Weisse Deschen · 30
 Weisse Desse · 30, 55, 120, 227
 Weisse Floss · 131
 Weisse Flössel · 210
 weisse weiß · 137, 138
 Weisse Neisse · 137
 Weisse Steine · 51
 Weisse Wittig · 55, 157, 227
 Weisses Flössel · 54, 193
 Weisskippe · 115, 169, 191
 Weisskoppe · 126, 169
 weliká Gizera · 26
 Welischer Kamm · 152
 Wels · 111
 Welscher Kamm · 152
 Welz · 44, 52, 73, 84, 111, 113, 126, 229
 Welzhütte · 111, 116
 Welzstein · 44, 111, 127
 Wenner Kaspersbruch · 128
 Weners Kaspers Bruch · 178
 Wetzsteinbach · 131
 Wetzsteinloch · 83, 103, 104, 107, 131, 165, 228
 Wielka Izera · 17
 Wiese · 44, 58
 Wiesentaler Neisse · 58, 135, 203
 Wietew · 14, 23, 155, 156
 Wilde Marie · 60, 110, 127, 198
 Wildnerova boží muka · 60
 Wilhelmshöhe · 27
 Wilhelmstein · 126, 198
 Windbrüche · 127
 Winkel · 116, 117, 169, 212, 214, 221
 Winkelwächter · 44
 Winkelwasser · 212
 Winterlahne · 49, 205
 wittage · 155
 Wittig · 14, 29, 43, 53, 56, 73, 74, 101, 120, 126, 128, 129, 141, 144, 148, 149, 154, 155, 156, 158, 160, 165, 187, 188, 227
 Wittig Berg · 101, 126
 Wittig Fluss · 53
 Wittigbach · 53
 Wittigberg · 43, 46, 51, 66, 101, 110, 112, 113, 126, 127, 141, 154, 156, 159, 160, 187, 188, 229
 Wittig-Berg · 126
 wittige · 155
 Wittighaus · 41, 74, 141, 154, 156, 158, 188
 Wittigova hora · 187, 188
 wittich · 155

Wittich · 129, 155, 156, 158
 Witych · 65, 156
 Wohlische Kamm · 35
 Wohlischer Kamm · 68, 103, 152, 153
 Wohlský hřeben · 154
 wokrauhlej Buchsöcht · 22
 Wolfsberg · 106, 170, 191
 Wolfsfloss · 106
 Wolfsgrube · 106
 Wolfsnest · 43, 101, 103, 106, 230
 Wolfsstein · 52, 102, 106, 229
 Wolický hřbet · 65, 154
 Wolischer Kamm · 229
 Wollische Kamm · 152, 153
 Wollsche Kamm · 66, 141
 Wolsche Kamm · 152, 153
 Wormflössel · 179
 Wormloch · 170, 179
 Wrch Brażieczský · 22, 40
 Wysoka Kopa · 34
 Wysoki Grzbiet · 34, 50

Z

Za kloboukem · 79
 Zadní Divočák · 152
 Zadní hora · 149
 Zadní kopec · 51, 89, 90, 102, 113, 230
 Zadní studánka · 87, 113, 206
 Zadní vrch · 73, 149
 Zámecké kameny · 106, 143, 145, 148, 150
 Zámecký kámen · 106, 148, 150
 Zámky · 89, 90, 102, 103, 106, 143, 148, 214, 230
 Zapploch · 172, 173
 Zappův důl · 173
 Zátiší · 88
 Zatloukalova cesta · 79, 202
 Závora · 73, 82, 83, 109

Závorník · 44, 82, 83, 90, 95, 103, 107, 109, 146, 230
 Závory · 51, 59, 83, 90, 103, 104, 107, 109, 230
 Zelený kámen · 110
 Zelený svah · 73
 Zelený vrch · 89, 102, 107, 224, 230
 Ziegelheide · 127
 Zimmerberg · 188
 Zimmerlahne · 205
 Zimmerlahnfelsen · 205
 Zimmerlehne · 49, 52, 66, 73, 112, 144, 187, 188, 189, 205, 229
 Zimmrova stráň · 66, 73, 112, 144, 145, 149, 187, 188, 189
 Zimmrův vrch · 188
 Zippelbusch · 205
 Zirkel · 109
 Zlatý potok · 121, 149, 164
 Zlomený · 87, 110, 150, 221
 Zlomený kámen · 87, 110, 221
 Złotniczka · 25
 Zollweg · 25
 Zrcadlový rybník · 180
 Ztracený potok · 55, 122
 Zuckerhut · 44, 127
 Zur Schweizermühle · 118
 Zvon · 51, 59, 87, 110
 Zvonice · 62, 63
 Zvonkové údolí · 95, 169, 190, 192
 Zwerg · 44, 62
 Zwölfnagel · 25

Ž

Žaludový kopec · 113
 Žďárek · 32, 43, 52, 149
 Židovský dům · 63
 Žulový vrch · 51, 84, 97, 111, 113, 143, 147, 150, 230